

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM
2021/5. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata**
Kiadja: Magyar Honvédség Parancsnokság

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Havasi Máté

Tördelőszerkesztő: Teszár Edit

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Sokszorosítóosztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői: Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

149. ÉVFOLYAM,
2021/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Schmidt Imre alezredes:

Az úr és ami „mögötte” van 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Kiss Tibor r. alezredes:

A terrorizmus arculatváltásának hatása a helyszíni reagálóerők felkészítésére 17

Somogyi Zoltán Márk főhadnagy:

A második hegyi-karabahi háború katonai tapasztalatai (1.) 35

Nagy Imre törzsőrmester:

A hadviselés régi/új színtere – harc a föld felszíne alatt 48

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Zsolnai Tamás alezredes:

A katonai vezetői, parancsnoki kompetenciák
napjaink Magyar Honvédségében 63

Bálint László százados:

Gondolatok a küldetésorientált vezetésről 74

Lengyel József őrnagy:

SERE-kiképzés egy változó világban 86

Simicskó István – Szabó Zoltán alezredes:

Önvédelem – honvédelem: a harcművészetek jelentősége
és szerepe a honvédelmi nevelésben 101

Vartmann György alezredes – Kakuk Kinga alezredes:

A Magyar Honvédség Altiszti Akadémián az új szakképzésről szóló
2019. évi LXXX. törvény szerinti első felvételi eljárás elemző értékelése 114

LOGISZTIKA

*Szilágyi-Kiss Hajnalka:*Az Iszlám Állam megerősödésének logisztikai háttere 133

HADTÖRTÉNELEM

*Szász Róbert ezredes:*A Sivatagi Vihar tapasztalatai 30 év távlatában 141

FÓRUM

*Kaszanyi Sándor alezredes:*Az országvédelmi műveletek logisztikai támogatási feladatainak
időszerű kérdései 150

SZEMLE

*Szakály Sándor:*Naplófeljegyzések az okkupációról: Bosznia-Hercegovina, 1878 159*Gál Csaba:*Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 161ABSTRACT 168

E SZÁMUNK SZERZŐI

Schmidt Imre alezredes, kiemelt hadműveleti főtiszt
(NATO Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága
Átfogó Műveleti és Válságkezelő Központ (Műveleti
Tartomány Csoport, Légierő és Űr Szekció)

Kiss Tibor rendőr alezredes, műveleti tiszt
(Terrorelhárítási Központ)

Somogyi Zoltán Márk főhadnagy, szakaszparancsnok
(MH 5. Bocskai István Lövészdandár)

Nagy Imre törzsőrmester, kiképző altiszt
(MH Altiszti Akadémia Nemzetközi Kiképző Alosztály)

Zsolnai Tamás alezredes, parancsnokhelyettes
(MH vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség
Dandár 32. Nemzeti Honvéd Díszegység)

Dr. Bálint László százados, századparancsnok
(MH 5. Bocskai István Lövészdandár)

Lengyel József őrnagy, főtiszt (Magyar Honvédség
Parancsnokság Kiképzési Csoportfőnökség)

Dr. Simicskó István (PhD) országgyűlési képviselő,
hazafias és honvédelmi nevelésért felelős
kormánybiztos, a Honvédelmi Sportszövetség elnöke

Szabó Zoltán alezredes, a Honvédelmi Sportszövetség
vezető szakmai referense

Dr. Vartmann György alezredes (PhD),
az MH Transzformációs Parancsnokság, Honvéd
Tudományos Kutatóhely kiemelt főtisztje

Kakuk Kinga alezredes, a HM Oktatási,
Tudományszervező és Kulturális Főosztály
munkatársa

Szilágyi-Kiss Hajnalka, a Nemzeti Közszolgálati
Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának
hallgatója

Szász Róbert ezredes, az MH Légi Műveleti Vezetési
és Irányítási Központ Hadműveleti Központjának
parancsnoka

Kaszanyi Sándor alezredes, az MHP Haderőnemi
Szemléltetés (szárazföldi) kiemelt főtisztje (műszaki)

Dr. Szakály Sándor (DSc) hadtörténész, egyetemi
tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár
főigazgatója

Gál Csaba ny. ezredes

Schmidt Imre alezredes:

AZ ÚR ÉS AMI „MÖGÖTTE” VAN

„Új határ” a NATO számára, vagy újabb paradigmaváltás?

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.1

ÖSSZEFOGLALÓ: Kennedy elnök híres bejelentése óta az űr mint az „új határ” az emberiség fejlődésében egyre dinamikusabban fejlődő szerepet játszik. A Kármán-vonal¹ feletti tér a NATO számára is egyre meghatározóbbá vált mind az elrettentés, mind pedig a kollektív védelem szempontjából. A szerző tanulmányában az űr katonai aspektusainak vizsgálata és a NATO-ban zajló legfrissebb fejlemények bemutatása mellett bizonyítja, hogy a világűr nem egy „új” műveleti tartományként kell kezelnünk, hanem tudatosítani szükséges a megváltozott geopolitikai és geostratégiai körülmények okán kialakult eltérő prioritásokat. Az írás azt is vizsgálja, milyen hatással lehet mindez a közeljövőben a Magyar Honvédségre. A szerző tanulmányát a jelenleg fordítás alatt álló NATO Űrkézikönyv előfutáraként egyfajta „étvágygerjesztőnek” szánja, célközönsége alapvetően az összhaderőnemi törzsekben szolgáló állomány, amely munkája és nemzetközi szolgálatteljesítése közben hamarosan találkozni fog a műveletek űrtámogatásával.

KULCSSZAVAK: NATO, űr, műhold, GPS, SATCOM, METOC, Magyar Honvédség

BEVEZETÉS

2021. január 1-jén 3372 műhold keringett a Föld körül,² több mint 80 ország és szervezet működtetésében, jelentősen hozzájárulva a világ lakossága számára a mindennapos és megszokott szolgáltatások³ biztosításához. Az űrendszerek⁴ és kapcsolódó technológiáik ma már a globális kritikus infrastruktúra egyre növekvő szegmensét képezik. E műholdak több mint 10%-a ismert katonai célokat szolgál, és közel 80%-uk legalább is kettős felhasználású (civil-katonai, kereskedelmi-katonai vagy kormányzati-katonai). Az elmúlt évtizedben a NATO egyre szélesebb körben támaszkodott az űrbeli képességekre a különböző műveleteiben, mely végül az űr mint a legújabb műveleti tartomány hivatalos elismeréséhez vezetett. Ezzel egyidejűleg – természetes módon – a figyelem fókuszába kerültek az e rendszerek működési folytonosságát, illetve hatékonyságát veszélyeztető fenyegetések is.

¹ A Kármán-vonal a világűr határa, amely kb. 100 km-es magasságban húzódik. Ez az a magasság, ahol egy légi jármű már nem tud a felhajtóerő segítségével repülni, és el kell érnie az első kozmikus sebességet (7,9 km/s) a fennmaradáshoz. Kármán Tódor számolta ki ezt a határt, mely az ő nevét viseli. Kármán-vonal. Magyar elmék. <http://magyarelme.blogspot.com/2020/08/karman-vonal.html> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 25.)

² UCS Satellite Database. Union of Concerned Scientists. 01. 01. 2021. <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 12.)

³ Navigáció, távközlés, logisztikai szolgáltatások, meteorológia, banki transzferek stb.

⁴ Az űrendszerek négy fő komponensből állnak: az űrszegmens (az aktív műhold), a földi szegmens (alapvetően a vezetés-irányítási rendszer – C2), a földi felhasználó szegmens (az űrképességek végfelhasználója), valamint az uplink/downlink szegmens (az elektromágneses jelek, amelyek továbbítják az információt).

TÖRTÉNELMI VISSZATEKINTÉS

Az „úrtörténelmet” katonai szempontból két nagy periódusra osztom: a hidegháborús korszakra és az azt követő időszakra. Az előbbivel Várdai Mihail Istvanovics századosnak a *Honvédségi Szemle* 2021/1. számában megjelent cikke⁵ foglalkozik, ezért ezt a korszakot jelen tanulmányban nem fejtem ki bővebben. Számunkra amúgy is érdekesebbnek tűnhet az utóbbi mintegy három évtized, annak is az utolsó harmada, amikor az úr katonai felhasználásának vonatkozásában a NATO – és ezzel együtt természetesen a szervezeten kívüli többi „úrnagyhatalom” is – komoly előrelépésről tett tanúbizonyságot.

Az Amerikai Egyesült Államok és a NATO tekintetében a hidegháborút követő időszak egyértelműen az űrendszerek egyre gyorsuló ütemű kiaknázásáról szólt. A 70-es évektől az ezredfordulóig a NATO saját műholdas kommunikációs rendszerrel rendelkezett a gyors és védett stratégiai kommunikáció érdekében.⁶ A később SATCOM⁷ néven nyilvánosságra hozott rendszert az ezredfordulón a SATCOM 2000 váltotta fel, melyet azonban már nem a NATO birtokolt, hanem lízingelte ezt a képességet egy francia–brit–olasz konzorciumtól. A képességek lízingelésének trendjét az űrképességek vonatkozásában a NATO mind a mai napig követi.

Mindannyian emlékszünk még a Kuvait felszabadítása érdekében folytatott 1991-es öbölháborúra, ahol az amerikai műholdas globális helymeghatározó rendszer (Global Positioning System – GPS⁸) alkalmazásával gyakorlatilag lenullázták a szemben álló iraki erőket – az akkori médiában több helyen az első űrháborúként aposztrofálva a műveleteket.⁹ A GPS alkalmazása további kritikus előnyöket biztosított az 1999-es koszovói kampány idején is, ahol a GPS-t többek között a célkezelés (*targeting*) javítására használták. A Balkántól kezdve a NATO 2011-es líbiai műveletén keresztül a későbbi afganisztáni műveletekig a műholdakat széleskörűen alkalmazták többek között az összhaderőnemi hírszerzés, megfigyelés és felderítési tevékenységek (Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – JISR) forrásaként, illetve célkezelési támogatásra. Szintén nem elhanyagolható űrképesség a NATO-tagországok számára 2003 óta rendelkezésre álló – szintén műholdalapú – megosztott korai figyelmeztető rendszer¹⁰ (Shared Early Warning System – SEWS), melyet az Amerikai Egyesült Államok biztosít a támadó ballisztikus rakéták elleni aktív és passzív védelem támogatásaként. Látható tehát, hogy a NATO számára az úr sosem volt negligált szegmens, mégis úgy tűnhet, hogy csak az utóbbi néhány évben lett felkapott téma az úr és annak minden aspektusa. Mi változott tehát? Ahhoz, hogy megértsük az „úrkérdés” evolúcióját, ismerkedjünk meg néhány fundamentummal.

⁵ Várdai Mihail Istvanovics százados: A világűr militarizálásának kérdéseiről. *Honvédségi Szemle*, 2021/1., 34–50. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/192> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 15.)

⁶ The Cold War – Defence and Deterrence. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/us/natohq/declassified_138278.htm (Letöltés időpontja: 2021. 04. 16.)

⁷ Satellite Communications.

⁸ Mára már több helyen egy átfogóbb elnevezés alkalmazásával találkozhatunk, a GPS betűszót felváltotta a GNSS (Global Navigation Satellite System) megjelölés.

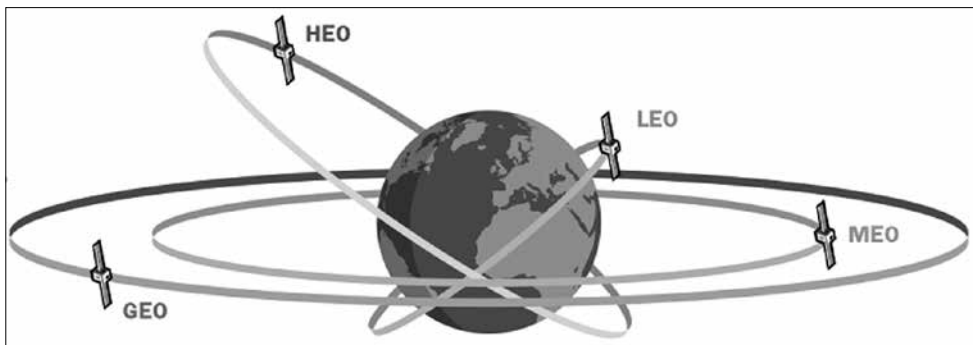
⁹ Larry Greenemeier: GPS and the World's First “Space War”. *Scientific American*, 08. 02. 2016. <https://www.scientificamerican.com/article/gps-and-the-world-s-first-space-war/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 15.)

¹⁰ A SEW-rendszerről és a NATO ballisztikus rakétavédelméről bővebben lásd Schmidt Imre alezredes: Támadó-rakéták és rakétavédelem – többcélú fegyverrendszerek és azok geopolitikai hatásai. *Honvédségi Szemle*, 2020/3., 18–30. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/72> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 15.)

FIZIKAI ALAPOK

A műholdak a Föld körül úgynevezett műholdpályán (*orbit*) keringenek, melyeket magasságuk szerint alapvetően az alábbi kategóriákba soroljuk:

- alacsony Föld körüli pálya (Low Earth Orbit – LEO);
- poláris pálya és napszinkron pálya;
- közepes Föld körüli pálya (Medium Earth Orbit – MEO);
- geostacionárius pálya (Geosynchronous Orbit – GEO);
- magas elliptikus pálya (High Elliptical Orbit – HEO).

1. ábra Alapvető műholdpályák¹¹

A LEO – mint a neve is mutatja – olyan pálya, amely viszonylag közel húzódik a Föld felszínéhez. Rendszerint 1000 km-nél kisebb magasságban van,¹² ami más pályákhoz képest alacsony, de már nagyon messze van a Föld felszínétől. Összehasonlításképpen: a legtöbb kereskedelmi repülőgép nem repül nagyjából 14 km-nél nagyobb magasságban, így a legalacsonyabb LEO is több mint tízszer magasabb ennél. A LEO közelsége a Földhöz számos okból hasznos. Ez az a pálya, amelyet a műholdas képalkotáshoz leggyakrabban használnak, mivel a felszín közelében tartózkodva nagyobb felbontású képeket lehet készíteni. Ilyen pályán mozog a Nemzetközi Űrállomás (International Space Station – ISS) is, mivel az űrhajósok könnyebben utazhatnak oda és vissza. Az ilyen pályára állított műholdak mintegy 7,8 km/s sebességgel haladnak, ekkora sebességgel egy műhold megközelítőleg 90 perc alatt kerüli meg a Földet.¹³ Ebből adódóan egy fix telepítésű földi állomás nem képes folyamatos globális hozzáférést biztosítani ezekhez a műholdakhoz, ami azt jelenti, hogy több földi állomásra, illetve telepíthető rendszerekre van szükség az összes összegyűjtött adat rögzítése és továbbítása céljából. Telekommunikációs célokra szintén használható a LEO, de ebben az esetben nagyobb számú műhold alkalmazása szükséges az állandó lefedettség biztosításához.

¹¹ What is the Medium Earth Orbit (MEO)? Everything RF. <https://www.everythingrf.com/community/what-is-the-medium-earth-orbit> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 18.)

¹² Az Európai Űrügynökség és több más nemzetközi szervezet által elfogadott magasság. A NATO által 2017-ben kiadott Űrkézikönyv ezt a magasságot 2000 km-re teszi.

¹³ Types of orbits. European Space Agency, 30. 03. 2020. https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Transportation/Types_of_orbits#SSO (Letöltés időpontja: 2021. 04. 18.)

A MEO a LEO és a GEO között helyezkedik el, kb. 5000 és 24 000 km-es távolságban – általában 20 500 km-en. Ezt a magasságot nagyon gyakran használják navigációs célokra például az amerikai GPS- és az európai Galileo-rendszer műholdjai.

A GEO-n lévő műholdak az Egyenlítő felett nyugatról keletre haladnak, mivel azonban az ilyen műholdak keringési periódusa megegyezik a Föld egy körbefordulásának idejével és az Egyenlítő síkjában mozognak, ezért az égen álló pontként jelennek meg. A GEO-t olyan – például távközlési – műholdak használják, amelyeknek folyamatosan egy adott földrajzi hely felett kell maradniuk, így elegendő egy földön telepített stacioner antenna, amely mindig az adott műhold felé mutat. Időjárás-megfigyelő műholdak is használják a GEO-t, mert így folyamatosan tanulmányozhatják a meghatározott területeket az időjárási trendek előrejelzése érdekében.

A NATO ŰRKÉPESSÉGEIVEL KAPCSOLATOS ALAPELVEK

A NATO nem birtokol semmilyen űralapú eszközt vagy űrképességet – limitált űrképességeket lízingel a tagországoktól, viszont stacioner és telepíthető földi állomásokat üzemeltet¹⁴ NATO-felszereléssel és -személlyel.

A NATO-nak nincs közvetlen vezetés-irányítási jogköre a nemzeti űrképességek vagy űrrendszerek felett.

A NATO részére a hozzáférést a nemzeti űrképességhez és szolgáltatásokhoz a nemzetek önkéntes alapon biztosítják, általában egyetértési nyilatkozatokon keresztül, vagy *ad hoc* alapon egy-egy konkrét művelet során.

Az űrképességek által biztosított szolgáltatások minden (szárazföldi, légi, tengeri, kiber-) műveleti tartomány számára alapvető tevékenységeik során.

A NATO-műveletek ez irányú kiterjedése egyre növekvő tendenciát mutat, és ezek a képességek jelentős befolyást fognak gyakorolni a jövőben a műveletek hatékonyságára.

A NATO-MŰVELETEK ŰRTÁMOGATÁSA

A NATO műveleteinek hatékonysága jelentősen függ az űrnemzetek által biztosított képességektől, amelyek alapvetően kész űrtermékek és -szolgáltatások formájában nyilvánulnak meg. NATO-nemzetek birtokolják a jelenleg keringő műholdak több mint 50%-át, míg Kína és Oroszország kb. 22%-ot. A NATO-erők által igényelt űrtámogatás túlnyomó részét az Amerikai Egyesült Államok biztosítja. A NATO további űrtámogató nemzetei között elsősorban Franciaország, Németország, Olaszország és Nagy-Britannia érdemel említést. A műveletek űrtámogatása fogalom alatt említett és a NATO űrnemzetei által biztosított képességek közé alapvetően az alábbiak tartoznak:

- globális, stratégiai és hadszíntéren belüli műholdas kommunikáció (SATCOM);
- helymeghatározás, navigáció és időzítés (Positioning, Navigation, and Timing – PNT);
- hírszerzés, megfigyelés és felderítés (ISR);
- a földi és az űri környezet monitorozása (Meteorological and Oceanographic – METOC);
- ballisztikusrakéta-védelem (SEW).
- űrhelyzet-tudatosság (Space Situational Awareness – SSA).

¹⁴ A földi szegmens részeként.

Globális, stratégiai és hadszíntéren belüli műholdas kommunikáció

A SATCOM felhasználási lehetőségei között szerepel az azonnali globális kapcsolat az erők és a parancsnokságok között, a kritikus felderítési információk továbbítása, az érzékelők és a fegyverrendszerek összekapcsolásának a képessége, valamint stabil kommunikáció létrehozása fizikailag korlátozott helyeken. A SATCOM kifejezés kormányzati, katonai, polgári és kereskedelmi rendszereket és alkalmazásokat is tartalmaz.¹⁵

A SATCOM alkalmazásai:

- vezetés, irányítás és kommunikáció (Command, Control and Communication – C3);
- távvezérelt repülőgéppel (Remotely Piloted Aircraft – RPA) végrehajtott műveletek;
- telepített, látóhatáron túli (Beyond Line of Sight – BLOS) kommunikáció.

Előnyei:

- globális lefedettség;
- valós idejű BLOS-kommunikáció.

Hátrányai:

- limitált kapacitás (az egyre növekvő igények okán);
- terminál- és antennaméretetek (kompromisszumkészség az információáramlás sebessége és a mobilitás között);
- zavarás;
- az űri és a földi időjárás befolyásolja a kommunikációt: a naptevékenység ronthatja, a csapadék – ha elég sűrű, akkor – teljes kiesést is okozhat;
- sebezhetőség, mert a műhold elleni (Anti-Satellite – ASAT) fegyverek és az űrhulladék a műholdak két alapvető sebezhetőségi forrását jelentik.

Helymeghatározás, navigáció és időzítés

A PNT-információk létfontosságúak a katonai műveletek számára, kulcsfontosságú eszköz a vezetési és irányítási, az információs és a fegyverrendszerek, valamint a platformok számára. A pontos hely és a referenciaidő biztosítása előfeltétele a szinkronizált, precíz, hálózatra épülő műveletek számára minden műveleti tartományban.¹⁶ A GPS pontosságát számos tényező befolyásolhatja az űr időjárási hatásaitól a földi zavarásokig.

A PNT alkalmazásai:

- precíziós csapásmérés;
- navigáció;
- hálózati időzítés (általában kommunikációhoz, SATCOM-hoz is);
- személyi állomány kiemelése, harci keresés és mentés (Personal Recovery/Combat Search and Rescue);
- saját erők követése (Blue Force Tracking);
- ballisztikusrakéta-védelem.

¹⁵ Allied Joint Publication 3.3(B) – Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. Edition B, Version 1. NSO, 04. 2016, 83. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/624137/doctrine_nato_air_space_ops_ajp_3_3.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 04. 14.)

¹⁶ Uo.

Előnyei:

- globális lefedettség;
- pontosság (általában 7-10 méteres pontosság);
- hozzáférhetőség – a helymeghatározó eszközök passzívak, de azért a hozzáférések száma szinte korlátlan.

Hátrányai:

- zavarás;
- a sűrű növényzet vagy a meredek terep csökkentheti a GPS jeleinek vételi lehetőségeit;
- hamisítás (*spoofing*), vagyis az ellenfél hamis jeleket generálhat, amelyek megtéveszthetik a felhasználót a helyzetre vagy az időzítésre vonatkozó információk tekintetében; az Amerikai Egyesült Államok Közlekedési Minisztériuma például 2019-ben figyelmeztetést adott ki a GPS irániak általi zavarásáról és *spoofing*ról a Hormuzi-szorosban;¹⁷
- sebezhetőség.

Hírszerzés, megfigyelés és felderítés

Az ISR keretében különböző területeknek az úrból történő megfigyelése információt szolgáltat az ellenfél helyéről, harcrendjéről és szándékáról. Támogatja az ellenfél manővereinek követését, a célkezelést és az ellenféllel történő harcbalépést, valamint lehetőséget nyújt az akciók taktikai kiértékelésére. Az úralapú ISR egy adott terület földrajzi jellemzőire vonatkozó adatok biztosításával támogatja a műveletek tervezését és végrehajtását. A LEO és a MEO műholdjai percekben belül nyújthatnak lefedést a célpontokon, míg a GEO-ról folyamatos megfigyelést tudnak biztosítani egy adott terület fölött.

Az úralapú ISR alkalmazásai:

- harcrend felderítése;
- műveletek előkészítése;
- harctéri kárfelmérés (Battle Damage Assessment – BDA);
- információ-előállítás – hírszerzés;
- célkezelés;
- rögtönzött robbanószerkezetek elleni védelem (Countering Improvised Explosive Devices – C-IED).

Előnyei:

- lefedettség – „űrjogilag” bármely űreszköz engedély nélkül átrepülhet a Föld bármely területe fölött, ami lehetővé teszi az úralapú ISR-eszközök képalkotáshoz és hírszerzéshez történő felhasználását, „határátlépési” engedélyek nélkül;
- csökkentett sérülékenység az ellenfél fellépéseivel szemben;
- az úralapú ISR-rendszerek által biztosított információk javítják a műveletek tervezési hatékonyságát.

¹⁷ Tzvi Joffe: U.S. warns of GPS interference, communications spoofing in Persian Gulf. The Jerusalem Post, 08. 08. 2019. <https://www.jpost.com/middle-east/us-warns-of-gps-interference-communications-spoofing-in-persian-gulf-597998> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 18.)

Hátrányai:

- limitált hozzáférés, mert pályájuktól függően az ISR-műholdak megfigyelési időszakában hézagok keletkeznek, továbbá nehéz, illetve drága új pályára állítani őket;
- a műholdas pálya által diktált kiszámítható átrepülési ciklusok, melyek az ellenfél számára lehetőséget adnak az elkerüléshez;
- felbontása az érzékelő típusától és a pályától függően különböző szintű lehet;
- légköri zavarok, például a köd, füst, elektromos viharok, csapadék és felhők befolyásolják a képalkotó rendszerek képességeit.

A földi és az űri környezet monitorozása

Az űrrendszerek adatokat szolgáltatnak a földi meteorológiai és oceanográfiai, valamint az űri környezeti tényezőkről, amelyek minden területen befolyásolhatják a katonai műveleteket. Ezenkívül a környezeti monitorozás konkrét adatokat szolgáltat az űrrendszerekre, az űrműveletekre gyakorolt lehetséges hatásokra vonatkozó előrejelzésekhez és figyelmeztetésekhez.

A környezeti megfigyelési képességek az összhaderőnemi művelettervezők számára aktuális, többspektrumú információt nyújtanak a felszín alatti, a felszíni és a légi viszonyokról. E tényezők ismerete lehetővé teszi az erők számára a kedvezőtlen környezeti feltételek elkerülését.¹⁸ Az űri „időjárás” különböző jelenségekből áll, amelyek hatással vannak a földközeli környezetre, magukra a műholdakra és azok hatékony működésére. Ilyenek lehetnek a Nap tevékenységéből származó töltött részecskék, például a kozmikus sugarak és a Van Allen sugárzási övek.¹⁹ Ezek a jelenségek az űrben a szolgáltatások elvesztését okozhatják, ami súlyosan befolyásolhatja a kommunikációt, a navigáció pontosságát, az érzékelők teljesítményét. A környezeti megfigyelő műholdakat általában napszinkron és GEO-pályákra helyezik.

A METOC alkalmazásai:

- küldetéstervezés;
- lőszerkiválasztás;
- földi időjárás-előrejelzés;
- űri időjárás előrejelzése;
- humanitárius segítségnyújtás.

Előnyei:

- lefedettségük alapján a METOC-műholdak olyan távoli vagy ellenséges területekről is gyűjtenek adatokat, ahol földi alapú eszközökkel alig vagy egyáltalán nem lehet adatokat szerezni;
- sokrétű adatgyűjtés, mert a környezeti műholdak jellemzően három fő spektrális sávban gyűjtenek adatokat: a vizuális sávban (a felhők, a jégmezők, a hó lefedettsége és kiterjedése), az infravörös sávban (a légköri hőről) és a mikrohullámú sávban (a tenger felszíne, a talaj nedvessége, a jég jellemzői, a légköri hőmérsékletprofilok).

¹⁸ Allied Joint Publication 3.3(B), 82.

¹⁹ A Van Allen sugárzási övek olyan töltött részecskék zónái, amelyek nagy része a napszélből származik, és amelyeket a Föld megragad és a mágneses tere körül tart. Elisabeth Howell: Van Allen Radiation Belts: Facts & Findings. Space.com. <https://www.space.com/33948-van-allen-radiation-belts.html> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 19.)

Hátrányai:

- a felbontás változó, mert a METOC-képesség legnagyobb korlátját az jelenti, hogy kompromisszumra van szükség a felbontás és a cél fölött eltöltött idő között;
- sebezhetőség.

Ballisztikusrakéta-védelem

Az Amerikai Egyesült Államok infravörös érzékelővel ellátott műholdrendszere a NATO részére időbeni figyelmeztetést biztosít ballisztikus rakéta indításáról, karakterizálja a rakéta-indítást, illetve adatok továbbításával biztosítja a rakéta nyomon követését. A SEW-rendszer adatai alapján előre lehet kalkulálni a becsapódás megközelítő helyét a gyorsított döntéshozatal támogatása²⁰ érdekében.

Űrhelyzet-tudatosság

Az űr megfigyelése lehetővé teszi a műholdakra és azok szolgáltatásaira gyakorolt hatások észlelését és enyhítését. Katonai értelemben az SSA aktuális és előrejelző ismeretek összessége az űrkörnyezetről, a műveleti környezetről, valamint ezeknek a NATO-műveletekre gyakorolt hatásáról. Az SSA földi és űrbeli érzékelőktől származó információkat tartalmaz, és ezek elemzésével alapvetően a következő tevékenységek támogathatók:

- az űrobjektumok megfigyelése;
- a műholdak védelme, beleértve az űrhulladékokkal²¹ történő esetleges ütközések jelzését is;
- az ellenfél űrképességeinek és szándékának felfedése.

Műholdak nélkül a modern hadviselés már nem is tudna létezni. Az űrendszerek óriási előnyt nyújtanak a NATO-nak, ezért kiemelt célpontot jelentenek ellenfeleink számára.

A FENYEGETÉS

Az űrkorszak kezdete óta a nemzetek olyan módszereket kezdtek kidolgozni, amelyekkel megtagadhatták másoktól az űr katonai előnyeit. Az űr stratégiai fontossága miatt egyes nemzetek űrendszerek elleni fegyverek (Counter-space Weapons – CSW) egész arzenálját építették azok megzavarására, degradálására vagy megsemmisítésére. Ezek a fegyverek képességeik, illetve hatásmechanizmusuk alapján négy tágabb csoportba sorolhatók: fizikai kinetikus, fizikai nem kinetikus, elektronikai és kiberfegyverek.

A *fizikai kinetikus fegyverek* alkalmazásával közvetlen csapás mérhető az adott műholdra és a földi szegmensre. Az űrben alkalmazott eszköz lehet szuborbitális vagy koorbitális ASAT-fegyver. Előbbit szuborbitális röppályán indítják közvetlenül a szatellithez, az utóbbit

²⁰ A ballisztikusrakéta-védelem egyik alapelve az előre megtervezett válaszlépések rendszere. A közepes (1000–3000 km) hatótávolságú rakéták repülési ideje (10-19 perc) miatt kevesebb mint 5 perc áll rendelkezésre az elfogórakéták indítására.

²¹ Az űrhulladékot hagyományosan az űreszközök kockázatának tekintik. Jelenleg több mint 9600 tonnányi földi eredetű tárgy kering a Föld körül, jelentős részük megközelítőleg 7,8 km/s (28 000 km/h) sebességgel. Space debris by the numbers. European Space Agency, 20. 05. 2021. https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris/Space_debris_by_the_numbers (Letöltés időpontja: 2021. 05. 31.)

esetben a megcélzott műholddal megegyező pályára áll a támadóeszköz, és onnan hajt végre manővert a műholdhoz közelítve.

Egy ilyen támadás általában visszafordíthatatlan károkat okoz az érintett rendszerekben, nyilvánosan látható, hatékony erődemonstrációt mutat, amely ugyanakkor viszonylag könnyen azonosítható is. Jelentős és kiterjedt károkat okozhat az ütközésből keletkező űrhulladék, mely a Kessler-szindróma²² néven ismert hatás mellett erősen kétélűvé teszi az ilyen fegyverek alkalmazását. A mai napig egyetlen ország sem hajtott végre fizikai kinetikus támadást egy másik ország műholdja ellen, de négy ország – az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína és India – sikeresen tesztelte az ilyen ASAT-fegyvereit.²³

A *fizikai nem kinetikus fegyverek* fizikai érintkezés nélkül hatással a műholdakra és a földi rendszerekre. A lézerek átmenetileg vagy véglegesen megvakítják a műholdak érzékelőit, vagy az alkatrészek túlmelegedését okozhatják. A nagy teljesítményű mikrohullámú (High Power Microwave – HPM) fegyverek megzavarhatják a műhold elektronikáját, vagy maradandó károsodást okozhatnak a műhold elektromos áramkörökben és processzorokban. Az űrben felrobbantott nukleáris eszköz magas sugárzási környezetet és elektromágneses impulzust (Electromagnetic Pulse – EMP) hozhat létre, amelynek megkülönböztetés nélküli hatása lenne a közelben lévő valamennyi műholdra. Ezek a támadások lényegesen gyorsabban kivitelezhetők, egyes esetekben pedig kevésbé megfigyelhetők, ezért nehezebben is azonosíthatók.²⁴

Az *elektronikai fegyverek* az elektromágneses spektrumot veszik célba, amelyen keresztül az űrrendszerek adatokat fogadnak és továbbítanak. A zavaróeszközök (*jammer*) zavarják a műholdak felé irányuló vagy onnan érkező kommunikációt azáltal, hogy „zajt” generálnak ugyanabban a rádiófrekvenciás sávban. Az *uplink jammer* zavarja a Földről a műhold felé tartó jelet, például a C2-parancsokat. A *downlink jammer* a műhold által sugárzott jeleket célozzák. A megtévesztés²⁵ (*spoofing*) az elektronikus támadások egy olyan formája, ahol a támadó arra készíti a vevőt, hogy a támadó által kibocsátott hamis jelet higgye az igazinak. Ilyen módon hamis információkat lehet injektálni egy adatfolyamba, vagy szélsőséges esetben hamis parancsokat kiadni a műhold működésének megzavarása érdekében. Ilyen esetekről a nyílt médiában is egyre sűrűbben lehet hallani, elsősorban GPS-jelek kapcsán²⁶ (emlékezzünk a híres *Pokemon-spoofing* eseménysorra). Az elektronikus támadási formákat nehéz felismerni vagy megkülönböztetni a véletlen interferenciától, ami megnehezíti az elkövető azonosítását. A zavarás és a megtévesztés egyaránt visszafordítható támadási forma, mert azok kikapcsolása után a kommunikáció normális állapotba kerülhet.

Míg a támadás elektronikus formái megpróbálják megzavarni a rádiófrekvenciás jelek továbbítását, a *kiberfegyverek* magát az adatot és az adatok áramlását használó, továbbító

²² A NASA űrhulladék-szakértője, Don Kessler megfigyelte, hogy egy bizonyos kritikus tömeg elérése után az űrhulladék teljes mennyisége folyamatosan növekszik: az ütközések láncreakcióban újabb törmelékhez és újabb ütközésekhez vezetnek. Az űrtörmelék szintje az elmúlt öt évben a LEO-n 50%-kal nőtt. The Kessler Effect and how to stop it. European Space Agency. https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Engineering_Technology/The_Kessler_Effect_and_how_to_stop_it (Letöltés időpontja: 2021. 14. 23.)

²³ Todd Harrison et al.: Space Threat Assessment 2021. Centre for Strategic and International Studies, 04. 2021, 4. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210331_Harrison_SpaceThreatAssessment2021.pdf?gVYhCn79enGCOZtcQnA6MLkeKlwwqqk (Letöltés időpontja: 2021. 05. 31.)

²⁴ Uo.

²⁵ A szerző saját fordításában alkalmazott terminológia.

²⁶ Top 10 GPS spoofing events in history. Regulus, 05. 01. 2021. <https://www.regulus.com/blog/top-10-gps-spoofing-events-in-history> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 24.)

és irányító rendszereket célozzák meg. Ezek a támadások célozhatják a földi állomásokat, a végfelhasználói berendezéseket vagy magukat a műholdakat. A műholdak ellen végzett kibertámadások felhasználhatók az adatforgalmi minták figyelemmel kísérésére, az adatok elfogására, esetleg hamis vagy sérült adatok injektálására a rendszerbe. A kibertámadások megkövetelik a megcélzott rendszerek nagy fokú ismeretét, a végrehajtáshoz azonban nem feltétlenül szükségesek jelentős erőforrások. A kibertámadásokat ki lehet szervezni magáncsoportokhoz vagy egyénekhez, így még akkor is jelenthetnek kiberfenyegetést, ha egy állami vagy nem állami szereplőnek nincs saját kiberképessége.²⁷ A NATO számára leginkább fenyegetést jelentő országok CSW-képességeiről és a legutóbbi eseményekről bővebb információ található a már említett *Space Threat Assessment 2021* című dokumentumban.

Az ezredforduló óta nyilvánvalóvá vált, hogy az űrképességek a kétélű kardhoz hasonlatosak – ez egyszerre az űrnemzetek (elsősorban az Amerikai Egyesült Államok) katonai erejének döntő előnye, de ugyanakkor kritikus rés is a katonai páncélzaton.

AZ ŰRKÉRDÉS NATO-EVOLÚCIÓJA – AZ ŰR MINT MŰVELETI TARTOMÁNY

Az űr és annak katonai alkalmazása mára sokrétűbb, megosztóbb és vitatottabb lett, mint valaha. Kína 2007 januárjában az egyik saját időjárás-műholdja, a Fengyun-1C ellen 863 km-es magasságban végrehajtott ASAT-tesztje során fizikailag megsemmisítette a műholdat,²⁸ ami sokak számára egy „wake-up call” volt. 2018-ra a NATO vezetői is felismerték, hogy az űr rendkívül dinamikus és gyorsan fejlődő terület, amely elengedhetetlen a Szövetség biztonsága szempontjából, ezért még abban az évben, a brüsszeli csúcstalálkozón megállapodtak egy átfogó NATO-űrpolitika kidolgozásában, az Amerikai Egyesült Államok pedig 2019-ben ismét megalakította a 2002-ben megszüntetett Űrparancsnokságot.²⁹

A NATO-tagállamok védelmi miniszterei a 2019. júniusi ülésükön fogadták el a NATO űrpolitikáját. Innen már csak egy lépés volt az űr elismerése műveleti tartományként³⁰ (*space domain*), ami nem sokkal később, a 2019. decemberi londoni vezetői értekezleten történt meg. Mint azt a NATO főtitkára, Jens Stoltenberg említette egy brüsszeli sajtótájékoztatón: „mindez lehetővé teszi a NATO-tervezők számára, hogy kérelmet nyújtsanak be a szövetségesek részére képességek és szolgáltatások, például műholdas kommunikáció és adatképek biztosítására”.³¹ Ebben az időszakban a Szövetséges Erők Európai Főparancsnokságán (Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE) különböző területeken már több amerikai – ahogy mi magunk közt nevezzük őket, „ürcowboy” – katona is dolgozott. Az egyik ilyen beosztás éppen az Átfogó Műveleti és Válságkezelő Központ Műveleti Tartomány Csoportjának Légierő és Űr Szekciójában³² van, ahol e tanulmány szerzője is szolgált.

²⁷ Harrison et al.: i. m.

²⁸ Brian Weeden: 2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet. Secure World Foundation, 23. 11. 2010. https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 31.)

²⁹ Frank A. Rose: Re-establishing U.S. Space Command is a great idea. Brookings, 07. 01. 2019. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/07/re-establishing-u-s-space-command-is-a-great-idea/> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 25.)

³⁰ A légi, a szárazföldi, a tengeri és kibetér mellett.

³¹ Press conference by NATO's Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers. NATO E-Library, 20. 11. 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171022.htm (Letöltés időpontja: 2021. 04. 24.)

³² Comprehensive Crisis and Operations Management Centre, Domain Operations Group, Air and Space Section – CCOMC, DOG, A&S.

2020. október 22-én a védelmi miniszterek döntöttek egy új NATO-űrközpont létrehozásáról a németországi Ramsteinban lévő Légierő Parancsnokságnál (AIRCOM). Ez a szervezet fogja segíteni a szövetséges űrtevékenységek összehangolását; űrtámogatást hajt végre a NATO missziói és műveletei számára, ideértve a kommunikációt és a műholdas képeket is, valamint feladata a szövetséges űrrendszerek védelme azáltal, hogy információt oszt meg a lehetséges fenyegetésekről. Az űrrel mint műveleti tartománnyal kapcsolatos feladatok és interakciók lehetővé tétele érdekében egy „űrtartományi” megvalósítási terv készült, melynek szakaszait 2021 januárjában hagyta jóvá a NATO Katonai Tanácsa (Military Committee – MC). Kidolgozták az űrfeladatokhoz szükséges kezdeti humánerőforrás-értékelést és -igényt, melynek szellemében a NATO-ban mintegy 60 új űrbeosztást rendszeresítenek a teljes képesség elérése érdekében. A NATO műveletei űrtámogatásának fontosságát semmi sem jelzi jobban, mint hogy megkezdték a mellékletek beépítését a stratégiai tervekbe, köztük a hazánk számára készülő lépcsőzetes reagálótervbe is.

Időközben Kína, Oroszország, Franciaország, Japán és India is megváltoztatták nemzetbiztonsági szempontból az űrképességük megszervezésének módját.³³

AZ ŰRKÉRDÉS HAZÁNKBAN

Sokan nem tudják, de Magyarországon a második világháborút lezáró időszak óta komoly erőfeszítések zajlanak az űrtevékenységek tekintetében. Amellett, hogy hazánk is embert küldött a világűrbe, ezek elsősorban a kormányzati, a civil és a magánszféra kutatás-fejlesztési programjaiban valósulnak meg.

2018 óta a Külgazdasági és Külügyminisztérium látja el az űrtevékenység felügyeletét, az űrkutatás és alkalmazási területein aktívan működő mintegy 30 intézményből álló hálózattal,³⁴ amelyekben szakemberek százai dolgoznak. 2012 óta már három teljesen magyar fejlesztésű picoműhold³⁵ is járt az űrben, bizonyítván, hogy kis méretekben is lehetséges jól működő műholdat építeni.³⁶ A HUNSPACE magyar űrripari klaszter a magyar űrorientált szervezeteket fogja össze, többek között olyan projektek megvalósításával, melyek révén mind az Európai Űrügynökség (European Space Agency – ESA), mind komoly civil cégek elismerését is kivívtuk.³⁷

Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter tavaly tett bejelentése alapján hazánk négy űrhajósjelöltet választ ki, közülük az egyik – újabb magyar űrhajósként – 2024-ben vagy 2025-ben három-hat hónapos kutatómunkát végezhet majd a Nemzetközi Űrállomáson. A Magyar Honvédség is több lábón áll az „űrben”. Az űrhajósjelöltek egészségügyi ellenőrzése és felkészítése feladatainak ellátása mellett létezik az űr katonai felhasználásával foglalkozó szervezeti elem is az MH Modernizációs Intézetben belül, mely szervezetet

³³ Harrison–Johnson–Young: Defense against the dark art in space. Centre for Strategic and International Studies, 02. 2021. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210225_Harrison_Defense_Space.pdf?N2KWelzCz3hE3AaUUptSGMprDtBIBSQG (Letöltés időpontja: 2021. 05. 31.)

³⁴ A Magyar Űrkutatási Iroda honlapja. <http://hso.hu/page.php?label=1> (Letöltés időpontja: 2021. 04. 25.)

³⁵ Az 1 kg-nál nem nagyobb tömegű műholdak tartoznak ide.

³⁶ Nagy Attila Károly: Köszönik szépen, jól vannak az új magyar műholdak. Index, 2020. 01. 08. https://index.hu/techtud/2020/01/08/koszonik_szepen_jol_vannak_az_uj_magyar_muholdak/ (Letöltés időpontja: 2021. 04. 25.)

³⁷ A Magyar Űrripari Klaszter honlapja. <http://hunspace.org/> (Letöltés időpontja: 2021. 14. 25.)

a HM védelmi ipari fejlesztési koncepciójával összhangban haditechnikai innovációs és kutatási központként hozták létre, és közvetlenül az MH Parancsnoksága alárendeltségében tevékenykedik.

Az MH már eddig is széleskörűen alkalmazta az űrendszerek által biztosított képességeket – elég, ha a GPS/GNSS- és a SATCOM-képességekre gondolunk – de a határ szó szerint a „csillagos ég”. „Magyarországnak és a Magyar Honvédségnek elemi érdeke, hogy tudja mi folyik az űrben, enélkül a haderőfejlesztés több eleme is óriási csorbát szenved” – emelte ki dr. Böröndi Gábor altábornagy az első, „űrkatonák” részére végrehajtott nemzeti tanfolyam oklevélátadó ünnepségén 2021. május 6-án.³⁸

A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében lehetőségünk van olyan további megfontolásokra, mint:

- a nemzeti VSAT-képesség³⁹ fejlesztése;
- az INMARSAT-szolgáltatók és -szolgáltatások diverzifikációjának lehetőségei;
- alternatív GPS-ek alkalmazása *spoofing* érzékeléssel;
- a saját erők követésének automatizálási kérdései (a TETRA-, TETRA LTE-, EDR- és az IFTS-rendszerek alkalmazási tapasztalatainak összevonásától a harci képességek adatainak hálózatba integrált szenzoros, műholdalapú jeltovábbításáig);
- űridőjárás környezet valós idejű megfigyelése és az adatok megjelenítése katonai felhasználási célokra;⁴⁰
- a NATO műveleti űrtámogatási képességei felhasználásának vizsgálata az MH alegységeinek nemzeti műveleti tervezései során.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban igyekeztem bizonyítani, hogy az űr nem egy „újjonnan felfedezett” műveleti tartomány, hanem a Szun-ce óta ismert katonai intelem⁴¹ alapján az erősségek és a gyengeségek prioritásának az átértékelése. Az űrendszerek elleni tevékenységek újbóli megjelenése nem a hirtelen technológiai változásnak köszönhető, hanem az erősödő felismerése azoknak a megváltozott stratégiai számításoknak, miszerint mi az „erős” és mi a „gyenge”.⁴² Az úralapfogalmak és -koncepciók mellett ismertettem a NATO-műveletek űrtámogatási lehetőségeit, majd röviden vázoltam az ellenfeleink által alkalmazható lehetséges ellentevékenységek sorát, melyek együttesen gyakoroltak hatást a NATO jelenlegi űrszervezeti struktúrájára és az űrrel kapcsolatos jövőbeni tervekre. Kitértem a hazai űrkutatás mellett az űrtartománynak a Magyar Honvédségre gyakorolt lehetséges hatásaira, a kiaknázzható lehetőségekre.

Hazai vonatkozásban az űrképességek terén is az „alulról felfelé” történő építkezés tűnik járható útnak. Ennek szellemében a következő megfontolásokat javaslom:

³⁸ Antal Ferenc: „Elsőnek lenni dicsőség, elsőnek lenni felelősség”. honvedelem.hu, 2021. 05. 06. <https://honvedelem.hu/hirek/elsonek-lenni-dicsoseg-elsonek-lenni-felelosseg.html?fbclid=IwAR3lGtoMqCZMv6FyzjvznCZpcPfHNI7VipqWX-FE2Iar6butK6076GEsIOY> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 07.)

³⁹ VSAT-rendszernek nevezzük az olyan műholdelési szolgáltatásokat biztosító infokommunikációs rendszereket, amelyek űrszegmensből (műholdak), földi vezérlő/irányító elemekből és végponti felhasználói terminálokból állnak.

⁴⁰ A RADCUBE-projekt a HUNSPACE keretében éppen ilyen demonstrációs műholdküldetést tervez. Lásd a Magyar Űripari Klaszter honlapján.

⁴¹ „...a háborúban kerüljük azt, ami erős, és támadjuk azt, ami gyenge...”

⁴² Harrison–Johnson–Young: i. m.

- az úrtámogatással kapcsolatos ismeretek széles körű bővítése, a referenciákban említett és jelen íráshoz hasonló tanulmányok rendszeres megjelenítésével;
- a kidolgozás alatt álló Nemzeti Űrstratégiával összhangban az MH űrstratégiája és az űrképességek intézményesítési koncepciójának kidolgozása, amihez elengedhetetlen a műveleti követelmények meghatározása;
- az úrtámogatási képességek adta lehetőségek nemzeti kiaknázásának további vizsgálata, különös tekintettel a folyamatban lévő Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programra és a nemzeti művelettervezés aspektusaira, valamint az ezzel esetlegesen együtt járó humánerőforrás-vonzatokra;
- a személyi állomány szakspecifikus felkészítési lehetőségeinek bővítése;⁴³
- a NATO parancsnoki struktúrájában igényként felmerült űrspecifikus beosztásokból legalább egy vállalása, javasoltan a nemrég megalakult Űrközpontban, ahol a szakterület összes képessége egy helyen koncentrálódik, ezzel megteremtve a lehetőséget az információk közvetlen hozzáférésehez;
- a NATO Űrkézikönyv fordítást követő megjelentetése.

Nem kétséges, hogy a NATO-n belül az űrképesség az újonnan kialakítandó képességek egyik fontos szegmensét fogja képezni, ezért egy jó ideig a hadászati kérdések középpontjában marad. A kérdés, hogy a második magyar űrutazó mellett a katonai képesség is képes lesz-e „pályára állni”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Joint Publication 3.3(B) – Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. Edition B, Version 1. NSO, 04. 2016. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/624137/doctrine_nato_air_space_ops_ajp_3_3.pdf
- A Magyar Űrripari Klaszter honlapja. <http://hunspace.org/>
- A Magyar Űrkutatási Iroda honlapja. <http://hso.hu/page.php?label=1>
- Antal Ferenc: „*Elsőnek lenni dicsőség, elsőnek lenni felelősség.*” honvedelem.hu, 2021. 05. 06. <https://honvedelem.hu/hirek/elsonek-lenni-dicsoseg-elsonek-lenni-felelosseg.html?fbclid=IwAR31GtoMqCZMv6FyFzjvznCZpcPfHNI7VipqWX-FE2Iar6butK6076GEsIOY>
- Greenemeier, Larry: *GPS and the World's First "Space War"*. Scientific American, 08. 02. 2016. <https://www.scientificamerican.com/article/gps-and-the-world-s-first-space-war/>
- Harrison, Todd – Johnson, Kaitlyn – Moye, Joe – Young, Makena: *Space Threat Assessment 2021*. Centre for Strategic and International Studies, 04. 2021. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210331_Harrison_SpaceThreatAssessment2021.pdf?gVYhCn79enGCOZtcQnA6MLkeKlcwqqks
- Harrison, Todd – Johnson, Kaitlyn – Young, Makena: *Defense against the dark art in space*. Centre for Strategic and International Studies, 02. 2021. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210225_Harrison_Defense_Space.pdf?N2KWelzCz3hE3AaUUptSGMprDtBIBSQG
- Howell, Elisabeth: *Van Allen Radiation Belts: Facts & Findings*. Space.com. <https://www.space.com/33948-van-allen-radiation-belts.html>

⁴³ Ehhez mind a NATO-ban már rendelkezésre álló tanfolyamok, mind a kiépülőben lévő szakmai kapcsolatok jelentős segítséget nyújthatnak.

- Joffre, Tzvi: *U.S. warns of GPS interference, communications spoofing in Persian Gulf*. The Jerusalem Post, 08. 08. 2019. <https://www.jpost.com/middle-east/us-warns-of-gps-interference-communications-spoofing-in-persian-gulf-597998>
- Kármán-vonal. Magyar elmék. <http://magyarelme.blogspot.com/2020/08/karman-vonal.html>
- Nagy Attila Károly: *Köszönik szépen, jól vannak az új magyar műholdak*. Index, 2020. 01. 08. https://index.hu/techtud/2020/01/08/koszonik_szepen_jol_vannak_az_uj_magyar_muholdak/
- Press conference by NATO's Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers. NATO E-Library, 20. 11. 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_171022.htm
- Rose, Frank A.: *Re-establishing U.S. Space Command is a great idea*. Brookings, 07. 01. 2019. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/01/07/re-establishing-u-s-space-command-is-a-great-idea/>
- Schmidt Imre: *Támadórakéták és rakétavédelem – többcélú fegyverrendszerek és azok geopolitikai hatásai*. Honvédségi Szemle, 2020/3., 18–30. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/72>; DOI: 10.35926/HSZ.2020.3.2
- Space debris by the numbers. European Space Agency, 20. 05. 2021. https://www.esa.int/Safety_Security/Space_Debris/Space_debris_by_the_numbers
- The Cold War – Defence and Deterrence. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/us/natohq/declassified_138278.htm
- The Kessler Effect and how to stop it. European Space Agency. https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Engineering_Technology/The_Kessler_Effect_and_how_to_stop_it
- Top 10 GPS spoofing events in history. Regulus, 05. 01. 2021. <https://www.regulus.com/blog/top-10-gps-spoofing-events-in-history>
- Types of orbits. European Space Agency, 30. 03. 2020. https://www.esa.int/Enabling_Support/Space_Transportation/Types_of_orbits#SSO
- UCS Satellite Database. Union of Concerned Scientists. 01. 01. 2021. <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database>
- Várdai Mihail Istvanovics: *A világűr militarizálásának kérdéseiről*. Honvédségi Szemle, 2021/1., 34–50. <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/192>; DOI: 10.35926/HSZ.2021.1.3
- Weeden, Brian: *2007 Chinese Anti-Satellite Test Fact Sheet*. Secure World Foundation, 23. 11. 2010. https://swfound.org/media/9550/chinese_asat_fact_sheet_updated_2012.pdf
- What is the Medium Earth Orbit (MEO)? Everything RF. <https://www.everythingrf.com/community/what-is-the-medium-earth-orbit>

Kiss Tibor r. alezredes:

A TERRORIZMUS ARCULATVÁLTÁSÁNAK HATÁSA A HELYSZÍNI REAGÁLÓERŐK FELKÉSZÍTÉSÉRE

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.2

ÖSSZEFOGLALÓ: A terrorizmus arculata, a terrorizmus különböző fajtáihoz, illetve formáihoz kapcsolódó cselekmények jellege jelentős változáson ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Ezek hatásai – mint azt az elmúlt évek tragikus nyugat-európai eseményei is mutatják – elérték térségünket, és a súlyos, sok áldozatot követelő terrorista merényletek bekövetkezésének valószínűsége is megnőtt. A végrehajtott támadások fókuszában már nem túszejtések és követelések állnak, hanem elsősorban aktívlövész-szituációk és öngyilkos robbantások. Ezeknek a cselekményeknek a jellege nagyban eltér a korábbiaktól, így a terrorcselekmények helyszínein bevetett reagálóerők elsődleges tevékenységének a gyors, határozott és a lehető legpontosabb végrehajtása még nagyobb jelentőséggel bír. A támadások megelőzésére, elhárítására és a veszteségek minimalizálására irányuló intézkedések nagyon magas szintű felkészültséget és naprakész ismereteket kívánnak az azt végrehajtó állománytól, így folyamatos felkészítésük minősége szempontjából az aktuális trendek alapos tanulmányozása és ismerete nem elhanyagolható. Az érintett állomány képzése, felkészítése és folyamatos, gyakorlatorientált továbbképzése ennek a feladatnak a vonatkozásában – csakúgy, mint minden más területen – széles körű, több összetevőből álló tréninget igényel.

KULCSSZAVAK: terrorizmus, terrorcselekmények, aktívlövész-szituáció, öngyilkos merényletek, helyszíni reagálóerők

BEVEZETÉS

A 2020 novemberében Bécs belvárosában történt események ismét rávilágítottak a terrorcselekmények végrehajtásának változó jellemzőire. Mint ismeretes, a támadás megközelítőleg kilenc perce alatt az elkövető – miközben folyamatosan mozgott – válogatás nélkül nyitott tüzet a belvárosi szórakozóhelyek vendégeire és az utcán tartózkodókra, majd az odaérkező rendőrökre, és ennek következtében négyen életüket veszítették, további huszonkét személy pedig megsebesült (köztük egy rendőr – súlyosan).

A támadó 20.00 óra körül kezdett lövöldözni, majd 20.09-kor az osztrák rendőrség bécsi különleges szolgálatának (WEGA¹) két odaérkező tagjával tűzharcba keveredett, melynek során a terrorista életét veszítette.

Ez a támadás – mind az elkövető motivációi, mind az elkövetés jellege tekintetében – illeszkedik abba a folyamatba, amely az elmúlt években Nyugat-Európában megkezdődött,

¹ Wiener Einsatzgruppe Alarmabteilung.

és melynek fenyegető jelenlétével egyértelműen számolnunk kell többféle nézőpontból is. Ez a sorrend azonban számos változást is mutat az ezredforduló előtti időszakhoz képest, amiről a későbbiekben bővebben szót ejtek.

A terrorizmus elleni harcban érintett erők, szolgálatok, a terrorcselekmények helyszínén az életek és anyagi javak mentésében részt vevő szervezetek részéről ezeknek a változásoknak és trendeknek az alapos ismerete elengedhetetlenül fontos tevékenységük hatékonyságának és saját biztonságuk növeléséhez. Ehhez feltétlenül hozzátartozik egy olyan felkészítési, képzési rendszer létrehozása és működtetése, amelybe folyamatosan integrálják az elmúlt évek terrorcselekményekkel összefüggő elméleti ismereteit és a gyakorlati tapasztalatokat.

Ezzel párhuzamosan ugyancsak szükségesnek tartom a polgári lakosság és a különféle polgári, illetve „civil” – nem honvédelmi, rendvédelmi, nemzetbiztonsági – szervezetek, intézmények és azok vezetőinek és munkatársainak felkészítését is, hiszen alapvetően ők a terrorcselekmények talán leggyakoribb célpontjai, érintettjei, illetve a cselekmények általában rendkívül erős hatást gyakorolnak rájuk. Fontos, hogy legyen egy reális képük a terrorcselekmények mai jellegéről, mivel ennek ismerete megalapozhat egy biztonságtudatos magatartást és megfelelő szituációs éberséget, ami adott esetben a lehetőség szerinti higgadt reagálást és ezzel a túlélést is jelentheti, valamint nagyban segítheti a hatékony együttműködést a reagálóerőkkel.

A terrorizmus arculatváltásának rövid áttekintésével szeretnék rávilágítani arra, hogy napjainkban a változások a korábbinál gyorsabban és nagyobb mértékben gyakorolnak hatást a felkészítési, képzési rendszerekre, melyek gyors és átfogó megoldásokat igényelnek egy esetleges terrortámadás pusztító hatásainak elhárítása vagy minimalizálása érdekében. Véleményem szerint a terrorizmus arculata az elmúlt évtizedekben megváltozott. A változás megértéséhez elengedhetetlenül szükséges egy rövid történeti áttekintést végezni, így láthatóvá válik, hogy a *modus operandi* hogyan változott, és a terrorizmus mely típusai kerültek előtérbe a 21. század első évtizedeiben.

Kiss Zoltán László² „A terrorizmus elleni küzdelem szociológiai természetű kihívásai” című tanulmányában a terrorizmus következő definícióját tekinti leginkább használatosnak: „Az erőszak szándékos alkalmazása, illetve azzal történő fenyegetés a polgári lakossággal, illetve civil célpontokkal szemben meghatározott politikai célok elérése végett.”³ A fenti gondolat sor mentén a terrorizmust elsősorban egy aszimmetrikus viszonyrendszerben a gyengébb fél által alkalmazott taktikának, eljárás módnak tekintem, amely stratégiai szintű politikai célok, hatások elérését célozza – és amit azzal egészítenék ki, hogy melynek erőszakos eszközei és módszerei *elsősorban* a polgári lakosság, illetve civil célpontok ellen irányulnak.

Az általánosan jellemző, demonstratív végrehajtások vagy azok kilátásba helyezése a politikai vezetés, illetve a társadalom minél szélesebb köre felé közvetített „üzenet” a terroristák részéről. A média szerepének felerősödésével ez az „üzenet” már egyre gyorsabban és egyre nagyobb méretekben ér célba, tehát kijelenthető az is, hogy a nagy médiavisszhang viszonylag alacsony kockázat vállalásával érhető el.

² Prof. dr. Kiss Zoltán László ezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar professzora, szociológus.

³ Kiss Zoltán László: A terrorizmus elleni küzdelem szociológiai természetű kihívásai. Hadtudomány, 2005/4., 182–187. http://mhht.eu/hadtudomany/2005/4/2005_4_31.html (Letöltés időpontja: 2021. 01. 06.)

A terrorizmus brutális cselekményei – az ártatlan emberek ellen alkalmazott halálos erőszak, valamint az anyagi javak rombolása – demoralizálják a lakosságot, és az nyilván nyomást gyakorol a politikai vezetésre – ez tehát a terrorizmus egyszerű és pusztító logikája.

Ez a logika és ez az eljárás mód nem új keletű, miként az sem, hogy akik terrorcselekményeket követtek vagy követnek el, azok a legtöbb esetben azt állítják, hogy valamely politikai, vallási, etnikai vagy morális ügy érdekében cselekedtek, illetve cselekszenek. Így jellemzően az elkövetők felhatalmazzák magukat az erőszak alkalmazására a „magasabb rendű cél” érdekében.

Ezekből az eszmékből, eszmerendszerekből, ideológiákból a terrorizmus történelme alatt nagyon sok akadt, ennek megfelelően a terrorizmus az ideológiai szempontrendszer alapján is osztályozható. Nézzük a legjellemzőbbeket:

- *politikai ideológiák*: idesorolom elsőként a különböző politikai szélsőségeket (szélsőbaloldali és szélsőjobboldali szervezeteket, anarchista, nihilista csoportokat);
- *szélsőséges vallási ideológiák*: az alapja jellemzően a hit szélsőséges értelmezésében keresendő, és bár kétségtelenül napjaink egyik nagy fenyegetését az iszlám indíttatású terrorizmus jelenti, meg kell említenünk, hogy – nem kis számban – léteznek más vallások által átítatott szélsőséges csoportok is;
- *etnikai és nemzeti függetlenségi ideológiák*: lényegében a politikai ideológiákhoz tartozó, de mégis külön kezelendő kategória, mely politikai-filozófiai töltetét tekintve talán a legtagabb;
- *tematikus*: alapvetően azok a csoportok tartoznak ide, amelyek különböző politikai, gazdasági vagy társadalmi vonatkozású – sokszor erkölcsi, morális – céljaik elérése érdekében olyan erőszakos módszereket alkalmaznak, amelyek már megvalósítják a terrorcselekmény tényállását, kimerítik a terrorizmus fogalmát (ilyenek lehetnek a különböző környezetvédelmi, globalizációellenes csoportok is).

A fentiekben túl, természetesen a terrorizmust – mivel az egy sok összetevőből álló, komplex rendszernek tekinthető – több szempont szerint osztályozhatjuk,⁴ melyekre most jelen tanulmányom terjedelmi korlátai miatt nem kívánok részletesen kitérni. Áttekintésünk vonatkozásában alapvetően az alkalmazott eszközök és módszerek, a célkiválasztás mechanizmusa bír nagyobb jelentőséggel, melyeket a későbbiekben konkrét korszakok összefüggésében részletezek.

A TERRORIZMUS A KEZDETEKTŐL AZ 1970-ES ÉVEK KÖZEPÉIG

Mint arra a fentiekben már utaltam, a terrorizmus nem a 21., de még csak nem is a 20. század terméke. A mai értelemben vett terrorizmusra találhatunk példákat a történelmi időkben, így akár az Ószövetségben leírt Judit és Holofernéz⁵ történetét is tekinthetjük ennek, de nézünk ehhez a megközelítéshez is néhány konkrét példát.

Már a 11. századtól tudunk olyan jól szervezett, felfegyverzett és konspirált terrorista támadások elkövetésére kiképzett csoportokról, amelyek célja félelem- és zavarkeltés volt. Az egyik legismertebb ilyen csoport a perzsa Haszan-i Szabáh⁶ által létrehozott izmaelita szekta, amely *aszaszinek* néven vált híressé-hírhedtté. Tagjai nevüket egyes vitatott források

⁴ Kiss: i. m.

⁵ Holofernéz: Judit könyvének (katolikus Biblia egyik deuterokanonikus könyve) elbeszélése szerint a ninivei uralkodó, Nabukodonozor hadvezére volt, aki hadjáratot vezetett Izrael ellen.

⁶ Haszan-i Szabáh (kb. 1034–1124) karizmatikus síita vallási vezető volt.

alapján az arab *hasisin* (jelentése hasisifogyasztó) szóból eredeztetik, mely a gyilkosságokra, támadásokra való felkészülés során történő kábítószer-használatra utal.

Az igazi szembenezés a jelenséggel a középkorban vette igazi kezdetét. A társadalmi jogállás születési alapon történő meghatározása alapvetően magában hordozta a népesség többségének elnyomását, esetenkénti terrorizálását. De a terror középkori megjelenési formájának tekinthető az inkvizíció intézménye is, amely egy, a katolikus egyház által működtetett sajátos jogi intézmény volt.

A történelmi idők terrorjellegű cselekményei számos hadjáratot is kísértek, ahol nem feltétlenül érvényesültek a romantikus regények lovagi erényei. A Szentföldre vezetett kereszties hadjáratok során mindkét fél számos kegyetlen cselekménnyel igyekezett bizonyítani elhivatottságát a győzelem kivívására, valamint megtörni az ellenfél morálját, összezúzni támogatottságát, és ezzel a másik fölé kerekedni. Hasonló könyörtelenséggel zúdultak Európára a mongol-tatár hadak is, amelyeknek a kegyetlenségéről szóló históriák sokfelé megelőzték érkezésüket.

A középkori terrorizmus első tömeges megnyilvánulására Dél-Franciaországban került sor 1209–1226 között, ahol a francia nemesek pápai parancsra tízezerrel mészárolták le az eretneknek nyilvánított katarokat.⁷

A fentiekben említett cselekmények azonban ma már más jogi kategóriába, tényállásba sorolhatók (genocídium, egyéb háborús bűncselekmények), és mélyebb jogi értelmezés vagy elemzés nélkül megállapíthatjuk, hogy a mai értelemben vett terrorizmus alatt alapvetően mást értünk.

A *terror* szó modern jelentése új értelmezést nyert a francia forradalom során a Robespierre⁸ névvel fémjelzett jakobinus diktatúra alatt is, és egyfajta új eredetet jelent a *la terreur*, mely állami terror során a kivégzettek száma tizenhárom hónap alatt megközelítette a negyvenezer főt.

Mintegy százötven évvel ezelőtt, a 19. század utolsó évtizedeiben bukkant fel a terrorizmusnak az a formája, mely során csoportok, politikai irányvonalak államok, rendszerek megdöntésére vagy megszüntetésére törekedve követtek el merényleteket. Több szakértő, köztük David C. Rapoport,⁹ a Kaliforniai Egyetem (University of California) professzora innen keltezi a modern terrorizmus kialakulását, hozzátéve, hogy a cselekmények jellege ekkor még inkább világi és nem vallási, más megközelítésben pedig inkább lokális, semmint nemzetközi kiterjedésű.

Idesorolhatjuk az Oroszországban a cárok meggyilkolását tervező titkos szervezeteket, köztük a *Narodnaja Volja* (Népakarát) nevű szervezetet, amely II. Sándor cár ellen hajtott végre sikeres merényletet 1881. március 13-án egy, a cár hintója alá dobott bombával. De további anarchista csoportok is felbukkantak (bakunynisták, blanquisták), melyek az állam destabilizálása céljával követtek el merényleteket.

A két világháború között már több alkalommal is foglalkoztak a terrorizmus kérdéssel jogi és büntetőjogi szinten is. Egy 1930-ban Brüsszelben előterjesztett, öt cikkelyből

⁷ Katharoknak (vagy kataroknak) nevezték a 10. század közepén Dél-Franciaországban feltűnő dualista alapállású eretneknek kikiáltott vallási mozgalom tagjait. Nevüket maguk a görög katarosz, vagyis tisztultak szóból eredeztetik.

⁸ Maximilien François Marie Isidore de Robespierre (Arras, Franciaország, 1758. május 6. – Párizs, Franciaország, 1794. július 28.) francia ügyvéd, politikus, forradalmár, a jakobinus diktatúra vezéralakja.

⁹ David C. Rapoport (1929–) a University of California professzora. Kutatási területének fókuszában a politikai erőszak és a terrorizmus áll.

álló jogszabálytervezet először használta hivatalosan a *terrorizmus* kifejezést. Ezt követte az 1931-ben Franciaországban, majd 1934-ben Spanyolországban napirendre tűzött, a terrorizmus üldözésére vonatkozó törvénytervezet. A horvát usztrasák által 1934-ben I. Sándor jugoszláv király ellen Marseilles-ben elkövetett merénylet utáni döbbenetet és felháborodást követően Európában megfogalmazódott egy nemzetközi egyezmény megkötésének szükségessége a terrorizmus üldözésének vonatkozásában.

Természetesen a terrorizmus és a terrorcselekmények elleni hatékony fellépést nem csak az európai merényletek és szervezkedések sürgették. A világ más pontjain is kialakult olyan politikai helyzet, mely az indulatok ilyen irányú elfajulásához vezetett, és a szemben álló felek nem a békés párbeszédet szorgalmazták.

A 20. századi terrorizmus komolyabb megjelenése a Közel-Kelethez köthető, ahol már az előző századforduló időszakában súlyos szembenállás alakult ki az évszázadok óta ott élő palesztinok és az Európából Palesztinába kivándorolt zsidók között. Az Izrael néven létrejött zsidó állam 1948. május 14-i megalakulását követően a helyzet nem javult, sőt súlyosbodott. A zsidó–palesztin viszony és a környező arab államok ellenséges fellépése azt eredményezte, hogy a szomszédos országok azonnal megtámadták Izraelt, amely azonban képes volt megvédeni magát. Ettől kezdve a palesztinok és az arabok egymás után alakították terror-szervezeteiket a zsidók és a zsidó állam ellen.

1970-ben jött létre a *Fekete Szeptember* elnevezésű szélsőséges fegyveres csoport, mely leghíresebb akcióját 1972-ben hajtotta végre a müncheni olimpián, amikor tagjai tizenegy izraeli sportolót gyilkoltak meg. Ez a terrorcselekmény mérföldkövévé vált a terrorelhárítás történetében is, hiszen ettől az eseménytől datálható több terrorelhárító szolgálat megalakítása a rendfenntartó erők kötelékében. Ez az esemény megalapozta, hogy a különleges műveleti erők feladatrendszerében egyre nagyobb szerepet kap a terrorelhárítás és az anti-terror, valamint az ilyen feladatokra történő naprakész felkészülés követelménye. 1975-ben palesztin terroristák ismét nemzetközi porondra léptek, amikor Bécsben OPEC-tagállamok¹⁰ minisztereit rabolták el. Ez rávilágított arra, hogy innentől a Közel-Keleten kívüli célpontok támadásával nem csak esetlegesen kell számolni.

A tragikus események rámutattak arra, hogy a terrorizmus immár a szélesebb nemzetközi szintre lépett, és ez a terrorizmus bárhol, bármikor lecsaphat, továbbá módszerei kíméletlenek lesznek. Számos szervezet módszerei között, a nagyobb figyelemfelkeltés érdekében, megjelent a túszejtés és a légi járművek eltérítése.

A terrorizmus fejlődésének az 1970-es évek közepéig történő áttekintésében említést kell tennünk azokról a csoportokról is, melyek valamilyen szeparatista célból alakultak és folytattak harcot adott régiók elszakadásáért. Ezek a szervezetek aktív működésük idején komoly ismertségre tettek szert, a nemzetközi és a számukra hazai politika alakulása azonban napjainkra csökkentette aktivitásukat. Ezek közül a legrégebbi talán az *Ír Köztársasági Hadsereg* (Irish Republican Army – IRA), amely 1919-ben jött létre azzal a céllal, hogy a brit koronától független, önálló Írországot megteremtse. Hasonló céllal, a Spanyolországtól történő elszakadás szándékával alakították meg a baszkok 1959-ben *Baszkföld és Szabadság* (Euskadi Ta Askatasuna – ETA) elnevezésű szervezetüket, hogy csak a legismertebbeket említsük.

¹⁰ Organization of the Petroleum Exporting Countries – Kőolaj-exportáló Országok Szervezete. 1960-ban Bagdadban alakult nemzetközi szervezet, amelynek elsődleges célja, hogy összehangolja tagországi kőolaj-kitermeléssel kapcsolatos politikáját.

Mindezek mellett meg kell említenünk a viszonylag nagy számmal szerveződött baloldali, anarchista csoportokat is, mint például az 1967-ben alakult német *Vörös Hadsereg Frakció* (Rote Armee Fraktion), az 1970-ben létrehozott olasz *Vörös Brigádok* (Brigate Rosse) csoport, valamint az 1975-ben létrejött görög *November 17* elnevezésű forradalmi szervezet. Természetesen a szélsőségesek a politikai jobboldalon is létrehoztak hasonló szervezeteket.

Az értékelt korszak terrorizmusának főbb jellemzői:

1. *Céljai szerint*: demonstratív, erőszakos cselekmények elkövetésével általános félelem keltése a célterület lakosságának minél szélesebb köreiben, ezáltal aláásni egy társadalom, egy ország stabilitását, nyomást gyakorolni annak vezetésére, hogy a terroristák akarata teljesüljön.
2. *A megjelenés színtere szerint*: az 1970-es évek közepére a terrorizmus a lokális és a regionális szintről továbblépett, és már szélesebb nemzetközi téren is komoly tényezővé vált, céljai eléréséhez igyekezett minél szélesebb nyilvánosságot teremteni.
3. *Módszerei szerint*: elsősorban fegyveres támadások, robbantások, öngyilkos merényletek, politikai gyilkosságok, emberrablás, túszejtés (több esetben tömegközlekedési eszközök eltérítésével).
4. *Ideológiai szerint*: a politikai ideológiák széles skálája mellett, jelentős mennyiségben és jelentős erőt képviselnek a szélsőséges vallási alapok, melyek sok esetben nemzeti, etnikai vonatkozásúak is.
5. *Szervezetük jellemzői szerint*: kialakulnak a jól szervezett, hierarchikus csoportok, szervezetek, melyek közös jellemzője a konspiráció és a szélesedő kapcsolatrendszer (nem egy esetben állami támogatással, háttérbázissal).
6. A terrorizmus már osztályokba sorolható: államilag nem támogatott, államilag támogatott, illetve rezsimhez köthető.¹¹
7. Az 1970-es évekre a terrorista szervezetek részéről megfigyelhető volt egyfajta törekvés az erőszak balanszírozására, miszerint a kevés erőszak nem alkalmas a figyelem felkeltésére, a túlzott viszont ellenérzést válthat ki irányukba, így kontraproduktívvá válhat a kitűzött cél elérése szempontjából. Ez a terrorista magatartás egyfajta kiszámítható, racionális viselkedést eredményezett. Ebben az időszakban a lassú, „történelmi” fejlődés volt jellemző; bár a terrorista szervezetek vezetői és tagjai részéről a tervezés, szervezés és végrehajtás, tehát az eredményes működés vonatkozásában számos elképzelés merült fel, a megvalósítás – a lehetőségeik korlátozottsága miatt – váratott magára.
8. Kialakul a „terrorista vagy gerilla, esetleg szabadságharcos?”¹² dilemmakör. Az 1960-as évekre a *terrorista* megnevezésnek meglehetősen negatív értelmezése lett, így azok a csoportok, szervezetek, amelyek például nemzeti felszabadítóként határozták meg önmagukat, vagy annak voltak tekinthetők – akár valamely nagyhatalmi törekvés ellenében –, alapvetően gerillaként, szabadságharcosként tekintettek önmagukra, semmint terroristaként. Mint ismeretes, a gerilla-hadikultúra mint irreguláris hadviselés a hadikultúrák részét képezi.¹³ De a gerilla-hadviselés eszköztárában terrorista módszerek is szerepelhetnek, melyeket nagy hatékonysággal alkalmaztak és alkalmaznak az erőteljesebb nyomás gyakorlására erősebb ellenfeleikkel szemben, ennek ellenére – megítélésem szerint – a két fogalom markánsan külön kezelendő.

¹¹ Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 150.

¹² Lásd Kiss: i. m.

¹³ Bővebben lásd Ágh Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989.

Összességében megállapítható, hogy a terror és a terrorizmus egy több évezredes múltra visszatekintő jelenség, mely hosszú történelmi fejlődése során egyre szélesebb spektrumon mutatta meg pusztító arcát és vitathatatlan hatékonyságát az általános félelemkeltésben.

Az értékelt korszak végére elengedhetetlenül szükségessé vált a terrorizmus egyértelmű és egységes definiálása – amit nyilván itt különböző kategóriák indokoltak –, ami alapfeltetele annak, hogy meghatározhassuk, hogy mi, illetve ki ellen kell harcolni. Megítélésem szerint ennek egy nagy akadályja volt: a hidegháborús szembenállás, mivel a politikai, ideológiai szembenállás növelte a különbséget az egyes államok terrorról, terrorizmusról, de legfőképpen egy adott terrorszervezet minősítéséről alkotott állásfoglalásai között.

Ebben az időszakban – de ez sajnos napjainkig igaz – számos terrorszervezetnek és tagjainak biztosítottak hadművelési és kiképzési háttérrel olyan államok, amelyek egyrészt „megértették”, de legalábbis „nem ítélték el” egyes szervezetek törekvéseit és módszereit, másrészt a támogatott terrorista szervezetek az ellenérdekelt országok területén készültek terrorcselekményeket elkövetni, amelyek eredménye kétségtelenül „jól jöhetett” a támogatóik részére is. Ezek a kapcsolatok ezért jellemzően titokban, látens módon, a politikai színpalak mögött alakultak, de a terrorizmus módszereit, eszközeit a legtöbb állam nyilvánosan, manifeszt módon elítélte és elítéli a mai napig.

TERRORIZMUS A 70-ES ÉVEK KÖZEPÉTŐL AZ EZREDFORDULÓIG

Az 1970-es évek végére megjelent egy új terrorista generáció, melyet a korszak világpolitikai eseményei is erőteljesen alakítottak és befolyásoltak, valamint egyre inkább előtérbe került az iszlám terrorizmus, annak is az újabb vonulatai.

Az iráni iszlám forradalom során, 1979-ben Homeini ajatollah vallásos követői elfoglalták az Amerikai Egyesült Államok teheráni nagykövetségét, és ezzel egy 444 napos túsdráma bontakozott ki, melynek oka Washington folyamatos segítségnyújtása az elűzött iráni sah részére. Ez az esemény egyfajta mérföldkő volt azon az úton, amelynek nyomán Irán rövidesen világszerte a szélsőséges iszlám egyik fő támogatója lett. De mérföldkőnek tekinthető abban a tekintetben is, hogy az Amerikai Egyesült Államok és állampolgárai még nem igazán tudtak mit kezdeni az iszlám terrorizmus ilyenfajta új hullámával. Ezt a feltevést csak erősítette az 1980. április 24–25-én sikertelenül végrehajtott *Saskarom* (Operation Eagle Claw) hadművelet.

Ugyancsak elmondható erről az időszakról, hogy a nagyhatalmak politikai döntéshozói saját céljaik érdekében továbbra is, de már erőteljesebben próbálták kihasználni a szélsőséges militánsok erejét és működését. Kiváló példa erre az amerikaiak által nyújtott támogatás az iszlám militánsok szovjetek elleni harcához az afganisztáni háború során.

A szovjetek afganisztáni háborúja és veresége ebben az időszakban kétségtelenül hozzájárult az al-Kaida megerősödéséhez, mivel a szervezet alapját lényegében a mudzsahed harcosok képezték, kiegészülve külföldi önkéntesekkel. A harcedzett, általuk erkölcstelennek tartott világtól elfordult „Isten harcosai”, a muszlim földek fegyveres védelméért indított dzsihádban részt vevő harcosok közül a szélsőségesek ekkor fordultak Oszama bin Laden felé, és személyében megtalálták új vezetőjüket, aki az iszlám legnagyobb ellenségét a szaúd-arábiai vahabita rezsimben és támogatójában, az Amerikai Egyesült Államokban látta megtestesülni.

A „szent harcosok” korábbi támogatóik ellen fordulva az al-Kaidában gondolták annak a harcnak a lehetőségét, amellyel kifejezhetik tiltakozásukat Washington közel-keleti politikája ellen, és támogatásukról biztosították a Palesztina felszabadítására irányuló

törekvéseket, valamint iszlám államok létrehozását világszerte. Ennek eredményeként az al-Kaida és más dzsihadista szervezetek már egyértelműen szent háborút indítottak a „Nagy Sátán”, az Amerikai Egyesült Államok ellen.

Ezt követően, az 1990-es években gyakorivá váltak az amerikai érdekeltségek elleni terrorista akciók, melyek egyik jelentős eseménye volt a Világkereskedelmi Központ ellen 1993-ban intézett támadás. Innentől Bin Laden is egyértelműen az amerikai titkosszolgálatok fókuszában állt, de a folyamat folytatódott, és 1998-ra az al-Kaida vezetője már egy általa kiadott fatvában¹⁴ jogosnak minősítette az akciókat, és nyíltan buzdította híveit az amerikai érdekeltségek elleni támadásokra a világ minden részén.

Az ezredfordulóra az Amerikai Egyesült Államok több súlyos merényletet szenvedett el: 1998 nyarán a kenyai és a tanzániai nagykövetségeit érte támadás, majd 2000 októberében az Ádeni-öbölben haditengerészetének egyik rombolója, a USS *Cole* ellen követtek el öngyilkos akciót, hogy csupán a legnagyobbakat említsük.

Egyértelmű tendenciává vált, hogy a terrorizmus természete ezekben az években egyre pusztítóbb és agresszívabb lett. Szervezetei határokon átívelőkké váltak, és a korábbi időszakokhoz képest jóval kiterjedtebb nemzetközi szállítási és kommunikációs csatornákat használnak.

Az 1990-es évekre a terrorizmus igazodott a változó világhoz, és új, minden eddiginél veszélyesebb arcát mutatva lépett színre. Benjamin Netanjahu¹⁵ *Harc a terrorizmus ellen* című művének előszavában így ír erről az „átrendeződésről”: *„A terrorizmus bosszúszomjasan tért vissza. Miután az 1980-as években nemzetközi szinten és a legtöbb nyugati országban sikerült visszaszorítani, most kegyetlen, félelmetes alakot öltve tért vissza újra. Az Egyesült Államokban a manhattani Világkereskedelmi Központ, valamint az Oklahoma Cityben található kormányzati központ elleni robbantások érzékeltették az amerikaiakkal, hogy a terrorizmus már a főútcán is képes lecsapni.”*¹⁶

A későbbi izraeli miniszterelnök könyvében megfogalmazza a különbséget is, ami a múlt és a jelen terrorizmusa között érzékelhető. *„Az új terrorhullámban fellelhető modus operandi egyértelműen eltér a világot a hatvanas évek óta több mint két évtizeden át nyomasztó terrorizmustól. Az új keletű terrorizmus már nem nagyon »dicsekedhet« túszejtéssel, s a gépeltérítések gyakorlatilag teljesen megszűntek. A ma terroristája a célpont felrobbantására specializálódott, s erre jó oka van: az 1980-as években a túszejtőkre, a géprablókra és támogatóikra kimért büntetések minden szempontból költséges ügylétté változtatták a terrorizmus nyíltabb formáit. Az új keletű terrorizmusban részt vevő új és nem is annyira új erők a büntetés elkerülése érdekében még a sötétséget kedvelő elődeiknél is sokkal mélyebben húzódnak meg az árnyékban.”*¹⁷

Az 1995-ben kiadott szakirodalom utal arra, hogy a terroristák jól ismerik potenciális ellenfeleiket, és megfelelő koncepció mentén fel is készülnek belőlük, ezért ezt az elhárítás oldaláról is figyelembe kell venni. *„[a terroristák, terrorista szervezetek] Nagyon jól ismerik ugyanis a Nyugatot, és kidolgozták azokat a stratégiákat, amelyek segítségével hasznot*

¹⁴ Fatva vagy fetva az iszlám vallásban vallásjogi döntést jelent, amelyet egy arra képzett személy hoz olyan esetekben, amikor egy hitelméleti kérdésre nincs válasz a Koránban vagy a muszlim tudósok közmegegyezésében.

¹⁵ Benjamin Netanjahu (Tel-Aviv, Izrael, 1949. október 21. –) izraeli politikus, miniszterelnök, az izraeli hadsereg különleges erőinek egykori tagja.

¹⁶ Benjamin Netanjahu: *Harc a terrorizmus ellen – Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust.* Alexandra Kiadó, Budapest, 1995, 15.

¹⁷ Uo.

*húzhatnak gyenge pontjaiból. A terrorizmus elleni hatékony fellépés szükségszerűen megköveteli azokat a belpolitikai és nemzetközi politikai lépéseket, amelyek visszatartják a terrorizmus térnyerését és kiküszöbölhetik az annak táptalajt adó erőfeszítéseket.*¹⁸

Már nem kérdéses, hogy a 21. század egyik legnagyobb biztonsági fenyegetése a nemzetközi terrorizmus és az ahhoz kapcsolódó cselekmények lesznek.

Az értékelt korszak terrorizmusának jellemzői:

1. *Céljaik szerint:* továbbra is demonstratív erőszakos cselekmények elkövetésével általános félelem keltése a célterület vagy -térsg lakosságának, közösségeinek minél szélesebb körökben, ezáltal aláásni egy társadalom, egy ország stabilitását. A vizsgált időszakban azonban megfigyelhető volt, hogy a legjelentősebb terrorszervezetek már komoly stratégiai pozíciókat voltak képesek elfoglalni, ezzel együtt jelentős fenyegető tényezővé válni mind politikai, mind gazdasági, valamint társadalmi és katonai vonatkozásban is. Folyamatosan ennek a pozíciónak az erősítésére törekedtek, és ellenségeik elpusztítása mellett nyílt háborút hirdettek.
2. *A megjelenés színtere szerint:* a terrorizmus lokális, regionális és nemzetközi szinten egyaránt továbbra is jelen volt. De a globalizáció hatása, a tér és idő jellemzői, a villámgyors hatásmechanizmusok miatt már olyan nemzetközi fenyegetéssé vált, amellyel egyértelműen globális szinten is számolni kellett.
3. *Módszereik szerint:* fegyveres támadások, robbantások, öngyilkos merényletek, politikai gyilkosságok, emberrablás, túszejtés – több esetben tömegközlekedési eszközök eltérítésével. Módszereik egyre kíméletlenebbek és pusztítóbbak lettek.
4. *Ideológiáik szerint:* a politikai ideológiák széles skálája mellett felerősödtek a szélsőséges vallási alapok (melyek nemzeti, etnikai megerősítést is nyertek).
5. *Szervezetük jellemzői szerint:* kialakultak a jól szervezett, hierarchikus csoportok, szervezetek, melyek közös jellemzője a konspiráció és a kiterjedt, határokon átívelő kapcsolati rendszer volt, továbbra is sok esetben állami támogatással és háttérbázissal.
6. Az 1970-es években jellemző erőszak-balanszírozás eltűnt, a jelentős terrorista szervezeteknek ez már nem volt érdekük. Ezt felváltották magasabb intenzitású módszerek, amelyek alkalmasak voltak a figyelem széles körű felkeltésére és az erőteljesebb nyomásgyakorlásra. Megítélésem szerint a terroristák részéről ezek a cselekvési módozatok is hordoztak egyfajta kiszámíthatóságot, racionalitást, ez azonban már másként értendő, mint korábban. Ebben az időszakban jellemzővé vált az átrendeződés, és a terrorista szervezetek módszerei, eszközei tekintetében is jelentősebb változások következtek be, ami a szervezetek és a támadások hatékonyságát növelte. Mondhatni, hogy ez volt a nagy átmenet időszaka.

Összességében megállapítható, hogy a hidegháború utolsó évtizede, majd a kétpólusú világrend megszűnését követő unipoláris világrend évtizede, utóbb pedig a multipolárisá váló világ politikai eseményei átalakulást eredményeztek a terrorizmus világában is. Véleményem szerint ebben az időszakban már szárba szökkenett egy, a teljes világot behálózó, globális és szélsőséges ideológiákon nyugvó terrorizmus, mely a 21. században már határon és kontinenseken átívelő fenyegetést jelent.

¹⁸ Uo. 17.

A 21. SZÁZAD TERRORIZMUSA

A harmadik évezred első évtizedeinek nemzeteken átívelő biztonsági kihívásai nem minden tekintetben új keletűek, inkább tekinthetők egy folyamat újabb epizódjának. Megítélésem szerint érzékelhető, hogy a terrorizmus is része ennek a folyamatnak és lényeges negatív „karaktere” az újabb fejezetnek is. Napjaink terrorszervezetei nagy szervezettséget mutatnak, jelentős anyagi háttérrel és magas technikai bázist tudhatnak maguk mögött, így már lényegesen nagyobb szabású akciókat képesek végrehajtani. Működésüket tekintve a szervezetek még inkább konspiráltak, de elrettentő támadásaik a lehető legnagyobb figyelmet vonják magukra.

Nagyon sokszor emlegetett megállapítás, de mindenképpen igaz, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadások – melyek a történelem legnagyobb méretű terrorakciója keretében történtek – mérföldkövet jelentettek a terrorizmus arculatváltásában. A terrorizmus egyértelműen megüzente, hogy sehol senki nincs biztonságban, hiszen a világ vezető nagyhatalmát a saját földjén támadták meg egy nagyszabású terrorista művelet során. Ez a cselekmény azonnal világméretű hatásokat eredményezett, kezdve az Amerikai Egyesült Államok katonai műveleteitől a különböző magas szintű biztonsági intézkedések (például a repülésbiztonság terén) bevezetéséig.

A szeptember 11-i terrortámadást követően az emberek figyelme az új vallási terrorizmus irányába fordult, amelyet az al-Kaida franchise-jelenség csak fokozott. Egyesek fenyegető rémet, mások egy új világrend letéteményesét látják ebben, mivel a globalizáció negatív következménye a társadalmi rétegek között kialakuló és mélyülő egyenlőtlenség. Ennek további eredménye, hogy a nyugati világ a maga értékrendjével egyfajta ellenségképet jelent az elszegényedett, sokszor a napi létükért küszködő tömegek szemében. Ezek a manipulálható tömegek a sokszor az összeomlás szélén álló államokban kiváló bázist és utánpótlási lehetőséget jelentenek a terrorista szervezetek számára.

Ezzel együtt napjaink másik biztonsági kihívása, a migráció összefüggése is felmerül, mivel egyfelől a bevándorló tömegekkel együtt nagyszámú olyan személy érkezik ellenőrizetlenül, akik terrorszervezetek tagjai, egykori harcosai, illetve szimpatizánsai. Másfelől számos országban alakulnak ki nehezen ellenőrizhető kolóniák (no-go zónák), amelyek szintén kiváló háttérrel nyújtanak az adott országok vagy régiók területén a terrorszervezetek hatékonyságához, mivel ott komoly háttérbázisokat hozhatnak létre. Ezek a folyamatok több hivatalos állásfoglalás szerint az elkövetkezendő években sem szűnnek meg, így a terrorizmus ellen elsöprő győzelem nem várható. Az iszlám a szélsőséges politikai irányzatával a Közel-Keleten túl Európára is jelentős hatást gyakorolt és gyakorol, amihez az említett migrációs folyamatok kedvező háttérrel biztosítanak.

Megállapítható, hogy a legjelentősebb, ezáltal a legnagyobb biztonsági fenyegetést jelentő terrorszervezetek nemcsak lokálisan, hanem határokon átnyúló, globális szinten fejtik ki tevékenységüket; csoportjaik, sejtjeik és tagjaik jelen vannak háborús területeken, különböző konfliktuszónákban csakúgy, mint a mindennapi békés életet élő városokban. Több terrorszervezet látványosan „kinőtte magát”, és már az élőerő, valamint fegyverzeti, technikai felszereltség, de akár a kiképzés tekintetében is jelentős erőt képvisel, ami évtizedekkel ezelőtt még nem volt jellemző.

Kijelenthető az is, hogy a terrorcselekmények végrehajtását szerveázó és részletes információgyűjtés és tervezés előzi meg, valamint az előkészületek fázisa is komoly hangsúlyt kap. Igen csekély annak a valószínűsége, hogy valaki egyik napról a másikra, egyszerűen, minden átmenet nélkül hajtson végre egy merényletet. Ez természetesen nem elképzelhe-

etlen, de nem ebben a kategóriában. A kijelölt célpontok megtámadása és a meghatározott eredmény sikeres elérése érdekében a terroristáknak ki kell választaniuk a megfelelő módszereket (taktikai eljárásokat) és a szükséges eszközöket, majd felkészülni a feladat végrehajtására. Ez a folyamat, vagyis maga a támadás ciklusa természetesen a múltban is létezett, ebben változás aligha észlelhető. A támadások során alkalmazott módszerekben, eljárásokban viszont vannak változások.

Az általános vélekedés szerint a terrorcselekmények törvényszerű velejáráói a terroristacsoportok által végrehajtott robbantások, lőfegyverekkel, különböző hidegfegyverekkel, szükségesszükszerekkel végrehajtott erőszakos támadások. Szintén törvényszerű velejáráóknak tekintik a túszejtéseket, a jelentős anyagi javak vagy az állam működése, a lakosság ellátása szempontjából kiemelt fontosságú, illetve kritikus infrastruktúra részét képező létesítmények elfoglalását, ellenőrzését, valamint azokat a különböző követeléseket, melyeknek a teljesítésétől teszik függővé a túsok szabadon bocsátását, a létesítmények sértetlenségét.

A korábbi évtizedekben jellemző csoportos elkövetés mellett egyre nagyobb számban fordulnak elő olyan elkövetők, akik saját országban, térségen belül „építik fel” magukat és követik el támadásaikat, különböző erőszakos cselekményeiket. Ezt a jelenséget a szakirodalom „hazai terrorizmus” (*domestic terrorism*) kifejezéssel illeti. Ez esetben a helyszín, a célpontok és az elkövetők is jellemzően ugyanaból az országból (térségből) származnak, vagy ott találhatóak, oda köthetők. Az elmúlt évtized néhány ilyen jellegű cselekménye: Breivik által elkövetett tömegmészárlás a norvég Utoya szigetén (2011), az amerikai Orlandóban egy melegbár ellen elkövetett támadás (2016), az új-zélandi Christchurchben két mecset ellen elkövetett merénylet (2019).

A szakirodalomban – ezen belül – megkülönböztetnek úgynevezett „bennszülött” terroristákat, akik az esetek nagy részében valamely terrorszervezethez, terroristacsoporthoz tartoznak, valamint olyan egyéni elkövetőket, „magányos farkasokat”, akiknek szervezeti hovatartozása nem bizonyítható, vagy ilyen kapcsolata nem is létezik.

Ezek a jellemzők nagyban megnehezítik a felderítést, komoly nehézséget gördítenek a radikális események megelőzésének útjába, legtöbbször már csak a tragikus eseményekkel és azok következményeivel szembesülünk.¹⁹

A túszejtések továbbra is jellemzőek, viszont nagy számban megjelentek a túszejtések olyan esetei, amikor már nem egy későbbi tárgyalási alapot szolgálnak, hanem időhúzást, egy nagyobb terrorista művelet részeként egyfajta játszmát alapoznak meg, vagy a tús(ok) későbbi, demonstratív kivégzését készítik elő. Jellemzővé vált, hogy a terroristák már nem akarják túszaikat élve szabadon bocsátani, vagyis már nem akarnak párbeszédet, ehelyett inkább további brutális tetteikkel akarják demonstrálni céljaik iránti elszántságukat.

Egyre nagyobb számban jelennek meg a támadások során az aktívlövész-szituációk, melyek során egy vagy több személy véletlenszerűen vagy szisztematikusan kiválasztott élő célpontokat támad meg egyértelmű gyilkolási szándékkal. Magatartásukkal cselekményük során határozottan és töretlenül demonstrálják azt a szándékukat, hogy a legfontosabb céljuk a tömegmészárlás, a lehető legnagyobb pusztítás elérése a támadás helyszínén tartózkodók körében. A korábban említett támadások ebbe a kategóriába tartoznak, de közéjük sorolhatóak az iszlám szélsőségesek által 2015. november 13-án este Párizsban elkövetett terrortámadások is.

¹⁹ Kis-Benedek: i. m. 189.

Cselekményük során lőfegyvereket, robbanóeszközöket és hidegfegyvereket egyaránt alkalmaznak. Ezekre a támadásokra jellemző, hogy az elkövetők mindaddig folytatják a támadást, amíg harcképtelenné nem válnak, vagyis öngyilkos támadásoknak is tekinthetők az ilyen akciók, melyeket gyakran öngyilkos robbantásokkal is összekötnek.

Előfordul különböző, általában nagy tömegű járműveknek a támadás eszközeként (lényegében fegyverként) történő alkalmazása elsősorban forgalmas helyeken, tömegrendezvényeken, amikor az aktívlövész-szituációhoz hasonlóan a jármű vezetője egyértelmű és folyamatos ölési szándékkal támad nagyszámú személyre. A cél itt is az elérhető legnagyobb pusztítás, és természetesen ez a módszer is kombinálható más módszerekkel, például lőfegyver, robbanóanyag alkalmazásával.

Végül – de természetesen nem utolsósorban – megemlítem az öngyilkos robbantásokat is, de azonnal hozzá is fűzöm, hogy nem a módszer újdonsága, hanem az alkalmazások jelenlegi, világszerte növekvő tendenciái miatt. Ennek az olcsó, viszonylag egyszerű technikát alkalmazó eljárásnak a demoralizáló hatása vitathatatlanul óriási a tényleges, fizikai pusztításon túl. A módszer napjainkban leginkább a vallási indíttatású terrorizmushoz köthető, ahol a merénylet sikeres végrehajtása egyfajta Isten dicsőségére végrehajtott mártírhalál az elkövető számára.

A fenti módszerek további közös jellemzői:

- meglepetésszerű támadások, ezért legtöbbször viszonylag könnyen elérhető célpontok ellen hajtják végre;
- időben viszonylag gyors lefolyású események (a túszejtések esetében általában a személyek túszul ejtésének idejéig, majd a legtöbb esetben kialakult ún. „barikádhelyzetben” ez már időben lényegesen elhúzódhat);
- a támadások a célszemélyek, célpontok teljes megsemmisítésére, illetve a lehető legnagyobb kár okozására törekszenek, a lehető legrövidebb időn belül;
- a módszerek a nagyobb hatás érdekében egymással kombinálva is alkalmazhatók;
- demonstratív végrehajtás;
- a fenti terrorcselekmények közvetlen hatásaként a helyszíneken azonnal jelentős mértékű pusztítás tapasztalható, az eredmény jellemzően több halott és sebesült személy, valamint az anyagi javakban bekövetkezett rombolás, károkozás.

A terrorizmus fejlődésének, történetének áttekintését követően kijelenthető, hogy az jelenleg folyamatos, dinamikus és az ellene hozott intézkedésekre reagáló rugalmas változásban van. Véleményem szerint ez értendő a szervezeti felépítésekre, hálózatok kialakítására, működtetésére, valamint az alkalmazott módszerekre és eszköztárra.

A gyakorlatban látható, érzékelhető, hogy az adott időszakban bevezetett hatósági intézkedések milyen mértékben gyakoroltak hatást a terrorcselekmények végrehajtásának módszereire, eszközeire. Például a 9/11 után bevezetett szigorú repülésbiztonsági szabályok, ellenőrzések, vagy járművel elkövetett (*vehicle-ramming*) támadások elhárítására, csökkentésére a tömegrendezvények helyszínein alkalmazott fizikai akadályok elhelyezése, de a járművédelem különböző technikai megoldásai, fejlesztései is hatást gyakorolhatnak.

A fejezet végén rövid áttekintésként egy táblázatban foglalom össze a terrorizmus fejlődését a fenti szakaszok vonatkozásában. Megjegyzendő, hogy az időszakok közötti átmeneteket is figyelembe véve természetesen nem választhatóak el ilyen élesen az egyes periódusok jellemzői, de jól látható a változás folyamata, ami a terrorizmust napjainkra a globális fenyegetések közé emeli.

1. táblázat *A terrorizmus fejlődése a tárgyalt szakaszok vonatkozásában (Szerkesztette a szerző)*

TERRORIZMUS	a 19. század második felétől 1970-ig	1970-től 2000-ig	2000-től napjainkig
Céljaik szerint	demonstratív, erőszakos cselekmények elkövetésével általános félelem keltése a célterület vagy -társaság lakosságának, közösségeinek minél szélesebb köreiben, ezáltal aláírva egy adott társadalom, egy ország, illetve politikai rendszer stabilitását POLITIKAI, VALLÁSI, IDEOLÓGIAI CÉLOK elérése érdekében		
Megjelenés színtere	lokális, regionális	nemzetközi	nemzetközi, globális
Jellemző módszerek	<ul style="list-style-type: none"> – politikai gyilkosságok; – robbantások; – öngyilkos merényletek; – emberrablás, túszejtés (közlekedési eszközök eltérítésével); – szimbolikus célpontok támadása 	<ul style="list-style-type: none"> – politikai gyilkosságok, merényletek; – öngyilkos robbantások; – túszejtés (közlekedési eszközök hatalomba kerítésével); – emberrablás; – szimbolikus célpontok támadása 	<ul style="list-style-type: none"> – öngyilkos robbantások; – aktívlövész-szituációk; – járművel elkövetett támadások; – túszejtés (közlekedési eszközök hatalomba kerítésével) – de jellemzően a túsok demonstratív kivégzése a cél; – szimbolikus célpontok támadása; – konkrét harccselekmények végrehajtása (pl. az Iszlám Állam tevékenysége)
Szervezettség	hierarchikus csoportok, szervezetek	<ul style="list-style-type: none"> – a szervezetek kiterjedtebb, nemzetközi szintű működése; – összefonódás, kapcsolatok és aktív részvétel egyéb területeken (pl. szervezett bűnözés) 	<ul style="list-style-type: none"> – jól szervezett és irányított, hálózatszerű, határon átnyúló szervezetek; – „hazai terrorizmus” (bennszülött terroristák, magányos farkasok)
Egyéb jellemzők	erőszak-balanszírozás	növekvő pusztító erőszak	totális erőszak: a terrorcselekmények során az elérhető legnagyobb pusztítás véghezvitele

A HELYSZÍNI REAGÁLÓERŐK FELKÉSZÍTÉSÉNEK KÉRDÉSKÖRE

A terrorizmus történetének és jellemzőinek áttekintését követően áttérek a reagálóerők szerepére és felkészítésének kérdéseire.

Az Európai Unió Tanácsának 2005. november 30-án Brüsszelben kiadott Terrorizmusellenes Stratégiája²⁰ meghatározta, hogy az EU terrorizmusellenes stratégiája négy pilléren (megelőzés, védekezés, üldözés és reagálás) nyugvó rendszeren alapul és illeszkedik a stratégiai kötelezettségvállalásba:

²⁰ Az Európai Unió Terrorizmusellenes Stratégiája. Brüsszel, 2005. 11. 30., 3. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014469%202005%20REV%204/hu/pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 20.)

- *Megelőzés:* alapvető cél a terrorcselekmények, terrorjellegű bűncselekmények elkövetéséhez vezető radikalizálódás megelőzése, különös tekintettel a terroristává válás prevenciójára, valamint a különböző terrorista célú médiatartalmakhoz történő hozzáférés kontrolljára.
- *Védekezés:* elsősorban a lakosság és a kritikus infrastruktúra védelme tartozik ide, ami egy igen tág területet és tevékenységi rendszert igyekszik lefedni (határvédelem, határellenőrzés, közlekedésbiztonság, kritikus infrastruktúra és a lakosság ellátása szempontjából kiemelt objektumok, ellátási láncok védelme stb.).
- *Üldözés:* legfőképpen a nemzetbiztonsági, rendvédelmi és igazságügyi hatóságok működésében és együttműködésében kell megvalósulnia, és a terroristák mozgásának és tevékenységének megakadályozására, finanszírozásuk elleni küzdelemre irányul.
- *Reagálás:* ez a pillér a terrortámadások következményeire tendál, az ezzel kapcsolatos reagálási képességet jelenti, melyet az alábbiakban részletesebben kifejtünk.

Ez a négy terület 2020-ban kiegészítésre került az előrejelzés megfogalmazásával, mely valóban kritikus fontosságú és összefügg az összes többi területtel.

Jelen írásomban – mivel annak témájához szorosan kapcsolódik – csak a reagálást emelem ki, melyet a Stratégia így fogalmaz meg: „*Az Unió felkészülése a terrortámadások következményeinek kezelésére és minimalizálására, képességeink javításával a támadás utáni helyzet, a reagálás koordinációja és az áldozatok szükségletei kezelése terén.*”²¹

A továbbiakban a fenti fogalmat tekintem irányadónak, amikor a reagálásban részt vevő erőket határozom meg, miszerint írásomban idesorolom azokat a szervezeteket, szolgálatokat, melyek állománya tevékenyen részt vesz a terrorcselekmények helyszínén történő intézkedésekben, így az állami fegyveres és rendfenntartó erőket (fegyveres erőket és rendvédelmi szerveket, illetve testületeket), a titkosszolgálatokat, a katasztrófaelhárításra kijelölt egységeket, szervezeteket, mentőszolgálatokat. Megítélésem szerint idesorolhatók a civil biztonsági szolgálatok is, amelyek jelenléte egy esetleges terrorcselekmény helyszínén egyértelműen lehetséges (például tömegrendezvények, bevásárlóközpontok stb.), így a tevékenységük szakszerűsége és gyorsasága, tehát ez irányú felkészültségük egyáltalán nem elhanyagolható.

A felsorolt szervezetek, testületek és szolgálatok – azzal együtt, hogy potenciálisan érintettek vagy érintettek lehetnek egy terrortámadás megelőzése, elhárítása vagy felszámolása során – a reagálásban természetesen nagymértékben eltérő feladatrendszerrel, kötelezettségekkel bírnak, jellemzően az alábbi sorrendben:

- állami fegyveres erők, rendvédelmi szervek, nemzetbiztonsági szolgálatok azon egységei, melyek fő feladata a terrorelhárítás, antiterror-műveletek végrehajtása (elsősorban terrorelhárító egységek, különleges műveleti erők állománya);
- állami fegyveres erők, rendvédelmi szervek, nemzetbiztonsági szolgálatok állományából azon szervezeti elemek, amelyek támogató tevékenységükkel érintettek vagy érintettek lehetnek a terrorelhárítás feladataiban;
- katasztrófák elhárítására, felszámolására létrehozott vagy kijelölt szervezetek, mentőszolgálatok állománya, melyek közreműködhetnek egy terrorcselekmény elhárításának vagy felszámolásának helyszínén, tevékenységükkel támogatják az élet- és vagyonmentést, a károk minimalizálását (elsősorban állami és önkormányzati tűzoltóság, katasztrófavédelmi egységek, mentőszolgálatok, valamint olyan egységek, szer-

²¹ Uo.

vezetek, melyek speciális [például CBRN-E²² területén] szaktudásukkal támogatják a terrorcselekmények pusztító hatásainak elhárítását, csökkentését);

- civil biztonsági szolgálatok (elsősorban a kritikus infrastruktúra elemei, nagy látogatottságú, forgalmas épületek, intézmények védelmében, nagy tömegrendezvények biztosításában érintett biztonsági szolgálatok állománya).

Mint azt e tanulmány elején is megjegyeztem, ebben a láncolatban, illetve összefüggérendszerben nagyon fontos szerepe van magának a lakosságnak, a társadalomnak is, mert biztonság tudatos, fegyelmezett magatartással jelentősen segíthetik a terrorcselekmények helyszínén reagáló erők munkáját.

Napjaink terrorcselekményeire jellemző, hogy:

- meglepetésszerűek, gyors lefolyásúak;
- végrehajtásuk általában rendkívül dinamikus;
- rendkívül agresszívek;
- kiterjedt helyszíneken hajtják végre azokat.

Napjaink terrorcselekményeinek tervezése, szervezése és végrehajtása jellemzően jól szervezett és irányított, képzett csoportok és egyének konspirált együttműködésével valósul meg, gyakran határokon átnyúlóan, a 21. század terrorizmusát jellemző hálózatalapon, ami jelentősen nehezíti a korai felismerést, így a megelőzést is. Az egyéni elkövetők esetében a felderítés nehézsége hatványozottan igaz, amit a felkészülésnél mindenképpen és teljes mértékben figyelembe kell venni. Ezért az előrejelzés kiemelt jelentőséggel bír mind alapszinten, mind aktív, a gyakorlatban működtetett rendszerként.

A terrorizmus elleni küzdelem, a terrorcselekmények megelőzése, megakadályozása vagy felszámolása sikerének érdekében az első és a legfontosabb a felkészítés területén, hogy a lehető legjobb ismerjük és értsük az „ellenfelet” (például egy adott terrorista szervezetet). Ismerjük történetét, céljait, eszközeit, módszereit, felépítését, működési rendjét, belső folyamatait, társadalmi rekrutációs bázisát és kapcsolatrendszerét, tagjainak főbb motívumait, jellemzőit stb.

Különösen a tervezés és a felkészülés szakaszában azonban tekintettel kell lenni arra a tényre is, hogy napjaink terrorizmusa, terrorista szervezetei a cselekmények előzetes elgondolásától a kivitelezésig rendkívül széles skálán és igen rugalmasan válogathatnak. Amilyen támadás elképzelhető és megvalósítható, valamint az adott terrorszervezet ehhez megfelelő anyagi-technikai háttérrel is rendelkezik, akkor az meg is valósulhat.

Tehát a tervezés, felkészülés fázisát át kell hatnia ennek az elvnek, ezért a reagálóerőknek is ugyanilyen határtalan fantáziával kell rendelkezniük a harc hatékony megvívása érdekében. Ez meghatározza a felkészülés tervezését, szervezését, folyamatát, valamint az ehhez szükséges eszközrendszert.

A reagálóerők terrorcselekmények helyszínein végrehajtandó feladatai az alábbi időbeli fázisok szerint különíthetők el:

- a terrorcselekmény bekövetkezése előtt;
- a terrorcselekmény bekövetkezése közben, annak folyamatában;
- a terrorcselekmény felszámolását követő időszakban.

²² Chemical, Biological, Radiological, Nuclear and Explosives – a vegyi, biológiai, radiológiai, nukleáris és robbanóanyagokat jelöli.

Mint azt említettem, a terrorizmus elleni hatékony fellépés fontos részét képezi az előrejelzés, vagyis az előrejelző rendszerek kidolgozása és működtetése. Az ilyen rendszereknek és a reagálóerőknek szoros kapcsolatban kell lenniük egymással, ezért a különböző érintett szervezetek, szolgálatok különböző eljárásrendjeit mindenképpen harmonizálni kell.

Az előrejelzés meghatároz egy veszélyeztetettségi fokot, de ettől függetlenül – tekintettel a terrorcselekmények végrehajtásának jellemző gyorsaságára és váratlanságára – szükséges a támadásokra történő reagálás idejét a lehető legrövidebbre csökkenteni. Ez az érintett szervek készenléti szolgálati és riasztási rendszerének optimális szervezésével és működtetésével érhető el. A reagálás ideje tovább javítható speciális szakmai gyorscsoportok létrehozásával, amelyek fő feladatai az ilyen jellegű események helyszínén történő elsődleges intézkedések megtétele, információk begyűjtése és továbbítása.

Ugyancsak idetartozik a fegyveres rendfenntartó erők területi jelenléte, ami szükség esetén megerősíthető a fegyveres erők állományából. Napjainkban nem meglepő utcakép a közterületeken rendőri és katonai járőrök, csoportok látványa, különösképpen a kritikus infrastruktúrák elemeinél, frekvenciált turisztikai látványosságoknál és tömegrendezvényeken.

Véleményem szerint az állandó közterületi jelenlét a gyors reakció szempontjából nagyon lényeges, viszont a jelentős mértékű, demonstratív ilyen jellegű tevékenység már nyomasztó lehet a lakosság és a turisták körében, amit figyelembe kell venni annak mértéke és alkalmazási elvei, körülményei meghatározásánál.

Az együttműködés, a helyszínen dolgozó erők tevékenységének koordinálása miatt kiemelt jelentőségű egy olyan műveleti központ mielőbbi felállítását, ahol minden szerv és szolgálat képviselteti magát összekötőin keresztül, továbbá ahol az információáramlást segítő, hatékony, gyors és egyértelmű kommunikáció rendszere mielőbb kiépíthető. Lényeges a feladatok egyértelmű elosztása, meghatározása, valamint az egyes feladatok felelőseinek kijelölése.

A különleges műveleti erők és a terrorelhárító szolgálat vonatkozásában kiemelt jelentőséggel bír a vonatkozó taktikai eljárások (harceljárások) folyamatos felülvizsgálata, szükség esetén változtatása, valamint azok begyakorlása komplex rendszerben, tehát olyan módon, hogy már az együttműködő további szolgálatok állományával összetett gyakorlatok keretében valós időben és térben, összehangoltan gyakorolja mindenki a feladatait.

Korábbi kiképzői tapasztalataim alapján állítom, hogy a realiztikus képzés keretében – az eredményesség érdekében – a potenciálisan előforduló változók teljes skáláját számba kell venni, és mindegyikre érdemes gyakorlatorientáltan felkészülni. Ezzel a módszerrel jelentősen növelhető a kommunikáció, az együttműködés hatékonysága a résztvevők között, ami az eredményesség szempontjából egyértelműen kulcsfontosságú.

A terrortámadás helyszínén eluralkodó pánikhangulat – ami akár azonnal tömegeket mozgathat meg – jelentősen nehezítheti a helyzet stabilizálását, ezzel a veszteségek minimalizálását, valamint akadályozhatja a kiérkező rendfenntartó és mentőegységek gyors, hatékony működését. Ez különösen igaz abban az esetben, amikor a kiérkező reagálóerők nem egy már lezárult, hanem egy még folyamatban lévő terrorcselekménnyel szembesülnek. Ilyenkor a fenyegetés megszüntetésére – a még aktív támadók lokalizálására és harcképtelenné tételére – irányuló elsődleges feladatok mellett lehetőség szerint meg kell kezdeni a sebesültek mentését, a további veszteségek lehetőségének csökkentését.

A helyszínre érkező rendfenntartó és a mentésben részt vevő egyéb egységek részéről elengedhetetlen a gyors helyzetfelismerés és a gyors döntéshozatal. Mindez egy olyan környezetben, ahol a szituációs éberségnek a lehető legmagasabb szinten kell működnie, hiszen

egy ilyen helyszín alapvetően és elsődlegesen veszélyes (ellenséges) területként kezelendő, mivel csak fokozatosan tudjuk teljes mértékben az ellenőrzésünk alá vonni.

A helyes és gyors helyzetfelismerés, döntéshozatal, maga a szituációs éberség is magas szintű szakmai felkészültséget igényel, ami magában foglalja a képzéseken tanult eljárásokat, eszközök ismeretét és szakszerű kezelését, továbbá a gyakorlati tapasztalatot, szakmai jártasságot. Kérdés persze, hogy rendfenntartó vagy mentőegység tagjaiként leszünk-e olyan pszichés állapotban, hogy a feladatainkat a szakmai utunk során tanultak, tapasztaltak alapján a leghatékonyabban tudjuk végrehajtani.

Megítélésem szerint a helyzetfelismeréssel, döntéshozatallal, szituációs éberséggel összefüggésében kiemelten fontos jelentősége lehet a lélektani felkészítésnek és felkészültségnek: annak, hogy a reagálóerők tagjai – a csoportmunka ellenére – egyénileg miként lesznek képesek uralni érzelmeiket egy terrorcselekmény vizuálisan is megrendítő, dinamikus változó, veszélyes helyszínén és körülményei között. Ezért az ilyen irányú felkészítésnek mindhárom fent említett időszakban meghatározó szerepe lehet.

A fentiekben említett gondolatok mellett az alábbi táblázatban foglaltam össze vázlatosan azokat a tényezőket és feladatokat, melyek megítélésem és szakmai tapasztalataim szerint többségében általánosan figyelembe veendő és végrehajthatók.

2. táblázat *A terrorcselekmény különböző fázisaira történő felkészítés feladatai*
(Szerkesztette a szerző)

IDŐSZAK	FELKÉSZÍTÉS	FELADATOK
A terrorcselekmény bekövetkezése előtt	Szakmai felkészítés	<ul style="list-style-type: none"> – saját szakterület elméleti és gyakorlati szakmai ismeretei egyénileg – képzés, gyakorlat; – saját szakmai feladatok ellátásának rendszere kötelékben (együttműködés, kommunikáció) – képzés, gyakorlat; – a gyakorlatban hatékony és gyors készenléti és riasztási rendszer létrehozása, működtetése; – területi jelenlét (ha indokolt); – eljárásrendek aktualizálása, vészhelyzeti eljárások; – műveleti törzs, hatékony helyszíni irányítás rendszerének létrehozása; – összekötők felkészítése; – speciális (a gyorsreagálású is ide tartozik) szakmai csoportok létrehozása, felkészítése
	Lélektani felkészítés	<ul style="list-style-type: none"> – a feladat lélektani aspektusa; – szituációs éberség; – helyzetfelismerés, döntéshozatal magas stressz-szint alatt
A terrorcselekmény bekövetkezése közben, annak folyamatában	Szakmai felkészítés	<ul style="list-style-type: none"> – a fenyegetés mielőbbi lokalizálása, semlegesítése, felszámolása (különleges műveleti erők, terrorelhárító szolgálatok); – másodlagos, illetve további fenyegetések felismerése, azonosítása, semlegesítése, felszámolása; – speciális szakmai csoportok helyszíni tevékenysége; – műveleti törzs, hatékony helyszíni irányítás; – saját szakmai feladatok ellátásának rendszere kötelékben (együttműködés, kommunikáció); – sebesültek, javak mentése, károk minimalizálása; – terület zárása, az ott tartózkodó személyek kezelése
	Lélektani felkészítés	<ul style="list-style-type: none"> – a feladat lélektani aspektusa; – szituációs éberség; – helyzetfelismerés, döntéshozatal magas stressz-szint alatt

IDŐSZAK	FELKÉSZÍTÉS	FELADATOK
A terror-cselekmény felszámolását követő időszakban a helyszínen	Szakmai felkészítés	<ul style="list-style-type: none"> – a terület biztosítása, az ott tartózkodó személyek kezelése; – sebesültek, javak mentése, károk minimalizálása; – információgyűjtés; – helyszín állapotának rögzítése, átadása a nyomozó szervek részére
	Lélektani felkészítés	<ul style="list-style-type: none"> – a feladat lélektani aspektusa; – szituációs éberség; – helyzetfelismerés, döntéshozatal magas stressz-szint alatt

KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében megállapítható, hogy az elmúlt évtizedekben egy újabb fordulóponthoz érkeztünk a terrorizmus arculatának történeti alakulásában, a terrorcselekmények tervezésében, előkészítésének mechanizmusában és végrehajtásában egyaránt. Ez természetesen hatást gyakorolt a terrorizmus elleni küzdelemre, így a terrorcselekmények megelőzésére, elhárítására, felszámolására létrehozott egységek, szolgálatok fő és járulékos feladatrendszerére, valamint mindazon egyéb szervezetek tevékenységére, amelyek érintettek lehetnek egy ilyen cselekmény hatásainak elhárításában, a sebesültek mentésében, anyagi javak megővésében.

A terrorizmus jellemzőinek változásai, a jelenlegi és várható tendenciák figyelemmel kísérése, elemzése és értékelése továbbra is fontos lesz a szakmai felkészítés hatékonyságának fenntartásában, javításában.

Lényegesnek tartom, hogy minden érintett rendelkezzen olyan felkészülési és végrehajtási tervvel, eljárásrendekkel, amely stabil alapot jelent egy gyors, meglepetésszerű terror-támadásra adható hasonlóan gyors, megfelelően kiterjedt, komplex reagálás képességének kialakítására és fenntartására, tehát a megfelelő védelem biztosítására.

Ennek a képessége csak mindenre kiterjedő tervezés, folyamatos képzés és állandó gyakorlás, továbbá a gyakorlati életbe történő adaptálása során valósul meg, és talán az is kijelenthető, hogy nagyobb fontossággal bír, mint az eddigiek során valaha.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ágh Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989.
- Az Európai Unió Terrorizmusellenes Stratégiája. Brüsszel, 2005. 11. 30. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014469%202005%20REV%204/hu/pdf>
- Kis-Benedek József: *Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Kiss Zoltán László: *A terrorizmus elleni küzdelem szociológiai természetű kihívásai*. Hadtudomány, 2005/4., 182–187. http://mht.eu/hadtudomany/2005/4/2005_4_31.html
- Netanjahu, Benjamin: *Harc a terrorizmus ellen – Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust*. Alexandra Kiadó, Budapest, 1995.

Somogyi Zoltán Márk főhadnagy:

A MÁSODIK HEGYI-KARABAHI HÁBORÚ KATONAI SZEMSZÖGBŐL (1.)

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.3

ÖSSZEFOGLALÓ: A kétrészes írás fő témája a közelmúltban a Kis-Kaukázusban lezajlott katonai konfliktus az Örményország által támogatott Hegyi-Karabah Köztársaság és Azerbajdzsán között. A háború sok eseménye tanulsággal szolgál számunkra, hiszen a konvencionális módon hadat viselő felek – főleg Azerbajdzsán – új harceljárásokat és eszközöket alkalmaztak a konfliktus során. A tanulmányban a szerző ismerteti a háború előzményeit, az örmény és az azeri felkészülést, a konfliktusban alkalmazott harceljárásokat, különös tekintettel a pilóta nélküli repülőgépek (UAV¹) alkalmazására a konvencionális háborúban, valamint kitér az Oroszországi Föderáció beavatkozására és a békefenntartásba való átmenetre. Ez volt az egyik első olyan háború a hadtörténelemben, ahol a szemben álló felek – nyílt hadviselés során – a siker elérése érdekében széleskörűen alkalmaztak összhaderőnemi szinten pilóta nélküli repülőeszközöket. A szerző elsőként dolgozta fel a két reguláris hadsereggel rendelkező fél közötti konfliktust. Megállapításai hasznosak lehetnek a jövőre nézve.

KULCSSZAVAK: haderőreform, támadás, védelem, tüzérség, UAV/RPA/ISR-platformok, elektronikai zavarás

ELŐZMÉNYEK

A Kaukázus mindig is birodalmakat választott el. Átjárójellege és a területén található nyersanyagok miatt geopolitikai törésvonalnak is nevezhetjük. A különböző birodalmak vallási indíttatású területszerző háborúi alatt Örményország keresztény maradt, míg Azerbajdzsán muszlim lett, és a Török Birodalom uralma idején átvette a türk nyelvet. Az Orosz Birodalom az első világháború kezdetén az Oszmán Birodalommal folytatott harcokban terjesztette ki fennhatóságát a térségben. 1917-ben a cár bukása után lázongások robbantak ki a Kaukázusban. Ezt követően számos területért folytak a harcok, főleg az azeriek és az örmények között, köztük Karabahért is. Az 1918–1920 között létezett Első Örmény Köztársaságot több nemzet is elismerte, ennek ellenére Zangezurért, Karabahért és Nahicsevánért² tovább folytak a harcok. Ebbe a „proxyháborúba” bekapcsolódott Nagy-Britannia, a Közép-Kaszipi

¹ Unmanned Aerial Vehicle – pilóta nélküli repülőgép.

² Zangezur-hegység a mai Örményország déli része, akkoriban a Jelizavetpoli megye alá tartozott. Nahicseván jelenleg azerbajdzsáni autonóm terület Örményország és Irán közé ékelődve.

Diktátorság³ és Törökország az Azerbajdzsáni Demokratikus Köztársaság oldalán. A háborút végül a Vörös Hadsereg benyomulása döntötte el a Dél-Kaukázusban 1919-ben. A brit szövetséges erők⁴ a török fegyverletétel után újra bevonultak Bakuba, majd a Közép-Kaszpi Diktátorság bukása után a bolsevikok Susában⁵ kijelöltek egy azeri kormányzót Hegyi-Karabah élére. 1922-ben, a Szovjetunió megalakulásakor Sztálin újrendezte a tagköztársaságok területeit. A szovjet vezetés a terület újrafelosztásakor úgy döntött, hogy szétdarabolják az örmények lakta területeket: Zangezur Örményországhoz, míg Nahicseván és Hegyi-Karabah körzetként Azerbajdzsánhoz került. 1922–1990 között Örményország és a hegyi körzet között az ún. „lacsini folyosó” jelentette az összeköttetést. Az egész döntéshozatal eredményét ráadásul beárnyékolja az 1915–1920 között a törökök által végrehajtott örmény genocídium⁶ is.

Az örmények ezután sokszor próbálkoztak az anyaország és Arcah⁷ egyesítésével a Moszkvának benyújtott kérelmekkel. Az akkori szovjet vezetés elzárkózott az elképzeléstől, még 1987-ben is, amikor egy több tízezer aláírással ellátott petíciót kaptak az ottani örményektől. Miután ezt is visszautasították, 1988. február 13-án tüntetés robbant ki Szumgaitban és Sztyepanakertben, a terület fővárosában. Ezt etnikai összecsapások követték, ami a régióban szovjet fegyveres beavatkozást eredményezett.

1991 augusztusa⁸ változást hozott a konfliktusban, mivel egyértelművé vált, hogy a Szovjetunió elkerülhetetlenül és végérvényesen felbomlik. Hegyi-Karabah már 1991. szeptember 2-án kimondta függetlenségét, Örményországban szeptember 21-én tartottak népszavazást a függetlenségről, Azerbajdzsán Legfelső Tanácsa pedig október 18-án hirdette ki az ország függetlenségét.⁹ Ekkor már folyt az első hegyi-karabahi háború, melyet az Arcah Demokratikus Köztársaság és Örményország szövetsége nyert meg hathatós orosz és nemzetközi támogatással Azerbajdzsán ellen. A háború hivatalosan nem ért véget, csak fegyverszünetet kötöttek 1994. május 16-án Moszkvában. Az elismert mintegy 30 ezer halálos áldozatnak csak hatoda volt örmény, a többi azeri származású.¹⁰

³ Ez a rövid életű „állam” az örmény dasnak szabadságharcosok és az orosz mensevikok szövetségéből formálódott, 1918. június 26. és 1918. szeptember 15. között működött Bakuban. Egy harc nélküli puccs után jött létre, miután levették az ottani kommunista kormányt. Brit segítségért folyamodtak Iránból, hogy megvédjék őket a török–azeri erőktől. Companjen et al.: *Exploring the Caucasus in the 21st Century: Essays on Culture, History and Politics in a Dynamic Context*. Amsterdam University Press, 2011, 119.; James J. Coyle: *Russia's Border Wars and Frozen Conflicts*. Chapman University, Center for Global Education, 2018, 213.

⁴ Egy ezerfős, kanadai, ausztrál és új-zélandi katonából álló szövetséges erő volt Lionel Dunsterville vezérőrnagy parancsnoksága alatt, mely a térségben védte Nagy-Britannia érdekeltségeit. A háború során feladata a bakui olajmező és a transzkaukázusi vasútvonal biztosítása volt a török és a bolsevik erőktől. A háború során kiképzéssel és saját erőikkel támogatták a dasnakokat. *Dunsterforce in Caucasus*. National Army Museum. <https://www.nam.ac.uk/explore/dunsterforce-caucasus> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 16.)

⁵ A 15. században alapították, Hegyi-Karabah kulturális fővárosa az örmények és az azeriek számára is. Susa az orosz nyelvű elnevezés átírása. *Susha historical and architectural reserve*. UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1574/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 16.)

⁶ Az Oszmán Birodalom által irányított népiirtás volt a kaukázusi örmények ellen, mintegy másfél millió halottja volt. *Genocide of Armenians in Ottoman Empire*. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/genocide/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 16.)

⁷ Hegyi-Karabah területének örmény neve. *Artsakh Republic – History and Current Reality*. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/Artsakh-nkr/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 16.)

⁸ 1991. augusztus 19-én a szovjet vezetők egy csoportja puccskísérlésben próbálta eltávolítani a hatalomból Gorbacsovot, a Szovjetunió akkori vezetőjét. *Az augusztusi puccsal ért véget a Szovjetunió*. *Múlt-kor*, 2011. 08. 18. https://mult-kor.hu/20110818_az_augusztusi_puccsal_ert_veget_a_szovjetunio (Letöltés időpontja: 2021. 05. 04.)

⁹ Piaci útmutató az Azerbajdzsáni Köztársaságról. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 2020, 26. <https://mkik.hu/download/207/azerbajdzsani-koezettarsasag> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 04.)

¹⁰ Coyle: i. m. 224.

A háború alatt Törökország embargót vezetett be Örményországgal szemben, és 1992 októberében majdnem katonailag is beavatkozott ellene. Ettől azonban az orosz 7. hadsereg jelenléte miatt elálltak. Irán sem avatkozott be a konfliktusba, sőt később gazdasági kapcsolatokat is kiépített Örményországgal. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) minszki csoportja 1996-ban kísérletet tett a konfliktus végső rendezésére, de nem sikerült megakadályozni Hegyi-Karabah 1996-os függetlenedését. A területen egy ideig orosz békefenntartók vigyázták a határokat.

A háborúban a hegyi-karabahi vezetés annyira megerősödött, hogy 1998-ban annak korábbi elnöke, Robert Kocsarján¹¹ lett Örményország elnöke (1998–2008), akit a volt Arcahi Védelmi Erők parancsnoka, Szerzs Szarkiszján¹² követett (2008–2018).

Azerbajdzsánban 1993 májusában kormányválság kezdődött, melynek eredményeként Hejdar Alijev¹³ először a parlament elnöke, majd az őszi választások eredményeként köztársasági elnök lett. Ezt a tisztséget egészen 2013-ig betöltötte. Elnöksége alatt az EBESZ minszki csoportján keresztül folyamatosan próbálta visszaszerezni Hegyi-Karabahot, de hiába. Főleg az Amerikai Egyesült Államokban élő befolyásos örmény diaszpóra lobbija miatt, valamint az oroszok katonai bázisokat tartottak meg Örményországban, ami hátráltatta bármelyik adminisztráció konkrét állásfoglalását.

1. ábra A térkép a 2020-as háború előtti helyzetet mutatja¹⁴

¹¹ Robert Kocsarján Örményország elnöke volt 1998–2008 között. Eredetileg sztyepanakerti származású. The second President of the Republic of Armenia. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/robert-kocharyan> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 28.)

¹² Szerzs Szarkiszján védelmi miniszter (1993–1995), majd nemzetbiztonsági miniszter (1995–1999), 2008–2018 között pedig az ország elnöke volt. The third President of Republic of Armenia. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/serzhsgaryan/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 21.)

¹³ Hejdar Alijev 1993–2003 között volt Azerbajdzsán elnöke, a modern 30 éves állam atyjának tekintik. Hajdar Alirza-oglu Alijev – Azerbajdzsán népének össz nemzeti vezére. <https://lib.aliyevheritage.org/hu/2169646.html> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 28.)

¹⁴ A világos rész a Hegyi-Karabah Köztársaság „hivatalos” területe, benne két kisebb résszel, amelyeket Azerbajdzsán ellenőrzött. A körülötte lévő sötétebb, azerbajdzsánhoz tartozó területek az örmények fennhatósága alatt voltak. YMCA Europe Statement on the restart of the war over Nagorno Karabakh. YMCA, 02. 10. 2020. <https://www.ymca.int/nagorno/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 23.)

Alijev elnök megkötötte az „évszázad üzletét”,¹⁵ amely a Kaszpi-tengerben lévő Azeri–Csirag–Gunasli (ACG) olajmezőről származó földgázt és kőolajat a Baku–Tbiliszi–Ceyhan (BTC) csővezetékeken keresztül a British Petroleumnak és LukOilnak értékesítette. Ebből országa jelentősen meggazdagodott, ami megfelelő háttérrel biztosított fiának, Ilham Alijevnek¹⁶ arra, hogy fejlett és erős hadsereget építsen egy későbbi háborúhoz.

FELKÉSZÜLÉS AZ ÚJABB HÁBORÚRA, KIINDULÓHELYZET¹⁷

Az örmény felkészülés

Az 1991-ben kezdődött örmény–azeri háborút lezáró tűzszünet után mindkét fél készülődött egy következő háborúra. Az örmények inkább a védelmi műveletekre, az azeriek pedig egy támadó háborúra készültek területeik visszaszerzése érdekében.

Örményország 1994-ben alapvetően az Oroszországi Föderáció katonai szövetségese lett a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete (KBSZSZ) keretében.¹⁸ Ennek értelmében Gjumriban állomásoznak a Transzkaukázusi Erők 5000 fővel. Ezenfelül a szövetségesség azt is jelentette, hogy az oroszok katonai segítséget nyújtanak az örményeknek, ha megtámadják őket. Ezt a szerződést a 2010-es megújításakor kiterjesztették arra is, hogy ahol az Örmény Hadsereg katonái a régióban vannak, ott is segítséget nyújtanak számukra.¹⁹ A jelenlegi örmény katonai doktrína nemcsak Örményország területének, de Arcahnak a védelmét is előírja.²⁰ Ez feltételezi az anyaország katonai jelenlétét is Hegyi-Karabahban.

Levon Ter-Petroszján, Örményország első elnöke (1991–1998) nemcsak Oroszország felé volt nyitott: országa 1994. október 5-én csatlakozott a NATO Békepartnerségi Programjához (Partnership for Peace – PfP), majd 2008-ban a NATO Védelmi Fejlesztési Képzési Programjához (Defence Education Enhancement Program – DEEP) is. Örmény katonák 2004-től vesznek részt nemzetközi misszióban Koszovóban, 2009-től pedig Afganisztánban. Így elmondhatjuk, hogy Örményország igencsak jól helyezkedett világpolitikailag, hiszen a szomszédos nagyhatalmat, Oroszországot és a térségre komoly hatást gyakorló Iránt, valamint az Amerikai Egyesült Államokat, a nyugati világ szuperhatalmát is maga mellett tudhatta.

A védelmi miniszterek közül négynek volt komoly hatása a harmadik háborúra. Ezek az emberek az éppen aktuális politikai erőnek megfelelő irányzatot igyekeztek képviselni a hadügyekben. Két korszakot lehet így megkülönböztetni: az 1994-től 2016-ig terjedő idő-

¹⁵ Coyle: i. m. 239–241.

¹⁶ Ilham Alijev 2003 óta Azerbajdzsán elnöke.

¹⁷ Coyle: i. m. 241–247.

¹⁸ Vörös Szabolcs: „Tudtuk, hogy nagy a baj” – ezért teljesül be az örmény Trianon. Válasz Online, 2020. 12. 01. <https://www.valaszonline.hu/2020/12/01/ormenyorszag-azerbajdzsan-hegyi-karabah-haboru-elemzes/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 22.)

¹⁹ Coyle: i. m. 242.

²⁰ Armenia: The Military Doctrine. ETHzürich, Center for Security Studies, 07. 02. 2007., 2., 9. https://www.files.ethz.ch/isn/155588/Armenia%20Military%20Doctrine%202007_eng.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 06.)

szakot, ahol főleg Szerzs Szarkisziánnak és Szejran Ohanjánnak,²¹ valamint a 2016 és 2020 közötti időszakot, amikor Vigen Szarkisziánnak²² és David Tonojának²³ voltak meghatározó elképzelései, döntései.²⁴

Egy 1993-as egyezményben Borisz Jelcin akkori orosz elnök megígérte, hogy nem ad el fegyvereket sem Örményországnak, sem Azerbajdzsánnak, 1997-ben az örmények mégis rengeteg szovjet gyártmányú haditechnikai eszközt, főleg T–72 harckocsit, BMP–2 gyalog-sági harcjárművet és pár darab Scud–B hadműveleti-harcászati ballisztikusrakéta-komplexumot vásároltak. Ezt főleg az akkori védelmi miniszternek, Szerzs Szarkisziánnak köszönhetete az ország, mely alapvetően védelmi jellegű hadviselésre rendezkedett be Hegyi-Karabah határain. Kilométeres lövészárkok, tüzelőállások harcjárművek/harckocsik számára, közlekedőárkok és aknamezők jelezték a moszkvai tűzszünet által kijelölt határokat: ezt a határvonalat hívták „kontaktvonalnak”, melynek térségében gyakoriak voltak a kisebb fegyveres összetűzések. Ez egy klasszikus védelmi stratégia, ami az első világháborúban még működött négy évig, de napjainkban már túlságosan statikusnak és kiszámíthatónak mondható. Ezt a koncepciót bírálta élesen David Tonoján még a védelmi miniszter helyetteseként. Az ő koncepciója volt az aktív elrettentés stratégiája, melyet 2016-tól kezdtek alkalmazni a kontaktvonalon. Voltak azért fejlesztési kezdeményezések is az örmények részéről, mint például a Krunk²⁵ felderítő UAV, amelyet 2011-ben rendszeresítettek.

A vízvázaló a 2016-os határvillongás volt, mely csak egy volt a sok közül, mégis ez hozta meg a későbbi fordulatot a haderőfejlesztésben.²⁶ Előtte, bár viszonylag sokat költöttek

²¹ Szejran Ohanján 2008–2016 között volt az ország védelmi minisztere. 2016-os leváltását követően otthon perbe fogták sikkasztás, Azerbajdzsánban pedig népirtás vádjával. 2020. 11. 10. – 11. 14. között ő volt a parancsnoka a Susát védő örmény alakulatoknak vezérezredesi rendfokozatban. Former Armenian Defense Minister Charged With Embezzlement. Radio Free Europe – Radio Liberty, 04. 03. 2020. <https://www.rferl.org/a/former-armenian-minister-oganyan-charged-with-embezzlement/30469051.html>; Legendary liberator of Shushi Seyran Ohanyan during these days has become legendary defender of Shushi: MOD representative. Aysor, 08. 11. 2020. <https://www.aysor.am/en/news/2020/11/08/seyan-ohanyan/1768255> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 21.)

²² Vigen Szarkiszián 2016–2018 között volt Örményország védelmi minisztere. Anna Pambukhchyan: The 'Nation-Army' concept: The story of failed national militaristic propaganda in Armenia. The Foreign Political Centre, 18. 07. 2018. <https://fpc.org.uk/the-nation-army-concept-the-story-of-failed-national-militaristic-propaganda-in-armenia/>; Armenia will receive weapons from Russia under a \$100 million loan. Army Recognition, 31. 03. 2018. [https://www.armyrecognition.com/march_2018_global_defense_security_army_news_industry/armenia_will_receive_weapons_from_russia_under_a_\\$100_million_loan.html](https://www.armyrecognition.com/march_2018_global_defense_security_army_news_industry/armenia_will_receive_weapons_from_russia_under_a_$100_million_loan.html) (Letöltések időpontja: 2021. 01. 21.)

²³ David Tonoján 2018–2020 között volt védelmi miniszter. Armen Szarkiszián köztársasági elnök 2020. november 20-án távolította el posztjáról, helyére Vagarsak Arutyunján került. Eduard Abrahamyan: Rationalizing the Tonoyan Doctrine: Armenias Active Deterrence Strategy. The Jamestown Foundation, 02. 05. 2019. <https://jamestown.org/program/rationalizing-the-tonoyan-doctrine-armenias-active-deterrence-strategy/>; Emre Gurkan Abay: Armenia: 3 ministers dismissed from office. Anadolu Agency, 20. 11. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/politics/armenia-3-ministers-dismissed-from-office/2050605> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 21.)

²⁴ Pambukhchyan: i. m.

²⁵ Shaan Shaikh – Wes Rumbaugh: The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense. Center for Strategic and International Studies, 08. 12. 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

²⁶ Ezt a konfliktust „négynapos háborúként” is szokták emlegetni, mely 2016. április 2. és április 5. között zajlott le. Örmény részről mintegy 350, azeriekénél pedig 60 fő volt a veszteség. Ali Askarov: Shadows of April 2016 War: Armenia and Azerbaijan Back in a Deadlock? The Jamestown Foundation, 01. 04. 2019. <https://jamestown.org/program/shadows-of-the-april-2016-war-armenia-and-azerbaijan-back-in-a-deadlock/>; Aleksandra Jarosiewicz – Maciej Falkowski: The four-day war in Nagorno-Karabakh. Centre for Eastern Studies, 06. 04. 2016. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 19.)

haderőfejlesztésre,²⁷ az örmény katonák mégis a 80-as években gyártott haditechnikai eszközöket használtak. Ohanján akkori védelmi miniszter nem fordított elég pénzt a hadsereg modernizációjára, és a védelempolitikát illetően sem törekedett szemléletváltásra.²⁸ Ez vezetett a négynapos háború szerencsétlen kimeneteléhez, mert Hegyi-Karabah az északi és a keleti területeiből mintegy 2000 hektáryit elveszített, de északon sikerült visszaszerezni az elveszített magaslatot – délen az azeri erők megtartották az elfoglalt magaslatot –, de az áttörhetetlennek hitt védelemben vetett bizalom a hadsereg és a lakosság körében megingott.²⁹

A politikai vezetés egyértelműen a katonai vezetőket tette felelőssé a kialakult válságért. Ezenfelül oroszellenes hangulat alakult ki a lakosság körében, mert Oroszország korábban jelentős mennyiségű fegyvert adott el Azerbajdzsánnak is, amelyeket az a háborúban az örmények ellen vetett be. Ezzel megingott az erős szövetségesbe vetett általános bizalom. Szerzs Szarkiszján elnök Vigen Szarkiszjánt nevezte ki az új védelmi miniszternek. A hegyi-karabahi katonai vezetés az örmény diaszpórák és az anyaország segítségével hőkamrákat és éjjellátó berendezéseket vásárolt, melyeket a kontaktvonalra telepítettek. Egyes alegységeket a jobb tagoltság érdekében áttelepítettek, illetve új utakat és alagutakat építettek az új lövészárkokhoz és a megerősített állásokhoz. Mindezt az ellenséges tüzéség által okozható pusztítások mérséklése érdekében tették, valamint növelték a haderő reagálóképességét is, melyet új híradó eszközökkel is megtámogattak.

Leváltották azokat a tiszteket is, akik már régóta teljesítettek szolgálatot a frontvonalon. Helyükre új szerződéses állományú parancsnokokat helyeztek, velük gyorsan tudták pótolni a megüresedett helyeket.³⁰ Vigen Szarkiszjánnak meg kellett valósítania egy nagyszabású haderőreformot is. Nagy beszerzéseket indított orosz hitelből, melynek részei voltak az elrettentő erejű Iszkander–E harcászati ballisztikusrakéta-komplexumok, valamint az Sz–300 és a Tor légvédelmirakéta-komplexumok is. Elektronikai hadviselésre alkalmas Repellent elnevezésű rendszert is vásároltak, mellyel az UAV-ok ellen lehet harcolni, zavarva kommunikációjukat, illetve akár át is lehet venni felettük az irányítást.³¹ Vigen Szarkiszján igyekezett propaganda segítségével militarizálni a lakosságot, ez volt a „nemzeti hadsereg” program, amely minden médiafelületen hirdette a részvétel fontosságát az ország védelmében mindenki számára, bármely szakterületen.

2018-ban Nikol Pasinján kormánya alatt David Tonoján lett a soron következő védelmi miniszter. Bár folytatta elődje munkáját, mégis igyekezett más szintre emelni az ország védelempolitikáját. Igyekezett Oroszországon kívül az Amerikai Egyesült Államokkal és magával a NATO-val is fenntartani, illetve szorosabbra fűzni a védelmi kapcsolatokat. Mindezek ellenére nem tett jót az orosz–örmény kapcsolatoknak, hogy az új jereváni vezetés a 2008-as elnökválasztáskor felmerült csalások miatt kezdődött tünteté-

²⁷ Az ország az éves költségvetésének 15,1%-át fordította védelmi kiadásokra, ami nagyon kiemelkedő, a korrump katonai vezetés azonban saját fényűzésére és üzletei lebonyolítására költötte el egy részét. Pambukhchyan: i. m.

²⁸ Az akkori elnök éppen Szerzs Szarkiszján egykori védelmi miniszter volt. Askarov: i. m.

²⁹ The „Four-Day War”: Changing Paradigms in the Nagorno-Karabakh Conflict. Turkish Policy Quarterly, 14. 03. 2017. <http://turkishpolicy.com/article/842/the-four-day-war-changing-paradigms-in-the-nagorno-karabakh-conflict> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 04.)

³⁰ Nagorno Karabakh's Gathering War Clouds. International Crisis Group, 01. 06. 2017. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/nagorno-karabakh-azerbaijan/244-nagorno-karabakhs-gathering-war-clouds> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

³¹ Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh: Armenia PM Complains. Defense World, 09. 12. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28502/Russia_s_42M_EW_System_did_not_Work_in_Nagorno_Karabakh_Armenian_PM_Complains#.YCF0qOhKjIU (Letöltés időpontja: 2021. 02. 08.)

1. kép Iszkander típusú harcászati rakéta indításhoz való felkészülése.
Ilyen eszközökkel rendelkezik Örményország is³²

sek tíz ember halálával járó szétveréséért felelős Robert Kocsarján államelnök és a tüntetések után vezérkari főnökké kinevezett Jurij Hacsaturov ellen eljárást indított, mivel Kocsarján állítólag Vlagyimir Putyin személyes jóbarátja, Hacsaturov pedig az eljárás megindításakor a KBSZSZ főtitkára volt.³³ Ez a 2020-as háborúra politikai szempontból nagy hatással volt, mert ezekkel az intézkedéseivel Pasinján elérte, hogy az oroszok kevésbé támogassák országát.

David Tonoján a passzív védelmi vonalakat – melyek körbevették Hegyi-Karabahot – nem tartotta modern megoldásnak, helyette az „aktív elrettentési” stratégiában gondolkodott, és igyekezett a hadsereg offenzív képességeit erősíteni. Ez lett az új doktrínájának az alappillére.³⁴ Az új elképzelésének alapján ő ráadásul újabb területek megszerzésére törekedett volna Azerbajdzsántól, hogy a harcok ne a saját, hanem az ellenség területén folyjanak. Mégsem sikerült a régi gondolkodásmódot kiirtani katonai felső vezetők fejéből, akik 2020 végén még mindig beásva várták az azeri erők támadását. Ez azt mutatja, hogy nem követték a doktrínát, így valamilyen nézeteltérés nyilvánvalóan volt a miniszter és katonai vezetők között. Nem voltak naprakész felderítési információik, mert nem tudták, milyen erejű támadás van előkészülőben, vagyis nem működött megfelelően az „aktív elrettentés” stratégiája.

A harmadik háború kitörése előtt az örmények még kifejlesztették a Hreesh típusú RPA-t, amely egy adott terület felett járőrözve keresi a potenciális célt, majd abba becsapódva

³² Armenia Threatens To Shoot-Down Turkish F-16s With Russian Iskandar Missiles. The Eurasian Times, 29. 09. 2020. <https://eurasiatimes.com/armenia-threatens-to-shoot-down-turkish-f-16s-with-russian-iskandar-missiles/> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 08.)

³³ Vörös: i. m.

³⁴ Abrahamyan: i. m.

semmisíti meg.³⁵ 2020. július 23-án az oroszokkal közösen tartottak egy gyakorlatot, ahol az ilyen eszközök elfogását és megsemmisítését gyakorolták. Ezt megelőzően, a 2020. július 12–30. közötti határvillongások során a katonai vezetés számára nyilvánvalóvá vált, hogy Azerbajdzsán a katonai céljai elérése érdekében fokozottan alkalmaz ilyen eszközöket.³⁶

Az azeri felkészülés

Azerbajdzsán 1994-ben vereséget szenvedett, és nemcsak Hegyi-Karabahot veszítette el, hanem a környező területeket is.³⁷ A cél így értelemszerűen az lett Hejdar Alijev és nemzete számára, hogy visszaszerezze ezeket a területeket, ehhez pedig megfelelő haderőre volt szükség, amely képzett és rendelkezik a megfelelő haditechnikai eszközökkel. Mindehhez a lakosság részéről megfelelő támogatás, illetve sok pénz kellett. Több más posztsovjjet állammal szemben Azerbajdzsánnak ott volt a rengeteg kőolaj és földgáz, ezeket pedig az „évszázad üzletében” olyan mértékben tudta értékesíteni, hogy a haderő korszerűsítéséhez megteremthette a szükséges anyagi fedezetet.

Azerbajdzsánban két védelmi miniszter határozta meg a haderő fejlődését: Szafar Abi-jev³⁸ és Zakir Haszanov. Abi-jev tábornok ideje alatt a hadseregben eluralkodott a korrupció: hiába költöttek egyre többet a haderőre, közben nem jutott a katonák alapvető ellátására (egészségügyi ellátás, étellemezés, ruházás, elszállásolás), ami nagyon rossz hatással volt a morálra. A közvetlenül a Védelmi Minisztérium alá tartozó politikai tisztek még mindig fennálló intézménye pedig további károkat okozott a rendszerben.³⁹ 1994-ben már folytak a tárgyalások a NATO-val a PfP-csatlakozásról.⁴⁰ Azerbajdzsán is küldött később NATO-missziókba – Koszovóba, Irakba és Afganisztánba – katonákat.⁴¹ Még abban az évben elkezdődött egy új katonai doktrína kialakítása a Védelmi Minisztériumban. 2007-ben az azeri parlament elfogadta a Nemzetbiztonsági Doktrínát, majd három évvel később az azt kiegészítő katonai doktrínát.⁴² 2008-ban Azerbajdzsán hadiipari együttműködésbe kezdett Törökországgal, ennek eredményeként licence alapján páncélozott harcjárműveket és lősze-

³⁵ New Drones by Armenian Companies Exhibited at ArmHiTec 2018. Lragir, 02. 04. 2018. <https://www.lragir.am/en/2018/04/02/38085> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 29.)

³⁶ Vasif Huseynov: Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia. The Jamestown Foundation, 14. 08. 2020. <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>; Armenia, Russian Troops Train for Drone Warfare. Asbarez, 24. 07. 2020. <http://asbarez.com/195670/armenian-russian-troops-train-for-drone-warfare/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 24.)

³⁷ Kelbadzsar, Lacsín, Gubadli, Zangelan, Dzsebrail, Fizuli és Agdam járások, amelyek eredetileg nem tartoztak Hegyi-Karabahhoz, de az örmények ezeket is elfoglalták.

³⁸ Liz Fuller – Richard Giragosian: Azerbaijan’s Unsinkable General. Radio Free Europe – Radio Liberty, 14. 03. 2010. https://www.rferl.org/a/Azerbaijans_Unsinkable_General/1983345.html (Letöltés időpontja: 2021. 01. 23.)

³⁹ Például a besorozott férfiak családjainak fizetni kellett a komisszároknak, hogy hozzátartozóikat ne küldjék a kontaktvonalra. Azerbaijan To Reform Military Conscription. Radio Free Europe – Radio Liberty, 21. 02. 2012. https://www.rferl.org/a/azerbaijan_to_reform_military_conscription/24491577.html (Letöltés időpontja: 2021. 01. 23.)

⁴⁰ Fuller–Giragosian: i. m.

⁴¹ Relations with Azerbaijan. NATO E-Library, 01. 04. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49111.htm (Letöltés időpontja: 2021. 05. 19.)

⁴² Azerbaijan Adopts Military Doctrine At Long Last. Radio Free Europe – Radio Liberty, 09. 06. 2010. https://www.rferl.org/a/Azerbaijan_Adopts_Military_Doctrine_At_Long_Last/2066758.html (Letöltés időpontja: 2021. 01. 23.)

reket kezdtek gyártani.⁴³ 2010-ben a két ország stratégiai megállapodást kötött, ami később nagyon sokat jelentett az azeri haderő képességeinek fejlesztésében.⁴⁴ İlham Alijev elnök 2013-ban leváltatta Szafar Abijevet, mivel úgy értékelte, hogy a haderőben nem történtek érdemi fejlesztések.

A helyére kerülő Zakir Haszanov vezérezredes⁴⁵ előtte az azeri határőrség nemzetközi kapcsolatokért felelős részlegének a vezetője volt, így rálátott az éppen aktuális helyzetre és problémákra. 2013–2017 között nagyszabású fejlesztéseket sikerült megvalósítania a haderőnél, széles körű modernizációt hajtottak végre főleg Oroszország részvételével, de amerikai, ukrán, fehérorosz, izraeli, török és cseh eszközöket is beszerettek. A régi szovjet eszközöket – T–72 harckocsikat, BMP–2 lánctalpas és BTR–80 gumikerekes harcjárműveket – felújították. Izraeltól jelentős mennyiségű kézifegyvert – Tavor gépkarabélyokat és Spike páncéltörő rakétákat –, Csehországtól pedig 152 mm-es DANA önjáró lövegeket és RM–70 rakéta-sorozatvetőket vásároltak.⁴⁶

A 2016-os négynapos háború során Azerbajdzsán nagy túlerővel és számos felújított szovjet eszköz (Mi–35 helikopterek, Szu–25 csatrepülőgépek, T–72 harckocsik, valamint Gvozdgyika, Pion és Mszta önjáró lövegek, BMP–2 gyalogsági harcjárművek) alkalmazásával hajtott végre váratlan támadást. Az azeri vezetés delegálta a tüzérségi és páncéloseszközök használatának engedélyezését a frontvonalon szolgáló parancsnokok hatáskörébe, így ha a helyzet úgy kívánta, ezeket belátásuk szerint alkalmazhatták. Komoly tüzérségi előkészítést, kombinált harcrendet és hathatós légi támogatást alkalmazva igyekeztek olyan terepszakaszokat megszerezni, amelyekről a későbbiekben hatékonyabban tudnak védekezni az örmény támadások ellen a kontaktvonalon. A villámháborús stratégia működni látszott, kulcsfontosságú magaslatokat szereztek meg Hegyi-Karabah északi részén Talis és Szejszulan között (ez Hegyi-Karabah északkeleti csücske) és a Leletepe magaslatot délen (Marutitól keletre), ahonnan előtte az örmények rendszeresen aknavetőkkkel és tábori tüzérségi eszközökkel lőtték az azeri településeket. Egy ellentámadással az örmény erők északon visszaszerezték a területeik egy részét, de délen már nem jártak sikerrel.⁴⁷

Bár az azeriek nem nagy területeket szereztek vissza, de megmutatták, hogy lehetséges az örmény védelem megroppantása. Ezzel nyilvánvaló vált, hogy Azerbajdzsán szükség esetén az EBESZ minszki csoportja megkerülésével akár háború kirobbantásával is képes érvényt szerezni területi követeléseinek.⁴⁸ A háborús siker után felbuzdulva újabb beszerzésekre költöttek 2018–2020 között, és ezúttal olyan eszközöket vettek, melyekkel valódi stratégiai erőfőlnyre tehetek szert Örményországgal szemben. Izraeltól Iron Dome és

⁴³ Azerbaijan to Start Manufacturing Arms, Military Hardware in 2008. BBC Monitoring Service, 26. 01. 2008. <https://archive.vn/20120530024100/http://www.un-az.org/undp/bulnews55/en3.php> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

⁴⁴ Huseynov: i. m.

⁴⁵ Minister of Defence. MOD of the Republic of Azerbaijan. <https://mod.gov.az/en/minister-of-defence-009/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 19.)

⁴⁶ Nurlan Aliyev: Russia's Arms Sales: A Foreign Policy Tool in Relations With Azerbaijan and Armenia. The Jamestown Foundation, 28. 03. 2018. <https://jamestown.org/program/russias-arms-sales-foreign-policy-tool-relations-azerbaijan-armenia/>; Sam Bhutia: Armenia-Azerbaijan: Who's the big defense spender? Eurasianet, 28. 10. 2019. <https://eurasianet.org/armenia-azerbaijan-whos-the-big-defense-spender> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 23.)

⁴⁷ The „Four-Day War”: Changing Paradigms...

⁴⁸ Gunay Hajjiyeva: Azerbaijan Remembers Four Day War. Caspian News, 05. 04. 2020. <https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijan-remembers-four-day-war-2020-4-1-29/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

Barak–8 légvédelmi rendszereket, LORA harcászati ballisztikus rakétákat, Harop „öngyilkos” és Heron harci drónokat vásároltak. Törökországtól Bayraktar TB2 UAV-okat levegő-föld rakétákkal, valamint olyan berendezéseket, amelyekkel egész flottányi An–2 repülőgépet alakítottak át távirányíthatóvá.⁴⁹

2. kép HAROP önvezérlő töltet (ez is UAV-nek számít) modellje egy kiállításon⁵⁰

2020. július 12–30. között volt egy kisebb összecsapás főleg Tavus (Északkelet-Örményország) és Tovuz (Északnyugat-Azerbajdzsán) térségében, ahol mindkét fél jelentős mértékben alkalmazott tüzérségi eszközöket és hozzá tartozó ISR-platformokat a siker érdekében.⁵¹ A háború előtt Zakir tábornok hadserege egy közös gyakorlatot tartott Törökországgal Nahicseván Autonóm Köztársaság és Azerbajdzsán területén, ahol a tüzérségi eszközök és az UAV-ok összehangolt manővereit és csapásait gyakorolták. Egyértelműen

⁴⁹ Azerbaijan bought a large number of Israeli weapons and well prepared for the Nagorno-Karabakh conflict. Global Defense Corp, 12. 03. 2021. <https://www.globaldefensecorp.com/2021/03/12/azerbaijan-bought-a-large-number-of-israeli-weapons-and-well-prepared-for-the-nagorno-karabakh-conflict/>; Azerbaijan set to buy Iron Dome from Israel – report. The Times of Israel, 10. 11. 2016. <https://www.timesofisrael.com/azerbaijan-set-to-buy-iron-dome-from-israel-report/>; Burak Ege Bekdil: Azerbaijan to buy drones from Turkey. Defense News, 25. 06. 2020. <https://www.defensenews.com/unmanned/2020/06/25/azerbaijan-to-buy-armed-drones-from-turkey/> (Letöltések időpontja: 2021. 05. 23.)

⁵⁰ The Israeli suicide drones launched their power to destroy Russian – made S-300 air defense missiles and make history! DayDayNews, 18. 10. 2020. <https://daydaynews.cc/en/military/859552.html> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 08.)

⁵¹ PGI Insight: Armenia/Azerbaijan – July 2020. Protection Group International, 29. 07. 2020. <https://www.pgintl.com/blog/pgi-insight-armenia-azerbijan-july-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

sokat tanultak a 2016-os háborúból, ahol a különböző fegyvernemek alkalmazása még nem volt megfelelő. Áttértek a gyalogság célszerűbb előrevonására, amelyet csak a szükséges mértékben és megfelelő támogatás mellett hajtanak végre. A szárazföldi és a légi műveletek összehangolását, illetve – bár nem beszéltek róla, de – a különleges műveleti erők is bizonyára végrehajtottak egy közös gyakorlatot, ahol a résztvevők a beszívárgást és az előretolt légi irányítói feladatokat vették át.⁵²

(A tanulmány második, befejező részét folyóiratunk következő, 2021/6. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abay, Emre Gurkan: *Armenia: 3 ministers dismissed from office*. Anadolu Agency, 20. 11. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/politics/armenia-3-ministers-dismissed-from-office/2050605>
- Abrahamyan, Eduard: *Rationalizing the Tonoyan Doctrine: Armenias Active Deterrence Strategy*. The Jamestown Foundation, 02. 05. 2019. <https://jamestown.org/program/rationalizing-the-tonoyan-doctrine-armenias-active-deterrence-strategy/>
- Aliyev, Nurlan: *Russia's Arms Sales: A Foreign Policy Tool in Relations With Azerbaijan and Armenia*. The Jamestown Foundation, 28. 03. 2018. <https://jamestown.org/program/russias-arms-sales-foreign-policy-tool-relations-azerbaijan-armenia/>
- Armenia, Russian Troops Train for Drone Warfare. Asbarez, 24. 07. 2020. <http://asbarez.com/195670/armenian-russian-troops-train-for-drone-warfare/>
- Armenia: The Military Doctrine. ETHzürich, Center for Security Studies, 07. 02. 2007. https://www.files.ethz.ch/isn/155588/Armenia%20Military%20Doctrine%202007_eng.pdf
- Armenia Threatens To Shoot-Down Turkish F-16s With Russian Iskandar Missiles. The Eurasian Times, 29. 09. 2020. <https://eurasianimes.com/armenia-threatens-to-shoot-down-turkish-f-16s-with-russian-iskandar-missiles/>
- Armenia will receive weapons from Russia under a \$100 million loan. Army Recognition, 31. 03. 2018. [https://www.armyrecognition.com/march_2018_global_defense_security_army_news_industry/armenia_will_receive_weapons_from_russia_under_a_\\$100_million_loan.html](https://www.armyrecognition.com/march_2018_global_defense_security_army_news_industry/armenia_will_receive_weapons_from_russia_under_a_$100_million_loan.html)
- Artsakh Republic – History and Current Reality. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/Artsakh-nkr/>
- Askarov, Ali: *Shadows of April 2016 War: Armenia and Azerbaijan Back in a Deadlock?* The Jamestown Foundation, 01. 04. 2019. <https://jamestown.org/program/shadows-of-the-april-2016-war-armenia-and-azerbaijan-back-in-a-deadlock/>
- Az augusztusi puccsal ért véget a Szovjetunió. Múlt-kor, 2011. 08. 18. https://mult-kor.hu/20110818_az_augusztusi_puccsal_ert_veget_a_szovjetunio
- Azerbaijan Adopts Military Doctrine At Long Last. Radio Free Europe – Radio Liberty, 09. 06. 2010. https://www.rferl.org/a/Azerbaijan_Adopts_Military_Doctrine_At_Long_Last/2066758.html
- Azerbaijan bought a large number of Israeli weapons and well prepared for the Nagorno-Karabakh conflict. Global Defense Corp, 12. 03. 2021. <https://www.globaldefensecorp.com/2021/03/12/azerbaijan-bought-a-large-number-of-israeli-weapons-and-well-prepared-for-the-nagorno-karabakh-conflict/>

⁵² Huseynov: i. m.; Ruslan Rehimov: Turkey-Azerbaijan joint military drills continue. Anadolu Agency, 02. 08. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-joint-military-drills-continue/1929548> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

- Azerbaijan set to buy Iron Dome from Israel – report. The Times of Israel, 10. 11. 2016. <https://www.timesofisrael.com/azerbaijan-set-to-buy-iron-dome-from-israel-report/>
- Azerbaijan To Reform Military Conscription. Radio Free Europe – Radio Liberty, 21. 02. 2012. https://www.rferl.org/a/azerbaijan_to_reform_military_conscription/24491577.html
- Azerbaijan to Start Manufacturing Arms, Military Hardware in 2008. BBC Monitoring Service, 26. 01. 2008. <https://archive.vn/20120530024100/http://www.un-az.org/undp/bulnews55/en3.php>
- Bekdil, Burak Ege: *Azerbaijan to buy drones from Turkey*. Defense News, 25. 06. 2020. <https://www.defensenews.com/unmanned/2020/06/25/azerbaijan-to-buy-armed-drones-from-turkey/>
- Bhutia, Sam: *Armenia-Azerbaijan: Who's the big defense spender?* Eurasianet, 28. 10. 2019. <https://eurasianet.org/armenia-azerbaijan-whos-the-big-defense-spender>
- Companjen, Françoise – Marác, László – Versteegh, Lia: *Exploring the Caucasus in the 21st Century: Essays on Culture, History and Politics in a Dynamic Context*. Amsterdam University Press, 2011.
- Coyle, James J.: *Russia's Border Wars and Frozen Conflicts*. Chapman University, Center for Global Education, 2018.
- Dusterforce in Caucasus. National Army Museum. <https://www.nam.ac.uk/explore/dusterforce-caucasus>
- Former Armenian Defense Minister Charged With Embezzlement. Radio Free Europe – Radio Liberty, 04. 03. 2020. <https://www.rferl.org/a/former-armenian-minister-oganyan-charged-with-embezzlement/30469051.html>
- Fuller, Liz – Giragosian, Richard: *Azerbaijan's Unsinkable General*. Radio Free Europe – Radio Liberty, 14. 03. 2010. https://www.rferl.org/a/Azerbaijans_Unsinkable_General/1983345.html
- Genocide of Armenians in Ottoman Empire. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/genocide/>
- Hajdar Alirza-oglu Alijev – Azerbajdzsán népének össznemzeti vezére. <https://lib.aliyevheritage.org/hu/2169646.html>
- Hajiyeva, Gunay: *Azerbaijan Remembers Four Day War*. Caspian News, 05. 04. 2020. <https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijan-remembers-four-day-war-2020-4-1-29/>
- Huseynov, Vasif: *Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia*. The Jamestown Foundation, 14. 08. 2020. <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>
- Jarosiewicz, Aleksandra – Falkowski, Maciej: *The four-day war in Nagorno-Karabakh*. Centre for Eastern Studies, 06. 04. 2016. <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-06/four-day-war-nagorno-karabakh>
- Legendary liberator of Shushi Seyran Ohanyan during these days has become legendary defender of Shushi: MOD representative. Aysor, 08. 11. 2020. <https://www.aysor.am/en/news/2020/11/08/seyan-ohanyan/1768255>
- Minister of Defence. MOD of the Republic of Azerbaijan. <https://mod.gov.az/en/minister-of-defence-009/>
- Nagorno Karabakh's Gathering War Clouds. International Crisis Group, 01. 06. 2017. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/nagorno-karabakh-azerbaijan/244-nagorno-karabakhs-gathering-war-clouds>
- New Drones by Armenian Companies Exhibited at ArmHiTec 2018. Lragir, 02. 04. 2018. <https://www.lragir.am/en/2018/04/02/38085>
- Pambukhchyan, Anna: *The 'Nation-Army' concept: The story of failed national militaristic propaganda in Armenia*. The Foreign Political Centre, 18. 07. 2018. <https://fpc.org.uk/the-nation-army-concept-the-story-of-failed-national-militaristic-propaganda-in-armenia/>

- PGI Insight: Armenia/Azerbaijan – July 2020. Protection Group International, 29. 07. 2020. <https://www.pgintl.com/blog/pgi-insight-armenia-azerbijan-july-2020/>
- Piaci útmutató az Azerbajdzsáni Köztársaságról. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, 2020. <https://mkik.hu/download/207/azerbajdzsani-koetzarsasag>
- Rehimov, Ruslan: *Turkey-Azerbaijan joint military drills continue*. Anadolu Agency, 02. 08. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-joint-military-drills-continue/1929548>
- Relations with Azerbaijan. NATO E-Library, 01. 04. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49111.htm
- Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh: Armenia PM Complains. Defense World, 09. 12. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28502/Russia_s_42M_EW_System_did_not_Work_in_Nagorno_Karabakh_Armenian_PM_Complains#.YCF0qOhKjIU
- Shaikh, Shaan – Rumbaugh, Wes: *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense*. Center for Strategic and International Studies, 08. 12. 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>
- Susha historical and architectural reserve. UNESCO. <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1574/>
- The „Four-Day War”: Changing Paradigms in the Nagorno-Karabakh Conflict. Turkish Policy Quarterly, 14. 03. 2017. <http://turkishpolicy.com/article/842/the-four-day-war-changing-paradigms-in-the-nagorno-karabakh-conflict>
- The Israeli suicide drones launched their power to destroy Russian – made S-300 air defense missiles and make history! DayDayNews, 18. 10. 2020. <https://daydaynews.cc/en/military/859552.html>
- The second President of the Republic of Armenia. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/robert-kocharyan>
- The third President of Republic of Armenia. The President of the Republic of Armenia. <https://www.president.am/en/serzhsgaryan/>
- Vörös Szabolcs: „Tudtuk, hogy nagy a baj” – ezért teljesül be az örmény Trianon. Válasz Online, 2020. 12. 01. <https://www.valaszonline.hu/2020/12/01/ormenyorszag-azerbajdzsan-hegyi-karabah-haboru-elemzes/>
- YMCA Europe Statement on the restart of the war over Nagorno Karabakh. YMCA, 02. 10. 2020. <https://www.ymca.int/nagorno/>

Nagy Imre törzsőrmester:

A HADVISELÉS RÉGI/ÚJ SZÍNTERE – HARC A FÖLD FELSZÍNE ALATT

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.4

ÖSSZEFOGLALÓ: *A földfelszín alatt – mesterséges és természetes alagutakban, járatokban, csatornáknban és barlangrendszerekben – vívott harc nem új jelenség, jelentősége mégis felértékelődött az utóbbi években: az izraeli és az amerikai haderő a hadviselés önálló közegeként tartja már számon. Ennek megfelelően komoly erőfeszítéseket tesznek a doktrinális háttér megteremtése, a megfelelő harceljárások és technológiák kifejlesztése, valamint a célirányos kiképzés kialakítása érdekében. Számos állam katonái szembesültek ilyen kihívással a közelmúlt háborúiban: az aszimmetrikus konfliktusokban ez egy olyan tényező, mellyel az irreguláris fegyveres szervezetek az ellenfél fölényét csökkenthetik, és számukra előnyös feltételek közt vívhatják harcukat.*

KULCSSZAVAK: *föld alatti létesítmények, óriásvárosok, „elvadult város”, járáthálózat, „alagútpatkányok”, járatba elhelyezett robbanótöltet, földfelszín alatti hadviselés*

BEVEZETÉS

A közelmúlt aszimmetrikus fegyveres konfliktusaiban mind többször jutottak szerephez az irreguláris fél oldaláról a természetes és mesterséges barlangok, alagutak, járatok – sokszor városok alatt vagy azokból kiindulva – máskor viszont kimondottan azoktól távol, rurális térségekben. A városi szennyvízcsatornák, metróalagutak, pincék szövevényes rendszere (UGF – *underground facilities*) mint a harcok egyik színtere nem új, hiszen a második világháború városvédelmeiben reguláris csapatok küzdöttek itt egymás ellen. Napjainkban azonban a nem állami fegyveres csoportosulások fordíthatják előnyükre, gyakorlatilag eliminálva a haderők technológiai fölényét. Míg a klasszikus gerillaelméletek a hadsereg támaszpontjaitól távoli, nehezen megközelíthető területeket jelölik meg kívánatos bázisrületként a fegyveres csoportok túlélése zálogaként, a közelmúltban tapasztalhattuk, hogy ezek nagyon adaptívak, kezdeményezőek és mozgékonyak – emellett szívesen kapaszkodnak meg és rendezkednek be nagyobb településeken, melyeket aztán alaposan előkészítenek elhúzódo harcok megvívására.

A sajátos körülmények között vívott küzdelmet átszínezi a technikai fejlődés nyújtotta lehetőségek mellett az urbanizáció trendjének további fokozódása, a milliósnál nagyobb, de fejletlen infrastruktúrájú és alulkormányzott, részben bünszervezetek kontrollálta ún. elvadult városok (*feral city*) és a 10 milliósnál nagyobb óriásvárosok (*megacity*) számának nagyságrendi növekedése. Az ilyen konglomerátumok hatalmas lakosságtömegének kontrollálása háborús körülmények és rombolások közepette különösen komoly kihívás, ráadásul figyelembe kell venni, hogy hatalmas különbségek vannak például az európai, az ázsiai és az afrikai városok szerkezete és infrastrukturális feltételei között. A csapatok hatékony, a veszteségeket és a járulékos pusztításokat minimalizáló alkalmazása a földfelszín alatt az utóbbi pár évben kapott

nagyobb szerepet a katonai kiképzés és művelettervezés, valamint a szükséges felszerelések és képességek kialakítása terén. Több konfliktus nyújt ehhez részlegesen hasznosítható helyi tapasztalatokat, de mivel sosem a múlt háborúit kell újravívni, kellő előrelátásra van szükség, hogy az országok fegyveres erői – egyelőre teoretikusan, de – felkészüljenek a milliós nagyvárosokban és tízmilliós megárvárosokban folytatandó műveletekre is.

A városi hadviselés – túl azon, hogy közismerten nagyon erőforrás-igényes, elhúzódozó és súlyos pusztításokkal jár mind emberéletben, mind az infrastruktúrát illetően – a műveletek tervezése, előkészítése és végrehajtása szempontjából komoly kihívást jelent egy komplex környezetben: a körülmények gyors és jóslhatatlan változása mellett az ellenség jelenléte gyakran nehezen lokalizálható, ugyanakkor meg kell birkózni a civil lakosság kontrollálásának összetett feladatával is.

Nem melleleg a jogi kötétségeket és a média általi közvetett hatásokat is figyelembe kell venni: a hadviselésre vonatkozóan kereteket felállító hágai egyezmények által formalizált hadijog (*ius in bello*) alapelvei előírják a katonai szükségszerűség, az arányosság, a megkülönböztetés, az emberiség, az elővigyázatosság, valamint az egyes fegyverfajtákra vonatkozó tilalom lehetőleg maximális figyelembevételét.¹

Miközben a hírszerzési, megfigyelési és felderítési (ISR²) képességek fejlődésével való idejű helyzetkép állítható elő, a hírszerzési információk gyors feldolgozásával együtt lehetővé téve a gyors döntéshozatalt és ellenlépéseket, fölényünk semmivé lesz a célpontok föld alá vonulásával és onnan történő működésével: számunkra ismeretlen, az ellenfélnek viszont előnyös szintérré csalva minket. Az alagutak összefüggő, világítással és szellőzéssel ellátott – és akár fizikailag is megerősített – hálózata (*tunnel complex*) lehetővé teszi használoknak az észrevétlen mozgást és pihentetést, rejtőzködést és menekülést, készletartáloklást és erőmegőrzést – légi- és tüzérségi csapás veszélye nélkül.

A járatokba hatoló erők nagy hátránya, hogy a hagyományos technológiai fölény itt semmivé lesz, speciális technikai eszközök pedig vagy nincsenek, vagy korlátozottan alkalmazhatók. A katonák nem tudhatják, mi zajlik felettük, illetve milyen hatást váltanak ki a felszínen a föld alatt folytatott tűzharccal, robbantásokkal. Rászorolnak a kisalegységek alkalmazására, ugyanakkor nagy a pszichológiai nyomás is, ami a bizonytalanság és magára hagyatottság érzését keltheti az egyes katonákban: szűk, sötét, gyakran nedves és alacsony belmagasságú, ismeretlen járatokban kell szembenézniük az ellenséggel, miközben a segítség – erősítés vagy egészségügyi kimentés formájában – nehezen elérhető. A cikkcakkokkal, zsákutcákkal, lezárt részekkel tarkított alagutakról sokszor nincs teljes és friss térkép, a kijáratok száma és állapota ismeretlen. Ugyanakkor a helyismerettel rendelkező ellenfél bármely irányból lecsaphat, meglepő csapdákat és robbanószerkezeteket helyezhet el. Emellett a hőség, az oxigénellátás hiányosságai, esetleg a mérgezett levegő is további fenyegetést és pszichológiai megterhelést jelenthet az omlásveszély mellett.

A katonai vezetésnek össze kell hangolnia a föld alatti tevékenységeket a városi harc többi szintjén (utca, épületek, légtér) zajló műveletekkel, miközben a kommunikáció a „lenti” csapatokkal bizonytalan, és ott nem érvényesíthető a légi, tüzérségi és páncélostámogatás sem. Nem melleleg figyelemmel kell lenni a civil megfontolásokra is: hogy polgári személyek beszorulhatnak föld alatti létesítményekbe, illetve az ottani harcok és rombolások kihathatnak a felszíni infrastruktúrára, épületekre is.

¹ Dennis Mandsager (szerk.): A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve. Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009, 5–6. <http://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-Hand-Book-Hungarian.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 18.)

² Intelligence, Surveillance, Reconnaissance.

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

A vár(os)falak, bástyák aláásását szolgáló aknák és ezek ellenében a védők által alkalmazott ellenaknák alkalmazása már az ókor és a középkor harcaiban is bevett eljárás volt, a várak pedig gyakran titkos alagutakkal rendelkeztek a vízforrások megközelítéséhez, a futárok és a kémek ki- és bejuttatásához. A védők figyelhetek a föld kitermelésére, ellenaknákkal vagy várárok alkalmazásával nehezíthették meg az aknaásást. Szevasztopol ostromakor a krími háborúban, illetve Petersburgnál az amerikai polgárháborúban ez már nem bizonyult hatékony eljárásnak az erődök ellen.

Az első világháborúban a harcárkok rendszere adott új irányt: a nyugati fronton ezek közelébe vagy mögé igyekeztek férkőzni a hadviselő felek direkt támadás vagy aláaknázás céljával (ún. offenzív alagutak): ha egymásba futottak az ásást végzők és ellenfeleik, akkor bajonettel és sáncterszámokkal vívtak gyakran közelharcot, máskor kézigránátokat és gázt vetettek be – nemegyszer 10 méternél is mélyebben! Az ilyen erőfeszítések előrejelzésére és felfedezésére, illetve semlegesítésére ellenjáratokat (ún. defenzív alagutak) alkalmaztak: a lehetséges irányokban „fülelést” végezve, az ellenfél tevékenységét tapasztalva kisebb töltetekkel robbantották be azokat, sokszor a felszínen zajló harcokkal összehangolva. Elsőként a németek készítettek robbantásra előkészített járatokat 1914 decemberében a brit vonalak gyengítésére. Válaszul a Brit Nemzetközösség geológusai feltérképezték a frontvonalak talajviszonyait, illetve műszaki tisztek vezetésével bányászokból és alagútépítésben járatos szakemberekből speciális alegységeket (*tunnellig companies*) hoztak létre. 1916 júniusában a somme-i csata első napján La Boisselle-nél az egyik német megerősített ponthoz épített aknát robbantottak fel: 30 méter mély és 100 méter átmérőjű kráter keletkezett – de a német védelmet ez csak időlegesen zavarta meg, és nem hozott átütő eredményt. Egy évvel később a belgiumi Messines-nél 19 aknát robbantottak fel a britek: mintegy 10 ezer német vesztette akkor életét, és az antant támadása is sikeresebb volt.³

Az újabb világégés során jobbra a stratégiai jelentőségű városokért, azok előterében és kevésbé magukban a városokban zajlottak a harcok (pl. Minszk, Kijev), a hadvezetőség igyekezett is elkerülni ezt – kivéve, ha a védelem szilárd hídfőjévé tették őket (pl. Tula, Sztálingrád, Budapest, Königsberg, Breslau, Berlin). A föld alatti létesítmények menedékként, szükségkötőzökhelyként vagy parancsnokságként történő használata elterjedt volt, átjárók robbantásával pedig a támadók is találhattak alternatív irányokat, de ezek a reguláris haderő egymás elleni harcai voltak.⁴ Szempontunkból érdekesebb, ha az egyik harcoló fél irreguláris erő, erősen korlátozott erőforrásokkal, mint például Varsó esetében.

A varsói gettó 3,4 km²-es területén elviselhetetlen körülmények közé szorították az ide telepítetteket. Miután döntés született a gettó megszüntetéséről, azt 1942 folyamán több hullámban ürítették ki, csekély erő bevonásával: mintegy 50 német SS-katona, 200 főnyi ukrán és balti fegyveres segéderő és a zsidó rendőrség 1000 tagja kellett ehhez. Ugyanak-

³ Bővebben lásd Ailbhe Goodbody: Mining the Somme. <https://miningmagazine.com/mining-the-past/opinion/1263347/mining-somme>; Uő: Tunnelling in the deep. <https://miningmagazine.com/mining-the-past/opinion/1263557/tunnelling-deep> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 24.)

⁴ A csendes-óceáni harcok során pedig a japán védők választott stratégiájuk függvényében egyes szigeteken kiterjedt barlang- és járatrendszereket használtak készletezésre, de meglepő támadások végrehajtására is (pl. Tarawa, Peleliu, Manila, Iwo Dzsima, Okinava). Az amerikai csapatok gyorsan és sokat tanultak, hogyan lépjenek fel módszeresen ezek ellen. Paul J. Springer: Fighting under the earth: the history of tunneling in warfare. Foreign Policy Research Institute, E-Notes, 04. 2015. https://www.files.ethz.ch/isn/190444/springer_-_tunneling_in_warfare.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 19.)

kor szerveződött több csoport, melyek létrehozták a Zsidó Harci Szervezetet (ZOB), illetve a jobboldali Zsidó Katonai Uniót (ZZW⁵) – pénzt gyűjtöttek, rejtékhelyeket hoztak létre, és felvették a kapcsolatot a lengyel ellenállással: céljuk a bosszún túl a kitörés és a partizánokhoz történő csatlakozás volt, szabotázsakciók végrehajtása és besúgók likvidálása mellett. 1943 januárjára az ún. *Restgettó*ban már csak 35–60 ezer fő, döntően 20–50 év közötti férfi maradt a félmillió lakosából, mikor az SS újra behatolt – ezúttal azonban aktív ellenállásba futottak a német katonák, és a veszteségek miatt visszavonultak. A becsempészett és a házilagosan készített fegyverek, Molotov-koktélok hatékonyak bizonyultak áprilisban is, mikor a hermetikusan körülvárt területre nagyobb, páncélosokkal megerősített 5–6 ezer főnyi német SS, valamint rendőri és segéderők hatoltak be. A házak módszeres rombolása és felgyújtása miatt a 4. naptól a föld alól és alatt vívott harc nyert jelentőséget: itt tárolták az utánpótlást, csoportosították át erőket a 22 csoportba szervezett zsidó ellenállók, hajtottak végre éjszakai támadásokat.⁶ Május 8-án megsemmisült a ZOB vezérkara, és innentől már csak a romok között vívott szórványos harcokra került sor, majd 16-án a zsinagóga felrobbantása jelentette szimbolikusan is az ellenállás végét.⁷

1944 augusztusában – a szovjet csapatok közeledésére reagálva, de részben idő előtt – a lengyel ellenállás, a Honi Hadsereg robbantott ki felkelést Varsóban: a kezdeti és részleges sikerek ellenében a németek kíméletlenül léptek fel, megsemmisítve a város 90%-át és elhajtva annak teljes lakosságát. A két hónapos kegyetlen harcok során az alagutak ismét nagy szerephez jutottak az elszigetelt ellenállási góccok között az ellenállók rejtett mozgásában és a civilek menekülésében. Míg a felszínen minden létező nehézfegyverzetet bevetettek, ezek megtisztítására a megszállók főleg lángszórókat és kézigránátkötegeket alkalmaztak, illetve a kiéheztetést.⁸

A második világháború végén indultak a függetlenségi harcok Indokína területén, ahol a vidéki lakosság hangyaszorgalommal építette a többszintes föld alatti rejtékhelyeket, járatrendszereket, bennük tantermekkel, kórházakkal, szálláshelyekkel, konyhákkal, raktárakkal, bombakészítő műhelyekkel – a laterit (vörösagyag) talajban ráadásul aladúcolásra sem volt szükség. Ezek a francia gyarmatosítók, majd az amerikai és a velük szövetséges erők ellen nagy szolgálatot tettek. A lejáratosokat nehezen megközelíthető helyeken alakították ki, gondosan álcázva és csapdákkal, rejtett őrszemekkel védve. Belső kialakításukat tekintve a szinteket légmentesen zárhatóvá tették a robbanások légnyomása vagy a gázzal elárasztás kivédésére. Belül szándékosan alkalmaztak sűrűn töréspontokat, kanyarokat, elágazásokat, zsákutcákat és álfalakat – nehézzé téve a behatolóknak az előttük lévő szakasz belátását és radikálisan redukálva a fegyverhasználat eredményességét. Tény, hogy az itt élők körülményei se voltak ideálisak higiéniai és mentális szempontból sem, túl a harci stresszen: a szaniterberendezések és a napfény hiánya (többnyire éjszaka jöttek fel támadni vagy utánpótlást szállítani), az élősködők és izeltlábuák okozta kellemetlenségek és betegségek, a paraziták és a malária mellett a szivárgó talajvízzel és esővízzel is meg kellett küzdeniük.

⁵ Żydowska Organizacja Bojowa, illetve Żydowski Zwiazek Wojskowy.

⁶ Kívülről a lengyel Honi Hadsereg tett sikertelen kísérletet a gettó falának felrobbantására, illetve a Népi Gárda erőivel próbáltak német erőket lekötni, elvonni onnan.

⁷ <https://encyclopedia.usmmm.org/content/hu/article/warsaw-ghetto-uprising>, <http://warsze.polin.pl/en/przeszlosc/wojna/powstanie> (Letöltések időpontja: 2020. 10. 24.)

⁸ Bővebben lásd Norman Davies: A varsói felkelés – „A ’44-es varsói csata”. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Az amerikaiak 1965-ben futottak bele az első nagyobb járatkomplexumba Saigontól északra, Cù Chi térségében. 1966 januárjában B-52 típusú repülőgépekről bombázták a körzetet, majd amerikai és ausztrál csapatok nyomultak be lejáratokra, szellőzőkre, vészkijáratokra vadászva. Kis termetű katonákat eresztettek le kötélben mindössze maroklófegyverrel, rohamkéssel és zseblámpával felszerelve – a kis termetű vietnámiakra méretezett járatokban másképp nem tudtak volna ugyanis mozogni. Őket gyakran követte egy robbantási szakértő: a zsákmányolt fegyvereket és dokumentumokat kiemelték, minden mást megsemmisítettek. Eljárásuk fokozatosan finomodott, egyes katonák külön specializálódtak ilyen feladatokra, őket „alagútpatkányoknak” (*tunnel rats*) nevezték, idővel azonban pszichológiai kimerültség és fásultság jelei mutatkoztak náluk. Próbálkoztak keresőkutyák alkalmazásával is, de nagyon sebezhetőnek bizonyultak a különféle csapdákkal (bambuszvipera, skorpiók, kihegyezett mérgező bambuszrudak) szemben. A könnygáz és a lángszórók hatása korlátozott volt, a fent említett 250 km (!) hosszú járatrendszert például több művelet dacára sem sikerült a háború végéig teljesen feltérképezni, pláne semlegesíteni.⁹

Másfajta kihívást jelentett meg Észak-Korea, mely a demilitarizált zónába és mögé, dél-koreai területekre történő nagy csapatmozgásokhoz és nehézfegyverzet felmozgatásához épített széles alagutakat: 1974-ben fedezte fel az elsőt (közkeletű nevén: *First Tunnel of Aggression*) egy déli járőr, felfigyelve egy helyütt a növényzet elszíneződésére és a föld alól szivárgó füstre – a betonnal megerősített és megvilágított falak mentén raktárakat és szállásokat találtak, becslésük szerint invázió esetén pedig óránként 2000 katona áteresztőképeséggel. 1975-ben észlelték a következőt, mely méreteiből adódóan már járművek mozgását is lehetővé tette volna több tízezer (!) katona mellett. 1978-ban találták meg a harmadikat, mikor annak egyik építője dezertált, 1990-ben pedig célirányos kereséssel meglették a negyedik komoly alagutat. Az ilyen járatok lehetővé tennék kémek és szabotőrök átjuttatását, illetve a tagolt déli védelem megkerülését különleges erők és megerősített könnyűlövész-csapatok számára. Sajátos színezetet ad a dolognak, hogy az északi inváziós erőknek viszont később Szöul, a mintegy 25 milliós megaváros elfoglalásával és annak a 22 vonalból álló 1125 km-es metróhálózata adta struktúrával kellene megbirkóznuk.¹⁰

Másutt, Afganisztánban a mudzsahedek nemcsak menedékként és raktárként használták a vizet az öntözőrendszerekhez eljuttató és a párologástól védő, föld alatt futó több évszázados járatokat (*karez*), hanem lesállításokhoz gyülekezési pontként is. Válaszul a szovjet és az afgán különleges erők számára tanfolyamokat szerveztek, melyeken egy több lépésből álló eljárást tanítottak: a bejáratok felderítése után először felszólították a bent tartózkodókat a kijövetelre, ezt követően két RGD-5 gránátot dobtak a kijáratához, amit újabb felszólítás követett, majd tükörrel vizsgálták a barlang bejárata környékét, végül pedig az összes kijáratnál összehangoltan ún. sztereoefóniás robbantással gyilkos túlnyomást képeztek úgy, hogy több töltetet fűztek össze robbanózsínórral, azokat az alagút mélyéig eresztették le és indították el. Ezt követően füstgránátot dobtak be és figyelték, hogy a füst eltűnik-e, mert akkor még lehetnek érintetlen szakaszok. Ilyenkor egy 3-4 fős keresőcsoport is leereszkedett. A vezetőre zsinórt kötöttek, mellyel az értékes zsákmányt vagy a sebesültet lehetett kívülről kihúzni. Felszerelésként lámpával szerelt karabélyt (nyomjelzős lőszerrel), pisztolyt, rohamkést és sánicszerszámokat vittek magukkal. Emellett 3-6 összeragasztott SM jelzőaknát

⁹ Juharos Tamás: Háború a föld alatt – Alagútpatkányok 45-össel. Regiment, 2018/5., 22–27.

¹⁰ Sebastian Roblin: Attack from Underground: North Korea Has a Secret Tunnel Network Ready for the Next War. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/attack-underground-north-korea-has-secrettunnel-network-ready-next-war-84831?amp> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 25.)

vihettek kézben mindent bevilágítva maguk előtt 9-10 másodpercig, egyben elvakítva és a hanghatással sokkolva az esetleg lenn rejtőzködőket. Máskor kisebb rizikót vállalva RPO–A lángszórót eresztettek le, és elhúzással működtették, vagy gázolajat fecskendeztek be egy fehér gyúlékony porral kombinálva, mely kevés oxigén mellett is jó égést biztosított.¹¹

Míndezek a tapasztalatok jól jöttek volna az 1994-ben kitört első csecsen háború során. Az orosz haderő csupán egy erődemonstrációra készült a Moszkva kontrollja alól kikerült tagköztársaság fővárosában, ám súlyos utcai harcokba keveredtek az erre felkészületlen – különböző alakulatoktól sebtiben összevont, gyengén képzett sorkatonákból és demoralizált tiszttekből álló – egységek Groznijban, ahol a létszámfölelénnyel (!), elszánt felkelőknek hónapjaik voltak előkészíteni a leendő harcteret. A szomszédos épületek és pincék összenyitásával és a csatornahálózat használatával „láthatatlanul” mozoghattak, csoportosíthatták át erőiket a szükséges irányokba, amit természetesen segített helyismeretük és könnyű felszerelésüknek köszönhető mozgékonyaságuk. Mivel a város körülvétele nem valósult meg hatékonyan, a védők folyamatosan kaphattak erősítést és utánpótlást kívülről, illetve volt módjuk végül kereket oldani, 1996 augusztusában pedig visszaszivárogni és váratlan támadásokkal elszigetelt gócpontokba szorítani az orosz – jobbára belügyi – egységeket. Ezek a járatok és a romos környezet tették lehetővé, hogy a második csecsen háború során, 1999–2000 telén a tűzérési és légicsapásokat követően tisztogató műveleteket folytató gépesített lövészcapatok hátában is rendre felbukkantak csecsen fegyveresek leszállások és rajtaütések végrehajtására.¹² Válaszul újra alkalmazni kezdték az addig elhanyagolt, kiterjedt második világháborús tapasztalatokat, és a modern eszközökkel kombinálva adaptívan alkalmazták egyes orosz parancsnokok (például rohamcsoportok alkalmazása).

A KÖZELMÚLT TAPASZTALATAI

A tálibok és az al-Kaida fegyveresei a 2001-es amerikai támadás elől fokozatosan hátrálva természetesen számíthattak a még a 80-as években a szovjet megszállás idején kiépült barlangrendszerekre. A Haibár-hágó közelében, a pakisztáni határnál a Tora Bora barlangrendszerének léte igen, kiterjedtsége viszont nem volt ismert, amikor amerikai és brit különleges műveleti egységek vonták megfigyelés alá. A december 4–17. közötti öszszecsapásokban a harcok fő terhet a helyi szövetségesek vitték, amerikai légi támogatással erősítve.¹³ Az al-Kaida veszteségeit 150 fogoly mellett 220-500 főre becsülték, de Osama bin Laden megmenekült, és hamarosan a harc folytatására szólított fel egy videóban, amelyben sérültnek tűnt. A túlélők a Zavar Kili-barlangrendszer térségében levő mintegy

¹¹ Lester W. Grau – Ali Ahmad Jalali: *Underground Combat: Stereophonic Blasting, Tunnel Rats and the Soviet-Afghan War*. Foreign Military Studies Office, 1998. <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/200606> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 25.)

¹² Olga Olikier: *Russia's Chechen Wars 1994–2000: Lessons from Urban Combat*. 5–80. <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1289a> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 10.)

¹³ Az amerikai Központi Parancsnokság (US CENTCOM) nem adott elég embert a terület hermetikusan zárásához vagy szisztematikus megtisztításához. A 100-150 potenciális kijárat kontrollálása 9-15 ezer embert kívánt volna, miközben Dzsalálábádból rossz minőségű utakon, kedvezőtlen időjárási feltételeknél, ellenséges érületű falvakon keresztül kellett volna megoldani az utánpótlást. Tartottak attól is, hogy a jelentős nyugati jelenlét ellenérzést szülne, ráadásul az akkori modell a helyi szövetségesek szárazföldi harcát preferálta szövetséges légi és különleges műveleti támogatással. Benjamin Runkle: *Tora Bora reconsidered – Lessons from 125 years of strategic manhunts*. Joint Force Quarterly, Issue 70, 3rd quarter 2013, 42. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-70/JFQ-70_40-46_Runkle.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 22.)

5×5 km-es, téglával, betonnal és betonvassal megerősített komplexumba húzódkhattak vissza. Az amerikai haditengerészet különleges erőinek (SEAL¹⁴) felderítői több mint 70 barlangot azonosítottak, melyeket részben berobbantottak, részben légcsapást vezettek rájuk.

Az amerikai vezetés érthető módon a későbbiekben sem vállalt megengedhetetlen kockázatot: 2017 áprilisában bevetette a legpusztítóbb nem nukleáris robbanószerkezetét az Iszlám Állam 2015 óta jelen levő egyik főkszervezete ellen: a GBU-43/B MOAB¹⁵ légibomba a nangarhari barlangrendszerben a szervezet közel 100 tagjával, köztük több vezetőjével végzett.¹⁶

Maliban a tuaregekkel időlegesen szövetekezett, al-Kaidának elkötelezett csoportok (AQIM,¹⁷ Anszar Dine, MUJAO¹⁸) offenzívája az állam pusztaságát sodorta veszélybe, kiváltva a nemzetközi támogatottságú francia intervenciót. Miután a franciák a nagyobb városokból gyorsan kiszorították a dzsihadistákat, az algériai határnál húzódo Adrar des Iforas régió hegyei közé kellett behatolniuk, ahol elsősorban az Ametetai-völgyben találtak előkészített rejtékhelyeket, amelyekbe akár járművek is befértek, emellett energiaforrásként napelemekkel, élelemforrásként pedig zöldségeskertekkel is rendelkeztek. A csádiakkal közösen a francia elit (ejtőernyős-, tengerészgyalogos-, idegenlégiós) csapatok¹⁹ a tüzérségi és légi támogatás mellett is kénytelenek voltak járműről leszállva egyenként kifüstölni az ellenállási pontokat, gyakran közelharcot vívva a járatokban lábukat megvető szélsőségesekkel.

A 2011-ben kezdődött szíriai polgárháború során a kormányerők pusztító tüzérségi és légi fölényét a felkelők itt új taktikával ellensúlyozták: topográfusok és mérnökök bevonásával – konzultálva arról, hogyan célszerű ázni adott talajtípusnál, illetve hogyan legyen stabil a járat – az ellenség vezetési pontjai, bázisai alá juttattak el nagy mennyiségű robbanótölteteket: Damaszkuszban és Homszban alkalmaztak először ilyeneket (*tunnel bomb*). A hosszas állóharcokat megélő Aleppóban egy korábbi ács szervezett – palesztin ismerőse tanácsára – egy mintegy 100 fős egységet, amellyel több ilyen sikeres támadást hajtottak végre, például a megerősített városháza, a rendőrség főhadiszállása vagy a Carlton Citadel Hotel ellen,²⁰ az al-Kaida kötődésű Nuszra Front pedig a szír légierő hírszerzési központját pusztította el ilyen módon 2015 márciusában. Ez a módszer hatékonynak

¹⁴ SEa Air and Land.

¹⁵ Massive Ordnance Air Blast – vagy közismerten Mother of All Bombs, azaz „minden bombák anyja”.

¹⁶ Ehsan Popalzai – Laura Smith-Spark: ‘Mother of all bombs’ killed 94 ISIS fighters, Afghan official says. CNN, 15. 04. 2017. <https://edition.cnn.com/2017/04/15/asia/afghanistan-isis-moab-strike/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 25.)

¹⁷ Al-Qaida in the Islamic Maghreb – az al-Kaida magrebi szárnya.

¹⁸ Mouvement pour l'unicité et le jihad en Afrique de l'Ouest – Mozgalom az Egységért és a Dzsiháért Nyugat-Afrikában.

¹⁹ A francia haderőben küldetésalapú képességsomagokat, ad hoc összeállítású harccsoportokat (maximum nyolc szakasz erősségű SGTIA (sous-groupement tactique interarmés), illetve különböző profilú századokból álló GTIA harccsoportokat) szerveztek össze, melyek kiválóan be is váltak. Michael Shurkin: France's War in Mali – Lessons for an Expeditionary Army. RAND Corporation, Santa Monica, 2014, 13. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR700/RR770/RAND_RR770.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 05. 28.)

²⁰ Aadil Naszir, harci nevén Abu Aszad a Liva al-Tavhid csoporthoz tartozott, és bevallása szerint a síita Sabiha milícia főhadiszállását adó hotel ellen egy 107 méteres alagutat fúrtak 33 nap alatt, majd 25 tonna robbanóanyaggal pakolták meg. Jamie Dettmer: Tunnel Bombs Highlight Savagery of Aleppo Fight. Voice of America, 05. 03. 2015. <https://www.voanews.com/world-news/middle-east-dont-use/tunnel-bombs-highlight-savagery-aleppo-fight> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 23.)

és erősen demoralizálóan bizonyult, hiszen erősen védett pontokat sikerült kikapcsolni, megkerülve a felszíni védelmet.

A háború káoszában gyorsan teret nyerő Iszlám Állam az ellenfelei – Szíria és szövetségesei, illetve az Amerikai Egyesült Államok vezette koalíció – légi fölényének kiszolgáltatva és megfelelő légvédelem híján a sok évszázados történelmi, illetve a Szaddám-éra alatt katonai céllal épült alagutakat használta defenzív és offenzív céllal. Sőt, ők maguk is építettek ilyeneket ellenséges pozíciók megkerülésére vagy aláaknázásához. Védelembe szorulva több városban (Szindzsár, Fallúdzsa, Ramádi, Manbidzs) a csapataik rejtett átcsoportosításához, meglepő irányokból történő rajtaütésekhez használtak átjárókat, valamint az IED-ek és SVBIED-ek²¹ gyártóüzemeit menekítették olykor az épületek és utcák alá. Moszul ostroma a relatíve kis létszámú (6-12 ezer fő) védő dacára is kilenc hónapig húzódott a rugalmas védekezés ilyen alkalmazásával.²²

Legkiterjedtebb tapasztalattal az Izraeli Védelmi Erők (IDF²³) rendelkezik, bár a tanulási folyamat veszteségekkel és kudarcokkal volt terhes. A palesztin Gázai övezetben a 80-as években jelentek meg kezdetleges alagutak az Egyiptomból történő árucsempészetre. Izrael 2005-ben kivonult a területről, majd a Hamasz – és az Iszlám Dzsihád – a mérsékeltebb Fatahot kiszorítva 2007-ben Gáza ura lett. A Hamasz megadóztatta a járatokat használó csempészeket, pedig a járatokat maga is fegyverek bejuttatására és egyiptomi rajtaütésekre használta. Ennek nyomán a kairói vezetés 60 láb (mintegy 18 m) mélységig acél akadályrendszert épített ki a közös határnál, de ezzel csak drágábbá és időigényesebbé tette az ásást. A megtalált járatokat az egyiptomiak tengervízzel és szennyvízzel árasztották el, illetve ledózerolták, majd asz-Szizsi elnök már életfogytiglani börtönbüntetést hirdetett a járatokat építők és használók számára, emellett a határövezetben 1 km-es ütközőzónát hoztak létre, letarolva benne minden épületet és növényzetet.²⁴

Izrael kénytelen volt többször újra behatolni a Gázai övezetbe, mivel különösen a második intifáda (2000) óta onnan sok támadás érte. Bár nem volt célja a palesztin szervezetek megsemmisítése, de azok támadókapacitásának teljes rombolása igen. Számos, az izraeli területre történő beszivárgásra és nem irányított rakéták, sorozatvetők és aknavetők pozicionálására, gyújtóballonok indítására alkalmas alagutat fedeztek fel és semmisítettek meg, melyeket a palesztin szélsőségesek gyakran robbanócsapdákkal szereltek fel. Míg az alagutak egy részét védelmi célúként azonosították (óvóhely a légicsapásoktól, rejtés az ISR-eszközöktől, raktározás), másokat támadó célzatúként: gyalogosan vagy motoron tudtak izraeli területre jutni gyors rajtaütésekre, őrsztoke aláaknázására, civilek vagy katonák elrablására, majd gyors menekülésre. A betonmegerősítés mellett az építőknek gondjuk volt sínek lefektetésére, világítás és telefonvonalak bevezetésére is, de izraeli egyenruhákat, bilincseket és emberrabláshoz szükséges nyugtatókat is találtak bennük.

²¹ IED (improvised explosive device) – improvizált robbanószerkezet; SVBIED (suicide vehicle-borne IED) – öngyilkos, gépjárművel célba juttatott IED.

²² Thomas D. Arnold – Nicholas Fiore: Five Operational Lessons from the Battle for Mosul. *Military Review*, 01–02. 2019, 56–71. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/JF-19/Arnold-Fiore-Lessons-Mosul.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 23.)

²³ Israel Defense Forces.

²⁴ Dr. Shaul Shay: Egypt's War against the Gaza Tunnels. *Israel Defense*, 04. 02. 2018. <https://israeldefense.co.il/en/node/32925> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 02.)

Az IDF 2004-ben válaszul a Gáza Hadosztály hírszerző zászlóalja keretében két specializált századot hozott létre, századonként egy-egy szenzoros megfigyelő, valamint járőr feladatokat és lesállításokat végrehajtó felderítőszakasszal. A Jahalom különleges műszaki zászlóalj létszámát pedig 400-ról 900 főre emelve egy aktív és két tartalék századot szerveztek még a járatok megkeresésére és fizikai rombolására. Az IDF hírszerzési információk alapján többnyire zárja az érintett területet, felderíti a kijáratokat, majd a légi erő nagy pontosságú légibombákkal rombolja azokat, vagy a műszakiak vízzel árasztják el, esetleg folyékony robbanóanyaggal semlegesítik a gyakran párhuzamosan futó járatokat – lehetőleg kerülve, hogy katonáknak le kelljen ereszkedniük.

Még 2006-ban egy Gázából beszivárgó egység megtámadott egy izraeli harckocsit, megölt két katonát és elrabolta Gilád Salit főtörzsőrmestert. Az akcióval lepleződött le egy másik alagút is, mely 1,3 km mélyen vezetett izraeli területre. Ekkorra már az izraeli katonai és hírszerzői közösségben a hadviselés új formájának,²⁵ 2013-ban pedig stratégiai fenyegetésnek ismerték el az alagutak alkalmazását. 2014-től a korábbi véletlenszerű leásásokkal szemben nehéz földmunkagépekkel árkot húztak a határ mentén, emellett „szeizmikus föld alatti kerítést” állítottak 10-12 méterenként elhelyezett szenzorokkal, illetve 2017 nyarán masszív föld alatti fal építésébe kezdtek, melynek adatai nem nyilvánosak.

Északon, a libanoni határnál még veszedelmesebb ellenséggel, a Hezbollahnak az iráni Iszlám Forradalmi Gárdahadtest által képzett fegyvereseivel kell szembenézni. A szervezet kommandói gyakran behatolnak Izraelbe, kiváltva a válaszcsepásokat is, de mint a 2006-os második libanoni háború is megmutatta, a síita szervezet bunkerek, alagutak és biztonsági házak kiterjedt hálózatát hozta létre. Ráadásul Gázával szemben itt nem homokos-agyagos a talaj, hanem sziklás. A Hezbollah betonnal is megerősített létesítményei ellen a légi- és tüzérségi csapások mérsékelten hatásosak, az élőerővel történő behatolás viszont nagyon veszteséges.

Az összetett, kétirányú fenyegetés miatt 2018-ban az izraeli Védelmi Minisztérium érintettjeiből, geológusokból, hírszerzőkből, civil és katonai szakértőkből munkacsoport jött létre, hogy kimunkálják a további hatékony ellenintézkedéseket. Ennek nyomán északon és délen is dandárszinten információgyűjtő és -elemző sejteket hoztak létre, például az ISR-eszközökkel szerzett, földkitermelésre utaló jelek kiértékelésére.²⁶

ELLENLÉPÉSEK, ÚTKERESÉS ÉS KIKÉPZÉS

Az ellenlépések két fontos csoportja az alagutak megtalálása, illetve a már létező alagutak elleni tevékenység. Az ásást többek között érzékeny mikrofonokkal (ún. geofon), valamint a föld kitermelésére és elszállítására utaló aktivitás jeleinek, illetve a helyi életritmus bizonyos megváltozásának észlelésével lehet valószínűsíteni. A már elkészült járatokat geológiai radarokkal lehet detektálni, de ezek csupán néhány méteres mélységig tudnak információt adni a talaj szerkezetéről, ugyanakkor a keresett objektumok gyakran több tíz méteres mélységben húzódnak. Kontrollált robbantásokkal és akár légalapáncsokkal is előidézhető azonban olyan vibráció, mely elősegítheti a földrétegben levő nagyobb üregek felfedését. A talaj

²⁵ Emellett már 2005-ben egy mintegy 600 különféle épületből álló, közel 20 km² kiterjedésű területen a beépített területen folytatott összetett műveletekre nagyobb egységeket is befogadni képes kiképzőkomplexumot hoztak létre Tze'elim mellett, a Negev-sivatagban.

²⁶ Omer Dostri: The Buildup of Forces for IDF Underground Warfare. Jerusalem Institute for Strategy and Security, 15. 01. 2019. <https://jiss.org.il/en/dostri-idf-underground-warfare/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 24.)

infravörös sugárzásának módosulása vagy mikrogravitációs (a talaj perccenkénti gravitációs változása) mérése szintén kutatott keresési módszerek.²⁷

A járatok időleges vagy tartós használhatatlanná tételére többféle módszerrel²⁸ kísérleteztek már: ilyen a vízzel vagy gázzal történő elárasztás és az amerikai–mexikói határon bevett eljárás, a kijáratok lebetonozása.²⁹ A lehetséges alagutak helyén azokat keresve bulldózerekkel lehet megbontani a talajt, illetve mély árkokat ásni, hogy az ásatók abba fussanak bele. Termobárikus bombákkal, lángszórókkal és folyékony robbanóelegyekkel szerkezeti-
leg is hatékonyan gyengíthetők az alagutak. Ez utóbbi módszer bevett gyakorlat az izraelieknél, mivel biztonságos a katonákra nézve, ugyanakkor kicsi járulékos kárral járhat.³⁰

Az amerikai hadsereg számára számos fejlesztés zajlik a Pentagon védelmi kutatásokért felelős részlege (DARPA³¹) által 2017-ben indított, a föld alatti kihívások (*Subterranean/SubT/Challenge*) program keretében a csapatok jobb technikai felszerelésére a földfelszín alatti feladatok ellátáshoz.³² A már rendszerben lévő eszközöknél a továbbfejlesztési lehetőségeket keresik az elektromágneses hullámok, illetve a geológiai radarok alkalmazásával a talajelváltozások felderítésére. A kézi „falón átlátó szenzorok” (*through-the-wall sensor/wall-penetrating radar*) a beton- és téglafalak egy részénél lehetővé tehetik a mögöttük rejtőző fegyveresek érzékelését. A hőkamerák ellenben ilyen sűrű közegben kevéssé használhatóak, viszont az alagutak sötétjében vagy füstjében annál inkább.

A tevékenységek automatizálása esetén természetesen adódik, hogy ne a katonákat veszélyeztessék: ilyenek lehetnek a távirányítású felderítő- és akár fel is fegyverzett kerekcs/lánctalpas járművek vagy akár a kis és mikroméretű repülő drónok. Más robotok kémiai szenzorokkal tudják a levegő minőségét, szennyezettségét vizsgálni, vagy lépcsómászó képességgel rendelkezve a törmelékhalmozatot elhárítani kisebb robbantással és ásással.³³ Az utánpótlás, valamint az átjárónyitáshoz szükséges technikai eszközök, például emelők, lángvágók szállításához is terveznek kis méretű szállító járműveket – hisz a nagyvárosok alatt már széles és igazán nagy kiterjedésű járatrendszerek épültek ki.

Az egyik célkitűzés az egyes harcosok ellátása mobiltelefon-méretű jeladóval, mely zavarmentes kommunikációt és helymeghatározást tesz lehetővé. A külső fénytől független éjjellátók, az ellenfelet vakító, illetve hanghatással sokkoló eszközök, a nehezen oszló füst helyett habgránátok szintén a kívánalmak között vannak. A megfelelő fegyverek, lőszer, ballisztikus pajzsok kiválasztása szintén kiemelten fontos, akár csak a hangtompítóké és a légzőkészülékeké. Az ötleteléseken és fejlesztéseken túl vannak már gyakorlatban bevált, kevéssé költséges megoldások is, mint a tűzoltóknál is alkalmazott kötél, mely egyrészt

²⁷ Yiftah S. Shapir – Perel Gal: Subterranean Warfare: A New-Old Challenge. In: Anat Kurz – Shlomo Brom (eds.): The Lessons of Operation Protective Edge. Institute for National Security Studies, Tel-Aviv, 2014, 51–57. https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/SystemFiles/Subterranean%20Warfare_%20A%20New-Old%20Challenge.pdf

²⁸ Nem térek ki a mélyen föld alatt levő stratégiai vezetési pontok ellen kifejlesztett különleges, bunkerromboló (bunker buster) légibombákra (pl. GBU–28, GBU–43/B), mivel e létesítmények funkciója a benne tartózkodók túlélésének a biztosítása, és nem cél a bennük folytatott harc.

²⁹ Daphné Richemond-Barak: Underground Warfare. Oxford University Press, 2018.

³⁰ Shapir–Gal: i. m.

³¹ Defence Advance Research Projects Agency.

³² Subterranean Challenge. DARPA. <https://www.subtchallenge.com/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 26.)

³³ Todd South: 10 Things soldiers and Marines need when heading underground. Military Times, 26. 02. 2019. <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2019/02/26/10-things-soldiers-and-marines-need-when-heading-underground/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 16.)

összetartja a csapat tagjait kellő mozgásszabadság megtartásával, de segíthet a visszaút megtalálásában és a sebesült kihúzásában is.

Itt tehát számos tényezőt kell figyelembe venni: legyen a katona mozgékony és képes minél tovább ellátni a feladatát, ugyanakkor nem lehet túlterhelni felszereléssel, hogy minél több veszélyeztető tényezőtől – pillanatnyi vakulás, halláskárosodás, oxigénhiány, mérgezés harcanyag által, áramütés a sérült vezetékektől, fizikai sérülés a törmelékektől stb. – védve legyen. Ez kompromisszumokat tesz szükségessé a kockázatok egy részének elfogadásával.

Figyelembe kell venni, hogy a föld alatt ténykedő csoportok nincsenek magukra hagyva: mozgásukat és akcióikat össze kell hangolni a felszínen zajló műveletekkel, amihez elengedhetetlen a folyamatos és megbízható kommunikáció mellett az utánpótlás és erősítés biztosítása, illetve a kivonás, egészségügyi menekítés lehetővé tétele is. A művelettervezés és -vezetés szempontjából a városokról készülő háromdimenziós térképek szoftvere összekapcsolható volna a kisalegységek vagy akár az egyes katonák saját kameráival, kommunikációs és helymeghatározó eszközeivel – ezzel folyamatosan frissítve az adott terület adatait, valamint előállítva a valós idejű helyzetképet. A légi erő bevonása is terítéken van: a föld alatti létesítmények rombolása – különösen városi környezetben – nem vagy korlátozottan lehetséges, de repülőeszközökre telepíthetőek olyan eszközök, melyek a talajelváltozásokat hőmérséklet-különbség alapján detektálják.

A technológia mellett fontos az azt működtető harcosok képzettsége is: az árokharc (*trench warfare*), a helység harc (*urban training*) és a közelharc (*close quarter battle*) együttesen nyerne újra jelentőséget, miközben a fokozott igénybevétel és a mentális megterhelés miatt a katonák fizikumának és kézitusa-képességeinek fejlesztése is megkerülhetetlenül része kell legyen a föld alatt vívott harchoz történő felkészítésének³⁴ – a speciális taktikák és technikai eszközök kezelésének elsajátításával együtt.

Jelenleg az amerikai hadsereg a fokozatosság és életszerűség elveit követve először a behatolás (*breaching*) és a szobamegtisztítás alapos begyakoroltatásával készíti fel a kisalegységeket és parancsnokaikat, majd elsötétített szobákban már gázmaszkban, ballisztikus pajzsral, robotokkal és kutyákkal³⁵ kombinálják az elsajátított technikákat. Ezt egészítik ki az éjjellátóban végrehajtott éleslövészetek és a zárt, sötét térben, vaklőszerrel ellenerővel szemben vívott harcászati gyakorlatok.

Jim Mattis már védelmi miniszterként hívott életre egy kezdeményezést, mely az állomány közelharcra történő felkészítésének erősítését tűzte ki célul (*Close Combat Lethality Task Force*), hogy fokozzák a hadsereg, a tengerészgyalogság és a különleges erők rajszintű kötelékei túlélőképességét és hatékonyságát a jövő harcterein a kiválasztás, a kiképzés, a felkészítés és a felszerelés által. Ehhez kikérték a katonák véleményét is. Ők leginkább azt igényelték, hogy hadd fókuszáljanak a gyakorlásra, ne vonják el őket más feladatokra és az összeszokott emberek maradhassanak együtt.³⁶ A technológia és a kiképzés mellett kétségkívül az emberi tényező a sikeres feladat-végrehajtás fontos pillére ilyen egyedi körülmények között.

³⁴ Joshua S. Bowes et al.: The enemy below: preparing ground forces for subterranean warfare. Naval Postgraduate School, Monterey, 12. 2013. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a620416.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 29.)

³⁵ A felderítő- és IED-kereső kutyáknál fontos a vezetőjükkel kialakított összhang mellett ilyenkor az, hogy hozzá szokjanak a sötéthez és a sajátos hangokhoz, illetve a talpuk védett legyen pl. szilánkoktól, szögektől, forróasztól.

³⁶ Todd South: The subterranean battlefield: Warfare is going underground, into dark, tight spaces. Military Times, 26. 02. 2019. <https://www.militarytimes.com/news/your-army/2019/02/26/the-subterranean-battlefield-warfare-is-going-underground-into-dark-tight-spaces/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 16.)

Az tény, hogy még az Amerikai Egyesült Államok is csak kevés olyan létesítménnyel rendelkezik, ahol szakaszról/századról nagyobb erővel is lehet végrehajtani ilyen összetett kiképzéseket.³⁷ A megfelelő szabályozók, iránymutatások, doktrinális háttér kidolgozottsága sem teljes még, de már vannak felhasználható kiadványok.³⁸ Mint fentebb láhattuk, az izraeli biztonsági erőknek is évekbe tellett felmérni a veszély súlyát és kidolgozni az ellenlépések sorát. Az orosz hadvezetés pedig az 1994–1996-os keserű grozniji tapasztalatok nyomán inkább elkerülte volna a városban vívandó harcot – mikor erre mégis rákényszerült 1999–2000 telén, súlyos veszteségek által, tapasztalati tanulás útján jutott taktikai és technikai következtetésekre, illetve strukturálta újra a kiképzés és specializált felkészítés rendszerét.

Magyarország viszonylatában is érdemes volna a harcoló alakulatok kiképzésébe becsatornázni a földfelszín alatti természetes képződményekben és mesterséges létesítményekben való tevékenykedést, „a harc megvívása különleges körülmények között” keretében.³⁹ Az elméleti megfontolásokat és a nehezen szerzett tapasztalatokat a külföldi szakirodalom és szabályozók, gyakorlati útmutatók megismerése adhatja,⁴⁰ a gyakorlati megvalósításnál pedig a már jelenleg rendelkezésre álló és szóba jöhető (világító-, híradó, éjjellátó stb.) eszközök alkalmazhatóságát lehetne megvizsgálni. Költséghatékony megoldásként kiképzésre alkalmas épületeket lehetne a nyílászárók takarásával elsötétíteni vagy csupán konténereket egybekapcsolni – amit az amerikai tengerészgyalogság is tett. A művellettervezésnél, illetve a kisalegységek harcászati foglalkozásait megelőzően pedig civil specialisták (geológusok, barlangászok, mélyépítéssel foglalkozó szakemberek) bevonása, ismereteik, tanácsaik alkalmazása lenne hasznos – például tájékozódás vagy robbantások kapcsán.

ÖSSZEGRÉS

Az aszimmetrikus hadviselésben is mindkét fél igyekszik a számára előnyösebb körülmények között felvenni a harcot, de itt a nem állami szereplőknek nagyfokú találékonyságra is szükségük van az állami fegyveres erők fölényének ellensúlyozására. Ennek egyik formája, ha szervezetük, vezetésük, infrastruktúrájuk, készleteik részben a földfelszín alatt rejtőznek „defenzív alagutakban”, ezeket pedig számos módon igyekeznek megvédeni, vállalva akár a járatokban folytatott harcot is. A reguláris erőknek pedig meg kell tanulniuk, hogy veszteségeiket minimalizálva hogyan harcoljanak ilyen körülmények között. Másik alternatíva az „offenzív alagutak” alkalmazása: például rejtett megközelítésre (*tunnel-based infiltration operations*), rajtaütések vagy emberrablások kivitelezéséhez, gyors tűzcsapások végrehajtásához és akár ellenséges objektumok aláaknázására – Észak-Korea viszont inváziós előkészületeként gótt nagyszabású titkos építkezésekbe a határövezetben.

³⁷ Például Tunnel Warfare Center (China Lake, Kalifornia), White Sands Missile Range (New Mexico), Muscatuck Urban Training Center (Indiana), Fort A. P. Hill (Virginia). Joseph Trevithick: America's Elite Special Operators Want A Huge Mock Enemy Bunker Complex To Train In. The Drive, 13. 02. 2020. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/32209/americas-most-elite-special-operators-want-a-huge-mock-enemy-bunker-complex-to-train-in> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 27.)

³⁸ Training Circular TC 3-21.50 Small Unit Training in Subterranean Environments. US Army, 11. 2017.

³⁹ Csobánka kiképzőbázison az alapkiképzésen részt vevők régebben kipróbálhatták milyen teljesen sötétben tapogatózva egy kisebb, elágazásokkal és „zsákutcákkal” tagolt ismeretlen járatban haladni – igaz, ez inkább pszichológiai és az érzékeket tesztelő jellegű mozzanat volt.

⁴⁰ Például: US Army Asymmetric Warfare Group (AWG) Subterranean Handbook, TC 3-21.50: Small Unit Training in Subterranean Environments, ATP 3-21-51: Subterranean Operations.

A biztonsági erők feladata az építésre utaló jelek vagy a már használatra kész alagutak mielőbbi felfedése és végleges semlegesítése. Bármely védelmi intézkedés (pl. mélyen lenyúló falak építése) és a modern technológia is korlátozott eredményességű az eléggé elszánt és felkészült ellenféllel szemben – találtak például Gázából kivezető 2,5 km hosszú alagutat 40 méterrel a földfelszín alatt.

Bár a stratégiák idegenkednek a városokban vívandó harctól, de minthogy a városok az államhatalom bástyái (politikai, gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi, kommunikációs és közlekedési csomópontok), kontrollálásuk kulcsfontosságú, és ezért elkerülhetetlen, hogy ne kerüljenek a harcok fókuszába. Annál is inkább, mert nyílt térségekben a fegyveres csoportosulások fokozottan sebezhetőek, és vidéki területekről kevesebb erőforrás mozgósítható számukra. A városvédelemnek ugyanakkor számos előnye van a nem hagyományos hadviselő számára: a helyi infrastruktúra felhasználhatósága, a leendő „harcmező” előkészítése és ismerete, a támadó fél mozgásának csatornázottsága, illetve a légierő és a tüzérség alkalmazásának korlátozottsága, valamint a morálisan kevésbé aggályos fegyveres csoportoknál a lakosság „civil pajzsként” történő használata – annak médiakihasználásával együtt.

A föld alatti járatok jelentette veszélyeket napjainkban leginkább az Amerikai Egyesült Államok és Izrael tartja szem előtt, bár más megfontolások vezetik őket. Míg utóbbi országvédelmi szempontból jól felkészült irreguláris ellenfelekkel számol Gáza és Libanon irányából, addig a Pentagon inkább a jövő konfliktusaiban vizionálja a nagyvárosok kiterjedt csatornahálózataiban folyó harcot, illetve a határok alatt áthaladó, nagy méretű és kapacitású, csapatmozgásokat is lehetővé tevő, légvédelemmel oltalmazott alagutak alkalmazását akár államok, akár nem állami szereplők által.⁴¹ A Pentagon felé megfogalmazódtak az igények: a doktrinális háttér megteremtése, specializált kurzus vagy iskola létrehozása, ennek a hadviselésnek a beépítése más – már létező – képzésekbe, illetve megfelelő felszerelés kifejlesztése.⁴²

Miután a kiber- és az űrhadviselés is reflektorfénybe került az elmúlt években, egyes szakemberek mindinkább a hadviselés régi/új színtereként tartják számon a földfelszín alatti harcot is. A helyzetet bonyolítja, hogy míg ilyen létesítmények Afganisztánban jellemzően a rurális vidékeken voltak, Vietnámban pedig a városok határáig húzódtak, addig ma gyakran kimondottan a városok alatti ilyen komplexumok taktikai használata került előtérbe – komoly kihívást jelentve az ilyen körülmények között harcba kényszerülő biztonsági erőknek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arnold, Thomas D. – Fiore, Nicholas: *Five Operational Lessons from the Battle for Mosul*. Military Review, 01–02. 2019, 56–71. <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/JF-19/Arnold-Fiore-Lessons-Mosul.pdf>
- Bowes, Joshua S. – Newdigate, Mark T. – Rosario, Pedro J. – Tindoll, Davis D.: *The enemy below: preparing ground forces for subterranean warfare*. Naval Postgraduate School, Monterey, 12. 2013. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a620416.pdf>

⁴¹ Jeremy Bob Yonah: Israel's next underground war. The Jerusalem Post, 22. 12. 2019. <https://www.jpost.com/opinion/military-affairs-the-next-underground-war-611509> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 26.)

⁴² Walker Mills: The Elephant in the Tunnel: Preparing to Fight and Win Underground. Modern War Institute, 19. 03. 2019. <https://mwi.usma.edu/elephant-tunnel-preparing-fight-win-underground/>

- Davies, Norman: *A varsói felkelés – „A ’44-es varsói csata”*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Dettmer, Jamie: *Tunnel Bombs Highlight Savagery of Aleppo Fight*. Voice of America, 05. 03. 2015. <https://www.voanews.com/world-news/middle-east-dont-use/tunnel-bombs-highlight-savagery-aleppo-fight>
- Dostri, Omer: *The Buildup of Forces for IDF Underground Warfare*. Jerusalem Institute for Strategy and Security, 15. 01. 2019. <https://jiss.org.il/en/dostri-idf-underground-warfare/>
- Goodbody, Ailbhe: *Mining the Somme*. <https://miningmagazine.com/mining-the-past/opinion/1263347/mining-somme>
- Goodbody, Ailbhe: *Tunnelling in the deep*. <https://miningmagazine.com/mining-the-past/opinion/1263557/tunnelling-deep>
- Grau, Lester W. – Jalali, Ali Ahmad: *Underground Combat: Stereophonic Blasting, Tunnel Rats and the Soviet-Afghan War*. Foreign Military Studies Office, 1998. <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/200606>
- Juharos Tamás: *Háború a föld alatt – Alagútpatkányok 45-össel*. Regiment, 2018/5., 22–27.
- Mandsager, Dennis (szerk.): *A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve*. Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009. <http://iihl.org/wp-content/uploads/2017/11/ROE-Hand-Book-Hungarian.pdf>
- Mills, Walker: *The Elephant in the Tunnel: Preparing to Fight and Win Underground*. Modern War Institute, 19. 03. 2019. <https://mwi.usma.edu/elephant-tunnel-preparing-fight-win-underground/>
- Oliker, Olga: *Russia’s Chechen Wars 1994–2000: Lessons from Urban Combat*. <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1289a>, DOI: 10.7249/MR1289
- Popalzai, Ehsan – Smith-Spark, Laura: *‘Mother of all bombs’ killed 94 ISIS fighters, Afghan official says*. CNN, 15. 04. 2017. <https://edition.cnn.com/2017/04/15/asia/afghanistan-isis-moab-strike/index.html>
- Richmond-Barak, Daphné: *Underground Warfare*. Oxford University Press, 2018.
- Roblin, Sebastian: *Attack from Underground: North Korea Has a Secret Tunnel Network Ready for the Next War*. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/attack-underground-north-korea-has-secret-tunnel-network-ready-next-war-84831?amp>
- Runkle, Benjamin: *Tora Bora reconsidered – Lessons from 125 years of strategic manhunts*. Joint Force Quarterly, Issue 70, 3rd quarter 2013, 40–46. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-70/JFQ-70_40-46_Runkle.pdf
- Shapir, Yiftah S. – Gal, Perel: *Subterranean Warfare: A New-Old Challenge*. In: Kurz, Anat – Brom, Shlomo (eds.): *The Lessons of Operation Protective Edge*. Institute for National Security Studies, Tel-Aviv, 2014, 51–57. https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/SystemFiles/Subterranean%20Warfare_%20A%20New-Old%20Challenge.pdf
- Dr. Shay, Shaul: *Egypt’s War against the Gaza Tunnels*. Israel Defense, 04. 02. 2018. <https://israeldefense.co.il/en/node/32925>
- Shurkin, Michael: *France’s War in Mali – Lessons for an Expeditionary Army*. RAND Corporation, Santa Monica, 2014. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR700/RR770/RAND_RR770.pdf
- South, Todd: *10 Things soldiers and Marines need when heading underground*. Military Times, 26. 02. 2019. <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2019/02/26/10-things-soldiers-and-marines-need-when-heading-underground/>
- South, Todd: *The subterranean battlefield: Warfare is going underground, into dark, tight spaces*. Military Times, 26. 02. 2019. <https://www.militarytimes.com/news/your-army/2019/02/26/the-subterranean-battlefield-warfare-is-going-underground-into-dark-tight-spaces/>

Springer, Paul J.: *Fighting under the earth: the history of tunneling in warfare*. Foreign Policy Research Institute, E-Notes, 04. 2015. https://www.files.ethz.ch/isn/190444/springer_-_tunneling_in_warfare.pdf

Subterranean Challenge. DARPA. <https://www.subtchallenge.com/>

Training Circular TC 3-21.50 Small Unit Training in Subterranean Environments.US Army, 11. 2017.

Trevithick, Joseph: *America's Elite Special Operators Want A Huge Mock Enemy Bunker Complex To Train In*. The Drive, 13. 02. 2020. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/32209/americas-most-elite-special-operators-want-a-huge-mock-enemy-bunker-complex-to-train-in>

Yonah, Jeremy Bob: *Israel's next underground war*. The Jerusalem Post, 22. 12. 2019. <https://www.jpost.com/opinion/military-affairs-the-next-underground-war-611509>

<http://warsze.polin.pl/en/przeszlosc/wojna/powstanie>

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/hu/article/warsaw-ghetto-uprising>

Zsolnai Tamás alezredes:

A KATONAI VEZETŐI, PARANCSNOKI KOMPETENCIÁK NAPJAINK MAGYAR HONVÉDSÉGÉBEN

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.5

ÖSSZEFOGLALÓ: *A szerző azokat a személyes katonai vezetői, parancsnoki kompetenciákat vizsgálja írásában, melyek hozzájárulnak ahhoz, hogy a mai Magyar Honvédség az egyénből kiindulva, szervezeti szinten is képes legyen feladatai sikeres, professzionális és hatékony végrehajtására. Mindebben fontos szerepet kap a kiválasztás, az oktatás-képzés rendszere, melynek mindenkor figyelembe kell vennie a napjainkban jelentkező kihívásokat és befolyásoló tényezőket.*

KULCSSZAVAK: *kompetencia, katonai vezető, kiválasztás, oktatás*

Napjaink társadalmában nagy és összetett kihívások érnek bennünket, amelyekkel szembe kell néznünk annak érdekében, hogy sikeresek lehessünk. Ahhoz, hogy eleget tudjunk tenni a kihívásoknak, kompetenciákra van szükségünk életünk számtalan területén. Nem kivétel ez alól a haderő sem, ahol mindig is alapvető fontossággal bírt, hogy egy katonai vezető, parancsnok milyen kompetenciákkal rendelkezik. A jelen tanulmányban azokat a vezetői értékeket és kompetenciákat foglalom össze, amelyek szükségesek a Magyar Honvédség rendeltetésének teljesítése során.

A KOMPETENCIA

A kompetencia latin eredetű szó, amely *alkalmasságot, ügyességet* fejez ki. A számomra leginkább kifejező és helytálló megfogalmazás egyezik a *Pedagógiai lexikon*ban leírtakkal. Eszerint a kompetencia „...*alapvetően értelmi (kognitív) alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális tényezők*”.¹ Úgy tűnik tehát, hogy a fogalom egy összetett rendszerre utal, melynek különböző területei vannak, és e területek adják meg a választ arra, hogy mik azok a specifikus elemek, melyek szerepe fontos a katonai vezetők tekintetében. Mindemellett – a Nagy József² által megfogalmazottak alapján – a személyiség alaprendszere az alábbiak szerint épül fel:

- kognitív kompetencia;
- személyes kompetencia;
- szociális kompetencia;
- speciális kompetencia.

¹ Báthory Zoltán – Falus Iván: *Pedagógiai lexikon*. II. kötet. Keraban Kiadó, Budapest, 1997, 266. (A szócikk szerzője Vajda Zsuzsa.)

² Nagy József: *Nevelési kézikönyv személyiségfejlesztő pedagógiai programok készítéséhez*. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 1996, 206.

A kognitív, a személyes és a szociális kompetenciákat nevezhetjük általános kompetenciáknak. Ezek a komponensek szükségesek az egyes emberek mindennapi egyéni és szociális létéhez.

A kognitív kompetencia elsősorban az információ feldolgozásának képességét jelenti. A személyes kompetencia hivatott biztosítani az ember fennmaradását, túlélőképességét, a szociális kompetencia pedig biztosítja az emberi faj, a csoportok túlélőképességét, az életminőség megőrzését és annak továbbfejlesztésének lehetőségét.

A társadalmi munkamegosztás eredményeként a speciális kompetenciák száma több ezerre tehető, köszönhetően a sok ezer hivatás, szakma, foglalkozás, valamint tevékenységi kör kialakulásának. Ennek megfelelően az egyes emberek csak néhány speciális kompetenciát sajátítanak el általában.

A speciális kompetenciák sajátos motívumok és a speciális képességek, szokások, készségek és ismeretek rendszerei. A speciális kompetencia feladata, hogy az ember saját és mások érdekében valamilyen állapotváltozást, produktumot hozzon létre, ezért valamennyi speciális kompetenciának az alkotóképesség az alapja.³

A kompetenciák egymást átfedő, egymással kölcsönhatásban lévő rendszereket alkotnak. Valamennyi kompetencia a döntést lehetővé tevő saját motívumrendszerrel és a végrehajtást lehetővé tevő tudásrendszerrel rendelkezik. A személyiség alaprendszerének működése a kognitív kompetencia összehangoló tevékenysége által valósul meg. A kognitív kompetencia sajátossága, hogy adott helyzetekben, mint a direkt tanulás vagy a tudományos kutatás önálló funkció szolgálatában is működhet. A speciális kompetenciák tehát sajátos funkciókat szolgálnak, de az általános kompetenciákból származtathatók.⁴

A kompetenciakutatási témában 1997–2002 között az úgynevezett DeSeCo⁵-programot – az OECD⁶ égisze alatt – a Svájci Szövetségi Statisztikai Hivatal, az Egyesült Államok Oktatási Minisztériuma, illetve az Egyesült Államok Oktatásstatisztikai Központja közreműködésével valósították meg. A kutatások, elemzések eredményeként a következőképpen határozták meg a kompetencia fogalmát: „*A kompetencia képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására.*”⁷ Ez összességében jelenti az ismeretek mobilizálását, a kognitív és gyakorlati képességeket, a szociális és magatartási komponenseket, attitűdöket, az érzelmeket és értékeket is.

A programot 12 fejlett OECD-tagország vonatkozásában hajtották végre. A kérdőíves felmérés eredményeként az alábbi kulcskompetenciákat jelölték meg:

- együttműködés;
- szociális kompetenciák;
- alkalmazható tudás;
- az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kompetenciák.

A programról készített összefoglalóban a kulcskompetenciákat a következő három nagyobb területen különítették el:

³ Uo. 206.

⁴ Szabó József: A kompetenciák értelmezése a haderőben. Hadtudományi Szemle, 5. évf. 3–4., Budapest, 2012, 364.

⁵ DeSeCo – Defining and Selecting Key Competencies (Kulcs Kompetenciák Meghatározása és Kiválasztása).

⁶ OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet).

⁷ Szabó: i. m. 365.

- az autonóm cselekvéssel kapcsolatos kompetenciák;
- az eszközök interaktív használatával kapcsolatos kompetenciák;
- a szociálisan heterogén környezetben való működéssel kapcsolatos kompetenciák.⁸

1. táblázat *A kompetenciák kategóriái (Szerkesztette a szerző)*

Autonóm cselekvéssel	Eszközök interaktív használatával	Szociálisan heterogén környezetben való működéssel
kapcsolatos kompetenciák		
<ul style="list-style-type: none"> – saját tervek, – személyes elképzelések kialakítása, – önálló vezetés; – jogok, szükségletek, érdekek érvényesítése, védelme 	<ul style="list-style-type: none"> – ismeretek, információk interaktív használata, – technológia interaktív használata, – nyelv, szimbólumok, szövegek interaktív kezelése 	<ul style="list-style-type: none"> – másokkal való kapcsolatépítés, – csoportmunkában való együttműködés, – konfliktuskezelés és megoldás

Az eddigiek során felvázoltam azokat a kulcskompetenciákat és azok kategóriáit, melyek a sikeres mindennapi életvitel, a munka, a tanulás, az emberi kapcsolataink területén alapvető fontossággal bírnak. Mindemellett látható, hogy a kompetencia meglévő emberi értékekre épül és tanulóval fejleszthető.

KOMPETENCIÁK A HADERŐBEN

A haderő tekintetében a katonai vezetői, parancsnoki kompetenciákat jelen írásomban főként a tisztii állománykategória vonatkozásában vizsgálom.

Miben tér el a haderő a társadalom más területeitől, rendszereitől kompetenciák tekintetében? A legtöbb államban a haderő a társadalom szerves része, így mindenképpen kell hogy legyenek átfedések a kompetenciák területén is. Az is közismert, hogy sokszor alkalmazták már egymás vívmányait e különböző rendszerek, mivel a szervezetvezetési mechanizmusok adaptálhatóak. Mindazonáltal napjaink új kihívásai, a biztonság egyre tágabb, átfogóbb értelmezése, a tudományos-technikai fejlődés felgyorsulása, a digitalizáció együttesen folyamatosan növekvő követelményeket támasztanak, főként az információfeldolgozás területén a szervezet vezetői, parancsnoki állományával szemben. Ebben az esetben a szervezet vezetésének képesnek kell lennie a gyors, sokszor szélsőséges változásokra.⁹

A haderő tekintetében meghatározó, specifikus tényezők a feladat, a szolgálat jellege, a szervezeti kultúra,¹⁰ a komplex műveleti környezet¹¹ és a végrehajtandó katonai művelet (ti. a hibrid hadviselés, a konvencionális művelet, a nem háborús katonai művelet), valamint a (multi)kulturális környezet.¹²

⁸ J. Konstant et al.: The definition and selection of key competencies. Executive Summary. 1999–2003, 3–5. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 11.)

⁹ Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. Hadtudomány, Budapest, 2008/3–4., 91. https://www.mht.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 11.)

¹⁰ Különböző szakirodalmak meghatározása alapján összességében úgy definiálható, hogy a szervezeti kultúra a szervezet által elfogadott, közösen értelmezett értékek, meggyőződések rendszere, lényegében a szervezetre jellemző viselkedési formák összessége, egyfajta szociális összetartó erő.

¹¹ A komplex műveleti környezet jellemzőit lásd Boldizsár Gábor: A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. NKE HHK, Budapest, 2014, 23–24.

¹² Sári Szabolcs: Kulcskompetenciák, pályakezdő tisztek, Hadtudományi Szemle, 12. évf. 2019/2., 150.

Az előbbieken felsoroltakból logikusan következtethetünk néhány speciális készségre, képességre, kompetenciára. Ilyen lehet például a hazaszeretet. A Magyar Honvédség rendeltetése¹³ alapvetően az ország fegyveres védelme, amely olyan magas szintű eszmei értéket feltételez, mint a hazaszeretet. Esküjéhez híven a katona, ha szükséges, akkor az élete kockáztatásával is megvédi hazáját, annak polgárait, értékeit. Ráadásul, amennyiben ezt hivatásának tekinti, akkor egész életét a haza szolgálatára áldozza. Mi más lehetne ez, ha nem önfeláldozás. A hivatás továbbá magában hordozza az egész életen keresztül tartó tanuláshoz szükséges képességet.

A katona legtöbbször csapatban hajtja végre feladatát, egy csoport tagjaként vagy annak vezetőjeként tevékenykedik, embereket vezet. Ehhez nagyfokú engedelmességre és bajtársiasságra van szükség, amely ideális esetben a közösségi érdekek előtérbe helyezését jelenti. Mindez megítélésem szerint szerénység és alázatosság nélkül nem lehet hiteles és reális. A személyes példamutatás,¹⁴ a lojalitás és a hűség (országhoz, alegységhez, csoporthoz, bajtárshoz, a csapatzászlóhoz) szintén elengedhetetlen értékei a haderőnek. Az együvé tartozás minden nemes jellemzője, viselkedési és megjelenési formája alapköve a fegyveres szervezeteknek. Az egymásba vetett hit, a feltétlen bizalom szintén nélkülözhetetlen elemei a haderő működésének, hiszen ezek meglétét, valamint az egymástól való függőség és egymásrautaltság érvényesülését bizonyos feladatok végrehajtásakor emberi életekben mérik.

Az előbbieken már sikerült megfogalmazni néhány értéket és kompetenciát, amelyek jellemzően a haderőben vannak jelen. Véleményem szerint ezek a mutatók a katonai vezetőknél, a parancsnokokban hatványozottabban kell hogy jelen legyenek.

A katonai vezetővel, a parancsnokkal szemben sokféle elvárás fogalmazódik meg, és sokszor határozották már meg a szükséges képességeket, készségeket, kompetenciákat. Szakkönyvek, szabályzatok, doktrínák, valamint a műveletek tapasztalatainak feldolgozása is tartalmaz kiegészítéseket, magyarázatokat a témában.¹⁵ Példaként nézzük meg Dzsingisz kán¹⁶ elemzése alapján az elvárásokat (kompetenciákat):

- Kontrolláld az általad közvetített üzenetet!
- Légy tisztában saját korlátaiddal!
- Fogadd el a kritikát!
- Legyen jövőképed!
- Tartsd be a szavad!
- Vedd ki a részed a megpróbáltatásokból!
- Tedd alapvető értéké a hűséget és jutalmazd meg!

¹³ „A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.” Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) 45. cikk, (1). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 15.)

¹⁴ Példamutatás: „A parancsnok mindig egy tükör az állomány előtt, ami megmutatja, milyen a parancsnok, milyen példával jár az állomány előtt, a jó és rossz példát is bemutatva. A parancsnoknak törekednie kell, hogy jó példával járjon elől, annak érdekében, hogy beosztottait pozitívan inspirálja, motiválja. A jó és a rossz példa is »ragadós«, épp ezért mindig ügyelnie kell a pozitív értékek közvetítésére. A vezető szavának mindig akkor van súlya, ha tettei és cselekedetei ezzel nem ellentétesek. Egy szervezetben a tagok elégedettségét váltja ki a vezető példamutatása, ellenben annak hiánya közömbösséghez, gyenge minőségű feladatteljesítéshez vezet.” Nagy István: Parancsnoki szerepkör – a jó parancsnok. *Hadtudományi Szemle*, 8. évf. 2015/4., 340.

¹⁵ Boldizsár: i. m. 29.

¹⁶ Dzsingisz kán (ur. 1206–1227): a mongol törzseket egyesítő legendás vezér, aki két évtizedes uralkodása alatt a történelem egyik leghatalmasabb birodalmát hozta létre. Tarján M. Tamás: 1227. augusztus 18. – Dzsingisz kán halála. *Rubicon Online*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1227_augusztus_18_dzsingisz_kan_halala/ (Letöltés időpontja: 2020. 12. 12.)

- Hozz szilárd és világos törvényeket!
- Járj a földön!
- Ha béke van, eddz a háborúra!
- A te érdeked legyen az állam érdeke!
- Válassz utódot és engedj utat a vitanak!
- Alkalmazd a legjobbakat!
- Meglepetés + terror + nagylelkűség = győzelem.
- Filozofálj (de legalábbis légy jó viszonyban a bölcsekkel és a bölcselkedéssel)!
- Gyakorolj alázatot!
- Tervezz az örökkévalóságnak!
- Ismerd fel a korlátaidat!¹⁷

Ezek az elvárások – véleményem szerint – az alábbi kompetenciákat hivatottak kifejezni, illetve ezek transzformációjaként foghatóak fel:

- a fegyelem;
- az önértékelés-önismeret;
- az előrelátás-tervezés;
- a becsület;
- az önfeláldozás;
- a hűség;
- a hazaszeretet;
- a lojalitás;
- a hatékonyság;
- a tudás;
- az engedelmesség;
- a bátorság;
- a sikerorientáltság.

Ezzel a történelemből vett példával is jól szemléltethető, hogy az alapvetően meghatározó és fontosnak tartott kompetenciaelemek időtállóak a haderő tekintetében, ugyanakkor szükséges azok kiegészítése napjaink legfrissebb tapasztalataira alapozva.

A KIVÁLASZTÁS

Ahhoz, hogy még közelebb kerüljünk a katonai vezetői kompetenciákhoz, át kell tekintenünk a kiválasztás rendszerét és annak kritériumait. Az alkalmazott pszichológia már a 19. század végén foglalkozott a „megfelelő embert a megfelelő helyre” típusú kiválasztás módszertani kérdésével.¹⁸

A vezetés tudományos megalapozása mások mellett Henri Fayol¹⁹ érdeme. Az ő nevéhez fűződik a vezetéselmélet kidolgozása és a rendszeres vezetőképzés szükségességének

¹⁷ John Man: Dzsingisz kán vezetői módszerének titkai. HVG Könyvek, Budapest, 2010, 34., 49., 59., 63., 75., 83., 87., 93., 105., 110., 120., 131., 134., 142., 158., 169., 182., 194.

¹⁸ Bakos Csaba Attila et al.: A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája. Tanulmánykötet. NKE HHK, Budapest, 2014, 119.

¹⁹ Henri Fayol (1841–1925): francia bányamérnök, a klasszikus szervezetelmélet egyik megalapozója. Fayol az Ipari és általános vezetés című könyvében részletesen elemzi a vezetés feladatait, a vezetéshez szükséges képességeket, a vezetés elveit és teendőit. Simonics István: Vezetési kompetenciák fejlesztése a szakmai tanárképzésben. Óbudai Egyetem, Budapest, 2015. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_vezetes/tananyag/JEGYZET-04-1.1._Vezetesi_es_szervezesi_e.scorml (Letöltés időpontja: 2020. 12. 13.)

megfogalmazása. Elsőként állapította meg az alapvető vezetési funkciókat, melyeket még ma is használunk. Felismerte, hogy a vezetés kivételével minden funkcióra felkészítik az embereket különböző oktatási formákban és szinteken. Fayol kidolgozta a vezetés 14 alapelvét. Ezek a következők:

1. Munkamegosztás.
2. Hatáskör és a felelősség.
3. Fegyelem.
4. Rendelkezés egysége (mindenki csak egy személytől kaphat utasítást).
5. Vezetés egysége (a szervezeti cselekvés egysége; az erőfeszítések koordinálása).
6. A részérdekek alárendelése az általános érdekeknek.
7. Megfelelő anyagi ellenszolgáltatás.
8. Centralizálás.
9. A hierarchia pontos meghatározása.
10. A rend.
11. A méltányosság.
12. A személyzet állandósága.
13. A kezdeményezés.
14. A szervezet tagjainak egysége (csoportszellem).²⁰

A vezetést mint a vállalati tevékenység egyik funkcionális tevékenységcsoportját, tehát a vezetés feladatait az alábbiak alapján definiálja: tervezés; szervezés; közvetlen irányítás (parancsolás); koordinálás; ellenőrzés.

Ha mindezeket számba vesszük, akkor jól kitűnik a vezetési tevékenység összetettsége, ebből adódóan pedig az ehhez szükséges kompetenciák sokrétűsége. Szükség van tehát a kiválasztás folyamán a tárgyalt kompetenciák megállapítására, mérésére, majd az azt követő vezető-parancsnok képzés folyamán azok fejlesztésére, kialakítására.

A kiválasztási módszerek tekintetében, azok fejlődésével párhuzamosan születtek meg a különböző modellek.²¹ A Magyar Honvédség katonai vezetői kiválasztási rendszerét tekintve elmondható, hogy a támasztott követelményeket kompetenciaalapon határozzák meg. A vonatkozó HM rendelet²² alapján hajtják végre a katonai szolgálatra való alkalmasság megállapítását, amely katonai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságvizsgálatokból áll. Jelen vizsgálati téma tekintetében a pszichológiai rész a mérvadó, így az ide vonatkozó kritériumok áttekintése szükséges. Eszerint katonai szolgálatra „...*pszichikailag az a személy alkalmas, aki megfelel a katonai szolgálat által támasztott szellemi, érzékelési, személyiségbeli, értékrendi és pályamotivációs követelményeknek*”.²³

A rendelet rögzíti a következő oldalon olvasható általános pszichológiai kritériumokat (2. táblázat).

²⁰ Bakos et al.: i. m. 120.

²¹ Tóth Eszter: A katonai vezető kiválasztás és felkészítés pszichológia aspektusai, Hadtudományi Szemle, 10. évf. 2017/3., Budapest, 616–618.

²² 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500010.hm> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 17.)

²³ Uo. 15. § (1).

2. táblázat *Az általános pszichés státusz (Szerkesztette a szerző)*²⁴

Személyiségjellemzők	Értelmi szint	Szenzomotoros és percepció teljesítmény
1. Érzelmi, indulati élet kiegyensúlyozottsága. 2. Stresztűrő képesség. 3. Frustrációs tolerancia. 4. Önkontroll. 5. Adekvát viselkedés. 6. Magabiztosság. 7. Önismeret.	1. Általános intelligencia (logikai, kombinációs, problémamegoldó készség). 2. Emlékezet. 3. Kommunikációs készség.	1. Általános figyelmi teljesítmény. 2. Érzékelés. 3. Ingerdiszkrimináció. 4. Reakcióidő. 5. Mozgáskoordináció.

A táblázatban foglaltak minden katonára vonatkozó, általános mutatók. Az általános pszichés alkalmasságon túl a katonai vezetőknek olyan speciális követelményeknek is meg kell felelniük, amelyek alapjai az adott szintű, hatékony katonai vezetői kompetenciáknak. Alapvetően a vezetéshez szükséges készségek, képességek, személyiségjellemzők tartoznak ide.

3. táblázat *Katonai vezetői követelmények (Szerkesztette a szerző)*²⁵

Személyiségjellemzők	Értelmi szint	Vezetői, szervezői készség
1. Kapcsolatteremtő készség. 2. Kezdeményezőképeség. 3. Együttműködési készség. 4. Megbízhatóság. 5. Empátiás készség. 6. Erkölcösség. 7. Igényszint. 8. Rugalmasság. 9. Pszichés tempó. 10. Önállóság. 11. Elkötelezettség. 12. Szabálytudat.	1. Logika. 2. Kreativitás. 3. Lényeglátás.	1. Tervező- és szervezőképeség. 2. Döntési készség. 3. Problémamegoldó készség. 4. Információkezelés. 5. Stratégiai gondolkodás. 6. Csapatépítési készség. 7. Menedzselési készség. 8. Motiválóképesség. 9. Kommunikációs készség. 10. Kritika elviselésének készsége. 11. Intellektuális hatékonyság. 12. Szellemi terhelhetőség.

A táblázatban jelzett pszichés követelményekből jól kitűnik az a kompetenciacsatlád, amely körülhatárolja, hogy milyen mutatókkal kell rendelkeznie egy katonai vezetőnek a három nagy területen belül. Ugyanakkor ez csak egy belépő, a mutatók, a tulajdonságok, a készségek és a képességek halmaza; olyan lehetőségek tárháza, melyek fejlesztése, bővítése szükséges a tényleges vezetővé váláshoz. Mindazonáltal meglátásom szerint – egyetértve Ujházy László megállapításával a brit tisztjelöltek kiválasztásáról írtakban²⁶ – a kiválasztás során a legmeghatározóbb szempont nem az elméleti ismeretek magas szintű birtoklása, hanem a potenciális vezetői (parancsnoki) képesség megléte kell hogy legyen.

²⁴ Uo. 7. melléklet A).²⁵ Uo. 7. melléklet D).²⁶ Ujházy László: Tisztjelöltek kiválasztása a brit szárazföldi erőknél. Honvédségi Szemle, 147. évf. 2019/2., Budapest, 2019, 107.

A FELKÉSZÍTÉS

A kiválasztást követően tehát a képzés, az oktatás a másik fontos pillére a katonai vezetői kompetenciáknak. A hazai katonai felsőoktatás integrálódását követően jelenleg már a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán²⁷ készítik fel a jövő katonai vezetőit.

A katonai vezetői kompetenciakövetelmény-rendszer jogi háttérét a vonatkozó kormányrendelet²⁸ tartalmazza. A rendelet taglalja azokat a kompetenciákat,²⁹ amelyek minden, a Nemzeti Közszerződési Egyetemen tanuló hallgatóval szemben érvényesek. Ezek a következők:

- a problémamegoldó képesség,
- a kritikus szemlélet,
- kommunikációs képesség,
- az önállóság,
- az együttműködési készség,
- a felelősség,
- a sikerorientáltság,
- az önértékelési képesség.

Meghatározták a katonai vezetői szakon végzett tisztjelöltekkel kapcsolatos kompetenciákat³⁰ is, amelyek közül jelen tanulmányban csak a mérvadó kompetenciákat emelem ki. Ez alapján a végzett katonai vezető rendelkezzen:

- a megfelelő alap katonai vezetői (parancsnoki) kompetenciákkal;
- a katonai alegység (szakasz) vezetésére alkalmas szakmai tudással és készséggel;
- a nemzeti katonai hagyományok tiszteletével;
- rövid felkészítés után nemzetközi (Európai Unió, NATO, ENSZ) környezetben, háborús és békeművelési helyzetekben, különböző vallási, etnikai és kulturális területen való feladat-végrehajtás képességével;
- saját fegyverneme iránti elhivatottsággal és más fegyvernemek szakmai kultúrájának tiszteletével;
- kiváló mentális, fizikai, pszichikai állapottal;
- magabiztos angol katonai szaknyelvi kommunikációs készségekkel;
- korszerű teljesítményértékelési és a beosztottakat motiváló képességekkel.

²⁷ A Nemzeti Közszerződési Egyetem létrehozásáról a Kormány 1278/2010. (XII. 15.) sz. határozatában döntött, létesítéséről a 2011. évi XXXVI. törvény rendelkezik. 2012. január 01-én megalakult a Nemzeti Közszerződési Egyetem, ezen belül a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar. A Kar a több mint kétszáz éves magyar nyelvű felsőfokú tisztképzés hagyományait megőrizve, a 21. század kihívásainak eleget téve, a kormányzat és a honvédelmi tárca elvárásainak megfelelően végzi a honvéd tisztjelöltek szakmai felkészítését, a Magyar Honvédség tiszti állományának át- és továbbképzését, valamint a biztonsági szféra szakembereinek oktatását. Tevékenységének célja a honvédelmi szervek tiszti utánpótlásának biztosítása, valamint az egységesülő közszerződési életpályák közötti átjárhatóság megalapozása. Nemzeti Közszerződési Egyetem honlapja. <https://hkh.uni-nke.hu/karunkrol/bemutatkozas/tortenet/a-kar-tortenete> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 14.)

²⁸ 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelete az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról. https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A1600282.KOR&targetdate=fffff4&printTitle=282/2016.+%28IX.+21.%29+Korm.+rendelet&referer=http%3A//net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT (Letöltés időpontja: 2020. 12. 17.)

²⁹ Uo. 1. melléklet

³⁰ Uo. 2. melléklet 9.7.1.

A felsorolás összességében megfogalmazza az elvárásokat, de csak kisszámú konkrét kompetenciát taglal. Mindazonáltal, ha összevetjük a mindenkire vonatkozó, általános mutatókkal, továbbá hangsúlyosan kiemeljük a pszichológiai kiválasztás folyamán mért specifikusabb jellemzőket, akkor – véleményem szerint – közelítünk ahhoz a kompetenciahalmazhoz, mely szükséges lehet egy modern katonai vezető számára. A még teljesebb képalkotás érdekében azonban érdemes és szükségszerű figyelembe venni az új, folyamatosan változó körülményekhez történő alkalmazkodás képességét is. A Magyar Honvédség alkalmazási elvei, az alkalmazás helyszínei, körülményei és követelményei folyamatos változás alatt állnak, igyekezve megfelelni az új típusú kihívásoknak.³¹ Az adaptáció ezeknek a körülményeknek a tekintetében is elkerülhetetlen a kompetenciák meghatározása során.

KATONAI VEZETŐI, PARANCSNOKI KOMPETENCIÁK

Az eddigiéik során számos szemszögből vizsgáltam a katonai vezetői, parancsnoki kompetenciákat és rávilágítottam azok fontosságára. Vizsgálódásom végén, az eddig említett tények és mutatók szintézisével, megkísérlem felsorolni összefoglalás jelleggel az általam legfontosabbnak ítélt általános és speciális kompetenciákat, melyek szükségesek a Magyar Honvédség katonai vezetői számára napjainkban.

4. táblázat *Katonai vezetői, parancsnoki kompetenciák (Szerkesztette a szerző)*

Kognitív kompetenciák	Személyes kompetenciák	Szociális kompetenciák
1. Információ befogadásának és feldolgozásának a képessége. 2. Kommunikációs képesség (idegen nyelven is). 3. Az egész életen keresztül tartó tanulásához szükséges képességek. 4. Új technológiai alkalmazásának képessége.	1. Önismeret, reális önértékelés. 2. Kiegyensúlyozottság. 3. Önfegyelem. 4. Öszinteség, becsület. 5. Ellenálló képesség (fizikai, pszichikai). 6. Felelősségvállalás. 7. Rugalmasság. 8. Nyitottság az új felé, innováció. 9. Kreativitás. 10. Önállóság. 11. Sikerorientáltság. 12. Motiváltság. 13. Bátorság. 14. Szerénység és alázatosság. 15. Kötelességtudat.	1. Mások megismerésére irányuló képesség. 2. Együttműködési képesség (csapatjátékos). 3. Tolerancia. 4. Empatikus képesség, lelkiismeretesség. 5. Konfliktus kezelése, megoldása (problémaérzékenység). 6. Közös célok megvalósítása. 7. Tárgyalási képesség. 8. Motiválás képessége. 9. Kapcsolatépítés. 10. Bajtársiasság. 11. Hazaszeretet. 12. Gondoskodás.

A speciális (katonai) kompetenciák megítélésem szerint a következők:

1. A katonai hagyományok és az egyenruha tisztelete.
2. A lojalitás, hűség.
3. Az önfeláldozás.
4. Az engedelmség.

³¹ Tirsai Hajnal: Küldetésorientált parancsnok – válasz a megváltozott műveleti környezetre. Hadtudományi Szemle, 8. évf. 2015/2., Budapest, 204.

5. A példamutatás (megjelenésben, hozzáállásban, szakmai tudásban).
6. Korszerű, naprakész katonai, vezetői, szakmai ismeretek és azok alkalmazási képessége.
7. A médiaismeret.
8. Teljesítményértékelési képesség.
9. Műveleti, katonai missziós területen szerzett tapasztalat.

* * *

A szervezetek alapvető értéke a humán erőforrás és meghatározó eleme a vezetés. A haderők tekintetében – így a Magyar Honvédség esetében is – a katonai vezetői, parancsnoki állomány szerepe, alkalmassága, felkészültsége vitathatatlanul meghatározó a szervezet alaprendeltetési feladatainak sikeres végrehajtása érdekében.

Vizsgálódásom során megpróbáltam rávilágítani azokra a kulcskompetenciákra, melyek feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy a katonai vezetői állomány napjaink kihívásainak eleget téve legyen képes ellátni feladatát. Nyilvánvalóan a teljesség igénye nélkül tettem mindezt, de további kihívások, tényezők feltárása is fontos lehet.³² Mindemellett – meglátásom szerint – az egyik, talán a legfontosabb kompetencia az *őszinteség* és *becsületesség*, tehát a *morális integritás*. Azt gondolom, hogy ennek az időközön átívelő értéknek a fontossága ma is megkérdőjelezhetetlen egy katonai vezető, parancsnok személyét illetően.

Megállapítást nyert, hogy a kompetencia meglévő emberi értékekre épül, mindenre kiterjedően határoz meg egy képességet, amelynek elsajátítása valamely cél elérése érdekében szükséges. Ez magában rejti a fejleszthetőséget, a tanulás, képzés fontosságát, amely a katonai vezetők esetében egyben hangsúlyossá teszi a kiválasztás szerepét, létjogosultságát.

Az adekvát kiválasztás ezen a területen markáns tényező, melynek kritériumait, esetleg módját, módszereit véleményem szerint gyakrabban kellene fejleszteni, hozzáigazítani a gyorsan változó körülményekhez az új típusú kihívásoknak történő megfelelés érdekében. Mindez a jövőben akár a katonai vezetői, parancsnoki feladatok és kompetenciák újraértelmezését is jelentheti.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500010.hm>
- 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról. https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A1600282.KOR&targetdate=ffffff4&printTitle=282/2016.+21.%29+Korm.+rendelet&referer=http%3A%2Fnet.jogtar.hu%2Fgen%2Fhjevy_doc.cgi%3Fdocid%3D00000001.TXT
- Bakos Csaba Attila – Boldizsár Gábor – Bolgár Judit – Csengeri János – Holndonner Hermann – Lattmann Tamás – Resperger István – Krajnc Zoltán: *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. Tanulmánykötet. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2014.

³² Például a generációs különbségek kezelése, az eltérő katonai szocializáció.

- Báthory Zoltán – Falus Iván: *Pedagógiai lexikon*. Keraban Kiadó, Budapest, 1997.
- Benkő Tibor: *Gondolatok az ideális parancsnokról*. *Hadtudomány*, 2008/3–4., 91–103.
- Boldizsár Gábor: *A katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája*. NKE HHK, Budapest, 2014.
- Konstant, J. – Rychen, Dominique Simone – Salganik, Laura Hersch – McLaughlin, Mary Elizabeth – Moser, U.: *The definition and selection of key competencies*. Executive Summary. 1999–2003. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>
- Man, John: *Dzsingisz kán vezetői módszerének titkai*. HVG Könyvek, Budapest, 2010.
- Nagy István: *Parancsnoki szerepkör – a jó parancsnok*. *Hadtudományi Szemle*, 8. évf. 2015/4., Budapest, 336–347.
- Nagy József: *Nevelési kézikönyv személyiségfejlesztő pedagógiai programok készítéséhez*. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged, 1996.
- Sári Szabolcs: *Kulcskompetenciák, pályakezdő tisztek*. *Hadtudományi Szemle*, 12. évf. 2019/2., Budapest, 149–158. DOI: 10.32563/hsz.2019.2.11
- Simonics István: *Vezetési kompetenciák fejlesztése a szakmai tanárképzésben*. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412b2/2013-0002_vezetes/tananyag/JEGYZET-04-1.1._Vezetesi_es_szervezesi_e.scorml
- Szabó József: *A kompetenciák értelmezése a haderőben*. *Hadtudományi Szemle*, 5. évf. 2012/3–4., Budapest, 363–369.
- Tarján M. Tamás: *1227. augusztus 18. – Dzsingisz kán halála*. Rubicon Online. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1227_augusztus_18_dzsingisz_kan_halala/
- Tircsi Hajnal: *Küldetésorientált parancsnok – válasz a megváltozott műveleti környezetre*. *Hadtudományi Szemle*, 8. évf. 2015/2., Budapest, 202–213.
- Tóth Eszter: *A katonai vezető kiválasztás és felkészítés pszichológia aspektusai*. *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. 2017/3., Budapest, 613–620.
- Ujházy László: *Tisztjelöltek kiválasztása a brit szárazföldi erőknél*. *Honvédségi Szemle*, 147. évf. 2019/2., Budapest, 100–108.

Bálint László százados:

GONDOLATOK A KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉSRŐL

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.6

ÖSSZEFOGLALÓ: A küldetésorientált vezetést a tudományos munkákban, szabályzatokban eddig jellemzően elvi megközelítésből, a szükséges feltételrendszer meghatározása szintjén, az előnyök bemutatásával elemezték. Jelen munka eddig nem vizsgált oldaláról közelít: rávilágít helytelen alkalmazásának, hiányának veszélyeire, feltár olyan kockázatokat, amelyekkel számolni kell egy parancsnoknak, ha nem, vagy nem jól alkalmazza a lefektetett elveket; vázol továbbá egy megoldási lehetőséget, és bemutatja az ahhoz szükséges eszközöket a feltárt kockázatok elkerülésére, a küldetésorientált vezetés elveinek hatékonyabb érvényesülésének segítségére. A tanulmány a fellelhető magyar irodalom egy részét, valamint a hatályos NATO STANAG-eket és az amerikai szabályzatok anyagait dolgozza fel.

KULCSSZAVAK: küldetésorientált vezetés, előjárói szándék, cél, feladat, küldetés

BEVEZETŐ

A modern vezetési filozófiaként megjelenő *küldetésorientált* (vagy küldetésalapú) *vezetés* gondolata, módszere terjedelmes irodalmon és jellemzően külföldi (például amerikai, német, svéd) gyakorlati tapasztalaton alapul. Hazánkban a rendszerváltást követő katonai kultúraváltással jelent meg ez a vezetésfilozófiai irányzat, mely időközben valamilyen formában már a honvédség szabályozói rendszerébe is beépült. Sajnos a szabályzóknak használt terminológia nem egységes, a különböző doktrínákban, szabályzatokban más-más megnevezéssel jelenik meg ugyanaz a filozófiai, elvi koncepció. Így:

- *küldetésorientált vezetés* a szakasz, rajharc szabályzatban;¹
- *harcfeladat-orientált vezetés* a század harcszabályzatban,² annak ellenére, hogy a fejezethez tartozó szöveg szó szerint megegyezik a szakasz, rajharc szabályzatban találhatóval;
- *küldetéscentrikus kiképzés* a kiképzési doktrínában;³
- *küldetésorientált és feladatorientált vezetés* fogalmának váltott használata a szárazföldi műveleti doktrínában⁴ és az összhaderőnemi doktrínában.⁵

¹ A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcszabályzata. IV. Rész. Szakasz, Raj, Kezelőszemélyzet, Honvéd. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2013 (Ált./59), 2.1.1.3.

² A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcszabályzata. III. Rész. Század. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2014 (Ált./55), 1.2.15.2.e.

³ Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína. 1. kiadás, I. kötet. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2013 (Ált./24), MH DOFT KIKD (7) 5.10.1.

⁴ Magyar Honvédség Szárazföldi Műveletek Doktrína. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2015 (Ált./219), MH DOFT kód: MD 3.2. (1).

⁵ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. 4. kiadás. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2018 (Ált./44), MH DOFT kód: ÖHD 4.

A vizsgált téma hazai irodalma – ellentétben a külföldivel – viszonylag szűkre szabott. A fellelhető tanulmányok, cikkek, előadásanyagok minőségben nem, de mennyiségben elmaradnak azon országok szakirodalmától, ahol ezen elvek alkalmazásával vezetik a hadseregeket, és ahol mélyebb és részletesebb kutatásokat folytatnak a küldetésorientált vezetés minél hatékonyabb alkalmazása érdekében.

A hazai szakemberek (összhangban a külföldi kutatási eredményekkel) megfogalmazták a küldetésorientált vezetés elveit, követelményrendszerét és korlátait.⁶ Az elvek megvalósításához kapcsolódó feltételeket, napjaink kihívásait jól szemlélteti Czeglédi Mihály *A küldetésorientált vezetés tartalma* című munkája.⁷ Jelen tanulmány az abban megfogalmazott feltételeket, kifejtett körülményeket kívánja további vizsgálat alá vonni, és az elvek és pozitív hozadékok mellett a kockázatokra, negatív következményekre irányítani a figyelmet. A kockázatok bemutatását követően egy lehetséges irányt vázol fel, ami a fejlődés egy opciója lehet a küldetésorientált vezetés feltételeinek teljesüléséhez és a kockázatok csökkentéséhez.

A PARANCSALAPÚ VEZETÉS KOCKÁZATAI

Parancs vagy harcfeladat? Vezetésfilozófiai szempontból különbséget szokás tenni parancsalapú (*detailed command*) és küldetésalapú (*mission command*) vezetés között, viszont a két irányzat elhatárolása nem olyan egyszerű és egyértelmű.

A különbség tisztázása érdekében érdemes megvizsgálunk a *parancs* mibenlétét, tartalmát mint a küldetés sikeres végrehajtásának elengedhetetlen indító, szabályzó mozzanatot, vagy adott esetben korlátját. A jelzett fogalom semmilyen szabályzóban sincs rögzítve. Általánosan elfogadott meghatározása szerint a parancs egy kikényszeríthető utasítás, amely minden esetben valamilyen tevékenység elvégzésére vagy hatás elérésére irányul, és egy feladat végrehajtását (vagy az attól való tartózkodást) eredményezi. A parancs adása tehát valamilyen feladat megszabása, így tartalmilag átfedés van a parancs adása és a feladat-szabás között. Az, hogy a parancsnok parancsot ad vagy feladatot szab, csak szemantikai különbség. Az eredmény mindig egy kötelező érvényű utasítás, mely tevékenység végzésére vagy hatás kiváltására irányul, és az alárendeltnek – néhány különleges jogszabályi kivételtől eltekintve⁸ – nincs mérlegelési lehetősége, számára az minden esetben kötelező.

A feladat vagy parancs fogalomhasználat tekintetében a köztudatban – a tudományos megközelítéstől eltérően – valahol ott különül el, hogy milyen a vezetési aktus tartalma. A parancs fogalmához a közgondolkodásban a szigorúbb, szűkebb keretek kapcsolódnak (pl. „parancsom a következő”), míg egy feladat vétele magában hordozza a megvalósítására irányuló szabadság, kreativitás, alkotó hozzájárulás lehetőségét (pl. „a szakasz feladata a völgy északi bejáratának lezárása”). A kettő közötti különbséget jól szemlélteti a tűzparancs és tűzfeladat közötti eltérés: „*A tűzparancsban meghatározzuk az alegységet (katonát), a fegyvert, megjelöljük a célt, az irányzékalást (célpontáthelyezés mértékét), a célpontot és a löszer típusát, a sorozat hosszát. A tűzparancsot gyakran célmegjelölés előzi meg.*

⁶ Dr. Lippai Péter dandártábornok: A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva. Doktori értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.

⁷ Czeglédi Mihály őrnagy: A küldetésorientált vezetés tartalma. Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 2015/2., 68–79.

⁸ 2011. évi CXIII. tv. a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről (Hvt.) 51. § (1). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 08.)

Pl. »Gépkarabélyosok! 2-es tájékozási ponttól jobbra 20, földhányás, mögötte géppuska, négyes, célközép, három rövid sorozat, tűz!«

A tűzfeladat teljesítése önállóságot és kezdeményezést követel. Megoldásakor tüzelőállást lehet változtatni.

Pl. »Mesterlövész! A romos háznál géppuska! Semmisítse meg!«⁹

Amint az érzékelhető, tartalmilag szinte azonos fogalmakról beszélhetünk, hisz mindkét esetben valamilyen cél elérése érdekében történő feladat elvégzésére vagy hatás elérésére irányuló vezetői aktusról van szó. Az, hogy a parancsadás vagy a feladatszabás milyen tartalommal töltődik meg a hatályos szabályzók által biztosított keretek között, szinte minden esetben a parancs kiadójának felkészültségétől, személyiségétől,¹⁰ a feladat által támasztott követelményektől függ.

A tartalom elengedhetetlenül kapcsolódik a parancsnok és az alárendelt (alárendelt parancsnok) közötti viszonyhoz, a köztük lévő bizalom szintjéhez. Minél jobban ismeri és bízik egy parancsnok az alárendeltjében, annál több szabadságot hajlandó adni neki egy feladat végrehajtásához. Az Egyesült Államok szárazföldi haderejének doktrínájában¹¹ megfogalmazott hét alapelv¹² között nem lehet sorrendet felállítani, viszont leszögezhető, hogy a bizalom olyan központi előfeltétel¹³ a küldetésorientált vezetés sikeres gyakorlásához, mely nélkül a felelősség delegálása, a decentralizált vezetés magabiztos és megnyugtató megvalósulása lehetetlen.

Az alkalmazott vezetési módszer megválasztása során vizsgálni kell a végrehajtók felkészültségét, a vezetett alegységek kiképzettségét, hiszen egy kevésbé felkészült katona, egy össze nem kovácsolt alegység szorosabb vezetést, erősebb kontrollt igényel, ami esetenként a parancsorientált vezetésszemlélet elveinek időleges alkalmazását is jelentheti az adott alárendelttel szemben. Itt van igazán nagy szerepe az elvek között megfogalmazott bizalomnak, mely két forrásból eredhet: lehet az alárendeltnek ismerete a közös szolgálat és összekovácsoltság, vagy ideiglenesen szervezett, még össze nem kovácsolt alegység esetében a kiképzési rendszer egységessége és magas színvonala. Ha a bizalom alapjai közül egyik sincs meg, a bizalom hiánya komoly korlátjává válik a küldetésorientált vezetési módszerhez szükséges decentralizáció megvalósításának.

A decentralizáció elvének érvényesítéséhez és a bizalom meglétéhez elengedhetetlenül szükséges, hogy az alárendelt tisztában legyen a parancsnok egyértelmű és világos szándékával azért, hogy tudja, a delegált hatáskörével minek a megvalósítására, elérésére kell törekednie.

KÖVETKEZMÉNYEK

A küldetésorientált vezetés elveinek nem megfelelő alkalmazása esetén számolnunk kell kockázatokkal, negatív következményekkel. Rövid távon kockázatként jelenik meg, hogy a parancs kiadója – akármilyen alapos és szerteágazó felderítő- és tervezőmunkát végez is –

⁹ Általános Katonai Kiképzés Kézikönyve. I. kötet. A Honvédelmi Minisztérium Hadművelési És Kiképzési Főosztály Kiadványa, 2008, 303.

¹⁰ Niklas Nilsson: Practicing mission command for future battlefield challenges: the case of the Swedish army. Defence Studies, 20. 2020/4., 443. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14702436.2020.1828870> (Le-töltés időpontja: 2021. 01. 01.)

¹¹ ADP 6-0, Mission Command, Command and Control of Army Forces, 2019.

¹² Uo. 1–26.

¹³ Nilsson: i. m. 439.

nem rendelkezik minden információval a küldetés sikerre viteléhez. Így eredeti parancsa folyamatos pontosítást igényel a helyzet változásának függvényében.

Amennyiben a parancsnok harcparancsában¹⁴ szoros kereteket határoz meg, sorozatos kiegészítő harcintézkedések¹⁵ kiadására kényszerül annak érdekében, hogy szabályozni tudja alárendeltjei feladat-végrehajtását. Ahhoz, hogy módosíthassa eredeti parancsát, folyamatosan koordinálja és kontroll alatt tartsa¹⁶ a végrehajtást, sorozatos döntéshozatalra kényszerül, ha azokat egy észszerű szintre nem delegálja le. A parancs folyamatos pontosítása komoly erőforrásokat köt le mind a törzsből (a kidolgozással, nyomon követéssel), mind pedig az alegységből (a kapott parancs feldolgozásával és az ahhoz igazított saját vezetési aktusok kidolgozásával, végrehajtásával), hiszen minden változtatásnál legalább egy rövidített parancsnoki munkafolyamatot végig kell vinni.

Figyelembe kell venni az esetleges kommunikációs nehézségeket, a technikai meghibásodás vagy ellenséges behatás következtében történő vezetés megszakadásának esetét is. A túlzóan részletezett, közvetlen vezetés kiesése esetén az alárendelt feladat-végrehajtása megtorpan, azok tevékenységének fókuszába a kapcsolat helyreállítása kerül. Háttérbe szorul tehát az önálló cselekvés, a küldetésorientált feladat-végrehajtás. Adott esetben a végső siker kifejllesztésére sem képesek a kisebb kezdeti sikerek után.¹⁷

Werth Henrik tábornok véleménye szerint „...*A felső vezető sem lesz mindig azon helyzetben, hogy az alárendelt seregtestek ténykedését előírja; önálló cselekvésre kell ezért a vezetőket nevelni, nehogy válságos helyzetekben parancsra várjanak, vagy pedig kedvező helyzeteket kihasználatlanul hagyjanak.*”¹⁸ Ennek elkerüléséhez alapos felkészülésre, a parancsnok és az alárendelt közös nyelvére, egységes elvi eljárási iránymutatásokra van szükség, melyek támogatják a bizalom kialakulását és meglétét. Szükséges, hogy a kapott parancs, harc feladat kellően tág teret adjon az alárendelt parancsnoknak a döntéshozatalra és a cselekvési szabadságra azáltal, hogy számára célokat jelöl ki, amelyek eléréséhez az előjáró biztosítja is a cselekvési lehetőséget.

Hosszú távon negatív következményként kell figyelembe venni az alárendelt állomány motivációjának hanyatlását, a parancsnok iránti lojalitás elvesztését, tekintve, hogy az adott körülmények között az előjáró nem biztosítja részére a bizalmat és önállóságot, ezzel pedig az önmegvalósítás és a siker lehetőségét. Ezzel sérül a küldetésorientált vezetés egyik elve, hisz megjelenik a vélt vagy valós bizalomhiány, mely devalválhatja az alárendelt önbecsülését, a szervezet iránti elkötelezettségét, amely egy kutatás szerint elsődrendű pályaelhagyási indok az állomány körében.¹⁹ Maslow motivációs piramisának alsóbb szintjei általában hiányosan teljesülnek egy katonai művelet során, hisz a fizikai szükségletek, a biztonság csak korlátozottan tud érvényesülni egy harc feladat során. A társas kapcsolatok stabil alapot nyújthatnak egy összekovácsolt alegységnél, de az önbecsülés és az önmegvalósítás hiánya gátat képez a katona motivációjának kialakulásában, fejlődésében. Ha az alsóbb szintek

¹⁴ STANAG 2014, EDITION 9, 2000, PART III. Operation Order.

¹⁵ Uo. Fragmentary Order.

¹⁶ FM 6-0, Commander And Staff Organization And Operations, 2014, C-4.

¹⁷ Lippai: i. m. 23.

¹⁸ Werth Henrik tábornok: Felső vezetés. Előadás kézirat, 5. Lásd Farkas Imre: A Magyar Honvédség vezetésfel fogása változásainak lehetséges irányai és beépülése a kiképzés rendszerébe. Repüléstudományi Közlemények Különszám, 2010, 10. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Farkas_Imre.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 08.)

¹⁹ Pákozdi Márta alezredes – Torba Attila alezredes: A Magyar Honvédség személyi állományának motivációs hierarchiája. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/2., 45.

(például a biztonság, a fizikai szükségletek kielégítése) sérülnek is, a motivációs piramis magasabb kategóriáinak kiteljesedésével a katona a körülmények ellenére egy bizonyos szintig motiválható marad. A hadsereg ugyan egy hierarchikus parancsuralmi rendszer, de egyének, különböző személyiségek alkotják, és a feladatok végrehajtása során a célok elérése érdekében elengedhetetlen, hogy tagjai motiváltak, elkötelezettek legyenek.

A hadsereg működési rendszeréből következik, hogy „[a] katona szolgálatteljesítése során köteles végrehajtani a parancsot, kivéve, ha azzal bűncselekményt követne el”.²⁰ Ennek követelménye, hogy a katona nemcsak esküjéhez kötődő hűsége, morális értékei okán, hanem törvényi kötelezettségként is teljesíti a neki adott parancsot, ha nem akarja kockáztatni, hogy jogi felelősségre vonás kövesse attól eltérő magatartását.²¹ Ez a mentális/törvényi blokk gátként jelentkezik, és megakadályozhatja, hogy a helyzet dinamikájában szükséges döntéseket, parancstól eltérő – abban részletesen meghatározott – módszereket, eszközöket alkalmazzon, feladatokat hajtson végre, még ha az ideálisabb is lenne a parancsnok által meghatározott cél elérése érdekében. Előfordulhat, hogy a helyszínen lévő parancsnok relevánsabb információval rendelkezik, és az előljáró szándékát szem előtt tartva más megoldással, logikusabb, gazdaságosabb úton is meg tudná valósítani a neki meghatározott feladatot, de kötve van a parancs által meghatározottakhoz.

A parancstól való eltérés nem csak az alárendelt számára jelent kockázatot. Kényszerhelyzetet teremt a parancsot adó számára is, hisz kötelezettséget keletkeztet az alárendelt állomány meghatározottaktól eltérő magatartásának szankcionálására. A parancstól való eltérés minimum fegyvelemsértés, de akár bűncselekmény tényállását is megvalósíthatja. Ezáltal még akkor is felelősségre vonási kötelezettsége keletkezik a parancsnoknak, ha eredmény tekintetében az általa meghatározott küldetés teljesült.

Ha az előljáró parancsnok – figyelemmel az elért célra – eltekint a felelősségre vonástól, saját maga hagyja jóvá a parancsszegő magatartást, ami két irányból is komoly kockázatot rejt. Egyrészt olyan ellentmondásos helyzetet teremt, ami a vezetés következetességének, egységének komoly sérelméhez vezet. Utat nyit a további parancsoknak az alárendeltek általi önkényes értelmezéséhez akkor is, ha az nem lenne indokolt; másrészt a felelősségre vonás elhagyásával a parancsnok maga is bűncselekményt követ el.²²

A parancsot szegő katona fegyelmi, büntetőjogi felelősségre vonásának kérdését több perspektívából vizsgálták már. Például Erich Ludendor Über *Unbotmässigkeit im Kriege* című művében²³ arra a következtetésre jutott, hogy a felsővezetésre hivatott parancsnokok két esetben jogosultak eltérni a kapott parancstól: ezek a megváltozott ténybeli helyzet, valamint a nép és az állam komoly veszélyeztetése. Fontos korlátozásként írja, hogy ekkor is az előljáró feltételezhető akaratának – napjaink szakmai terminológiájával élve parancsnoki szándékának – érvényesítése kell hogy vezérelje. Mint látható, már itt is a küldetésorientált vezetés elvei jelentek meg az előljáró feltehető akaratának érvényre juttatása által, mely utólagos felmentési kritérium lehet.

Schultheisz Emil magyar katonai jogtudós vizsgálata során arra a következtetésre és korlátozásra jutott ennek az elvnek az alkalmazása kapcsán, hogy ez csak a felső vezetők kö-

²⁰ Hvt. 51. § (1).

²¹ 2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 444. §. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 08.)

²² Btk. 452. §.

²³ Fejes Erik: Schultheisz Emil katonai büntetőjogi értekezései. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 401.

rében érvényesülhet. Az alsó és középszintű vezetők esetében ez a parancsok önálló értékelésének olyan volumenét indítaná el, ami megbontaná a parancs intézményének rendszerét. Az alsó és középszintű vezetők legfeljebb jelezhetik aggályaikat a parancssal kapcsolatban, de attól nem térhetnek el.²⁴

A büntetőjogi következmények a történelem során jellemzően a parancs iránti engedetlenséggel okozott következményektől, az események kimenetelétől függték. Az elenszegülő hadvezért, ha vesztett, megbüntették, ha nyert, kitüntették. Schultheisz a fent hivatkozott következtetésére a 20. század közepén jutott, viszont a 21. században ez a különbségtétel a különböző szintű parancsnokok között már nem szerencsés, utalva az egységes és következetes vezetés elvére és a felelősségvállalás, felelősségre vonás fontosságára. Minden szinten törekedni kell az olyan küldetés-, cél- és feladatmeghatározásra, melyek következetesen számonkérhetőek, és amelyekért a végrehajtó felelősséggel tartozik. Ha az állomány azt látja, hogy a parancstól való eltérés miatti felelősségre vonás elkerülhető, akkor elveszíti bizalmát a rendszerben, és felhatalmazást érez, hogy ő maga is így járjon el – nemcsak valós szükség esetén, hanem egyéb önfejűség vezérelte oktan esetekben is –, bízva a felelősségre vonás elkerülésében, ami végül a hierarchikus parancsuralmi rendszer felbomlásához vezet.

A küldetésorientált vezetés elveinek érvényre juttatásával, helyes alkalmazásával ezek a jog által támasztott korlátok levehetőek a parancsnoki állományról. Így nem kellene vizsgálni, hogy történt-e a parancstól való eltérés, hiszen fel sem merülne, ha egy cselekvési szabadsággal rendelkező parancsnok valósítja meg a meghatározott feladatot a küldetés érdekében. Ezzel kiküszöbölhető annak a kényszerítő helyzetnek a bekövetkezése, hogy parancsot szegő katonát kelljen felelősségre vonni, holott a parancsszegésnek volt köszönhető, hogy az előljáró által meghatározott célt, a küldetését teljesíteni tudta.

Fontos kitérni arra, hogy a cél elérését nem veszélyeztető parancsnoki kontroll során nem szabad felülmúri az alárendelt parancsnok döntését pusztán azért, mert az előljáró másként csinálná. Nem szabad elvonni az alárendelt döntési jogkörét, és kivenni a kezéből a szintjének megfelelő hatáskört, beleavatkozni – az egyébként törvényes és a hatályos alkalmazási elveknek megfelelő – vezetési aktsaiba. Annak ellenére sem, hogy egy parancsnok „rendelkezik – ha jogszabály kivételt nem tesz – a neki alárendelt parancsnokok hatáskörével is”.²⁵ Ez az egyik legnagyobb kihívás egy parancsnok számára, hiszen ez mély és őszinte bizalmat feltételez az alárendeltek irányában, melyet csak hosszú idő alatt végzett közös munkával lehet kiépíteni.

Erre napjaink intenzív és széles spektrumú feladatrendszerében kevés a lehetőség, ezért elengedhetetlen az egységes, magas színvonalú kiképzés, melyre támaszkodva a parancsnok megelégedzheti a még kevésbé ismert alárendelt részére is a bizalmat. További motivációt jelenthet az alárendelt (alárendelt parancsnok) részére, ha tudja, hogy szabadsággal rendelkezik a feladat végrehajtása során, de a teljesítést, a végállapot (cél) elérését ellenőrzik, annak elmaradása esetén felelősséggel tartozik érte. Ha nem biztosítják egy parancsnoknak az őt megillető parancsnoki hatás- és jogköröket, az őt megillető döntések meghozatalának lehetőségét, azzal mind az önbecsülését, mind a beosztottai előtti tekintélyét csorbítják, és ezzel rombolják a szervezet iránti bizalmát, valamint az odaadáson és tiszteleten alapuló kötődését.

²⁴ Uo. 403.

²⁵ Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzat (Ált./23), 20.4.

LEHETSÉGES SEGÉDESZKÖZÖK A HATÉKONY KÜLDETÉS-ORIENTÁLT VEZETÉS MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

Napjaink magas intenzitású feladat végrehajtása során jellemző, hogy a szervezetszerű, összekovacsolt alegységek bevetése helyett ideiglenesen szervezett alegységeket, kontingen-eket, kötelékeket alkalmaznak. Az ezekhez hasonló ideiglenes szervezetek (harccsoportok) létrehozása természetesen nemcsak a kampányjellegű missziós feladatok, egyéb támogató (pl. MH AIAK²⁶) feladatok során jellemző, hanem harci feladatok során is (pl. harccsoportok létrehozása). Az ilyen csoportosítások sok esetben nélkülözik az igazán mély és sok időt követelő összekovacsolás lehetőségét, ezért a bizalom kialakításához, a közös nyelv elsajátításához egyéb eszközökhöz kell nyúlni.

Minden szervezetet valamilyen céllal hoznak létre, és az valamilyen feladatot kell hogy végrehajtsa, betöltsön. Ezeket a célokat és feladatokat kell egy olyan rendszerbe foglalni, amely keretet ad és alapot nyújt a közös nyelv, az ugyanazon rendszer ismerete és az ezen keresztül megjelenő bizalom számára.

A feladat és a cél mint a küldetésorientált vezetés alapelemei

A küldetésorientált vezetés említett kockázatai elkerülésének egy megoldása lehetne, ha a küldetésorientált vezetés elvei hatékonyabban tudnának érvényesülni, és az ahhoz szükséges, azok megvalósulását segítő eszközök rendelkezésre állnának. Egy kiváló segédeszköz az amerikai hadseregben alkalmazott, ún. Task & Purpose (Feladat és Cél) rendszer. Ez a rendszer a nagyobb harcászati gyakorlatok harcparancsaiban már megjelenik, de a békevezetés és a kiképzés terén még nincs jelen hazánkban. E rendszer magyar felhasználásra történő adaptálásához komoly elméleti kidolgozó munkára és vezetésfilozófiai, napi szintű kommunikációban történő változásokra van szükség. Az előny viszont, amit ez a rendszer biztosíthat, túlmutat a befektetett energián. Különösen aktuális a téma felvetése a jelenleg zajló haderőreform és a vele elkerülhetetlenül érkező szervezeti kultúra változásának küszöbén.

A feladat és a cél rendszerében elhelyezve két olyan „inputot” kap egy parancsok, amely a „Mit?” és a „Miért?” kérdésre ad választ számára.

Az interoperabilitás feltétele, hogy mindenki által egységesen értelmezett fogalomkészletet kell alkalmazni az egész haderőben. El kell kerülni, hogy egyazon fogalom eltérő szóhasználat, módosult jelentéstartalommal (lásd küldetésorientált vezetés, feladatorientált vezetés, harcfeladat-orientált vezetés) jelenjen meg a különböző szabályzókban.

Magyarország a harcászati feladatok tekintetében már elfogadott egy egységes NATO-fogalomrendszert. Ez a NATO STANAG 2287 (továbbiakban: egyezmény). Az egyezményben meghatározott fogalmak, feladatok egyértelmű és egységes alapot és iránymutatást adnak a NATO-tagországok hadseregei számára, és elfogadásuk biztosítja, hogy mindenki ugyanúgy értelmezze az adott fogalmat. Jelenlegi harcszabályzataink nem követik le pontosan ezeket a fogalmakat, tevékenységfelosztásokat, osztályozásokat, ezáltal terminológiai konfliktus generálódhat egy többnemzeti feladat során.

²⁶ Magyar Honvédség Alföldi Ideiglenes Alkalmi Kötelék.

Célt kell adni a parancsnoknak, hogy tudja, feladata miért fontos („célkitűzéseket, amelyekkel azonosulni lehet”²⁷). A cél egy elvontabb, vagy a valóságban materializálódó, fő vagy kiegészítő jellegű olyan állapot elérése, ami nélkülözhetetlen a küldetés sikeréhez. Körültekintően kell eljárni a célok és a feladatok kijelölése során, és elérhető célokat kell meghatározni. Ehhez elengedhetetlen, hogy a parancsnok tisztában legyen a szervezet képességeivel és körülményeivel. A hibás feladatszabás, az elérhetetlen célok kijelölése nemcsak a küldetés megvalósítását hiúsítja meg, hanem a kudarcélményen keresztül az állomány moráljára is romboló hatással van. Ezzel szemben az elérhető cél kijelölése olyan motivációt, irányítást ad az alárendelt parancsnoknak, amely mind a saját, mind pedig az alárendeltjei hozzáállását javítja.

Az egyezmény 3/f pontja rögzíti, hogy a célnak kellő információt kell tartalmaznia, világosnak kell lennie, annak érdekében, hogy irányítsa az alárendelt cselekedeteit akkor is, ha már a korábban meghatározott feladata valamiért nem megfelelő. Célok tekintetében szükséges lenne egy összegző iránymutatás, a legáltalánosabb, területspecifikus célkitűzések megadása, melyből a parancsnok választani tud (ezzel is gyorsítva, egyszerűsítve a kommunikáció és a tervezés folyamatát). Ugyanakkor nyitva kell hagyni annak lehetőségét, hogy az adott helyzetben a körülményeknek és a küldetés (kiképzés) támasztotta elvárásoknak megfelelően a parancsnok maga határozzon meg elérendő célokat, kiegészítve az általános „listából választottakat”. A „listától” eltérő célok meghatározásához egy módszertani segédlet kidolgozása nyújthatna segítséget a parancsnokok számára.

Ahogy már látható volt, a küldetésorientált vezetés fogalma, elvi tételei beépültek valamilyen formában a magyar szabályzóba, melyekkel kapcsolatban a Szolgálati Szabályzat így fogalmaz: „...vezetői tevékenysége során... kerülje azonban az alárendeltek feletti gyámködést. A feladatokat úgy értesse meg beosztottaival, hogy a szükségesség belátása alapján az önálló cselekvésre is képesek legyenek.”²⁸ Továbbá, ha „...a katona kapcsolata megszakad előljárójával, parancs hiányában az általános feladat értelmében a szabályzatok előírásai szerint esküjéhez híven cselekedjék úgy, hogy tevékenysége az általa ismert cél elérésére irányuljon”.²⁹

Kiemelten fontos, hogy a katona által ismert célnak azonosnak kell lenni a parancsnok szándékában meghatározott világos célkitűzéssel. Ahhoz, hogy ezt elérjük, és ilyen helyzetben a katonák kellően önállóak legyenek, már a kiképzésüket, a békeidőszaki napi életet is ezen elvek alapján kell felépítenünk, és törekedni kell az ilyen jellegű szocializációjukra.

Feladatként olyan tevékenységeket,³⁰ elérendő hatásokat³¹ kell meghatározni egy parancsnok részére, melyek kellően egyértelműek, ugyanakkor nem kötik, nem határolják be a rendelkezésre álló eszközeinek, kreativitásának használatát. Annak megoldását, hogy hogyan jut el odáig, mit és hogyan tesz (a hatályos szabályzók keretei között), már rá kell bízni, és meg kell hagyni részére a döntés szabadságát. Habár harcszabályzataink (Ált./55, Ált./59) rendszerezik a feladatokat, és sok helyen alaposan ki is fejtik azokat, mely egy nagyon jó irány, de ezek az iránymutatások, feladatok egy 408 és egy 452 oldalas szabályzatban vannak kidolgozva. Ezeket lenne szükséges észszerű keretek közé szorítva, rendszerezve, kézikönyv formában kiadni, a megfelelő szinteken, ügyelve az egységes terminológia és a szintek közötti átjárhatóság és kapcsolódás követelményeire.

²⁷ Pákozdi–Torba: i. m. 44.

²⁸ Ált./23, i. m. 22. f.

²⁹ Uo. 40.

³⁰ Activity: NATO STANAG 2287 (2006) 3. e.

³¹ Effect: NATO STANAG 2287 (2006) 3. e.

Nemcsak a harcfeladatokat, harcászati, hadműveleti célokat és feladatokat kell kidolgozni, hanem a haderő egyéb területeire is ki kell terjeszteni ezt a fajta gondolkodást és vezetési módszert. Ez az elgondolás jelenik meg elvi tételként a Kiképzési Doktrínában, amely a következőképpen fogalmaz: „... a parancsnokok a kiképzést a legfontosabb feladatokra összpontosítják. Mindezt a küldetésre és küldetésük teljesítéséhez nélkülözhetetlen feladataik listájára összpontosítva teszik [...], amely a küldetés teljesítéséhez nélkülözhetetlen feladatok listája, azoknak a küldetés teljesítéséhez nélkülözhetetlen feladatoknak a gyűjteménye, melyeket egy szervezetnek sikeresen végre kell hajtania ahhoz, hogy teljesíthesse az eshetőségi tervek vagy az ország védelmi tervek által determinált (doktrinális, elrendelt) küldetését.”³²

Szem előtt tartva a decentralizáció elvét,³³ célokkal és feladatokkal kell vezetni a békeidőszaki napi élet és kiképzés során is, hogy ne érje sokkhatásként a parancsnokot, ha a szigorúan szabályozott, bürokratikus mindennapokból egy harchelyzet dinamikusan változó környezetében találja magát, ahol szükség van az önállóságára, kezdeményezőképességére. Emellett kiemelt figyelmet kell fordítani a vezetői kiválasztás szigorúan teljesítményalapú megvalósítására, hogy a legfelkészültebb emberek kerülhessenek a megfelelő pozíciókba.

Kézikönyvek, útmutatók

A küldetésorientált vezetés kiváló eszköze lenne, ha sikerülne kialakítani egy olyan egységes feladatrendszer, fogalmi készletet, melyek teljes mértékben illeszkednek a NATO-normákban használtakhoz, és amelyeket a terjedelmes szabályzókból redukálva kézikönyvként (iránymutatásként) kapna kezébe a parancsnoki állomány. A honvédség számos területen rendelkezik szakirányú doktrínákkal, de ezek a kézikönyvek jelenleg hiányoznak a rendszerből.

A Magyar Honvédség Központi Doktrinális Adatbázisban³⁴ jelenleg fellelhető, ezekhez hasonló tartalmú szolgálati könyv alig található. Mindössze két olyan kiadvány van, amely tartalmi szempontból idesorolható.³⁵ Tekintettel a közelmúltban megvalósult haditechnikai, feladatrendszerbeli és terminológiai változásokra, ezeket a kiadványokat érdemes lenne felülvizsgálni, és beépítve az új ismereteket, újabb kiadásban a csapatok rendelkezésére bocsátani.

Jellemzően minden alegységben mutatkozik törekvés valamilyen kézikönyv, parancsnoki segédlet, alegység SOP kidolgozására, melyben egységesítik az ott használt eljárásokat, ami tisztázza a feladatokat. Ezek azonban nem általános érvényűek, nem központilag jóváhagyottak, csupán tapasztalt és motivált tisztek és altisztek hiánypótló törekvései, amik azonban alakulatonként eltérőek akár harceljárás, akár fogalomkészlet tekintetében.³⁶ Csak a központilag kiadott kézikönyvek tudnák garantálni, hogy mindenki ugyanúgy értelmezze és alkalmazza az adott fogalmakat, és ami elengedhetetlenül fontos, ugyanazokat a részmozzanatokat értse bele egy tevékenység sorozatba. Ezeket a haderő szintjén lenne szükséges egységesíteni és megfelelő szakmai jóváhagyással, szükséges elvi és eljárási szintek-

³² Ált./24, i. m. 5.10.

³³ Czeglédi Mihály őrnagy: Vezetési kihívások, korszerű vezetési filozófia. Seregszemle, 2017/2., 42.

³⁴ <http://mhkdab/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 08.)

³⁵ Kézikönyv, A Menet Tervezése, Szervezése, Végrehajtása Békétámogató Műveletekben. A Magyar Honvédség Műveleti Központ Kiadványa, 2009; Harcászati Kézikönyv, Szakaszparancsnokoknak És Szakasz Vezénylő Tiszthelyetteseknek. A Magyar Honvédség Műveleti Központ Kiadványa, 2010.

³⁶ Farkas: i. m. 15.

re, szakterületekre kibontva elkészíteni. Az így elkészített kézikönyvek biztosítani tudnák, hogy az egyes alakulatoknál elkészített specifikus (az adott szervezet személyi és technikai állománytáblájához illeszkedő) „saját SOP”-k egy közös tudásbázison alapuljanak, és csak a helyi sajátosságokra tekintettel térjenek el egymástól.

Egy jól strukturált feladat- és célrendszer és az ahhoz kidolgozott segédanyag támaszt adhatna a parancsnokoknak olyan helyzetekben, amikor számukra ismeretlen vagy nem összekovacsolt állománnyal kell dolgozniuk. Ha egy jól felépített, naprakész tudástár a katonák rendelkezésére állna (nyomtatott, illetve elektronikus formában is), a parancsnokok könnyebben élhetnének a decentralizált végrehajtás elvével, mert egy ilyen kiadvány ideiglenes alegységek esetében is forrása lenne a bizalomnak és a közös nyelvnek. Ilyen kézikönyvek kidolgozása (mind ismeretterjesztő, mind eljárásokat szabályzó jelleggel) szükséges a kampányjellegű feladatok során is (lásd határvédelmi feladatok).

A kézikönyvek kidolgozása csakis egy erre a célra létrehozott szervezet keretein belül valósítható meg. A kidolgozás folyamatában elengedhetetlen a friss műveleti és kiképzési tapasztalatok birtokában lévő aktív, gyakorló parancsnoki állomány (altiszti és tiszti) közreműködése. Őket a kidolgozás idejére mentesíteni kell egyéb szolgálati feladataik alól, hogy kellően összpontosítani tudjanak a minőségi munka elkészítésére.³⁷ Megfontolandó a külföldi tanfolyamokról hazaérkező állomány integrálása egy ilyen csoportba a friss és szerteágazó tudás felhasználása céljából.

Az elméleti háttér kidolgozása mellett ezt a fajta gondolkodást a kommunikációban is meg kell honosítani, és törekedni kell a célok kijelölésére minden feladat esetén. Motivációs szempontból vizsgálva minden katona és minden parancsnok tudni akarja, hogy miért kockáztatja a saját vagy alárendeltjei életét, munkáját, áldozata miért fontos.

KÖVETKEZTETÉSEK

A felvázolt feladat- és célrendszer megalkotásával, a már meglévő tudás rendszerezésével kiküszöbölhetőek lennének a korábban felvázolt rövid és hosszú távú negatív következmények, hiszen a parancsot (feladatot) kiadó könnyebben ki tudná alakítani a bizalmat egy olyan beosztott felé, akit ugyan még nem ismer, de tudja, hogy ugyanazon nyelvet beszél, ugyanazon doktrinális elveket megvalósító, de végrehajtói szinten megjelenő kézikönyvből, módszertani útmutatóból dolgoznak.

Egy ilyen rendszerben a parancsot adó könnyebben tudna célokat meghatározni és feladatot szabni (listából kiválasztani), amelyek aktívabb cselekvésre ösztönöznék az alárendeltet. Kiküszöbölné azt a helyzetet, hogy egy esetlegesen rosszul megfogalmazott, vagy időközben már időszerűtlenné váló parancs legyen a gátja a cél elérésének és azon keresztül a küldetés teljesítésének.

Egy jól megfogalmazott és kellő végrehajtási szabadságot biztosító feladat szükségtelené tenné a folyamatos vezetői beavatkozást, és csak a cél elérésének veszélyeztetése esetén, vagy új cél kijelölésének esetében tenné szükségessé a parancsnok beavatkozását, ezáltal a parancsnok is tudná erőforrásait egyéb területekre fókuszálni. A tiszta és egyértelmű célok meghatározásával, és azoknak a katonák általi teljesítésével növelhető a katonákban a sike-

³⁷ Mező András alezredes: A katonai stratégia- és doktrínaalkotás Magyarországon. Doktori értekezés, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018, 238. <https://hkk.uni-nke.hu/document/hkk-uni-nke-hu/Mező%20András%20PhD%20munkahelyi%20vita%20változat%202018.%2010.%2028.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 08.)

rélmény, ezzel önbecsülésük, önértékelésük, ezáltal a motivációjuk, és végső soron a szervezet iránti lojalitásuk is erősödhet.

A küldetésorientált vezetés hatékony alkalmazása elkerülhetővé tenné, hogy a fegyelem és következetesség megtartása érdekében fegyelmi vagy büntetőjogi következmények alkalmazása váljon szükségessé a parancsnok következetességének, integritásának megóvása érdekében. Az alárendelt (alárendelt parancsnoki) állomány „szabadon engedése” természetesen nem lehet korlátlan, elkerülendő a fegyelem csorbulását. Ezen a téren a mindenkori előjáró felelősségébe tartozó, világosan megfogalmazott előjárói szándék az a legmeghatározóbb „iránytű”, amely minden körülmények között keretet ad és határt szab az önállóságnak. A hatályos alapszabályzókat, törvényi és egyéb szervezetszabályzó eszközök betartását meg kell követelni és konzekvensen be is kell tartatni. Minden katonát arra kell kiképezni, hogy valamennyi törvényes eszközzel, az előjárói szándék alapján, a saját maga számára megfogalmazott küldetés teljesítése érdekében kijelölt célok elérésére törekedjen. Ehhez viszont szükséges, hogy már a békeidőszaki kiképzés, a mindennapi élet során meghonosodjon az a fajta filozófia, hogy bizalmat szavazunk az alárendelteknek, és hagyjuk, hogy eldöntsék a „hogyan”-t. Elengedhetetlen elem az állomány kreativitásának és kezdeményező-készségének fejlesztése, hogy önálló, felkészült és motivált állomány álljon a parancsnok rendelkezésére.

* * *

Jelen cikk rávilágít arra, hogy milyen kockázatokkal kell számolni, ha egy a 21. század kihívásainak kezelésére legmegfelelőbb vezetési filozófiát egyáltalán nem, vagy helytelenül alkalmaznak. A negatív következmények sokszor materiális, közvetlenül megjelenő (vesztesség, sikertelen feladat-végrehajtás), máskor immateriális formában (motiváció elvesztése, bizalom leépülése) jelenhetnek meg, melyek elkerülése elsődrendű érdeke kell hogy legyen egy parancsnoknak.

A cikkben felvázolt feladat- és célrendszer, és ezek materializálódásaként elterjedő kézikönyvek, mint lehetséges eszközök segíthetnék a küldetésorientált vezetés filozófiájának hatékonyabb elterjesztését és elveinek könnyebb érvényesülését. Azonban a megvalósításhoz szükséges, a gyakorlatban felhasználható eszközök jelenleg nem állnak a személyi állomány rendelkezésére, holott a kiképzéshez, a felkészüléshez nagy szükség lenne rájuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2011. évi CXIII. tv. a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100113.tv>

2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

ADP 6-0, Mission Command, Command and Control of Army Forces, 2019.

Általános Katonai Kiképzés Kézikönyve. I. kötet. A Honvédelmi Minisztérium Hadműveleti És Kiképzési Főosztály Kiadványa, 2008.

A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harciszabályzata. III. Rész, Század. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2014 (Ált./55).

A Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harciszabályzata. IV. Rész. Szakasz, Raj, Kezelőszemélyzet, Honvéd. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2013 (Ált./59).

Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetés tartalma*. Hadtudományi Szemle, 8. évf. 2015/2., 68–79.

Czeglédi Mihály: *Vezetési kihívások, korszerű vezetés filozófia*. Seregszemle, 2017/2., 36–50.

- Farkas Imre: *A Magyar Honvédség vezetésfelfogása változásainak lehetséges irányai és beépülése a kiképzés rendszerébe*. Repüléstudományi Közlemények Különszám, 2010. http://www.repules.tudomany.hu/kulonszamok/2010_cikkek/Farkas_Imre.pdf
- Fejes Erik: *Schultheisz Emil katonai büntetőjogi értekezései*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.
- FM 6-0, Commander And Staff Organization And Operations, 2014.
- Harcászati Kézikönyv, Szakaszparancsnokoknak És Szakasz Vezénylő Tiszthelyetteseknek. A Magyar Honvédség Művelési Központ Kiadványa, 2010.
- Kézikönyv, A Menet Tervezése, Szervezése, Végrehajtása Béketámogató Műveletekben. A Magyar Honvédség Művelési Központ Kiadványa, 2009.
- Dr. Lippai Péter dandártábornok: *A küldetésorientált katonai vezetés szemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva*. Doktori értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2009.
- Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína. 1. kiadás, I. kötet. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2013 (Ált./24).
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína. 4. kiadás. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2018 (Ált./44).
- Magyar Honvédség Szárazföldi Műveletek Doktrína. A Magyar Honvédség Kiadványa, 2015 (Ált./219).
- Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzat (Ált./23).
- Mező András alezredes: *A katonai stratégia- és doktrínaalkotás Magyarországon*. Doktori értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018. <https://hkh.uni-nke.hu/document/hkh-uni-nke-hu/Mez%C5%91%20Andr%C3%A1s%20PhD%20munkahelyi%20vita%20v%C3%A1ltozat%202018.%2010.%2028.pdf>
- NATO STANAG 2287, 2006.
- Nilsson, Niklas: *Practicing mission command for future battlefield challenges: the case of the Swedish army*. Defence Studies, 20. 2020/4., 436–452. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14702436.2020.1828870>
- Pákozdi Márta – Torba Attila: *A Magyar Honvédség személyi állományának motivációs hierarchiája*. Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/2., 38–47. DOI: 10.35926/HSZ.2020.2.5; <http://mhkdab/index.html>

Lengyel József őrnagy:

SERE-KIKÉPZÉS EGY VÁLTOZÓ VILÁGBAN

„Az összhaderőnemi személyi mentési képesség nem vezet győzelemre, viszont annak a hiánya a háború elvesztésével fenyeget.”
Lance Smith tábornok¹

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.7

ÖSSZEFOGLALÓ: A túlélés, elkerülés, ellenállás, kiemelés (SERE²) témakörében folyó kiképzéseknek az egész Magyar Honvédségre kiterjedő magas szakmai szintű megvalósulása fokozza az állomány magabiztos feladat-végrehajtását, növelve ezzel a teljes állomány harci morálját. Amennyiben a kialakult harchelyzet lehetővé teszi, akkor katonáink bajba jutása esetén arra dedikált vagy kijelölt erők fogják a kiemelésüket végrehajtani a harci mentés (CR³) vagy a harci kutatás-mentés (CSAR⁴) módszereivel. A segítség fogadásához szükséges ismereteket a potenciális személyek a SERE-kiképzés során tudják elsajátítani. Abban az esetben, amikor a saját csapatok a kialakult harci helyzet miatt nem tudnak az elszigetelődött katonák segítségére sietni, akkor a jól felépített és végrehajtott SERE-kiképzésnek köszönhetően katonáink képesek lesznek túlélni, miközben elkerülik az ellenséget és végrehajtják a saját csapatokhoz történő visszaszivárgást, vagy fogságba esés esetén ellenállnak a kényszervallatásnak.

KULCSSZAVAK: túlélés, elkerülés, ellenállás, kiemelés, SERE-kiképzés széles körű kiterjesztése

BEVEZETŐ

„A magyar nemzet kötelessége, hogy gondoskodjon a Magyar Honvédségnél és más fegyveres testületeknél szolgálatot teljesítő állomány, valamint azon polgári személyek biztonságáról, akik mindennapi tevékenységük során kockáztatják életüket a nemzeti érdekek védelmében. Ez a kötelesség a mindenkori kormány legfontosabb feladatát kell, hogy képezze a jövőben is.”⁵

Ez a több mint 15 éve megalkotott Harci Kutató-Mentő Doktrína bevezetőjében olvasható alapelv örök érvényű. A doktrína Csösz József ezredes nevéhez fűződik, akinek a személyi mentéssel (PR⁶) kapcsolatos munkássága elvitathatatlan. A szakterülethez fűződő

¹ „Having a Personnel Recovery capability will not make you win a war. Not having one certainly can make you lost one [...]” Lance Smith tábornok a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság főparancsnoka (Supreme Allied Commander Transformation – SACT) volt 2005–2007 között.

² Survival, Evasion, Resistance, Extraction.

³ Combat Rescue.

⁴ Combat Search and Rescue.

⁵ Harci Kutató-Mentés Doktrína. MH Légierő Parancsnokság, 2004, 43.

⁶ Personnel Recovery.

személyes tapasztalata a 2001–2002-es grúziai missziójából ered, ahol egy fegyveres incidensben – egy megfigyelést végző helikopter lelövésével – elvesztette egy honfitársát és több külföldi bajtársát. A többnemzeti kutató-mentő csapat tagjaként a túlélők keresése a kárhelyszínen a lelőtt helikopter roncsai között és a szétégett testek szaga véglegesen beégette a PR jelentőségét a gondolkodásába.

A saját csapatokba fektetett bizalom a katona alapvető szükséglete. Minden parancsnok felelős az emberei mentésének és menthetőségének a biztosításáért, és ennek alapvető eszköze a SERE-kiképzés. Az MH-ban a Harci Kutató-Mentő Doktrína megszületésével egy időben merült fel először az igény a SERE-kiképzésre, de a MH-kiképzésben azóta is űr tátong az ilyen kiképzések vonatkozásában. Voltak ideiglenes és alkalmi próbálkozások, de a rendszer nem lett kialakítva. Egy 2017-es szakmai írásban⁷ megfogalmazódott az igény egy SERE „C” szintű kiképzésre, melynek kapcsán átütő eredmény eddig nem született.⁸

A SERE-KIKÉPZÉS SZINTJEI

A következő táblázat ismerteti a SERE-kiképzés három szintjét a jelenleg is hatályos 7196-os számú NATO STANAG⁹ felhasználásával.

1. táblázat A SERE-kiképzés három szintje

SERE	„A”	„B”	„C”
Célállomány:	Alacsony kockázatba sorolt állomány	Közepes kockázatba sorolt állomány	Magas kockázatba sorolt állomány
Képzés jellegét tekintve:	Elméleti képzés, ismereti szintű tudás	Elmélet és gyakorlati, jártasságszintű kiképzettség	Gyakorlati, jártasságszintű kiképzettség a valóságot megközelítő helyzetben
Kiképzést végző állomány:	Alegység-egység kiképzői állomány	Központilag kiképzett alakulatszintű kiképzők	Központi kiképzők/ alakulatszintű kiképzők
Meglévő kiképzési anyag:	EDA ¹⁰ e-learning	MH 86. SZHB-tematika	RNAF ¹¹ SERE-iskola
S	A túlélés prioritásainak ismerete: elsősegély, tűz, menedék, jelzés és kommunikáció, víz és élelmiszer; felszerelés, ruházat szerepének ismerete a túlélés során	A túlélés prioritásainak kezelése: elsősegély, tűz, menedék, jelzés és kommunikáció, víz és élelmiszer; felszerelés, ruházat használata a túlélés során; azonnali tevékenység végrehajtása izoláció esetén	A túlélés prioritásainak kezelése, felszerelés, ruházat használata, azonnali tevékenység gyakorlása izoláció esetére <i>ellenséges környezetben minimum 72 óra időtartamban</i>

⁷ Simon Zsolt alezredes: Légijármű személyzetek szárazföldi túlélő kiképzése. Repüléstudományi Közlemények, 2017/3., 354. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2017_2/2017-2-24-0393_Simon_Zsolt.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 06. 16.)

⁸ A SERE-kiképzés szintjei („A”, „B” és „C”) a következő SERE-témakörben írt szakmai cikkben kerülnek részletesen bemutatásra.

⁹ NATO STANAG 7196 – The NATO Survival, Escape/Evasion, Resistance and Extraction (SERE) training standard – APRP-3.3.7.5. Edition A. NSO – minősített dokumentum. 24. 07. 2018.

¹⁰ European Defence Agency – Európai Védelmi Ügynökség.

¹¹ Royal Norwegian Air Force – Norvég Királyi Légierő.

SERE	„A”	„B”	„C”
E	Alapvető elméleti ismeretek ellenség elkerülése céljából	Az ellenség elkerülésének a megértése, annak <i>alkalmazása</i> , a navigációs és az elektronikus eszközök <i>használat</i> a	SERE-tevékenység előkészületeinek elvégzése, elkerülési eljárások <i>alkalmazása</i> a navigációs és az elektronikus eszközök <i>használatával</i>
R	A genfi egyezmény ismerete, ismeret a kormányzati és a nem kormányzati fogságról, a hadifogoly státuszról, a fogoly- és letartóztatotti státuszról, az érzékeny információk védelme; szabadulás fogságból	A genfi egyezmény ismerete, ismeret a kormányzati és a nem kormányzati fogságról, a hadifogoly státuszról, a fogoly- és letartóztatotti státuszról, az érzékeny információk védelme; szabadulás fogságból	A genfi egyezmény ismerete, a kormányzati és a nem kormányzati fogság, a hadifogoly státusz, fogoly- és letartóztatotti státusz, az érzékeny információk védelmére irányuló tevékenység <i>végrehajtása</i>
E	Helymeghatározó és kommunikációs segédeszközök használatának ismerete; a saját helyzet megadása a baráti erők részére; kapcsolatfelvétel rögtönzött jelzőeszközökkel; kiemelési eljárások ismerete	A konvencionális és nem konvencionális kiemelési eljárások megértése, PR SOP ¹² és a SPINS ¹³ ismerete, azonosítási eljárások ismerete	A PR-eljárások részletes ismerete, PR SOP, SPINS, kiemelés <i>végrehajtása</i>

A táblázat a vonatkozó NATO STANAG alapján határozza meg a szintekhez tartozó követelményeket. A STANAG átdolgozást igényel, ez a SERE-iskolák vezetői konferenciáján is megerősítést nyert. Ennek az az oka, hogy több helyen van benne aktualitását veszített rész, mint például az, hogy a SERE „C” kiképzés részeként adja meg az Elfogás Utáni Viselkedés (CAC¹⁴) kiképzési modult, amely nem szerves része annak. Továbbá a fogságból történő szökést a szintek szerint nem pontosan határozza meg, végül pedig több esetben ködösen fogalmaz a követelményeket illetően.

A SERE-KIKÉPZETTSÉG FELÉRTÉKELŐDÉSE

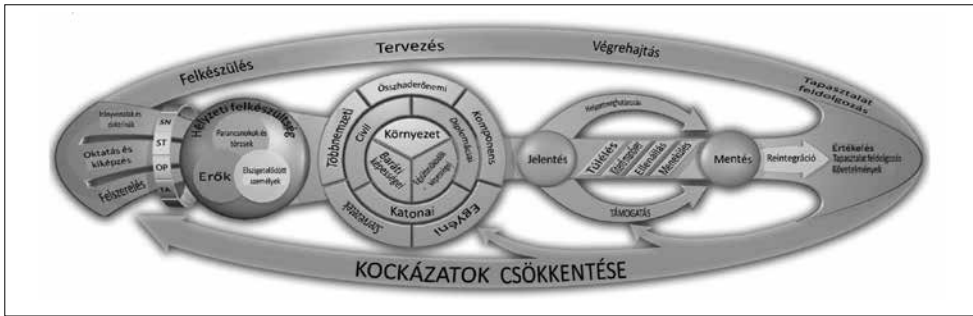
2019-ben összhaderónemi személyi mentés (JPR¹⁵) szakkiképző törzstiszti beosztásba kerültem többek közt azzal a feladattal, hogy alakítsak ki egy koncepciót az MH teljes személyi állományát átfogó, adekvát szintű SERE-kiképzés létrehozása érdekében, a PR-rendszer fejlesztésének céljából. A feladat súlyát fokozta az a belátás, miszerint az egységes SERE-kiképzettség és -felszerelés nélkül az elszigetelődött katona súlyos, akár az egész művelet sikerét befolyásoló stratégiai hátrányt okozhat.

¹² Standard Operating Procedure – hatályos műveleti eljárás.

¹³ Special Instructions – különleges utasítások.

¹⁴ Conduct After Capture.

¹⁵ Joint Personnel Recovery.

1. ábra Az összhaderőnemi személyi mentés (JPR) rendszere.

NATO AJP 3.7 TA (Tactical), OP (Operational), ST (Strategic), SN (Strategic of the Nation)

Erre tanúbizonysággal szolgál a 2003-as iraki inváziói idején Jessica Lynch tizedes elhíresült kálváriája,¹⁶ amikor az amerikai 507-es hadrendi számú javítószázadon végrehajtott rajtaütés következményei létrehozták a stratégiai tizedes fogalmát. Ez arra utal, hogy akár egy tizedes fogsága is okozhat vissza nem fordítható, stratégiai jelentőségű hátrányos következményeket. Az eset tökéletes példa arra, hogy nemcsak a kiválóan képzett katonák javát szolgálhatja egy megfelelően kialakított célirányos SERE-kiképzés, hanem akár egy alacsony rendfokozatú harctámogató vagy harckiszolgáló katona is kerülhet olyan helyzetbe, ahol a túléléshez szükséges tudására kell támaszkodnia egy expedíciós feladat során.

A jövő hadszínterén egy esetleges országvédelmi háborúban, ahol egyenlő erejű, vagy közel egyenlő erejű hadviselő felek¹⁷ konfliktusa áll fenn, a csapataink mozgásszabadsága jelentősen csökken. Ekkor a JPR-feladatok prioritása drasztikusan lecsökkenhet, és a JPR-rendszer nyújtotta védőháló valószínűleg nem lesz képes minden esetben hatékonyan működni. Itt érkezik el az a pont, amikor a SERE-kiképzettség jelentősen felértékelődik. Ennek oka az, hogy ilyen helyzetben a bajba jutott egyén csak magára számíthat. Erre utólag vagy már a küszöbönálló konfliktus kezdetén késő lesz felkészülni. A helyzetet előmozdító eseményként említhető a hazánkban 2019-ben először végrehajtott SERE „C” szintű kiképzés, melyet a norvég mobil mentorcsoport segítségével sikerült megszervezni. Ez a kiképzés az addigi SERE kiképzői állomány létszámát megháromszorozta, és azóta az itt kiképzett plusz nyolc fő segédoktatóval és a már meglévő három fővel szolgáljuk ki az egyre növekvő SERE-kiképzési igényeket. Az elmúlt másfél évben öt SERE „B” kiképzés lett végrehajtva az MH 86. Szolnoki Helikopter Bázis (SZHB) állományába tartozó személyek eltökélt munkája, a csapatok SERE „C” kiképzett személyei és a Kiképzési Csoportfőnökség (KIKCSF) együttműködésének köszönhetően.

A meglévő kapacitás azonban nem elegendő a jövő kihívásaira történő felkészülésre, valamint a jelenlegi ismeretanyag nem közelíti meg az ilyen kiképzésekben rejlő lehetőséget. Gondolok itt többek között a CAC-kiképzésre, mely kapcsán sikerült egy főt kijuttatni egy meghatározó norvég kiképzésre, ahol katonánk instruktori szintű kiképzésen vett részt, megteremtve ezzel a CAC-kiképzés kidolgozásának lehetőségét.

¹⁶ A 2003. március 23-án sebesülten fogságba esett Lynchet április 1-jén mentette ki egy iraki kórházból helikopterrel egy amerikai akciócsoport. Reporting in the „Fog of War”: The story of Jessica Lynch. Kennedy School of Government Case Study, C-1604-1773.1. https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/1773_0_scott.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 03. 27.)

¹⁷ Peer to peer, near to peer: egyenlő, vagy közel egyenlő erejű hadviselő felek.

A SERE-kiképzést eddig a különböző katonai szervezeteknél szolgáló és ideiglenes jelleggel a tanfolyamokra vezényelt kiképzett állomány kiszolgáltta, de ez hosszú távon és hatékonyan nem tartható fenn, az oktatóknak az anyaalakulataiknál adódó egyéb feladataik és a szakmai ismeretekben történő elmélyülés hiánya okán sem. Az ideiglenes jelleg kizárja az előljárói szándékban az MH katonáival szemben megfogalmazott kiképzettségi szint elérését, valamint annak a lehetőségét is, hogy hazánk nemzetközi szinten jelenjen meg akár egy újabb kiválósági központtal.

A 2020. szeptemberi *Többnemzeti képességfejlesztési kampány* (MCDC¹⁸) elnevezésű konferencián – melynek legfőbb célja a 2040-re várható kihívások beazonosítása volt – egyértelmű igény fogalmazódott meg egy SERE kiképző központra. Azt gondolom, hogy ez egy olyan lehetőség, amelyet hazánkban feltétlenül ki kell használnia és meg kell ragadnia. A SERE és most már a CAC területén kiképzői minősítéssel rendelkező egyének tudása visszaforgatására az esetenkénti felkéréses alapon történő évi egy-két kiképzési esemény nem nyújt megoldást, hiszen fontos a kiképzéssel kapcsolatos trendek követése és azok kiképzésbe történő beépítése, vagyis a tananyag fejlesztése. A külföldi példákat alapul véve kijelenthető, hogy a SERE-iskolák felelősek a törzstiszti JPR-kiképzésekért is. A SERE-kiképzés életbiztosításként is értelmezhető. Létjogosultsága fennáll mind egy országvédelmi feladatban, mind pedig egy expedíciós hadszíntéren azzal az alapvetéssel, hogy a kiképzés egysége és átfogó jellege megmarad.

A kockázati szintek meghatározása elengedhetetlen a kiképzés rendszerszintű lefolytatásához. A kockázati besorolást alapvetően az határozza meg, hogy az adott személy milyen mélyen tevékenykedik az ellenség mélységében, és hogy mekkora az esély az izolációra a számára meghatározott feladatrendszerből adódóan. A német Bundeswehr által kidolgozott kockázati besoroló mátrix jó eszköz lehetne ennek a kidolgozására, amely egy új tényezőt is figyelembe vesz, ami nem más, mint az adott személy minősített anyagokhoz való hozzáféréseiből adódó kockázat. A SERE „C” szintre fejlesztendő állományra vonatkozólag a létszám több száz főt jelent csak a különleges műveleti, a repülőhajózó- és a felderítőbeosztásúakat alapul véve, a SERE „B” szintű kiképzés pedig a kitűzött célok értelmében több ezer főt érint.

Nagyon fontos a rendszerszemléletű megközelítés: az erők megóvásán (FP¹⁹) belül értelmezendő a JPR, a SERE, a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris (CBRN²⁰) védelem, a rögtönzött robbanóeszközök elleni (C-IED²¹) tevékenység és a katona egyéni felszerelése is. Ezért a kiképzési és a hadműveleti vonalon ezeket érdemes egyben kezelni.

A SERE-KIKÉPZÉS KOMPLEX ÉRTELMEZÉSE

Világunk egyre civilizáltabbá válik, ezzel párhuzamosan a túléléshez szükséges ösztöneink megkopnak, így egyre nehezebben tudjuk őket életre hívni. Az életünk komfortfokozatának növekedésével az alapvető túlélési ösztöneinkre hagyatkozni csak ritkán, de leginkább egyáltalán nem kényszerülünk. Ezeket az ösztönöket és képességeket újraéleszteni a civil életben a túlélőkiképzésekkel, a katonai szektorban a SERE-kiképzés útján lehetséges. A 2001-es év ontotta a katonai túlélés témakörben készült nagy sikerű filmeket; ilyen példá-

¹⁸ Multinational Capability Development Campaign.

¹⁹ Force Protection.

²⁰ Chemical, Biological, Radiological, Nuclear.

²¹ Counter Improvised Explosive Device.

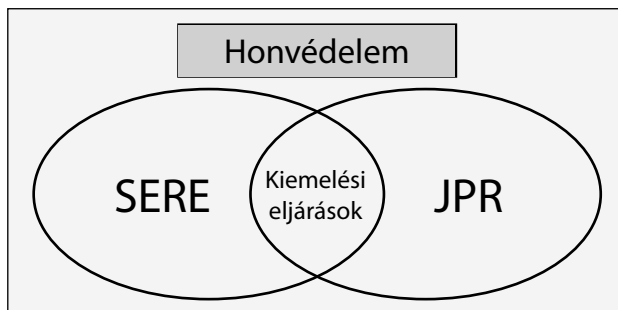
ul az *Ellenséges terület* és a *Sólyom végveszélyben*. A túlélésről szóló hollywoodi munkák repertoárjában a nem katonai témában készült filmek vannak túlsúlyban. A teljesség igénye nélkül párat megemlítve: *Éli könyve*, *Életben maradtak*, *127 óra*, *Fehér pokol*, *Számkivetett*, valamint *Bear Grylls* sztártúlélő sorozatai. A túléléssel foglalkozók körében is jól ismert *Ellenséges terület* és a *Sólyom végveszélyben* után megérkezett a *Túlélő* című film, mely újra előtérbe helyezte a SERE-kiképzés jelentőségét. A könyvek között is újra és újra megjelenik egy-egy újdonság, amely a túlélés témakörét dolgozza fel. 2019-ben került ki a nyomdából a brit Különleges Légi Szolgálat (SAS²²) túlélési kézikönyve, amely valójában nem tér el jelentősen a többitől, csak más tematika szerint dolgozza fel az ismeretanyagot.

A SERE kiejtése *szír*; vagy ha az amerikai verziót alapul vesszük – amely már a skandináv országokban is elterjedt –, akkor *szirinek* ejtethetjük. A magam részéről az utóbbit tartom jobbnak, mert a mozaik négy betűje itt már kiegészül az *escape*, vagyis a *szabadulás/menekülés* kifejezéssel.

A SERE-kiképzés széles körű kiterjesztése az MH teljes személyi állományára alapja egy morálisan harcra kész erő meglétének. Amikor SERE-kiképzésről beszélünk, sokszor csak a túlélésre asszociálunk, de ennél jóval többről van szó. A kiképzők jól ismerik a túlélés fortélyait, de mindezek mellett mesterei az ellenség kikerülése taktikáinak, a kiemelés előkészítésének egyénileg és csoportosan, a fogságból történő szabadulásnak, az ott tanúsított helyes magatartásnak, aminek köszönhetően az ellenség kezére került katona az éppen zajló folyó műveletekre csak csökkentett veszélyt jelenthet.

A JPR ÉS A SERE KAPCSOLATA

A SERE-kiképzés fókuszában az egyén áll, aki szakmai terminológiával szólva izolálódott – vagyis elszigetelődött – és akadályoztatott abban, hogy visszatérjen a saját erőkhöz. Nagyon fontos látni, hogy a sikeres kimenekítés az egyén felkészültségén, felszerelésén és a szerencsén, továbbá a kiemelőerőkön és az ő tevékenységüket irányító törzsön múlik. A SERE-kiképzés ugyan a JPR részét alkotja, de nem csak azon belül értelmezhető. Az alábbi ábrán látható, hogy a honvédelem halmazán belül értelmezett JPR és SERE között a kapcsolat gyakorlatilag csak a kiemelésben található meg.

2. ábra A SERE és a JPR kapcsolata (Készítette a szerző)

²² Special Air Service.

A JPR egy rendszer, melyen belül az egyes fázisok, elemek és feladatok mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az elszigetelődéssel járó kockázatokat minimálisra lehessen csökkenteni. A hatékony JPR-rendszer alapfeltétele, hogy a rendszer mindhárom eleme – parancsnok és törzsek; elszigetelődött személy; kiemelőerők – megfelelő és egységes kiképzést kapjon, valamint a felkészülés fázisában együttesen gyakoroltassák őket. A hadszínterek legtöbb esetben rendelkeznek az adott művelet biztosítására kialakított JPR-rendszerrel, amelynek hatékonysága jelentős mértékben múlik a katona egyéni felszerelése mellett a kiemelendő személy felkészültségén is. A NATO/EU-doktrínák és -koncepciók alapján a felkészülési fázis részeként az érintett állomány kiképzése és megfelelő felszereléssel történő ellátása nemzeti felelősségi körbe tartozik. A szövetségi elvek mentén haladva a nemzetek szabadon értelmezhetik a JPR-feladatra történő felkészülést, ami számos veszélyt is rejthet magában, mert minden nemzet más mértékben súlyozza annak fontosságát.

A JPR három eleméből a törzs felkészítését 2014 óta egy jól kiforrott törzstiszti kiképzés teszi lehetővé. A tanfolyamok segítségével eddig már több mint 60 fő kiképzése valósult meg. Az itt kiképzett személyek további munkájával tud megvalósulni az alakulatok szintjén lévő PR-törzsek szakmaspecifikus munkafolyamata. A Regionális Különleges Művelési Komponensparancsnokság (R-SOCC²³) törzsében például úgynevezett Nem Konvencionális Támogató Koordinációs Központnak (UARCC²⁴) kellene végeznie a különleges művelési illetőségű PR-műveletek esetén a vezetést és irányítást. Komponensszinten a személyi mentést koordináló központoknak (PRCC²⁵) kell összehangolniuk az izolálódott személy (ISOP²⁶) kiemelését. Ennek oktatására jött létre a fentebb említett magyar, német és svéd részvételű összhaderőnemi személyi mentés törzstiszti tanfolyam (JPRSC/LC²⁷).

A három elemből a kiemelőerők vonatkozásában 2013-ban a hajdani MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj megtette a kezdő lépéseket, erről a *Seregszmlében* megjelent cikkemben²⁸ írtam részletesen, a téma újragondolása azonban ismét időszerűvé vált. A harmadik elemet, az ISOP-kiképzést láttam a legelmaradottabb területnek. Missziós szerepvállalásaink során a SERE-kiképzettség hadművelési követelményként jelenik meg, és ez arra sarkallt, hogy átfogóan foglalkozzam a témával. A kutatómunkát alakulatszinten kezdtem, ekkor az MH 86. Szolnok Helikopter Bázis és az MH 2. Különleges Rendelgetésű Dandár került a figyelmem középpontjába. Itt megragadom az alkalmat, hogy köszönetet mondjak mindazoknak, akik támogatták az erőfeszítéseket az összhaderőnemi átfogó kiképzés biztosítása, illetve az MH egészének érdekében.

Ettől kezdve – az MHP KIKCSF irányítása mellett – együttes munka keretében lettek megrendezve a SERE „B” kiképzések, ahol alapos betekintést kaphattam abba, hogy jelenleg hol tartunk. 2019 végétől 2020-ig négy „B” szintű és egy „C” szintű képzésre került sor. Ebből két alkalommal kellett *ad hoc* módon, a missziós hadművelési követelmények miatt kiképzést tartani. Az egyik ilyen a Maliba készülők kiképzése, a másik a libanoni ENSZ-misszióba indulók felkészítése volt. Az eddig megszerzett ismereteinket tovább

²³ Regional Special Operations Component Command.

²⁴ Unconventional Assisted Recovery Coordination Center.

²⁵ Personnel Recovery Coordination Center.

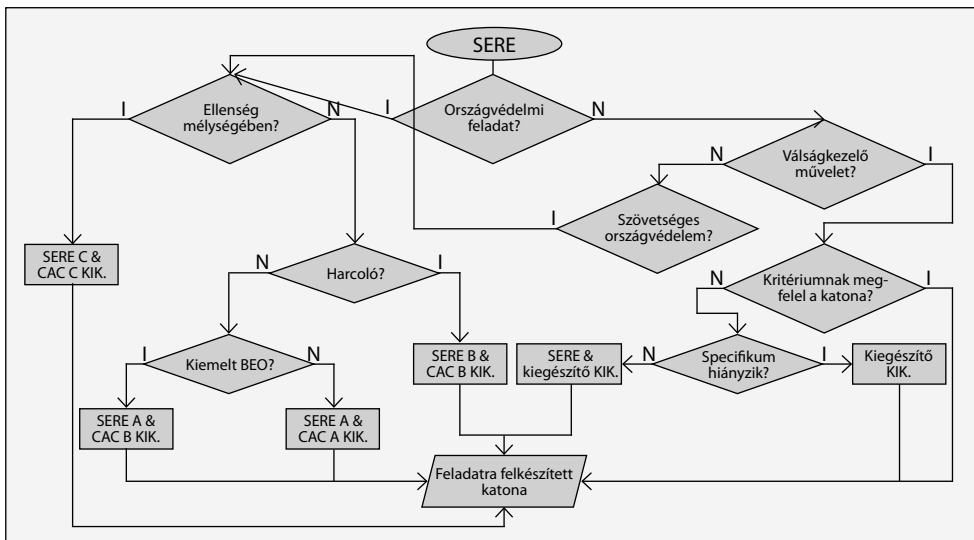
²⁶ Isolated Personnel.

²⁷ Joint Personnel Recovery Staff Course/Leader Course.

²⁸ Lengyel József százados: A harci kutatás-mentés képesség kialakítása a Magyar Honvédség gyorsreagálású alegységénél. *Seregszemle*, 2015/2–3., 85–92. https://honvedelem.hu/files/files/54566/seregszemle_2015_2-3szam.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 06. 16.)

mélyíthettük a norvég SERE „C” tanfolyamon történt részvétellel, amely a mai napig egyértelmű követendő példaként szolgál számomra.

Az összegyűjtött SERE-vonatkozású ismeretekkel elérkezettnek látszott az idő, hogy a kiképzésben egy teljes, az MH-t átfogó SERE-kiképzés kezdődhessen el. Ennek előkészítése érdekében 2021-ben egy konferenciára került sor, amely az első olyan fórum volt, ahol az érintett felek megoszthatták egymással a SERE-kiképzéssel kapcsolatos meglátásaikat. Világossá vált, hogy ki kell alakítani egy egységes kiképzési szisztémát, akár úgy is, hogy a JPR-rendszert szabályzó hazai doktrína egyelőre hiányzik. Ennek oka ismét csak az, hogy egy egységes SERE-kiképzettség hiánya esetén a műveleti vagy harctéri környezetben elszigetelődött, kiképzés és felszerelés nélküli katona súlyos, akár az egész művelet sikerét befolyásoló stratégiai hátrányt okozhat. Az egész MH-ra kiterjedő SERE-kiképzés megkezdésének feltétele, hogy a teljes állomány izolációs kockázati besorolása megtörténjen. A besorolás segítése érdekében az MHP KIKCSF több megoldást készített elő. Az egyik a már korábban említett, a Bundeswehr által használt kockázati besorolásra használt mátrix, a másik az MHP KIKCSF által kidolgozott logikai ábra.

3. ábra A KIKCSF által kidolgozott logikai ábra a kockázati besorolás meghatározásához

Forrás: MHP KIKCSF

Az ábrából kiténik, hogy a teljes személyi állományra nézve külön kell elemezni azt is, hogy kinek milyen szintű SERE- és milyen szintű CAC-kiképzésre van szükség, hiszen több esetben előfordul, hogy nem azonos a két kiképzési terület szintigénye. Nyilvánvalóvá vált az is, hogy szükség van a potenciálisan mentésre szoruló állomány mentésre és önmentésre történő felkészítésére, valamint az ehhez szükséges felszerelés beszerzésére. Előreláthatólag – a jövő hadszíntereinek kiterjedését és az alkalmazott technológia fejlődését figyelembe véve – csapataink hazánkhoz és legtöbb esetben egymáshoz viszonyítva is egyre nagyobb földrajzi távolságban hajtanak végre műveleteket, ezáltal növelve az elszigetelődés esélyét. Itt felhívom a figyelmet arra, hogy Afrika nagy kiterjedésű területein folytatott műveleteik igénylik a hadszíntéri JPR-rendszer létét, de ami még fontosabb, az ahhoz való hozzáférést is az ottani műveletekben részt vevő koalíciós nemzetek részére.

A közelmúlt műveleteinek és konfliktusainak tapasztalatai azt mutatják, hogy jelentős a katonák és a polgári személyek elszigetelődésének, fogságba esésének, továbbá kényszer-vallatásának az esélye. Erről számos nemzetközi eseteleírást találhatunk. A svájci Külügyminisztérium 2020. október 9-én közölte, hogy Maliban az iszlám terroristák megölték egy négy évig fogságban tartott svájci misszionáriusnőt, és „*a Száhel-övezetben még legalább hat nyugati tús van különböző szélsőséges csoportok fogságában*”.²⁹

A SERE MINT „MOZAIK”

A SERE-kiképzés eredetileg az amerikai hadsereg által a 20. század második felének fegyveres konfliktusaiban – az elszigetelődésből és a fogságba eséstől – elszenvedett veszteségek csökkentésére jött létre. A kialakított amerikai rendszer előnyét felismerve a szövetséges nemzetek fokozatosan vették át és építették be a tapasztalatokat, a módszertant és a tematikát. A globális SERE-kiképzés evolúciójában megfigyelhető a kiképzési célok súlypontjainak változása, ami az előre prognosztizálható fegyveres konfliktusok és az alaprendeltetésből adódó katonai feladatok jellegéhez igazodik.

Minderre azért van szükség, mert a hatékony SERE-kiképzés nem egy állandó és örök érvényű tudásra felépített rendszer, sokkal inkább egy konfliktus jellegéhez igazodó, vagy egy elhúzódo összecsapás során a konkrét tapasztalatokra építő ismeretanyagot biztosít. Fontos tény, hogy a klasszikus értelemben vett SERE rövidítés utolsó betűje az *Escape* (menekülés, szökés) szóra utal. A NATO szövetséges rendszerében elfogadott SERE-doktrína azonban az *Escape* helyett az *Extraction* (kiemelés) szót alkalmazza. Ennek oka az, hogy a nemzetközi válságkezelések során alapvetésként kezelendő, hogy a feladatokba bevont katonák mentését a hadszíntérré kialakított PR-rendszeren keresztül kell megszervezni. A SERE-kiképzések ilyen moduljai tehát a kiemelések támogatásához szükséges azon ismereteket tartalmazzák, amelyekkel a katonák saját maguk járulhatnak hozzá az életben maradásukhoz és a mentésük sikeréhez. Ebben a kontextusban a SERE-kiképzés a JPR-rendszer hatékonyságát növeli, de nem csak a kizárólagos egyik része annak, mert azon kívül is működnie kell.

A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program időszerűvé tette az eddigi SERE-kiképzések modernizálását, fejlesztését és a rendszer újraértelmezését. Alaprendeltetéséből adódóan az MH az országvédelmi feladatokra, azon belül a fegyveres konfliktusok, harcok és háború megvívására készül fel. A SERE-kiképzésnek Magyarország nemzetközi szerepvállalásából, a nemzeti érdekeivel összhangban vállalt kötelezettségei teljesítéséből adódó, valamint a fent említett konfliktusok során jelentkező, az életet és a hadrafoghatóságot fenyegető kihívások elleni túlélésre kell felkészítenie az MH állományát. Szakítani kell azzal az elmélettel, hogy a SERE csak a PR-rendszer részeként értelmezhető. A SERE-nek az MH országvédelmi feladatokra történő felkészülésének esetében önálló, összhaderőnemi szintű kiképzési programként kell megjelennie, és a rövidítés utolsó tagját az *Escape*-re történő hivatkozásként is kell értelmezni az *Extraction* mellett.

A program által nyújtott ismereteket valamennyi katonának a rá vonatkozó mértékben kell megismernie. A rendszer fejlesztése a SERE minden modulját érinti, mindamellett, hogy a CAC-kiképzés is a részévé válik. A *Survival* (túlélés) alapvető tételei nem feltétlenül

²⁹ Iszlamisták megölték egy svájci misszionáriusnőt Maliban. Magyar Nemzet, 2020. 10. 10. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/iszlamistak-megolték-egy-svájci-misszionariusnot-maliban-8788685/> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 11.)

változnak, inkább a környezet és a felszerelés változásait követik le. Az *Evasion* (elkerülés) ismeretanyaga megfelelően kidolgozott, de további bővítése tervezett. A legjelentősebb változás a *Resistance* (ellenállás) és az *Escape* (szökés, menekülés) vonatkozásában jelenik meg. Ezeket a részeket fedi le a CAC-kiképzés, ami stratégiai szempontból fontos, de a nem katonai beosztásoknál önálló felkészítésként is megjelenhet. A CAC kiképzési anyaga, módszere és tematikája jelentős fejlesztésre szorul, ami jelenleg is folyamatban van. A CAC tekintetében erőteljes szerepet játszik mind a fogvatartó, mind a fogvatartott emberi pszichéjének – az utóbbi szempontjából pozitív – befolyásolása, valamint a fogvatartott saját pszichés állapotának normalizálása, az elszenvedett testi és lelki sérülések pszichére gyakorolt hatásának csökkentése. Ezek kidolgozásához rendkívül jó alapot ad a Norvég Királyi Légierő által kialakított CAC-kiképzés, de ennek a területnek a nemzeti fejlesztése is szükségyszerű.

A Magyar Honvédségen belül a SERE+E vonatkozásában alapvetően egy többcélú – túlélés, elkerülés, ellenállás, kiemelés, szökés (TEEKSZ) – rendszert kell kialakítani. Az első és a honvédelem szempontjából legfontosabb cél a katonák általános és a fogság alatti túlélési képességének a növelése, ami Magyarország természetrajzi és klimatikus viszonyaira, továbbá a fogság alatti viselkedés, szökés és visszaszivárgás oktatására fókuszál. Az első cél kiegészítéseként – főként a nemzetközi válságkezelési feladatra történő felkészülés esetén – a katonákkal meg kell ismertetni a kiemelés előtti és alatti tevékenységet is. Bizonyos külszolgálati feladatoknál fókuszálni kell a hadszíntér-specifikus felkészítésre, ami kulturális, fogva tartási és/vagy természetrajzi és klimatikus kiegészítéseket tartalmazhat, ezek a kiképzések azonban a SERE „A-B-C” kiképzéseken kívül helyezkednek el.

Túlélés (*Survival*)

A kockázatsökkentés érdekében a katonai feladatokban részt vevő személynek képesnek kell lennie túlélni, miközben elkerüli az ellenséget és felkészül a kiemelésre, vagy végrehajtja a saját csapathoz történő visszaszivárgást. Ha szükséges, képesnek kell lennie ellenállni a kényszervallatásnak és maximálisan segíteni/támogatni a saját kiemelését, beleértve a fogságból történő szabadulást is. Az ilyen irányú kiképzettség az elfogadott és bevezetett, már említett 7196-os számú NATO STANAG szerint nemzeti felelősség hatáskörébe esik.

A túlélés „S” betűje kiegészítő kiképzéseken keresztül további értelmezést nyer, amely a városi túlélésre is kiterjed. A túlélés négy pilléren nyugszik: víz- és élelemszerzés, valamint menedékpítés és tűzgyújtás. Meglátásom szerint ezekben is várható eltérés az eddigiektől, hiszen egy menedékpítés városi környezetben teljesen más szempontok szerint történik és más technikákat igényel, nem beszélve az élelemszerzésről, melyet a régi szakutasítás a tojáslopással és a házőrző kutyák megtevésztésével látja megvalósíthatónak. Természetesen a jövőben teljesen más megoldásokat is szemügyre kell vennünk. Charles Darwin gondolata örök érvényű, miszerint az fog túlélni, aki a leginkább képes alkalmazkodni a megváltozott környezethez. A tűzgyújtás valóban talán az egyetlen, amely nem igényel új technikai ismereteket, bár nem biztos, hogy városi környezetben erre sor kerülne egy éles helyzetben, de természetesen ezek oktatása szükséges mindezeketől függetlenül, mert jobb felkészülni minél több eshetőségre. A jövőben igen csekély annak az esélye, hogy elkerüljük a városokat.

A városiasodás további nagy létszámú háromdimenziós hadviselésre alkalmas emberi közösségeket prognosztizál, így a túlélés többé nemcsak az erdővel, dzsungellel, hegyi vagy sarkkörü időjárással és egyéb viszontagságokkal számol lehetséges kihívásokként, hanem más új tényezőkkal szemben is szükség lesz ellenállóvá válni a közeljövőben. Jelenleg a SERE-kiképzés a hidegháború, a vietnámi, az afganisztáni és az iraki háború tapasztalatait

dolgozza fel, ami nem feltétlenül alkalmas a jövő konfliktusaiban a sikeres túlélésre. A külföldi tanfolyamok közül kiemelt figyelmet érdemel a SERE-specialista-kiképzés, melynek az Amerikai Egyesült Államok ad otthont.

Egy a tanfolyamot elvégző altiszt³⁰ a következőt említette, amikor erről a kiképzésről kérdeztem. Évente két kiképzést szerveznek a légierő égisze alatt – egy nyárit és egy télit. A tanfolyamra vállalkozókat nagyjából hat hónap alatt képzik ki, a túlélés minden részletére kiterjedően. Ez magában foglalja az alap túlélési képességek elsajátítását, majd ezt követően a különböző éghajlati viszonyok közötti túlélést. Gyakorlatokat hajtanak végre extrém hideg éghajlaton, sivatagban, nyílt óceánon, lakatlan tengerparton, trópusi környezetben, vagyis dzsungelben és magashegységben. A résztvevők mindenhol képessé válnak tüzet gyújtani, a környezetnek megfelelő menedéket építeni, élelmet és vizet szerezni és azt fogyaszthatóvá tenni, kommunikálni rádióval és anélkül, ellátni a sérüléseiket, navigálni, mentálisan épnek maradni. A tanfolyam résztvevői szintén megtanulják, hogyan kell az ellenség elől rejtőzni, menekülni és túlélni ellenséges területen. Nagy hangsúlyt kapnak a CSAR-eljárások és a különböző légi eszközök, elsősorban helikopterek vektorálása, vagyis a saját pozícióra irányítása. Külön kiképzési fázist szentelnek a személyi mentésnek, de ezen a külföldi résztvevők számára a részvétel nem megengedett. A SERE-specialisták feladata, hogy túlélésre oktassák az amerikai légierő katonáit, ezért a legfontosabb megtanult képesség az, hogy a fentebb említett elsajátított képességeket, tapasztalatokat hogyan adják át minél hatékonyabban az ő leendő – ahogy ott hívják őket – „ügyfeleiknek”. A kiképzés lényegét az intenzitása adja, amit az 50-60%-os lemorzsolódás jól mutat.

Elkerülés (*Evasion*)

A SERE „B” szintű kiképzés fókuszában a menekülés, vagyis az ellenség elkerülése áll. A jelenlegi tíznapos tematika juttatja el odáig a résztvevőket, hogy a már megismert túlélési technikák birtokában elkerüljék az őket üldöző ellenséges katonai, rendőri és más erőket. A kiképzés komolyságát tovább erősíti a rendőri erők bevonása az üldözésbe, amely során gyakran kutyás üldözésre is sor kerül, ahol a katonák tudják gyakorolni a kutyák megtévesztésének módszereit is.

A menekülés témakör szerves része az egyéni álcázás, a nyomeltakarítás, az ellenség megtévesztése, a tereptan, vagyis a rövid és a hosszú távú navigáció gyakorlása – az ellenség elkerülése, megtévesztése céljából –, valamint a rejtett mozgás a terepen. Az ellenerő feladatait ellátók a menekülők elfogása céljából ellenőrző pontokat létesítenek, területet zárnak, járőröznek, a szűk átkelőhelyeket ellenőrzés alatt tartják. A SERE-kiképzés itt kiváló lehetőséget biztosít a területvédelmi tartalékos erőknek, hogy az alapfeladataikat gyakorolni tudják a valóságot megközelítő helyzetben. A kiképzés résztvevői tovább mélyítik az alpin- és csomózástechnikai ismereteiket, valamint beülőt készítenek, és vízen történő átkelést is végrehajtanak. A túlélést támogató csomag megszerzésének elméletéről és minden megszerzett ismeretről jelenleg egy 48 órás ellenséges környezetben végrehajtott menekülés végrehajtása során, fokozódó fenyegetés mellett adnak tanúbizonyságot.

A SERE-kiképzés tematikáját az új trendeket követve folyamatosan változtatni kell, és nem lehet cél egy kiválasztással történő átalakítása. Ami a „B” szinten elméleti oktatás

³⁰ A főtörzsofőnök személye azért fontos, mert jelenleg ő az egyetlen magyar katona, aki elvégezte az amerikai SERE specialist elnevezésű prominens SERE-kiképzést.

és szakszerű oktatásával támogatja a műveleti biztonságot. A CAC-kiképzés önállóan is kiemelt figyelmet érdemel egy komplex kihívásokra felkészülő haderőben. A CAC-iskola olyan garanciákat ad, amelyeket a legfőbb állami hatalom szavatol annak, aki az adott képzést elvégzi. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy bármely nagyvállalat vagy médium, amely a saját emberei biztonságát garantálni kívánja, az a SERE-iskola CAC-kiképzést végző központjához tud fordulni, ahol megkapja a szükséges kiképzést specifikusan arra a hadszínterre, amelyekre az embereit küldi.

A CAC-kiképzőállomány rendhagyó módon nemcsak katonákból áll, hanem civilek is végzik a kiképzést, köztük színészekkel, orvosokkal, tanárokkal és sok más polgári foglalkozású személlyel. A csoport magját egy pszichológus, egy vezető oktató és egy lelkesz alkotja. A CAC-kiképzéseknek is van NATO STANAG 7227³⁴ szerinti „A”, „B” és „C” szintje, melyeket a SERE-kiképzéshez kell igazítani. Ennek a szakterületnek a kidolgozásához komoly erőforrásokra van szükség. Az MH-ban eddig egy fő kapott ilyen kiképzést korlátozott oktatói szintre.

Simon Zsolt alezredes a már idézett cikkében írja: *„Az oktatói állomány célja a közeljövőben az, hogy képesek legyenek hazai viszonyok között SERE C szintű képzést önállóan végrehajtani. Az ehhez szükséges feltételrendszer összeállítása nem kis feladat, de ennek megvalósulása esetén a repülőhajózó állomány túlélő- és PR-felkészítése nemzetközi szinten is a legmagasabb szintet érheti el.”*³⁵ Ezt a gondolatot vittük tovább, amikor hazánkban 2019-ben először hajtottunk végre SERE „C” szintű kiképzést norvég mentorálással.

Kiemelés (*Extraction*)

A SERE-kiképzések sikerének kulcsa az egységesség, vagyis haderőnemtől és fegyvernemtől függetlenül ugyanazt a kiképzést nyújtani minden katonának. Ez azért nagyon fontos, mert a kiemelést végezheti bármelyik haderőnem, és a sikeres kiemelés érdekében a kiképzéseknek egymással teljesen kompatibilisnek kell lenniük. Az adott szakemberek kiképzése alapvetően csak a felszerelésben mutathat eltérést, mert mindegy, hogy a különleges erők, a légierő, mélységi felderítő vagy éppen egy erre kijelölt lövészalegység hajtja végre a kiemelést, mindegyik személy ugyanazzal az ellenséggel, tereppel és időjárással fog szembekerülni. Mindegyik haderőnemnek kell kiképeznie és rendszerben tartania saját kiemelőerőt.

Szökés (*Escape from restraints*³⁶)

A norvégok a SERE-specialistához hasonlóan szintén oktatókat képeznek, ezért csak olyanok vehetnek részt a kiképzésen, akik már SERE- vagy CAC-oktatók, de legalább SERE „C” szintű képzettséggel rendelkeznek. Az esetükben egy ötnapos kiforrott tanfolyamról van szó, amely rövidségéből adódóan nem fókuszál annyira az oktatási technikákra, mint az amerikai SERE-specialista-tanfolyam, hiszen itt már javarészt SERE-oktatók továbbképzése történik. Az ötnapos képzés során a résztvevők elsajátítják a kiszabadulást a személyi korlátozó eszközök teljes skálájából: különböző ragasztószalagok, gyorskötegelők, műanyag

³⁴ NATO STANAG 7227 – (Restricted) Urban SERE training – APRP-3.3.7.8. EDITION A. NSO – minősített dokumentum. 28. 01. 2020.

³⁵ Simon: i. m. 354.

³⁶ Menekülés fogsághelyzetből.

és fémbilincsek, kötelek stb. Megtanulnak lakat- és ajtózárszerkezeteket kinyitni mind kulcsos, mind pedig számszáras változatban. A képzés részét képezi autók csomagtartóiból történő kiszabadulás, de szó esik a gépjárművek feltöréséről, kulcs nélküli indításáról és egy rövid vezetési tréningről arra az esetre, ha bilincsben kell vezetni. Fontos megjegyezni, hogy egy ilyen széles körű ismeret- és tudásanyag készségszintű elsajátítása egy hét alatt nem lehetséges, ezért további önképzést igényel. A szabadulási technikák mellett azok megfelelő időben történő alkalmazásának gyakorlása egyéni és csoportos szcenáriók útján éjszakai meneküléssel kiegészítve zárja le a tanfolyamot. A különböző szituációkat változatos környezetben, elhagyott hegyi viskóban, pincében, barlangrendszerben rendezik meg, ezzel is növelve a képzés realitását. Nagyszámú alájátszó, kutyák és technikai eszközök teszik lehetővé, hogy a résztvevők a lehető legrealisztikusabb viszonyok közepette nagyobb mértékben sajátítsák el azt a tudást, ami szükséges ahhoz, hogy hitelesen adják azt tovább. A téma meglehetősen szenzitív, így mindenképp megvizsgálandó, hogy kik azok, akik részt vehetnek a képzésen. Megfelelő nemzetbiztonsági bevizsgálás megléte és jogi nyilatkozat tétele alapkövetelmény a résztvevőkkel szemben.

KÖVETKEZTETÉSEK

Kijelenthető, hogy a SERE-kiképzés fontossága a jövőben erősödni fog, erre engednek következtetni azok az elemzések, amelyek a jövő hadszínterét egy magas intenzitású műveletekben bővelkedő, újfajta kihívásokkal teli környezetként határozzák meg. Kormányzati és nem kormányzati szervezetek egyre nagyobb számban jelennek meg a különböző hadszíntereken, ezért az elemzőket foglalkoztatja e szervezetek személyi állományának a mentése és esetleges közreműködése is. A nanorobotok, drónok, az automatizált kiemelőerők, a három- és négydimenziós nyomtatás³⁷ megjelenése és szélesebb körű elterjedése szignifikáns változást hoz a SERE-kiképzés vonatkozásában is. Magával vonja a további széles rétegeket érintő SERE-kiképzés szükségességét az a felvetés is, hogy a hadszínterek többé nem különíthetők el baráti és ellenséges területekként.

E tanulmány folytatásában az MCDC kutatócsoportja által vizsgált JPR témájában készült tudományos eredményeket tervezzük megismertetni az olvasókkal. Tisztán kivehető, hogy a SERE-kiképzésben rejlő lehetőségek szinte korlátlanok, amelyeket a katonák felkészítése érdekében minél mélyebben kell kihasználnunk. A lehetőségek kihasználása pedig egyfajta életbiztosítást jelenthetnek katonáink számára. Az alapelv – miszerint katonáink életénél fontosabb nincs – eredményezi, hogy minden lehetőséget meg kell adnunk számukra, hogy egy szorult helyzet esetén a túlélésük biztosított legyen.

Az összhaderőnemi személyi mentés (JPR) elgondolása 2018-ban készült el. Ennek egyik eleme a törzsek és a parancsnokok kiképzése, ami szintén továbbfejlesztendő. A másik eleme a SERE-kiképzés, ami szintén elindulhat egy a feladatra dedikált állandó csoporttal a Transzformációs Parancsnokság bázisán. A harmadik elem a kiemelőerők kiképzése, ennek mindegyik haderőnemnél meg kell jelennie, mert ez tudja garantálni többek között az izolálódott katonáink mentését. Nagyon fontos a kiképzés egységessége, hogy a katonáink menthetősége garantált legyen, bármely haderőnem is hajtja azt végre.

³⁷ A négydimenziós nyomtatás: a három dimenzióban kinyomtatott tárgy megváltoztatja alakját például hőmérséklet, mágneses tér, levegő stb. hatására.

A CBRN, C-IED szakterületek stratégia szintű képviselőivel egyeztetve egyértelműen látszik, hogy a JPR- és a SERE-kiképzéseket érdemes egy programcsoportban tartani a fentebb említett területekkel. A különféle területek szakemberei kölcsönös betekintése útján és közös gondolkodása során keletkezik az a hozzáadott érték, amely az erők védelmét szolgálja.

A témakör vizsgálata során arra a következtetésre jutottam, hogy az Escape a SERE-kiképzés kihagyhatatlan része kell legyen, és csak arról érdemes szakmai vitát folytatni, hogy a jövőben ezt a blokkot melyik kiképzési szintbe építjük be.

Az említett, dedikált SERE-kiképzőcsoport személyi állományának a kiválasztását még 2021-ben el kell végezni, hogy a szervezeti konszolidáció 2022-ben megvalósulhasson, és elkezdődhessen a külön a SERE-kiképzésre állandó jelleggel létrehozandó szakmai csoport munkája.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Harci Kutatás-Mentés Doktrína. MH Légierő Parancsnokság, 2004.

Iszlamisták megöltek egy svájci misszionáriusnőt Maliban. Magyar Nemzet, 2020. 10. 10. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/iszlamistak-megoltek-egy-svajci-misszionariusnot-maliban-8788685/>

Lengyel József százados: *A harci kutatás-mentés képesség kialakítása a Magyar Honvédség gyorsreakciós alegységeinél.* Seregszemle, 2015/2–3., 85–92. https://honvedelem.hu/files/files/54566/seregszemle_2015_2-3szam.pdf

NATO STANAG 7196 – The NATO Survival, Escape/Evasion, Resistance and Extraction (SERE) training standard – APRP-3.3.7.5. Edition A. NSO – minősített dokumentum. 24. 07. 2018.

NATO STANAG 7227 – (Restricted) Urban SERE training – APRP-3.3.7.8. EDITION A. NSO – minősített dokumentum. 28. 01. 2020.

Reporting in the „Fog of War”: The story of Jessica Lynch. Kennedy School of Government Case Study, C-1604-1773.1. https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2012/03/1773_0_scott.pdf

Simon Zsolt alezredes: *Légijármű személyzetek szárazföldi túlélő kiképzése.* Repüléstudományi Közlemények, 2017/3., 347–354. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2017_2/2017-2-24-0393_Simon_Zsolt.pdf

Simicskó István – Szabó Zoltán alezredes:

ÖNVÉDELEM – HONVÉDELEM: A HARCMŰVÉSZETEK JELENTŐSÉGE ÉS SZEREPE A HONVÉDELMI NEVELÉSBEN

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.8

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerzőpáros tagjai mind a harcművészet, mind a hazafias és honvédelmi nevelés terén hosszabb-rövidebb ideje tevékenykednek, a közös munka során került előtérbe a címben szereplő – eddig evidenciaként kezelt – összefüggések mélyebb feltárásának gondolata. Simicskó István több évtizede foglalkozik keleti harcművészettel, honvédelmi és sportállamtitkárként, honvédelmi miniszterként, majd a hazafias, honvédelmi nevelésért felelős kormánybiztosként, illetve a Honvédelmi Sportszövetség elnökeként több oldalról is alaposan megismerte a szakterületet. A szerzőpáros másik tagja közel tíz éve foglalkozik a hazafias és honvédelmi nevelést előmozdító projektekkel, továbbá hazai, illetve nemzetközi téren is kutatja a témakör korábbi és jelenlegi megoldásait. Közreadott munkájukban arra törekedtek, hogy több szempontból is megvilágítsák a hazafias és honvédelmi nevelés feladatkörét, kidomborítsák benne a harcművészetek jelentőségét és kitüntetett szerepét. Továbbá tárgyalják a harcművészetek kapcsolatát az iskolai oktatás és a katonai kiképzés vonatkozásában, feltárják összefüggéseit az egyénitől a társadalmi szintű kihatásokig, de kutatásuk során visszanyúltak a keleti harcművészetek – honvédelmi célú – hazai meggyökereztetésének különleges történetéhez is.

KULCSSZAVAK: hazafias, honvédelmi nevelés, küzdősportok, harcművészetek

BEVEZETŐ

A sport a modern társadalmak életének szerves részévé vált. Általánosan elfogadott nézet, hogy a sportolás kiemelkedően hozzájárul a társadalom fizikai és mentális egészségi állapotának javításához, a közösségi kapcsolatok fejlesztéséhez, a népesség gazdasági aktivitásának előmozdításához, de a nemzeti értékek és az önbecsülés erősítéséhez is. A fentiek miatt napjainkra természetesnek tűnik a testedzés kiemelt szerepe az egészség megőrzésében, az iskolákban vagy akár a gazdaságban is.

Tanulmányunk a harcművészetek színes világára fókuszálva, azok fontos jelenségeit és összefüggéseit kívánja bemutatni a társadalomtudományok nézőpontjából. Az általunk vizsgált sportágakra szűkítve a témát, kutatásunk kezdetekor azt feltételeztük, hogy az olyan társadalmakban, ahol sok polgár űz valamilyen küzdősportot, számolni lehet azzal, hogy az egyénre gyakorolt pozitív hatások többszöröződnek, és belátható időn belül a társadalom általános állapotán is meglátszik a pozitív hatás. Tehát a küzdősportok művelése – az egyénre gyakorolt pozitív testi és szellemi hatásokon túl – a haza védelme szempontjából is pozitív hatásokat hordozhat. Ezek feltárása és feltételezett egyezése a hazafias és honvédelmi nevelés egy vagy több céljával rávilágíthat a harcművészetek komoly jelentőségére modern világunkban.

A világ „globális faluvá” válásával nem csupán az információk áramlása, hanem a járványok terjedése is felgyorsult. Az 1347-ben Európában megjelent bubópestis öt év alatt terjedt el a kontinensen. Ezzel szemben az új koronavírus (COVID–19) néhány hét, néhány hónap alatt eljutott szinte a világ valamennyi térségébe.¹ A történelem során nem állt fent még olyan állam, amelyben ne létezett volna sérülékeny pont valamely társadalmi alrendszerben, a közigazgatásban, a gazdaságban vagy az infrastruktúrában.

Valójában soha ilyen kihívások előtt nem állt az emberiség, mint mostanság. A globalizáció, a technológiai fejlődés, a migráció, a klímaváltozás, a világvárvány és a többi hasonló jelenség egyéni és társadalmi szinten is kihívásokat jelent. Ezek viszont csak úgy kezelhetők, ha szellemi, fizikai és érzelmi szinten is kellőképpen felkészülten kezdünk neki a megoldásnak, amihez megfelelő alapot adhat a honvédelmi nevelés.²

Magyarországon kormányzati szintű cél a versenyképesség feltételeinek megteremtése. Ez leginkább úgy érhető el, ha életerős nemzettudattal, értékrenddel és megfelelő felelősségtudattal rendelkezünk.

A biztonság és a szeretet, a valahova tartozás szükségletei fontos helyet foglalnak el Maslow motivációs piramisában. A hazaszeretet erős motivációt jelenthet, hiszen, minden embernek szüksége van arra, hogy kötődjön valahová. A család után a szülőföldünk lehet az egyik legbiztosabb pont az életünkben. Ez a fajta kötődés egy ember boldogságának egyik legfontosabb forrása lehet.³ Ennek szükséges esetben történő megvédése pedig erős motivációt kap. *„A haza védelme, a honvédelem nemzeti ügy. Ez a legszélesebb társadalmi és nemzeti egységet létrehozható ügyünk, amivel a történelem során valaha találkoztunk. Kiemelten fontos képesség mindez többpártrendszer esetén. Ha képesek vagyunk identitásunkat, értékeinket felmutatni, úgy mindig esélyünk lesz arra, hogy a pártpolitikán túl, nemzetként, egységesen, sportszerűen és a tisztelet kultúrájának alapján a közösség erejével védekezzünk. Történelmi tapasztalat, hogy mikor képesek voltunk a nemzeti egységet megteremteni, mindig helyt tudtunk állni. Ezért is rendkívül fontos, hogy egy közösségben mindig megtaláljuk a közös nevezőt. Arra kell törekednünk, hogy képesek legyünk egymást segíteni, egymás mellé odaállni, és ezt a munkát, ezt a szerveződést békeidőben kell elvégeznünk...”*⁴ Ha ez a fajta érzelmi kötődés már kialakult a fiatalokban, akkor egy későbbi életkorban beszélhetünk majd a hazaszeretetre épülő honvédelmi nevelésről.

Megjegyzendő, hogy fogalmi szinten ugyan elkülöníthető egymástól a hazafias és a honvédelmi nevelés, de a gyakorlatban, ezek egymásra épülése miatt, nehéz éles határt húzni közéjük, és tulajdonképp nem is indokolt. A honvédelmi nevelés lényege ugyanis az, hogy olyan módszereket találjunk, melyek hozzájárulnak, hogy testileg, lelkileg, erkölcsileg minél egészségesebbé, erősebbé váljon a következő nemzedék. Emellett azt is fontos célnak tartjuk, hogy az egészséges, aktív egyénekből, fiatalokból egészséges és aktív közösség is formálódjon, mely a teljes nemzet érdekében hatékonyan működik, és ha szükséges, védelmi feladatokra is kész.

¹ Szűcs László: Százmillió emberrel végzett a fekete halál. Honvedelem.hu, 2010. 07. 07. <https://honvedelem.hu/hirek/szazmillio-emberrel-vegzett-a-fekete-halal.html> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 28.)

² Szabó Zoltán István alezredes: Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk? Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/6., 45–57.

³ Gergely Ábel: Egy mai fiatal a hazaszeretetről. Kell-e szeretni a hazát? Koloknet.hu, 2011. 04. 05. <https://www.koloknet.hu/életmod/kell-e-szeretni-a-hazat/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 26.)

⁴ Simicskó István: A Honvédelmi Sportszövetség szerepe a honvédelmi nevelés új alapokra helyezésében. Új megoldások, innováció a honvédelmi nevelésben, tapasztalatcsere és módszertani börze, Milton Friedman Egyetem, Budapest, 2019. 11. 20.

A KÜZDŐSPORTOK SZEMÉLYISÉGFORMÁLÓ HATÁSA

A serdülőkor kezdeti időszakában a változások nemcsak a testalkati és élettani jellemzőkben jelentkeznek, hanem átformálják a lelki folyamatokat és a szociális kapcsolati háló működését is. Korosztályos jellemző azonban az egyre veszélyesebb drogok és más káros szenvedélyeket okozó szerek kipróbálása, de napjainkban jelentősen növekszik a depressziós és pszichoszomatikus tünetek gyakorisága is. A digitalizációval felgyorsult világ a gyerekekre is nagyobb stresszhatásokat gyakorol, ezért szükségük van azokra a módszerekre, melyekre támaszkodhatnak a problémák vagy konfliktusok kezelése során.

Az iskolai környezetet vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a küzdősportok művelésének hatása van a pszichoszociális egészségi faktorokra is: a szorongás, a depresszió csökken, a koncentrációs készség javul; a sport fejleszti az önbizalmat, de segít a megküzdési képesség kialakulásában is.⁵

A küzdősportok személyiségre gyakorolt számos hatása közül a leggyakrabban vizsgáltak témánk szempontjából is jelentőséggel bírnak, ezért tekintsük át őket röviden.

Az önbizalom

Az a hit, hogy meg tudom védeni magamat egy esetleges fizikai agressziótól, már önmagában jelentős önbizalom-növelő erő. Modern kultúránk énközpontú. A félelem, hogy mások kevésnek, gyengének, értéktelennek találnak minket, komoly motivációt adhat egy fiatalnak, aki egyébként is önmaga megvalósítására törekszik. Ezáltal a küzdősportokban az önbecsülés növelésének kiváló egyéni eszközt találhatják meg a fiatal sportolók.

Az agresszivitás

Számos vizsgálat mutatott kevesebb agressziót a küzdősportokat művelők között (bár néhány épp ellenkező tendenciáról számolt be). Egyes mérések szerint a tradicionális harcművészetek művelői körében kisebb, míg a „kemény” küzdősportokat művelők körében nagyobb az agresszivitás mértéke.⁶ Nevelési szempontból viszont sokkal fontosabb az a kutatási eredmény, hogy a harcművészeteket űzők alacsonyabb agressziószinttel rendelkeznek, mint nem sportoló és nem küzdősportot űző kortársaik.⁷ Az iskolai erőszak megszüntetése és megelőzése érdekében a 2020/21-es tanévtől bevezetett iskolaóri rendszer tükrében a fenti kutatási eredmény is rávilágít a harcművészetek iskolai alkalmazásának több pozitívumára.

A szorongás és a depresszió

A küzdősport erős koncentrációt igényel, így eltereli a figyelmet a gondokról, miközben sajátos teljesítményérzetet kelt egy feladat teljesítése, vagy a küzdőpartner legyőzése révén. Ezek hatására pedig endorfin termelődik, amely segít leküzdeni a negatív érzéseket.

⁵ Laczkó Tamás: A sport, mint társadalmi alrendszer. In: Laczkó Tamás – Rétsági Erzsébet (szerk.): A sport társadalmi aspektusai. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs, 2015, 9–17.

⁶ Damien Martin: The Positive Benefits of Traditional Martial Arts Training: What Does Martial Arts Training Achieve for the Individual? 2015. <http://www.karateforum.org/129> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 03.)

⁷ Morvay-Sey Kata: Budo harcművészetek alkalmazási lehetőségei az iskolai agresszió kezelésében. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2014.

A küzdősportok nemcsak az önértékelésben segíthetnek, hanem jellegük miatt a depresszió ellen is hatásosak.

A depresszióra utaló tünetek előfordulásának gyakorisága jól tükrözi a lakosság mentális egészségi állapotát, kihat a munkaképességre, a párkapcsolatokra, és rontja az életminőséget, legrosszabb esetben akár öngyilkossághoz is vezethet. A depresszió tehát a modern világ egyik legnagyobb fenyegetése. A World Health Organization adatai alapján több mint 264 millió ember érintett benne világszerte, így igen jelentős anyagi károkat is okoz. Még inkább sajnálatos, hogy közel 800 000 embertársunkat veszítjük el évente öngyilkosság miatt. Idehaza ezen a téren javuló tendencia tapasztalható, de még így is 2018-ban 1656 honfitársunk vetett véget önkezelésével az életének. 2019-ben összesen 1550 öngyilkosság történt Magyarországon, 106-tal kevesebb, mint 2018-ban, és 214-gyel kevesebb, mint 2017-ben. A leginkább aggasztó, hogy az öngyilkosság a 15–29 éves korosztály körében a második leggyakoribb halálozási ok.^{8, 9}

Ebből a perspektívából igen érdekes vonás, hogy a harcművészetek a harci jellegük mellett életmenő jelentőségük lehetnek a depresszió megelőzésének hatékony eszközeiként. Itt leginkább arra gondolunk, hogy a harcművészetek a gyermekek és serdülők pozitív gondolkodásmódjának javítására kiválóan alkalmasak, közben pedig közösséget is építenek. Ezekben a sportágakban jellemzően nagyon erős a kapcsolat a mester és tanítványa között, vagy a tanítványok (edzőtársak) között, melyek nevelési szempontból is nagy jelentőséggel bírnak.

A pszichoszociális hatások

Az edzőtársak testi épségének megőrzését – a szabályokon és védőfelszereléseken túl – a másik iránti tisztelet, bizalom és a kölcsönös kiszolgáltatottság is biztosítja, mindezek pedig fejlesztik a társas kapcsolatok építését. Ehhez társulnak még azok a pozitív pszichoszociális hatások, melyek főként a tradicionális harcművészetekben előforduló érzelmkontrolláló és értékeket közvetítő edzés módszereknek köszönhetők.¹⁰ A közös edzések, gyakorlatok, versenyek, vizsgák mind a kollektív magatartást alakító helyzetek, elősegítik a kollektív emberré formálást, az aktív közösségi élet kialakítását.

A koncentráció

A küzdősportok esetében az alaptechnikák elsajátítása sok gyakorlással, rengeteg ismétléssel történik, ezek egyaránt kitartást és alázatot követelnek a fiataloktól. A gyakorlatok fokozatosan épülnek egymásra, és közben egyre magasabb fokú koncentrációt igényelnek. Ezek során a jobb és a bal agyfélteke is egyre jobban összhangba kerül. A fokozott figyelem pedig a küzdősportok ösztönös velejárója, fenntartása és kiterjesztése, vagy éppen fókuszálása szintén fejlődik a gyakorlatok során.

⁸ Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 354 diseases and injuries for 195 countries and territories, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2818%2932279-7> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 29.)

⁹ A KSH és a Nyíró Gyula Országos Pszichiátriai és Addiktológiai Intézet magyarországi öngyilkossági statisztikai adatai alapján.

¹⁰ Morvay-Sey: i. m. 42.

Bizonyított, hogy a távol-keleti eredetű harcművészetek, mozgásgyakorlatok csökkentik a stresszt, a félelmet és a rossz közérzetet, ugyanakkor fokozzák a jó hangulatot és az öntudatot.¹¹

Kihaszni a képességeket, élni a lehetőségekkel

Ha a Maslow-piramisra, az emberi szükséglet-hierarchia egymásra épülő elemeinek modelljére tekintünk, akkor a harcművészetek az ezen való haladásunk, fejlődésünk során mindvégig segítenek minket az önmegvalósítás magasabb szintjére jutásban. Ennek során a harcművészetekre támaszkodva olyan egyénné válhatunk, aki képességeit maximálisan kihasználja és a rendelkezésére álló lehetőségekkel is maradéktalanul él. Sőt, a keleti filozófiák alapján az önmegvalósításon felül, akár az emberi tudat legmagasabb, legátfogóbb, holisztikusabb szintje is elérhetővé válhat.

A küzdőképesség az élet minden területén megfigyelhető és tapasztalható. A küzdősportokban hatványozott szerepet kap a negatív hatások gyors legyőzése, illetve a kihívást jelentő helyzetekkel – nagyobb erőfeszítéssel és magabiztossággal (egyfajta mentális keménységgel) – való szembeszállás képessége.

A tapasztalatok szerint azok a serdülők boldogabbak és elégedettebbek az életükkel, akik több olyan, megküzdésre irányuló (*coping*) módszert használnak, mint például problémamegoldás, a pozitív átértékelés, azaz magasabb adaptációs képességekkel rendelkeznek. Persze ez nem jelenti azt, hogy minden problémával segítség nélkül megküzdjenek, de mindenestre sokkal kevesebb kockázati tényező mellett fejlődnek, és rugalmas ellenállási képességgel rendelkezővé (rezilienssé) válhatnak.¹²

A fent említett területek pedig mind megegyeznek a honvédelmi nevelés keretében is fejlesztendő területekkel ezért a következőkben e közös metszéspontokat tárgyaljuk.

HARCMŰVÉSZET ÉS KÜZDŐSPORT A VILÁG HADSEREGEIBEN

Az emberiség történetének ősidők óta része volt az erőszak és a háborúskodás. Az elmúlt évezredek alatt a harc eszköztára folyamatosan alkalmazkodott az adott igényekhez és lehetőségekhez. Ennek során az emberiség a kövel-kézzel történő összecsapásoktól a kifinomult pusztakezes, hideg-, majd lőfegyveres harci technikákig jutott el, manapság pedig már a kibertérben is folyik egyfajta küzdelem.

A kérdéskört katonai oldalról megközelítve elmondható, hogy a kézitusa- és közelharc-kiképzés mindig is a katonák felkészítésének alapvető része volt, de tartalma, jelentősége folyamatosan változott és ma is változik. Joggal merülhet fel a kérdés: a lőfegyverek elterjedésével miért nem koptak ki a harcművészetek a haderő kiképzési rendszeréből? Ennek hátterében az húzódik meg, hogy az önbizalmat és a kemény harci szellemet erősítő lelki felkészítés jelentősége nem csökkent ma sem, ebben pedig a harcművészetek, küzdősportok már bizonyították jelentőségüket. A lőfegyverek elterjedésével a harcban közvetlenül alkalmazható tudás terén ugyan veszítettek jelentőségükből, de más, előnyös tulajdonságaikat megőrizve – egyfajta pedagógiai eszközként – az egyén tökéletesedését szolgálják. Ezáltal

¹¹ Nyilasy Péter: Küzdősport és pszichológia. Szakdolgozat. Integrál Akadémia, Budapest, 2013.

¹² Pikó Bettina – Hamvai Csaba: Stressz, coping és reziliencia korai serdülőkorban. Iskolakultúra, 22. évf. 2012/9., 24–33.

a harcművészetek a katonai feladatok és a mindennapok különböző nehéz helyzeteire is felkészültséget biztosíthatnak.

Meg kell említenünk azt is, hogy a célok és eszközök tekintetében itt egyfajta határmezsgyéhez érkeztünk, ami bizonyos felosztást tesz lehetővé. A mai katonák a harctéri felszerelésben igen korlátozott mozgásokra képesek csak, ugyanakkor jellemzően nem egyedül harcolnak. Számukra az ellenség ártalmatlanná tétele és a saját túlélésük biztosítása az elsődleges cél. Lényeges eltérés az is, hogy a harcművészetekben elsősorban önvédelemből alkalmazzák a technikákat, míg a katonák a taktikai előny megszerzése érdekében inkább megragadják a kezdeményezést.

Manapság a küzdősportok általában másról szólnak: a küzdősportoló rendszerint győztes, bajnok akar lenni. A testi értelemben vett harcra helyezi a hangsúlyt, miközben a kulturális vagy a lelki fejlődéssel nem, vagy csak nagyon kismértékben foglalkozik.

A művészi szintre emelt távol-keleti harcművészetben pedig a versenyzés másodlagos, itt elsősorban a testi-lelki harmónia jelenik meg, és ezek mögött egy spirituális és/vagy szellemi rendszer is áll. A harcművészek a jellem fejlesztését, a gyakorlatok tökéletesítését tűzik ki célul, s az adott rendszert s annak filozófiáját egyfajta életmódként kezelik. Ezáltal a tradicionális ősi harcművészetek máig meg tudták őrizni a szellemiségüket, értékrendjüket, legfőbb motívumukat, azaz, hogy társadalmi szinten is értékes és jó embereket neveljenek.¹³

Az egyes hadseregek más és más sportágakat, harcművészeti irányzatokat vagy ezek különböző ötvözeit alkalmazzák. Közös vonásuk azonban, hogy a katonák kiképzésében az alapok egymásra épülését adó küzdősportok valamilyen szinten megjelennek, ezen belül az ökölvívás, a judo vagy a karate a legjellemzőbb.¹⁴

Legyen szó bármelyik harcművészeti irányzatról vagy küzdősportról, több okból is előnyös a haderő szempontjából, ha ezekben jártas katonák a tagjai. A technikai tudáson túl egyrészt a fegyelmet, a tiszteletet, a küzdeni tudást már ismerő egyének beillesztése könnyebb, másrészt később, a katonai szolgálat nehezebb pillanataiban, a fizikai állapot és a lelki egészség hosszú távú megőrzésének szempontjából is számos előnnyel jár. Gondoljunk csak bele, hogy akár a haderőről, akár egy civil vállalatról beszélünk, mindegyik esetében a legalapvetőbb érték maga az ember, a humán erőforrás. A munkatársak egészsége jelentős tényező a gazdaság működése szempontjából. A párhuzam a haderőre tekintve is érvényes, hiszen a katonaaállomány idő előtti „elhasználódása”, felesleges túlterhelése vagy a foglalkozási ártalmak és a mentális terhelések itt is mind a hatékony működés ellen hatnak.¹⁵

A sportnak, különösen a katonai vonatkozású sportágaknak kitüntetett szerepe van a NATO-tagországok haderőiben. De a haderő és társadalom közötti híd szerepét betöltő tartalékos állomány tekintetében ez talán még fokozottabb jelentőséggel bír.¹⁶

A harcművészetek a mindennapok különböző nehéz helyzeteire is felkészültséget adnak, ezért honvédelmi szempontból is előnyösek, hiszen akár aktív, akár tartalékos katonákról beszélünk, mind a katonai szolgálat alatt, mind a civil karrierjük vagy családi életük so-

¹³ Zöllei Zoltán: A katonai közelharc- és kizárólagos kiképzés az első világháborútól napjainkig, valamint ezek hatása a Magyar Honvédség kiképzési rendszerére. PhD-értekezés. ZMNE, Budapest, 2003.

¹⁴ Harcművészet és küzdősport a világ hadseregeiben. Honvedelem.hu, 2016. 10. 29. <https://honvedelem.hu/hirek/sport/harcmuveszet-es-kuzdosport-a-vilag-hadseregeiben.html> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 02.)

¹⁵ Laczkó: i. m. 9–17.

¹⁶ Ujházy László: Az Egyesült Királyság tartalékos szövetsége. Új Honvédségi Szemle, LXI. évf. 2007/9., 63.

rán jól hasznosíthatják azokat az előnyöket, amiket a harcművészetekből meríthetnek. Azt is meg kell említenünk azonban, hogy ez az összefüggés nem új keletű felfedezés. Így érdemes röviden visszatekinteni a harcművészetek hazai megjelenésére.

A KELETI HARCMŰVÉSZETEK MEGJELENÉSE HAZÁNKBAN

A kutatások alapján a keleti harcművészetek hazai megjelenése a *judó*val kezdődött.¹⁷ Amikor Kanó Dzsigoró (1860–1938) többdanos dzsiudzsicu (vagy jiu jitsu)¹⁸ mester megalkotta rendszerét, amit „*dzsúdónak*” (judo) nevezett el, elhagyta belőle az életre közvetlen veszélyes, illetve a súlyos sérülések okozására használt technikákat. Ezáltal sportolásra alkalmassá tette, majd ezt adta át a nyilvánosságnak, elsősorban a fiataloknak. Kanó volt az a mester, aki a dzsiudzsicut átvezette a *do* vonalára. Ő csinált belőle az ifjúság nevelésére alkalmas eszközt, ezt követően válhatott a judo általánossá a japán iskolai oktatásban.

Az orosz–japán háború végét jelentő csuzimai japán győzelem¹⁹ után a világ közvéleménye felfigyelt a japánok sikereire és a mögötte lévő harcművészetre. A szakértők szerint ugyanis a háborús győzelem egyik oka a japán katonák közelharcban való jártassága volt.²⁰ A világ pedig egyszeriben el szeretne volna tanulni a titkot.

Sasaki Kichisaburo, a judo megalapítójának tanítványa Szemere Miklós felkérésére érkezett Magyarországra 1906-ban, hogy judót oktasson. Megjegyzendő, hogy az utazás és a tanfolyam minden költségét Szemere saját vagyonából fedezte.²¹

Báró Szemere Miklós (Kisazar, 1856 – Bécs, 1919) kiemelkedően sokat tett a honvédelmi nevelés fejlesztése terén. Többször felszólalt az országgyűlésben az ifjúság sportja és a honvédelmi nevelés fontossága ügyében.²² A szavakon és röpiratokon túl a céllövészet honvédelmi célú népszerűsítése érdekében kitűnően felszerelt lövőházat építtetett pusztaszentlőrinci birtokán 1903-ban, ahol több nemzetközi versenyt is rendezett. Erőfeszítései eredményét igazolta, hogy dr. Prokopp Sándor – aki ezen a lőtéren nevelkedett – 1912-ben a stockholmi olimpián aranyérmét szerzett 300 méteres hadipuska versenyszámban.

Szemere munkálkodása és anyagi áldozata, valamint Prokopp szenzációs eredménye hatására a lövészsport mint a honvédelmi nevelés egyik eszköze nagyot fejlődött akkoriban. De a vívás és a lovassport is nagyon sokat köszönhet Szemerének.²³ E kivételes ember hazaszeretetének és példamutatásának emléket állítva indította el a Honvédelmi Sportszövetség a Szemere Miklós Vetélkedőt, a korszerű honvédelmi nevelési program egyik elemét.²⁴

¹⁷ A „ju” szó jelentése „természetesnek lenni”, ésszerűen viselkedni. Tehát a természet törvényszerűségeinek megfelelően cselekedni. A „do” szó „tökéletesített módszer”, „szellemi utat” jelent. Szó szerinti fordításban „lágú művészet”. Találó a magyar elnevezése is: cselgáncs. A szóösszetétel első része „csel”, a gondolatiságra, a szellemiségre, a „gáncs”, a fizikai képességekre: erő, gyorsaság, ügyesség stb. utal.

¹⁸ Elterjedt egyéb írásmódjai: ju-jitsu, jujitsu, jiu-jitsu, ju-jutsu, ju jitsu, ju jutsu, dzsiudzsicu stb.; több száz év alatt kifejlesztett japán harcművészet.

¹⁹ Az orosz–japán háború utolsó, döntő csatája, 1905.

²⁰ Sasaki Kichisaburo: Djudo a japán dzsiu-dzsiu tökéletesített módszere. (Fordította dr. Speidl Zoltán.) Magánkiadás, Budapest, 1907.

²¹ Halász Attila: Szemere Miklós és a japán harcművészet magyarországi kezdetei. 1. rész – Italo Santelli és Sasaki Kichisaburo. 2020. 05. 06. <http://onedropzen.hu/karate/2020/05/06/szemere-miklos-es-a-keleti-harcmuveszet-magyarorszag-i-kezdetei-1-resz/> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 29.)

²² Szemere Miklós: Négy országgyűlési beszéd. Athenaeum, Budapest, 1902, 1–66.

²³ Tangl Balázs: Katonai céllövészet és katonás nevelés a századfordulós Magyarországi iskoláiban. AETAS, 32. évf. 2017/1., 45–67.

²⁴ <https://www.szemereprogram.hu/> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 22.)

Visszatérve a Szemere-féle judooktatáshoz, mostanra már bizonyosan mindenki számára nyilvánvaló az összefüggés, amit Szemere is meglátott: a fizikai erőpróbán túl a harcművészet a jellemképzés terén is komoly pedagógiai eszköz, így az a honvédelmi nevelés kiváló kelléke lehet.²⁵

A négy hónapos budapesti judotanfolyamra (amely az első volt Európában) katonák, rendfenntartók és egyetemi hallgatók jelentkeztek. A tanfolyam végére 60-ból mindössze 4 fő maradt a csoportban. A japán mester szerint „...az állandó érdeklődés és a megkívánt odaadás” hiányában a magyarok nem voltak érettek még a judóra. Szerencsére a maroknyi utánpótlásból és Szemere további támogatásából a judo mégis fejlődésnek indulhatott hazánkban. 1928-tól Vincze Tibor buzgólkodott a judo népszerűsítésén, majd 1931-ben megalakult az első judoklub is.²⁶

A judo korai megjelenése Magyarországon nagy hatással volt a harcművészetek pedagógiai értékeinek felismerésére.²⁷ A hazafias és honvédelmi nevelés két világháború közötti időszakát vizsgálva a leventemozgalom és a cserkészlet tekintetében elmondhatjuk, hogy a sport elsősorban a közösségépítés eszközeként játszott szerepet, melyben az egészségmegőrzés, a jellemfejlődés is nagy jelentőséggel bírt, de a harcművészetek ezekben nem kaptak komoly szerepet.

1945 után, mint az élet más területein is, a hazafias és honvédelmi nevelés terén is a szovjet minták szisztematikus másolása következett be. A harcművészetek a tiltás és tűrés időszakában nem élvezték azt az állami támogatást, amelyet más sportok. A Magyar Honvédelmi Szövetségben a lövészet és a technikai sportok játszották a fő szerepet, a küzdősport és a harcművészet nem került előtérbe.

A történelmi szálak kutatásánál nem hagyhatjuk ki a 9. század és a 20. század között élt magyarság harci kiképzési formáira épülő fegyveres és pusztakezes harcművészeti irányzat, a *baranta* említését. A 90-es évektől újjáéledő önálló magyar harcművészeti irányzat a magyar harci testkultúra megmaradt és megőrzött elemeinek rendszerbe foglalását és továbbfejlesztését tűzte ki célul. A *baranta* növekvő népszerűsége mögött a történelmi magyar gondolkodásmódból származtatott életfilozófiája is meghúzódik, amivel egyedülálló szellemi, lelki és fizikai rendszert alkot.²⁸

A fenti példák is jól szemléltetik a sport történelmi korszakokon áthúzódó fejlődésének társadalmi változásokra gyakorolt hatását, ezért mondhatjuk, hogy a sport egyfajta értéktremtő funkcióval rendelkezik a társadalomban. Mindazonáltal jól megfigyelhető a politikai, társadalmi változások visszahatása egyes sportágak és a sport általános – nem mindig zavar-talan – fejlődésére is.

²⁵ Sasaki Kichisaburo: i. m.

²⁶ Hazai judo története. <http://judo.hu/judo-mindenkinek/hazai-judo-tortenete> (Letöltés időpontja: 2020. 08. 30.)

²⁷ Dr. Borbély Attila: Keleti küzdősportok Magyarországon a sportpolitika és a sportgazdaság változásai tükrében. PhD-értekezés. Semmelweis Egyetem, Budapest, 2005.

²⁸ Zrínyi Baranta HMFSE: A Baranta ma. <http://baranta.gportal.hu/gindex.php?pg=1629219> (Letöltés időpontja: 2020. 09. 02.)

A HARCMŰVÉSZETEK A KÖZNEVELÉSBEN

A küzdősportok esetében egy 1985-ben indult kísérleti program sikere, továbbá a küzdősportok növekvő népszerűsége és a testnevelő tanárok képzésébe történő beépítése készítette elő a magasabb szintre lépést. Ezekre a már létező alapokra támaszkodva merült fel a küzdősportok általánosabbá tételének igénye.²⁹

Az előkészítő munka, illetve a szabadidős sport népszerűsége, évtizedes eredményei és egyre több oldalról igazolt pozitív hatásai alapján – a testnevelés és sport műveltségterületen belül – új testgyakorlati és sportágak (többek között a küzdősportok, az önvédelem témakörei is) helyet kaphattak a kilencvenes évektől megjelenő magyarországi tantervekben. Ezáltal tehát már iskolai keretek között is elsajátíthatóvá váltak az alapok, ugyanakkor ennek bevezetése nyilván megoldandó feladatokat is hozott magával az oktatók, a módszerek, a felszerelés és a helyszínek tekintetében.³⁰

Jelentős előrelépés volt az 1995-ben megjelent Nemzeti Alaptanterv (NAT), mert ennek témakörei között megjelentek a *Küzdőfeladatok és -játékok*, valamint az *Önvédelem, küzdősportok*. A témakörön belül pedig a judót, az aikidót és a birkózást (grundbirkózást) nevesítették. A judo és az aikido beemelése több szempontból is fontos, hiszen e sportágak gyakorlása során kiemelt lehetőség nyílik olyan pozitív személyiségjegyek kialakítására, mint például az agresszió feletti kontroll az önfegyelem gyakorlására, vagy a konfliktuskezelés megtanulására.

A kezdeti fellendülés után sajnos a későbbi évek központi tanterveiben e téren vissza lépés volt tapasztalható. A mindennapi testnevelés bevezetésével biztosított lett a lehetőség e terület edzéseivel is kiváltani a testnevelésórák egy részét. A Magyar Judo Szövetség pedagógusok felkészítésével és eszközök iskolákba történő kihelyezésével is támogatja a sportág fiatalokkal történő megismertetését.³¹

A 2020/2021-es tanévtől életbe lépett új Nemzeti Alaptanterv összeállításánál a hazafias és honvédelmi nevelés stratégiai munkacsoport szakmai anyagokkal, javaslatokkal segítette az Emberi Erőforrások Minisztériumának munkáját abból a célból, hogy az új NAT-ban hangsúlyosabban szerepeljen a hazafias és a honvédelmi nevelés.

Témánkat illetően a 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozókban három iskolai küzdősport, a birkózás, a judo és a karate mozgásanyagára került nagyobb hangsúly.³² Amennyiben fel akarjuk használni a harcművészeteket a 21. századi oktatásban is, célszerű úgy szerepeltetni ezek mozgásanyagát és módszertanát, hogy azok szorosan kapcsolódjanak más tantárgyak (például a biológia, a művészettörténet, a történelem, a vallások stb.) tananyagához is, így teljesebben ki hatékonyaságuk és válhatnak majd igazán hasznos nevelési eszközzé. Hiszen hiába a legjobb tananyag, ha felemás marad az értékrend közvetítése. Nézőpontunk szerint éppen ebben a fontos folyamatban kaphatnak nagyobb szerepet a harcművészetek az iskolákban.

²⁹ Morvay-Sey: i. m.

³⁰ Morvay-Sey Kata – Rétsági Erzsébet: A küzdősportok és az önvédelem iskolai oktatásáról. Új Pedagógiai Szemle, 2010/3–4., 129–139. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00140/pdf/EPA00035_upsz_2010_3-4_129-139.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 09. 03.)

³¹ Tóth László: A Magyar Judo Szövetség sportágfejlesztési programjai. In: Nagy József et al. (szerk.): Új megoldások, innováció a honvédelmi nevelésben. MTTOSZ, Budapest, 2019, 45–46.

³² Oktatási Hivatal: A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók. https://www.oktatas.hu/kozneveles/keret_tantervek/2020_nat (Letöltés időpontja: 2020. 09. 10.)

A HARCműVÉSZETEK SZEREPE A HAZAFIAS ÉS HONVÉDELMI NEVELÉSBEN

A honvédelmi nevelés célja a haza védelmére nevelés. Ez a feladat természetesen felveti az erőszakmentességet, a béke megőrzésére történő nevelést, amivel tökéletesen egybevágnak a harcművészetek békés filozófiája, mint ahogy mindkét esetben egyezik a támadóval szemben való fellépés szükségszerűsége is. Ez a szükségszerűség az, amely a béke és a harc közötti látszólagos ellentétet feloldja, legyen szó a védelem egyéni, önvédelmi vagy akár a társadalmi, honvédelmi dimenziójáról. Ezáltal mindkettő a védelmi harcra készít fel, a béke érdekében.

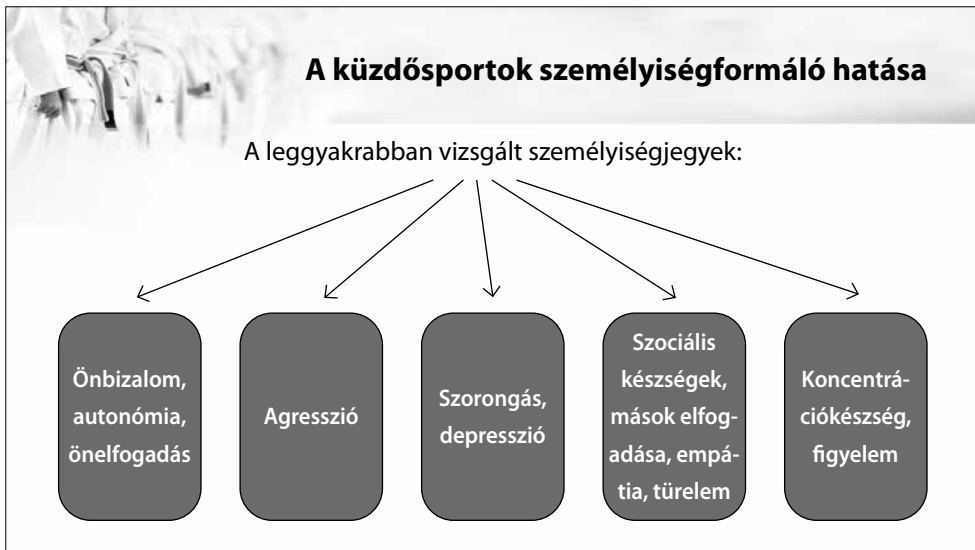
Láthatjuk azt is, hogy ezek a sportágak garantáltan javítani fogják a mozgáskoordinációt, edzik a testet és alakítják a személyiséget. Mivel a küzdősportok, a harcművészetek különösen jó lehetőséget kínálnak arra, hogy az ember találkozzon önmagával, ráismerjen a saját erősségeire, gyengeségeire, sőt arra is, hogy változtasson ezeken, a fiatalok fejlesztésében, különösen a hazafias és honvédelmi nevelés terén, igen nagy jelentőségük van. Egy fiatal, aki csak ismerkedik a sportággal, jó eséllyel nincs hozzászokva a támadáshoz és a védekezéshez. Ez egy teljesen új területe az életnek, melyre nyitottnak kell lennie, hiszen alkalmazkodnia kell a változó helyzetekhez, ehhez pedig a harcművészetekből követendő mintákat, értékeket, módszereket kaphat. E kompetenciák később ugyanúgy hasznára válhatnak egy fiatalnak a civil karrierje vagy a katonai hivatása során, de ezek gyakorlása során nem elsődleges cél a katonai pályára történő előkészítés.

A honvédelmi nevelés az egyén szintjén, a küzdősportok esetében közvetett úton valósul meg, bár nagyon intenzív módon. Ne gondoljuk, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés rendszerét a küzdősportok alkalmas módon helyettesíthetik, viszont a honvédelmi nevelés komplex rendszere is hiányosságokat mutatna a küzdősportok nélkül. Valójában a küzdősportok speciális lehetőségei a honvédelmi nevelés rendszerének alkotórészeként töltik be fejlesztő szerepüket. Tágabb perspektívából megközelítve a kérdést azt mondhatjuk, hogy a sport, azon belül is a harcművészetek mint a honvédelmi nevelés kiváló kellékei, jól kamatoztatható képességekkel ruházzák fel a művelőit, általuk pedig a szervezetek hatékonysága növekszik, végső soron pedig a társadalom válik ellenállóbbá, erősebbé.

Mára a sport az egyetemes kultúra szerves részét képezi. Kialakulásában és fejlődésében döntő szerepet játszanak a mindenkori társadalmi összetevők. Általánosságban elmondható, hogy a testnevelés nemcsak a jelenben, hanem a múltban is emelte a nemzeti öntudatot. Nehéz helyzetekben, háborús időkben, az elnyomás korszakaiban, amikor akaraterőre és erkölcsi erőre volt a legnagyobb szükség, a nemzetek a testnevelésben a megmaradás eszközt látják.³³ Ugyanakkor a sport fontos szerepet kapott a haderő felkészítésében és harc-képességének megőrzésében is. A harcművészetek pozitív jellemformáló hatásai miatt a honvédelmi nevelés rendszerében is kiemelkedő helyet foglalnak el.

A származtatható hatások – az egyén szellemi, fizikai, egészségi, mentális, szociális állapotától a haderő harcképességén át a társadalmi rezilienciáig terjedően – nagyon komplex területeket érintenek. Mindezekből úgy látjuk, hogy vizsgálódásunk alapján igazolást nyert azon feltevésünk, miszerint a küzdősportok széles körű gyakorlása hozzájárul a társadalom ellenálló képességének növeléséhez.

³³ Laczkó: i. m. 9–17.

ÖSSZEGZÉS

A honvédelemre való felkészítés nem különálló, pluszfeladata a nevelésnek, hanem az egész nevelés rész céljaként jelenik meg, annak irányultsága és végső soron eredménye. Tartalmát tekintve úgy foglalható leginkább össze, hogy a fiatalság erkölcsi, tudati, akarati és fizikai előkészítése a haza védelmének az Alaptörvényből fakadó feladataira.³⁴

A nevelés mint érték közvetítő tevékenység folyamatában – különösen ennek rész céljaként a hazafias és honvédelmi nevelés szempontjából – a harcművészetek iskolai vagy szabadidős oktatása szükséges és bizonyítottan jól alkalmazható eszköz a tanulók személyiségfejlesztésében.

A haza védelmére való felkészítés komoly múltra tekinthet vissza. A harcművészetek alkalmazása a honvédelmi nevelésben szintén nem korunk felfedezése. A magyar gyökerű baranta közvetlenül és közvetett módon, de már évszázadok óta hozzájárult hazánk védelmi feladatainak ellátásához. A judo honvédelmi célzatú hazai bemutatkozása is több mint százéves múltra tekinthet vissza.

A harcművészetek olyan belső tartást adnak az embernek, ami máshol nem nagyon szerezhető meg. Fegyelem, önmérséklet és olyan határozottság tanulható belőle, ami bármely munkában, de különösen a katonai hivatásban nagy segítsége lehet bárkinek, kiterjedt formában pedig erősebbé, ellenállóbbá teheti az egész társadalmat. Ehhez fontos, hogy különösen a fiatalokat készítsük fel az élethez szükséges készségekre és magabiztosságra, segítsük őket a lehetőségek kiaknázásában, neveljük őket alkalmazkodóképességre, váljanak rezilienssé, hogy később bármely helyzeten sikeresen átlendülhessenek. E folyamatban a harcművészetek nagy segítséget nyújthatnak. Úgy gondoljuk, hogy egyéni szinten ez jelenthet igazi változást egy fiatal életében, szélesebb körben, kollektív szinten művelve pedig ezek jelentős változásokat hozhatnak az egész társadalomban.

³⁴ Dr. Ágoston György (szerk.): A honvédelmi nevelés feladatai az iskolai oktató-nevelő munka során. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.

A harcművészetek tehát az egyén és az állam szempontjából is számtalan pozitív hatást fejthetnek ki, céljaikat tekintve pedig a hazafias és honvédelmi nevelés feladataival is teljes egyezőséget mutatnak.

Úgy gondoljuk, hogy a mai társadalmi kihívások tükrében a nevelés céljának a test, az elme és a lélek harmonikus és eredményes működését tekinthetjük. E nemes feladatban a harcművészetek olyan eszközt jelenthetnek, melyek egyéni és társadalmi szinten is pozitív változásokat hozhatnak, így a harcművészetek hazánk és nemzeti közösségünk jövőjét, érdekét, egyben ön- és honvédelmét is szolgálják.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dr. Ágoston György (szerk.): *A honvédelmi nevelés feladatai az iskolai oktató-nevelő munka során*. Egységes jegyzet. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.
- Gergely Ábel: *Egy mai fiatal a hazaszeretetről. Kell-e szeretni a hazát?* Koloknet.hu, 2011. 04. 05. <https://www.koloknet.hu/életmod/kell-e-szeretni-a-hazat/>
- Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 354 diseases and injuries for 195 countries and territories, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2818%2932279-7>
- Halász Attila: *Szemere Miklós és a japán harcművészet magyarországi kezdetei*. 1. rész – *Italo Santelli és Sasaki Kichisaburo*. 2020. 05. 06. <http://onedropzen.hu/karate/2020/05/06/szemere-miklos-es-a-keleti-harcmuveszet-magyarorszag-kezdetei-1-resz/>
- Harcművészet és küzdősport a világ hadseregeiben. Honvedelem.hu, 2016. 10. 29. <https://honvedelem.hu/hirek/sport/harcmuveszet-es-kuzdosport-a-vilag-hadseregeiben.html>
- Hazai judo története. <http://judo.hu/judo-mindenkinek/hazai-judo-tortenete>
- Laczkó Tamás: *A sport, mint társadalmi alrendszer*. In: Laczkó Tamás – Rétsági Erzsébet (szerk.): *A sport társadalmi aspektusai*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2015, 9–17.
- Martin, Damien: *The Positive Benefits of Traditional Martial Arts Training: What Does Martial Arts Training Achieve for the Individual?* 2015. <http://www.karateforum.org/129>
- Morvay-Sey Kata: *Budo harcművészetek alkalmazási lehetőségei az iskolai agresszió kezelésében*. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2014.
- Morvay-Sey Kata – Rétsági Erzsébet: *A küzdősportok és az önvédelem iskolai oktatásáról*. Új Pedagógiai Szemle, 2010/3–4., 129–139. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00140/pdf/EPA00035_upsz_2010_3-4_129-139.pdf
- Nyilasy Péter: *Küzdősport és pszichológia*. Szakdolgozat. Integrál Akadémia, Budapest, 2013.
- Oktatási Hivatal: *A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók*. https://www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat
- Pikó Bettina – Hamvai Csaba: *Stressz, coping és reziliencia korai serdülőkorban*. Iskolakultúra, 22. évf. 2012/9.
- Sasaki Kichisaburo: *Djudo a japán dzsiu-dzsiu tökéletesített módszere*. Magánkiadás, Budapest, 1907.
- Simicskó István: *A Honvédelmi Sportszövetség szerepe a honvédelmi nevelés új alapokra helyezésében*. Új megoldások, innováció a honvédelmi nevelésben, tapasztalatcseré és módszertani börze, Milton Friedman Egyetem, Budapest, 2019. 11. 20.
- Szabó Zoltán István: *Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az irányítunk?* Honvédségi Szemle, 146. évf. 2018/6.
- Szemere Miklós: *Négy országgyűlési beszéd*. Athenaeum, Budapest, 1902.

- Szűcs László: *Százmillió emberrel végzett a fekete halál*. Honvedelem.hu, 2010. 07. 07. <https://honvedelem.hu/hirek/szazmillio-emberrel-vegzett-a-fekete-halal.html>
- Tangl Balázs: *Katonai céllövészet és katonás nevelés a századfordulás Magyarországi iskoláiban*. AETAS, 32. évf. 2017/1.
- Tóth László: *A Magyar Judo Szövetség sportágfejlesztési programjai*. In: Nagy József – Vitkovics Mercédesz – Beke Krisztina (szerk.): *Új megoldások, innováció a honvédelmi nevelésben*. MTOSZ, Budapest, 2019.
- Ujházy László: *Az Egyesült Királyság tartalékos szövetsége*. Új Honvédségi Szemle, LXI. évf. 2007/9.
- Zöllei Zoltán: *A katonai közelharc- és kizárólagos kiképzés az első világháborútól napjainkig, valamint ezek hatása a Magyar Honvédség kiképzési rendszerére*. PhD-értekezés. ZMNE, Budapest, 2003.
- Zrínyi Baranta HMHSE: A Baranta ma. <http://baranta.gportal.hu/gindex.php?pg=1629219>

Vartmann György alezredes – Kakuk Kinga alezredes:

A MAGYAR HONVÉDSÉG ALTISZTI AKADÉMIÁN AZ ÚJ SZAKKÉPZÉSI TÖRVÉNY SZERINTI ELSŐ FELVÉTELI ELJÁRÁS ELEMZŐ ÉRTÉKELÉSE

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.9

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tanulmány a Magyar Honvédség Altiszti Akadémia államilag elismert altisztképzési rendszerének felvételi eljárását mutatja be az új jogszabály bevezetésekor. Kérdőív alapján elemzi a nyílt napon megjelent korosztály jellemzőit, valamint következtetéseket von le a folyamatban érintett szervezetek munkájával kapcsolatban. A következtetések eredményeként ajánlásokat fogalmaz meg.*

KULCSSZAVAK: *katonai oktatás, katonai szakképzés, altisztképzés, MH AA, felvételi eljárás, nyílt nap, katonai képzési adatok*

BEVEZETÉS

A 2020/2021-es tanév volt az utolsó a szakképző iskolák – így a Magyar Honvédség Altiszti Akadémia (MH AA) – esetében, amikor a köznevelés egységes szabályozási rendszerében¹ egyfajta átmeneti időszakban folytatták le a jelentkező diákok felvételi eljárását.

A kormányzat ebben az időszakban a *Szakképzés 4.0 – A szakképzés és felnőttképzés megújításának középtávú szakmapolitikai stratégiája, a szakképzési rendszer válasza a negyedik ipari forradalom kihívásaira* című stratégia elfogadásáról és a végrehajtása érdekében szükséges intézkedésekről szóló 1168/2019. (III. 28.) Kormányhatározatban foglaltak szerint kezdte meg a szakképzési rendszer megreformálását, és a szakképzés teljes egészének (tartalmi és szerkezeti) átalakítását tűzte ki célul.

A folyamat eredményeként a szakmai tartalmában és fogalomrendszerében is teljesen újszerű, 2020. január 1-jétől hatályba lépett új szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvényt 2019. november 28-án, a Magyar Közlöny 2019. évi 191. számában hirdették ki. A törvény mögötti végrehajtási rendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 12/2020. (II. 7.) Kormányrendelet 2020. február 7-én, a Magyar Közlöny 2020. évi 20. számában jelent meg, és 2020. február 15-től lépett hatályba. A kormányrendelet az 1. számú mellékletben tartalmazta az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről szóló 150/2012. (VII. 6.) Kormányrendeletet leváltó és a szeptembertől indítandó szakmák Szakmajegyzékét, de a képzésekhez szükséges belépési követelményeket nem határozta meg. A szakképzésbe történő belépés feltételeit megjelöltéző képzési és kimeneti követelmények (KKK) és programtervek (PTT) csak ezt követően

¹ A köznevelésről szóló 2011. évi CXC. és szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvények, valamint a mögöttük megjelenő tanévi rendje rendelet szabályozásának megfelelően.

jelentek meg, így a fiatalok pályaválasztásában és a szakképzést folytató intézmények felvételi eljárásában ez okozott némi nehézséget. A KKK 2020 májusára, a PTT az év júniusára készültek el.²

Az új szakképzési rendszerben történő átalakítás a *11. Honvédelem* ágazatba, a honvédelmi miniszter mint ágazatért felelős miniszter felelősségi körébe tartozó szakképesítéseket is érintette, így – a jelen tanulmányban és a felvételi eljárásban ismertetett – az ágazatba tartozó 5 1031 11 04 szakmaazonosító számú honvéd altiszt szakmát is.

A HM szakképzési átalakításában a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 290/2011. (XII. 22.) Kormányrendelet 11. § 19. pontja 2019. január 1-jétől a Magyar Honvédség parancsnokának feladat- és hatáskörébe rendelte a katonai köznevelési intézmény, az MH AA fenntartói irányítását, valamint a katonai szakképesítések katonai-szakmai követelményeinek kidolgozását.

ELŐZMÉNYEK, A FELVÉTELI ELJÁRÁS FOLYAMATÁNAK ÉS A NYÍLT NAPNAK AZ ELŐKÉSZÍTÉSE

A Magyar Honvédség parancsnoka (MH PK) 2019. október 22-ei keltezéssel, az 59-92/2019. nyilvántartási számú levelében döntött és küldte meg levelét a humánpolitikáért felelős helyettes államtitkár részére a 2020/2021-es tanév beiskolázásával kapcsolatban. Döntésének eredményeként öt honvéd altiszt ágazat szakmairányon 48-53 fővel (katonai pénzügy 15 fő, repülésbiztosító 5-8 fő, állami légijármű-szerelő 10 fő, állami légijármű-műszerész 10 fő, katonai informatikarendszer-üzemeltető 8-10 fő) volt tervezve képzés és beiskolázás az MH AA-n a 2020 szeptemberétől induló tanévben.

Az MH AA a döntés ismeretében megkezdte az új tanévhez tartozó felvételi tájékoztató és a jelentkezési lap új felvételi követelmények szerinti előkészítését, valamint az MH PK döntése minisztériumi megerősítésének érdekében a HM Oktatási, Tudományszervező és Kulturális Főosztály (HM OTKF) részére levelet terjesztett fel. A minisztériumi megerősítés a beiskolázással kapcsolatban egy 2019. november 8-ai keltezésű levélben érkezett meg az MH AA parancsnokának címezve. Az iskola ezt követően terjesztette fel a kidolgozott felvételi tájékoztatót³ és jelentkezési lapot⁴ a HM OTKF részére. Erre a jóváhagyó döntés 2019. november 25-ei keltezéssel érkezett vissza, így az MH AA honlapján a 2020/2021-es tanév beiskolázásával kapcsolatos tájékoztató információk a 2019. december 2-i héten jelenhettek meg.

A felvételi információk megkésett megjelentetésének ellensúlyozása érdekében az MH AA a Klebelsberg Központ tankerületi és a szakképzési centrumok központjainak, valamint a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal (NSZFH) honlapján elérhető szakképzési intézményeknek, továbbá a katonai nevelésben részt vevő és a HM által nyilvántartott középfokú iskolák részére még aznap több mint 550 db e-mailt küldött ki. A levél

² A dokumentumok az Innovatív Képzéstámogató Központ honlapján (<https://szakkepzes.ikk.hu/kkk-ptt>) érhetőek el.

³ Felvételi tájékoztató: A Magyar Honvédség Altiszti Akadémia felvételi tájékoztatója a 2020/2021. tanévben a Honvéd altiszt szakképzésére felvételizők részére. https://www.mhaa.hu/assets/Felveteli_szabalyzat_2020.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 11.)

⁴ JELENTKEZÉSI LAP Honvéd altiszt-jelölt képzésre. https://www.mhaa.hu/assets/JELENTKEZESI_LAP_OKJ_kepzesre_2020.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 11.)

a 2020/2021-es tanévben indításra tervezett honvéd altiszt szakképesítés kimenetekről, a felvételi eljárásról, az iskola tervezett nyílt napjáról tartalmazott tájékoztatót, továbbá küldtek egy prezentációt és egy jelentkezési lapot, melyek segítségével az osztályfőnökök az érdeklődő diákokat tájékoztatni tudták, valamint a megküldött információk birtokában a jelentkezési lappal a diákok MH AA-ra történő jelentkezését segíthették. Később a két helyszínen, Szentendrén és Szolnokon megszervezendő nyílt nap részletes programját is megküldték, ahol a célközönségben már az agrárminisztérium szakképzési intézményei is szerepeltek, így a toborzás során összesen közel 600 intézményt értek el.

A szolnoki telephely oktatói – az iskolák központi e-mailen történő megkeresésén túl – több középfokú oktatási intézményben népszerűsítő foglalkozást is tartottak, továbbá a nyílt napi rendezvényt – az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság szolnoki szervezetével együttműködve – a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Civil Információs Centrum ingyenes hírlevele (*Civil Forrás*) 2020. januári számában⁵ is megjelentették.

Az MH AA 2020. január 9–11. között a hatékonyabb toborzás érdekében az MH Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság munkatársainak segítségével megjelent az *Educatio 2020* kiállításon⁶ is, melyen mintegy ötvenötezer fő, elsősorban felsőoktatási tanulmányok iránt érdeklődő, főként pályaválasztás előtt álló diák vett részt. A kiállítók között nemcsak külföldi tanulmányokat hirdető szervezetek, hanem a hazai felsőoktatási, szakképző intézmények mellett huszonhárom szakképzésben érintett cég és intézmény között jelent meg az MH AA kiállítóként, ezzel is népszerűsítve a katonai szakképzést.

A NYÍLT NAP ÉS A NYÍLT NAPON KIOSZTOTT ÉS KITÖLTÖTT KÉRDŐÍVES KUTATÁS ELEMZÉSE

A nyílt nap résztvevőinek száma és a kérdőív célja

A kezdeti nehézségek ellenére – az MH AA erőfeszítéseinek eredményeként – a szolnoki telephelyen 09.00 órai és a székhelyen, Szentendrén 10.00 órai kezdetű 2020. január 23-ai nyílt napi rendezvényt szép számú érdeklődő kereste fel. Előzetes regisztrációval több mint 210 fő jelezte részvételét a szentendrei rendezvényen, de további személyek is érkeztek, akik a helyszínen tettek eleget a regisztrációs kötelezettségüknek. Szentendrén így összesen közel 290 fő érdeklődő, míg Szolnokon a kísérőtanárokkal és a szülőkkel együtt több mint 130 fő, azaz összesen mintegy 400 fő vett részt a rendezvényen. A zalaegerszegi toborzók – az MH AA logisztikai biztosításával – Zala megyéből egy egész buszra való érdeklődőnek készítették elő a részvétel lehetőségét és szervezték meg a diákok részvételét.

A nyílt napon az érdeklődők az általános képzési és felvételi tájékoztatón túl megismerkedhettek az MH AA elhelyezési és oktatási körülményeivel, továbbá minden résztvevő kapott egy tájékoztató csomagot, melyben volt egy felvételi tájékoztató, egy jelentkezési lap a hozzá csatolandó dokumentumok jegyzékével és egy kérdőív. A nyílt nap végén a kérdőívet

⁵ Civil Forrás. 2020. 01. 22., 6. https://drive.google.com/file/d/1fUCIQv8KEh9yn_W7P14EoCLHBTUzVRZ/view?fbclid=IwAR2fiIDcJzdITVr7s82HI0QGSrjWlb_MBv81gMWF_nBdaQsHLr58mu71VbQ (Letöltés időpontja: 2020. 10. 11.)

⁶ Educatio Nemzetközi Oktatási Szakkiállítás, 2020. 01. 09–11. <https://hungexpo.hu/events/educatio-2020/> (Letöltés időpontja: 2020. 10. 11.)

– $\approx 45\%$ -os kitöltési arányt eredményezve – összesen 180 fő adta le kitöltve. Ez az arány – az önkéntességet figyelembe véve – kifejezetten jónak mondható.

A *kérdőív célja* az volt, hogy megállapíthatók legyenek a nyílt napon megjelentek korosztályos összetétele és végzettségi jellemzői, valamint pályaválasztási érdeklődése. Ezen túl a jelentkezési szándék és a tájékozódási, érdeklődési utak feltárása, továbbá a HM meglévő pályára irányítási tevékenysége hatékonyságának mérése is a célok között szerepelt.

A kérdőív 14 db zárt végű kérdést tartalmazott, és azt a nyílt napon részt vevő minden érdeklődő a megérkezést követő regisztráció után kézbe kapta. A kitöltését a nyílt nap legvégén önkéntes alapon, a tájékoztatót és a forgószínpad-szerűen (tanóra-látogatás; tanműhelyek, elhelyezési feltételek és sportlétesítmények bemutatása, haditechnikai bemutató) kivitelezett iskolai bemutatót követően szervezték meg, ezzel is segítve az érdeklődők megfelelő információkon és ismereteken alapuló válaszadását.

A kérdőív bemutatása és a hipotézisek

A *kérdőív*⁷ 1–3. kérdései az érdeklődők korosztályos és a vizsgálat során több esetben összehasonlítás alapját képező nemi arányának megállapítására szolgáltak. A 4–6. kérdések a kérdőívet kitöltők esetében az intézményi és a területi eloszlást voltak hivatottak felmérni, míg a 7–9. kérdések az indításra tervezett honvéd altiszt szakképesítés belépési feltételeinek mérését, a meglévő nyelvvizsgaszint és a pályára irányítással kapcsolatos információk mérését tűzték ki célul. A 10–12. kérdés a szabad érdeklődési és pályaválasztási szándékot, a 2020 szeptemberében indításra tervezett kimenetek választási arányának, „népszerűségnek” megállapítását, valamint a nyílt nap végén – az előadásokat követően – a kérdőívet kitöltők körében a jelentkezési arány mértékét kívánta számszerűsíteni. Végezetül a 13. és 14. kérdés a vizsgált csoport internetes tájékozódásának megismerésére és az MH AA honlapjának minősítésére, egyfajta visszajelzés lehetőségére szolgált.

Hipotézisek:

1. Többségében a potenciális, azaz a felvételi követelményeknek⁸ megfelelő és jelentkezni szándékozó korosztály látogatja az MH AA nyílt napi rendezvényét (3., 7–8. és 12. kérdések).
2. Többségében a szakképzésben részt vevő, elsősorban nem az ország nyugati, északnyugati részében található középfokú oktatási intézményekből érkeznek a nyílt napra az érdeklődők (4–6. kérdés).
3. A honvéd altiszt szakképesítés-ágazat/szakmairányai között nem szereplő parancsnoki képzések népszerűbbek lennének az érdeklődők körében a humán- és a technikai jellegű képzéseinknél (10–11. kérdés).
4. A fiatalok inkább saját maguk az internetről szerzik be az információt a pályaválasztással kapcsolatban, a hagyományos, személyes kapcsolatokon alapuló pályára irányítási utak pedig háttérbe szorulnak (9. és 13–14. kérdések).

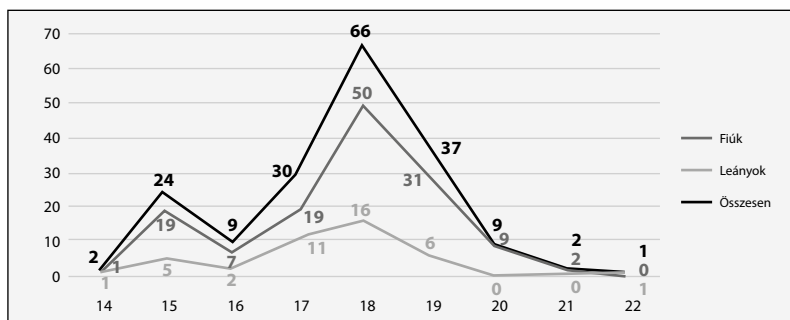
⁷ A kérdőív a mellékletben található.

⁸ A nyílt nap időpontjában a követelményeket még a honvédelemért felelős miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról szóló 19/2012. (VIII. 28.) HM rendelet tartalmazta.

Az előszűrő kérdések eredményei

A kérdőíveket összesen 180 fő töltötte ki, ebből 138 fő (76,67%) fiú és 42 fő (23,33%) leány.

Az 1. ábra a kérdőívet kitöltők korosztályos eloszlását mutatja. Az átlagéletkor ki-mondottan jónak mondható. Egyrészt a kérdőívet kitöltők többsége a 16–20 év közötti korosztályban található, vagyis a résztvevők zöme a potenciális, az életkor alapján felvehető korosztályba tartozik, másrészt a jövő szempontjából fontos 14–16 éves korosztály is megtalálható volt a rendezvényen.

1. ábra A nyílt napon kérdőívet kitöltők korosztályos eloszlása

A fiúk és a leányok átlagéletkora közel azonos adatokat hozott a kérdőívek feldolgozása során. A fiúk átlagéletkora 17,72 év, míg a felmérésben részt vevő leányok átlagéletkora 17,43 év lett.

A kérdőív elemzése

Az első hipotézishez tartozó kérdések elemzése

Kérdések:

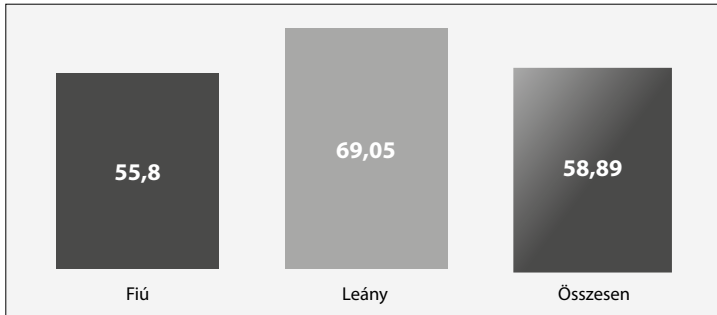
- Hányadik évfolyamon folytat tanulmányokat? (Megfelelő választ húzza alá!)
- Milyen nyelvismerettel rendelkezik? (A „b” válasz esetén adja meg a nyelvet, és a húzza alá a nyelvismeret szintjét!)
- Milyen végzettséggel rendelkezik vagy szerez meg 2020. június–júliusban a felvételi évében? (Megfelelő választ karikázza be, vagy írja be az egyéb kategóriához!)
- Tervezi-e jelentkezését az iskolánkba? (Megfelelő választ karikázza be!)

A kérdések a nyílt napon megjelentek felvételi követelményeknek történő megfelelésének (középiskolai érettségi), nyelvismeretük szintjének és jelentkezési szándékuk felmérését szolgálta, valamint szerettük volna megtudni, hogy jelenleg hányadik évfolyamon folytatnak tanulmányokat.

Potenciálisan felvehetőnek az a kérdőívet kitöltő személy vehető figyelembe, aki 2020-ban, a felvételi évében legalább a 12. évfolyamon folytatja tanulmányait, ebben az évben befejezi tanulmányainak érettségire felkészítő szakaszát, illetve május–június hónapokban várhatóan eredményes érettségi vizsgát tesz. Az alapfokú „C” komplex angol, német vagy francia nyelvismeret a felvételi eljárás során korábban a képzésbe történő belépés feltételeként szerepelt, a jelen felvételi eljárás beiskolázási követelményeinél azonban

eltörölték,⁹ de a felvételi szabályzat szerint továbbra is többletpontként vehető figyelembe. Hasonlóan többletpontként lehet figyelembe venni az ECDL-bizonyítvánnyal igazolt informatikai ismereteket, a „B” vagy „C” kategóriás jogosítvány meglétét, de e paramétereket a kérdőív nem vizsgálta, egy újabb vizsgálat során érdemes lehet ilyen irányú kérdésekkel a kérdőívet kibővíteni.

A kérdések elemzése során pozitívan értékelhető, hogy a nyílt nap végén a kérdőívet kitöltők közel 60%-a tervezte jelentkezését az MH AA beiskolázásra megjelölt kimeneteinek valamelyikére (2. ábra). Érdekes, hogy az elemzés eredménye alapján a lányok az elszántabbak és határozottabbak a pályaválasztásban, hiszen ők azok, akik nagyobb arányban adtak pozitív, „Igen” választ a jelentkezési szándékkal kapcsolatos kérdésre.

2. ábra Az MH AA-ra jelentkezni szándékozók aránya a kérdőívet kitöltők körében

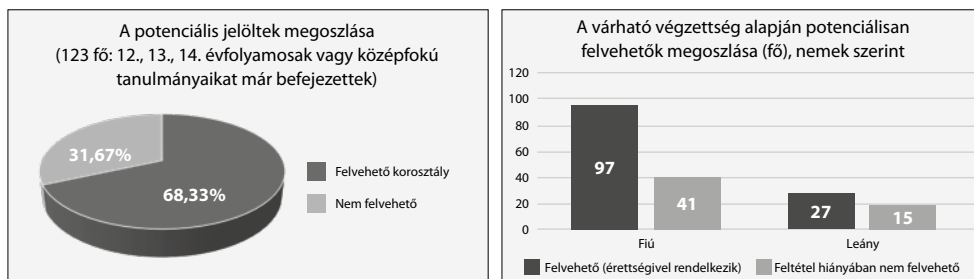
Megnyugtató-e ez az arány a számok nyelvén? Azt gondoljuk, hogy nem lehetünk teljesen elégedettek, mert a pozitív válaszadók száma (összesen 106 fő) alig haladja meg a felvételi létszám kétszeresét. Különösen fájó ez a szám az egészségügyi, a pszichikai és fizikai alkalmasság tapasztalatainak ismeretében, ami általában a jelentkezők felénél jelent felvételi problémát, ezért ezen az eredményen javítani szükséges, azaz mindent meg kell tenni a nyílt napok komolyabb népszerűsítése érdekében.

A harmadik kérdésre adott válaszok alapján (3. ábra) a kérdőívet kitöltők 68,33%-a, azaz 123 fő (98 fiú és 25 leány) tartozott a felvételre alkalmas potenciális (12–14. évfolyamos vagy középfokú tanulmányaikat befejezettek) korosztályba, a negyedik kérdés – a várható végzettség – alapján pedig várhatóan 124 fő (97 fő fiú és 27 fő leány) volt felvehető az intézménybe.

A két kérdésre kapott válaszok összesítését követően az évfolyam és a várható végzettségre beérkezett jelölések számossága majdnem megegyező, ez alapján megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltők megértették a kérdéseket, és a kérdésekre adott válaszok kitöltése során kellő komolysággal jártak el. A legjobb persze az lett volna, ha a két eredmény megegyezik, de az egy fő eltérés bőven a hibahatáron belülinek mondható.

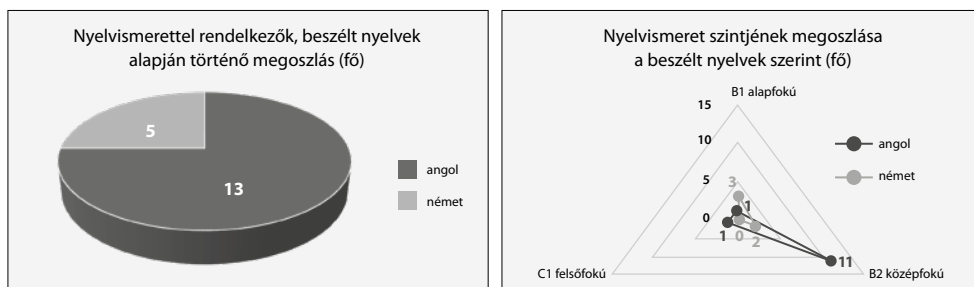
A kérdések alapján az is megállapítható, hogy a potenciális jelöltekhez viszonyított (123-124 fő) a nyílt nap végén a jelentkezési szándékukat kinyilvánítók (106 fő) aránya megközelítőleg 86%-os, azaz a nyílt nap pályára irányító hatása kimondottan jónak mondható.

⁹ A honvéd altiszt szakmai képzési és kimeneti követelményekben a bemeneti követelmények közül eltörlésre került. https://api.ikk.hu/storage/uploads/files/kkk_honvedelem_honved_altiszt_szakma_2020pdf-1599126133940.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 11.)

3. ábra A potenciális jelöltek aránya a kérdőívet kitöltők körében az évfolyam és a várható végzettség (érettségi) alapján

A nyelvismeret szintjére vonatkozó kérdésnél (4. ábra) az eredmények már nem ilyen jók. Igaz, hogy a jelentkezők többsége várhatóan a nyílt napot követően vállalkozhat még nyelvvizsga letételére, vagy emelt szintű nyelvi érettségivel szerezhethet meg a nyelvvizsgával egyenértékű érettségi eredményt, de ezeknek a lehetőségeknek a vizsgálatára a kérdőív nem vállalkozott. A kapott válaszok alapján csak 18 fő rendelkezett nyelvvizsgával a kérdőívet kitöltő 180 fő közül, továbbá az angol és a német nyelv mellett más nyelv mutatóban sem jelent meg. Igaz, az angol nyelv esetén többen középfokú nyelvvizsgával rendelkeztek, valamint akadt egy fő felsőfokú nyelvvizsgával rendelkező is.

4. ábra A nyelvismerettel rendelkezők aránya a kérdőívet kitöltők körében

Mik lehetnek a konklúziók? Jogosnak tekinthető a nyelvismeret bemeneti követelmény eltörlése a 2020 szeptemberétől megjelent új, a korábbi szakmai és vizsgakövetelményeket leváltó KKK-ben, de el kell gondolkodni azon is, hogy a jövőben milyen formában biztosítsuk az ifjú altisztek NATO-, EU- és ENSZ-feladatok ellátásához szükséges megfelelő nyelvismereti szint megszerzésének lehetőségét. A pályára irányítás során a kadétképzésben és a katonai alapismereteket oktató oktatási intézményekben erősíteni kell a nyelvképzést, valamint kellő hangsúlyt kell fektetni az állományba került ifjú altisztek nyelvképzésére.

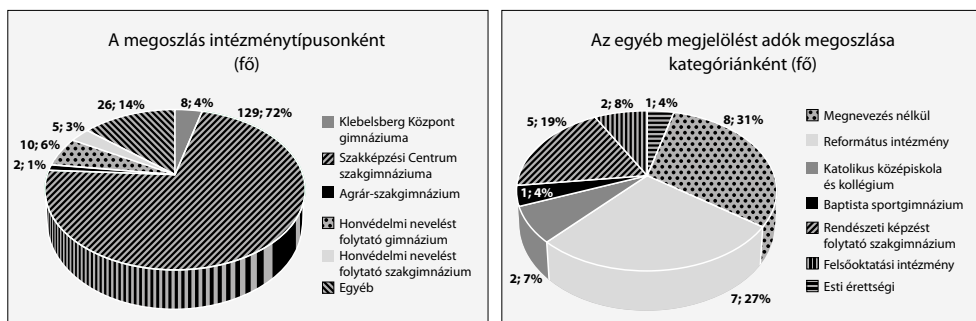
A második hipotézishez tartozó kérdések elemzése

Kérdések:

- Az intézménye, ahol jelenleg tanulmányokat folytat? (Megfelelő választ karikázza be!)
- Melyik megyében található az iskola, ahol jelenleg tanulmányokat folytat? (Megfelelő választ karikázza be!)
- Iskolája, ahol jelenleg tanul, melyik településen található? (Írja be a település nevét!)

A kérdésekkel a nyílt napon megjelent tanulók országos, területi eloszlására és a jelenlegi tanulmányaik helyszínénél szolgáló iskolák típusáról szeretünk volna informálódni, feltételezve, hogy a jelentkezők elsősorban az ország északkeleti, keleti, déli és délnyugati régióiból, főként szakképzést folytató középfokú köznevelési intézményekből érkeztek. A kérdésekre adható válaszok alapján a honvédelmi nevelést folytató iskolák arányáról, valamint a speciális képzést folytató agrár- és egyéb intézmények arányáról is képet kívántunk kapni. A településre vonatkozó kérdés a kérdőív kitöltését követően lényegében irreleváns adatnak tekinthető,¹⁰ de több év távlatában megfelelő információval szolgálhat a pályaorientációban kiemelt szereppel bíró iskolák meghatározásában, a toborzóirodák tevékenységének megítélésében és a fókuszcsoportok kialakításában.

Feltevésünk lényegében beigazolódtott (5. ábra), hiszen 129 fő a Szakképzési Centrum szakgimnáziumából (ma technikum) jött. Meglepő, hogy a honvédelmi nevelést folytató intézmények megjelenési száma a válaszadók körében alacsony (összesen 15 fő), viszont magas az „egyéb” választ adók száma (26 fő), melyek között egyházi, rendészeti és érdekesként felsőoktatási intézmények (2 fő) is megjelentek.

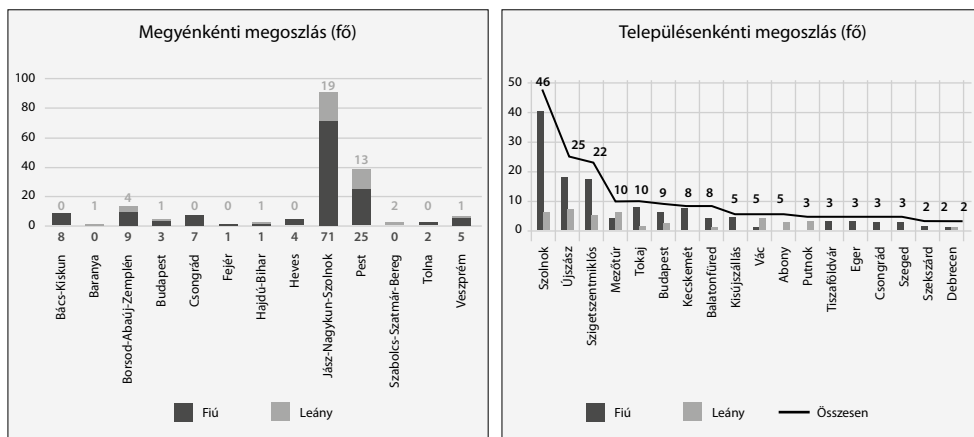
5. ábra A kérdőívet kitöltők megoszlása a jelenlegi tanulmányaik intézménytípusa szerint

Az adatok alapján felvetődik a kérdés: hol vannak a kadétképzést folytató intézmények és a katonai alapismeretek tantárgyat oktató iskolák?

A kérdésekre adott válaszok alapján a HM pályára irányító tevékenységeit (kadétképzés, katonai alapismeretek szabadon választható érettségi tantárgy) sokkal hangsúlyosabbnak reméltük. Azt gondolom, hogy az ezeket a képzéseket folytató iskolák esetében elvárható, hogy tanulókat küldjenek az MH AA nyílt napjára és hatékonyabban jelenjenek meg az altiszti pályára irányítás folyamatában.

A hipotézishez tartozó másik két kérdés (6. ábra) az érdeklődők területi eloszlása meghatározásán túl a toborzóirodák tevékenységének méréséhez is adattal szolgált. A diagramokhoz hozzátartozik, hogy Zala megyéből – a megyei toborzóiroda kérésére – az MH AA által biztosított szállítás eredményeként egy diákokkal teli busz érkezett a nyílt napra. Nekik nagyon korán kellett elindulniuk Zalaegerszegről, hogy a nyílt nap kezdetére megérkezzenek, és a nyílt nap vége előtt korábban is kellett visszaindulniuk, így a kérdőív kitöltési ideje előtt távoztak, ezért nem található egy Zala megyei adat sem az elemzésben.

¹⁰ A kérdőív feldolgozásának eredményeként tapasztalt 1-1 fő/település adatok nagy száma miatt. A vizsgált csoport esetében megjelenő 32 településből 14 település volt olyan, ahonnan 1-1 fő jelent meg a nyílt napon.

6. ábra A kérdőívet kitöltők iskoláinak területi megoszlása

A legjobban teljesítő megyék – Jász-Nagykun-Szolnok (90 fő), Pest (38), Borsod-Abaúj-Zemplén (13 fő), Bács-Kiskun (8 fő), Csongrád (7 fő) – lényegében alátámasztják feltevezésünket, pozitív meglepetés viszont Veszprém megye 6 fője, de csalódás Békés, Nógrád és Somogy megye 0 fős megjelenése a vizsgált csoportban. Fejér, Hajdú-Bihar, Baranya, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna megye csak 1-2 fővel jelent meg a kérdőívet kitöltők körében.

Jász-Nagykun-Szolnok (90 fő) és Pest (38) megyék helye nem meglepő, hiszen az indításra tervezett öt hónvéd altiszt szakképesítés képzési kimenet közül három (repüléssel kapcsolatos) szakmai képzés az MH AA szolnoki telephelyére volt tervezve, és csak kettő, az informatikai és a pénzügyi képzés valósult volna meg Szentendrén, az MH AA székhelyén.

A válaszok elemzéséből leszűrhető adatok lényegében az alacsony tanulói mobilitásra és – ne felejtjük el – a Jász-Nagykun-Szolnok megyei toborzóiroda kiváló tevékenységére mutattak rá.

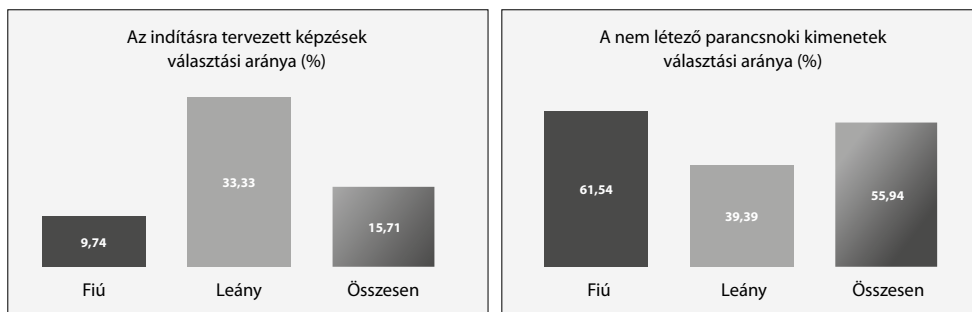
A 6. ábra jobb oldali diagramja a kérdőívet kitöltő diákok iskoláinak települési rangsorát mutatja, amelyben iskolájuk található. A diagram csak a kettő vagy az annál több jelölést elért településeket tartalmazza – Debrecen éppen megtalálható a rangsorban 2 fővel –, az 1-1 db jelöléssel rendelkező további tizennégy települést nem. A diagram adatai alapján látható, hogy a kérdőívet kitöltők mintegy 91%-a (91,11%, azaz 164 fő) az első tizennyolc (Szolnoktól Debrecenig) település¹¹ iskoláiból érkezett a nyílt napra.

Még érdekesebb a kép, ha a településeket az elhelyezkedésük alapján, a járások oldaláról vizsgáljuk meg (7. ábra). Az elemzésből megállapítható, hogy a rangsorban szereplő első tizennyolc település – Budapestet egy egységnek számolva – mindössze további tizenhat járásban¹² található meg az ország fővárosán kívül létrehozott 174 járásból.

A kérdőívet kitöltők összessége harminckét település, a fővároson kívül összesen huszonnyolc járás iskoláiból érkezett a nyílt napra.

¹¹ Összesen 32 település került megjelölésre a kérdőívet kitöltők részéről. Két fő esetében nem érkezett válasz, de ők már befejezték középszintű tanulmányaikat.

¹² A járások és a főváros sorrendben: Szolnoki, Szigetszentmiklói, Mezőtúri, Tokaji, Kecskeméti, Budapest, Karcagi, Balatonfüredi, Váci, Egri, Kunszentmártoni, Putnoki, Ceglédi, Csongrádi, Szekszárdi, Szegedi, Debreceni.

7. ábra Az indításra tervezett képzések és a képzési palettán jelenleg nem szereplő parancsnoki kimenetek választási aránya a kérdőívet kitöltők körében

A harmadik hipotézishez tartozó kérdések elemzése

Kérdések:

10. Melyik altisztképzés keretében folytatna szívesen tanulmányokat? (Megfelelő választ karikázza be!)
11. Melyik honvéd altiszt szakképesítés-ágazat/szakmairányon szeretne tanulmányokat folytatni a 2020/2021. tanévben indításra kerülő képzéseink közül? (Megfelelő választ karikázza be!)

A kérdőívben adható válaszok között a képzési palettán nem szereplő parancsnoki és az indításra tervezett képzési kimenetek is voltak. A szabad választási lehetőséget biztosító 10. kérdés esetében a már előbb említett parancsnoki kimenetek túl a hadtápképzéseket is meg lehetett jelölni, mert a kérdőív ezeket a kimeneteket is tartalmazta választási lehetőségként.

A 11. kérdés esetében kizárólag csak az alábbi, indításra tervezett honvéd altiszt szakképesítés kimenetek közül lehetett választani:

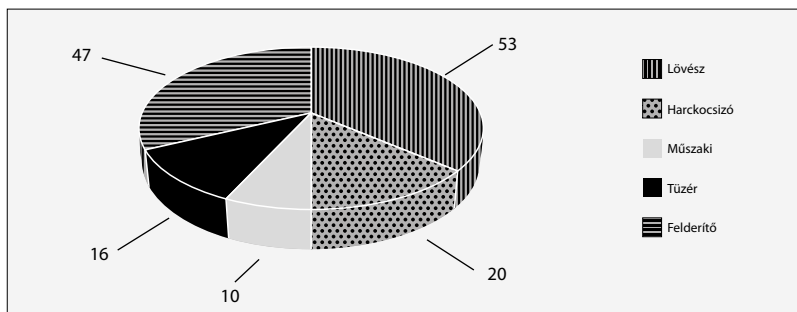
- állami légi jármű-műszerész ágazat;
- állami légi jármű-szerelő ágazat;
- repülésbiztosító ágazat;
- katonai informatikarendszer-üzemeltető ágazat;
- katonai pénzügyi ágazat.

Fontos, hogy mindkét kérdés esetében több választ is be lehetett jelölni, így az összes jelölési szám a 10. kérdés esetében 261 db, míg a 11. kérdés esetében – igen magas, 39,44%-os „nem válaszolt” arány mellett (fiú 62 fő; leány 9 fő) – 186 db volt.

A 10. kérdés estében három dolgot is érdemes volt megvizsgálni. Az egyik – a szabad választási lehetőség mellett – az indításra tervezett öt kimenet választási aránya, a másik – a nem létező parancsnoki kimenetek magas választási száma mellett – a választható parancsnoki kimenetek egymáshoz viszonyított „népszerűsége”.

A már említett, indításra tervezett öt kimenet és a nem létező, de a kérdés során opcióként megjelölhető parancsnoki kimenetek választási arányát mutatja a 8. ábra.

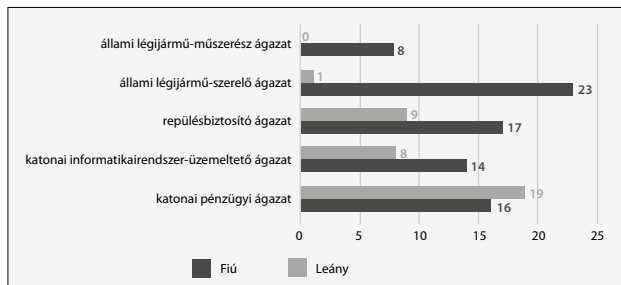
Az eredmény önmagáért beszél: a repüléssel kapcsolatos és a pénzügyi, informatikai képzéseink szabad választása a kérdőívet kitöltők között elképesztően alacsony – mindössze 15,71%. A fiúk 9,74%-a és a lányok mindössze egyharmada választotta a 2020 szeptembertől indításra tervezett képzéseket! Kiemelkedően magas – több mint a válaszok fele (261 válaszból 146 db) – a képzési palettán nem létező parancsnoki szakokat választók aránya.

8. ábra A parancsnoki kimenetek szavazati megoszlása (db) a kérdőívet kitöltők körében

A szabad választási lehetőség mellett a fiúk – a létező légvédelmi rakéta és tűzér, valamint az ABV-védelmi képzés szavazatait nem beszámolva – 61,54%-ban, míg a leányok 39,39%-ban jelölték meg parancsnoki kimeneteket!

Melyik parancsnoki kimenetek voltak a legnépszerűbbek? A választ a 9. ábra mutatja meg.

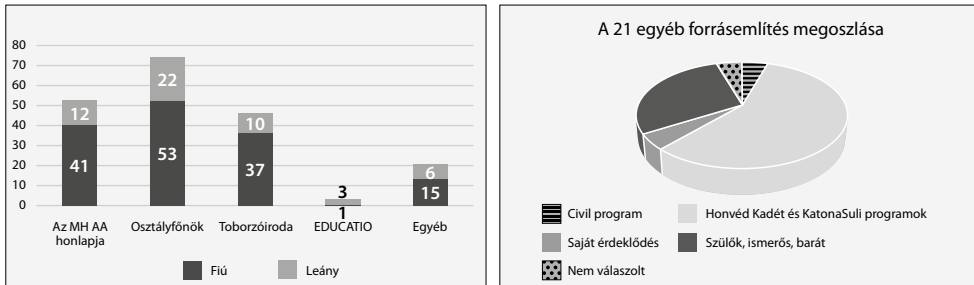
9. ábra A 2020/2021. tanévben indításra kerülő képzések választási megoszlása a kérdőívet kitöltők körében

A parancsnoki szakok közül sorrendben – a fiúk és a leányok esetében is – a lövész és felderítő kimenetek voltak a legnépszerűbbek. Az összesített eredményekben ezt követte a harckocsizó- és a tűzérképzés, majd a – fiatalok számára talán a legnehezebben megfogható – műszaki fegyvernem képzése. Érdekes, hogy a 2012-től 2020-ig terjedő időszakban a legtöbbet indított képzések közé tartozó és a parancsnoki ágazaton belül még a képzési rendszerben szakmairányként megjelenő ABV-védelmi képzés egyetlen jelölést sem kapott, a légvédelmirakéta/tűzér-képzés pedig csak 4 db jelölést ért el. Volt olyan, a fegyveres középiskolai képzésből (Diana)¹³ érkező fiú, aki továbbtanulási szándékként csak az iskolai rendszerű képzési palettánkon nem létező parancsnoki kimeneteket jelölte meg.

Az indításra tervezett képzések közül a szabad választási lehetőség során a katonai pénzügyi ágazat (20 db jelölés) és a katonai informatikarendszer-üzemeltető ágazat (10 db jelölés) kimenetek voltak azok, melyek mérhető szavazatszámot kaptak, az indításra tervezett többi kimenet 5 db vagy ez alatti jelölést kapott, ami elgondolkodtató.

¹³ Diana Fegyvertechnikai Technikum és Kollégium, Csongrád.

A 11. kérdés adott választ az indításra tervezett honvéd altiszt szakképesítés kimeneteinek erőssorrendjére (10. ábra).

10. ábra Az MH AA-ról szerzett információk forrása a kérdőívet kitöltők körében (fő)

Az összesített eredmények alapján a legnépszerűbb a katonai pénzügyi ágazat lett 35 db jelöléssel, ezt követte szinte azonos eredményekkel a repülésbiztosító ágazat, az állami légi jármű-szerelő ágazat, a katonai informatikarendszer-üzemeltető ágazat (26 db, 24 db és 22 db jelöléssel), majd kizárólag csak a fiúktól kapott szavazatokkal az állami légi jármű-műszerész ágazat (8 db jelölés).

A fiúk esetében a legnépszerűbb kimenet az állami légi jármű-szerelő ágazat lett, de érdekes, hogy olyan személy is akadt a kérdőívet kitöltők között, aki ugyan tervezte továbbtanulását az MH AA-n, de ennél a kérdésnél egy kimenetet sem jelölt meg választásként.

A negyedik hipotézishez tartozó kérdések elemzése

Kérdések:

- Honnan szerzett tudomást iskolánkról? (Megfelelő választ karikázza be!)
- Meglátogatta iskolánk, az MH Altiszt Akadémia honlapját a nyílt nap előtt, hogy tájékozódjon? (Megfelelő választ karikázza be!)
- Milyennek ítéli meg honlapunkon az elérhető információk tartalmát a képzéseinkről? (Értékelje 1–10 skálán [1 gyenge – 10 nagyon informatív]) (Megfelelő választ karikázza be!)

A kérdés vizsgálata során alapvetésként feltételeztük, hogy a nyílt napon megjelenő, a generációelmélet „Z” generációs korosztálya az internetet részesíti előnyben a pályaválasztási tájékozódása során, de tévedtünk. Az eredmény utólag már érthető, hiszen a részt vevő diákok életük nagy választása előtt állnak, melyben nem rendelkeznek tapasztalattal, ezért nekik is fontos a döntéshozó az idősebb (tanáraik, szülők) és a kortárs korosztály (barátok, ismerősök) tapasztalatának, véleményének kikérése.

A 13–14. kérdés esetében az online, internetes térben történő tájékozódás részarányára és az MH AA honlapjának fejlesztése érdekében tett erőfeszítéseink „fogyasztó oldali” megítélésére voltunk kíváncsiak, vagyis arra, hogy törekvéseink találkoznak-e a diákok igényeivel.

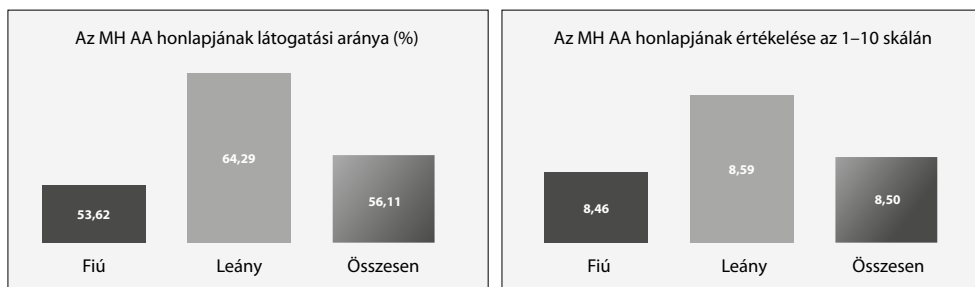
A 9. kérdés (11. ábra) a felajánlott válaszadási lehetőségek, a honlap, az osztályfőnök, a toborzóirodák és az *Educatio* kiállítás mellett egy egyéb lehetőséget is tartalmazott, ahol a kérdőívet kitöltők más válaszokat is megadhattak.

Mint már említettük, meglepő, hogy a fiúk és a lányok ugyanolyan preferencia-sorrend mellett a személyes kapcsolatra épülő tájékozódást helyezték előtérbe és első helyre – az értékelésnél az egyéb válaszoknál kapott szaktanári, tanári válaszoknak az osztályfőnöki kategóriával történt összevonását követően – 37,5%-os arányban az „Osztályfőnökétől,

tanárától” választ jelölték meg információs forrásnak és segítségnek. A kérdés megválaszolásánál több lehetőséget is meg lehetett jelölni, így a százalékos eloszlást a 180 fő részéről beérkezett 200 választáshoz viszonyítva határoztuk meg. A preferencia-sorrendben a második helyen az MH AA honlap (26,5%), majd a harmadikon a toborzóirodák (23,5%) tevékenysége végzett. Viszonylag magas, 10,5%-os egyéb válaszok mellett az Educatio kiállítás zárt az utolsó helyen 2%-os eredménnyel. Ez utóbbi talán érthető is, hiszen a kiállítás elsősorban a felsőoktatási pályaválasztás tájékoztatói szintjére, az MH AA – az érettségít követő szakképzési rendszere miatt – kizárólag csak a célkorosztály megjelenése és megközelítési lehetősége miatt vesz részt rendszeresen a rendezvényen. A második és a harmadik hely eredményének összevetésével megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltők körében az MH AA honlapja és a toborzóirodák tevékenysége 50%-os arányban jelent meg a válaszok között, ami jónak mondható.

Az „Egyéb” válaszok érdekes megoszlást mutattak. Örömmel szolgált, hogy legnagyobb arányban a Honvéd Kadét Program és a KatonaSuli Program válaszok jelentek meg, majd több más, a látható választás mellett, második helyen a „Szülők, ismerős, barát” kategória, azaz a diákok személyes közvetlen kapcsolati környezete volt megtalálható.

A 13–14. kérdéseket összevontan volt érdemes elemezni (12. ábra). A honlap értékelését csak azoknak a válaszoknak az esetében vettük figyelembe, akik a 13. kérdés esetében igennel válaszoltak, azaz a nyílt napra történő megjelenésüket megelőzően meglátogatták az MH AA honlapját.

11. ábra Az MH AA honlapjának látogatottsága és a honlapot meglátogatók értékelése a kérdőívet kitöltők körében

A korábbi válaszok alapján már nem volt meglepő, hogy a leányok voltak azok, akik érdeklődőbbek voltak, ők nagyobb százalékos arányban igyekeztek minél több információt megszerezve a nyílt napon megjelenni, és a fiúk 53,62%-os látogatottsága mellett 64,29%-uk kereste fel az MH AA honlapját a rendezvényünk előtt. Büszkeséggel töltött el, hogy a honlapot felkeresőktől beérkezett és feldolgozott visszajelzések alapján a honlap összesített értékelése az 1-től 10-ig terjedő skálán 8,5 lett.

A kérdőíves kutatás hipotézisekhez igazított összegzése

1. Többségében a potenciális, azaz a felvételi követelményeknek megfelelő és jelentkező szándékozó korosztály látogatja az MH AA nyílt napi rendezvényét (3., 7–8., 12. kérdések). Az első hipotézishez tartozó közel 70%-os eredmény alapján a hipotézis igazoltnak tekinthető.

2. Az érdeklődők többségében a szakképzésben részt vevő, elsősorban nem az ország nyugati, északnyugati részében található középfokú oktatási intézményeiből érkeznek a nyílt napra (4–6. kérdések).

A hipotézis részben tekinthető igazoltnak. A szakképzésre vonatkozó megállapításra érkezett válaszok több mint 70%-os aránya bizonyította az intézménytípusra vonatkozó megállapítást, de a nyílt napon a kérdőívet kitöltők részéről a feltételezettnél sajnos jóval kisebb érintett területet fed le az országból, ezért ez a része a hipotézisnek nem tekinthető igazoltnak.

3. A honvéd altiszt szakképesítés-ágazat/szakmairányai között nem szereplő parancsnoki képzések népszerűbbek lennének az érdeklődők körében, mint a humán- és a technikai jellegű képzéseink (10–11. kérdések).

A 180 fő kérdőívet kitöltőtől érkezett 261 db válaszból 146 db választás esett a képzési palettánkon nem szereplő parancsnoki (lövész, felderítő, harckocsizó, tüzér és műszaki) képzésekre, ez alapján a hipotézis igazoltnak tekinthető.

4. A fiatalok az információt a pályaválasztással kapcsolatban inkább saját maguk az internetről szerzik be, a hagyományos, személyes kapcsolatokon alapuló pályára irányítási utak pedig háttérbe szorulnak (9. és 13–14. kérdések).

A hipotézis lényegében nem tekinthető igazoltnak, mert a kérdőívet kitöltők többsége az interneten alapuló tájékozódás helyett a személyes kapcsolatokon alapuló információszerzést (osztályfőnök, tanár, toborzótevékenység) jelölte meg jóval nagyobb arányban. Ennek ellenére azt gondoljuk, hogy ezen a területen az infokommunikációs térben is a lehető legszélesebb tájékoztatásra van szükség a pályaválasztó diákok irányába.

Felmerült a kérdés, hogy jónak tekinthetőek-e a kutatási eredmények. Vajon elégedettek lehetünk:

- azzal, hogy a kérdőívet kitöltők – az ország 197 járásából – csak a fővárosból és további 28 járásból kerestek fel minket?
- a jelentkezők nyelvismeretének szintjével?
- a katonai pályára irányításban részt vevő középfokú iskolák és a toborzási rendszer hatékonyságával?

Azt gondoljuk, hogy teljes mértékben nem, de voltak pozitív eredmények. Az MH AA honlapjának megítélése vagy a honvéd altiszt szakma képzési részeként nem fellelhető parancsnoki fegyvernemi képzések népszerűségének feltárása és mért adatokkal történő alátámasztása eredménynek tekinthető.

A kérdőívet papíralapú formátumban önkéntes módon, a nyílt napon megjelentek ≈ 45%-a töltötte ki. A kérdőívet korábban még nem alkalmazták, ezért megalapozott hosszú távú következtetések levonására nem alkalmas, de néhány neuralgikus pontra rávilágított.

A jövőben törekedni kell arra, hogy a nyílt napon megjelentek 21. századi körülmények között, informatikai környezetben tegyenek eleget a felkérésnek, és lehetőleg mindenki töltsse ki a kérdőívet. Az informatikai felületen történő kitöltés lehetősége gyorsabb adatfeldolgozást tesz lehetővé, és a pályára irányításban érintettek részére – fenntartói feladatokat gyakorló HM- és MH-szervezetek, toborzásban érintett katonai szervezetek és honvédelmi jellegű képzést folytató iskolák – hozzáférhetővé kell tenni az eredményeket. Az ered-

mények ismerete az operatív feladatok fókuszainak objektív megalapozásához feltétlenül szükséges. A kutatás alapjául szolgáló kérdőívet pedig időszakonként – a köznevelési, szakképzési és HM-képzési körülmények változásai, valamint a kitöltési eredmények alapján – pontosítani szükséges. A feltételek biztosítását követően több év távlatában nemcsak pillanatképet kaphatunk a pályára irányítás területéről, hanem folyamatok is elemezhetővé válnának, melyek objektív bázisul szolgálhatnak a HM/MH középfokú képzési szerkezetének átalakításához.

A FELVÉTELI ELJÁRÁS FOLYAMATA A NYÍLT NAPOT KÖVETŐEN

Az új szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 12/2020. (II. 7.) Kormányrendelet és a szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény hatálybalépésével összefüggő módosító és hatályon kívül helyező rendelkezésekről szóló 13/2020. (II. 7.) Kormányrendelet a Magyar Közlöny 2020. február 7-ei 20. számában, a 2020/2021. tanév felvételi eljárás közepén, még a jelentkezési lapok leadása előtt jelent meg.

Minden erőfeszítés ellenére a jelentkezési lapok leadásának határidejéig az iskola a toborzóirodákon keresztül alig több mint 10 jelentkezési lapot kapott. A kialakult helyzet miatt az MH AA felvette a kapcsolatot a HM OTKF munkatársaival, és tájékozódott a kidolgozás alatt lévő KKK-k tartalmáról. Ekkor egyértelművé vált, hogy a 2020 szeptemberétől indításra tervezett képzések esetében az alapfokú nyelvvizsga nem lesz bemeneti követelmény. Az új információ birtokában az MH AA tanulmányi főnöksége ismételt megkereséssel élt az iskolák irányába. Február utolsó hetében mintegy 800 címre küldtek ki e-mailt; a levélben az új bemeneti követelményekről tájékoztatták az iskolákat, és a változásra – az egyedi felvételi eljárási feltételekre – tekintettel 2020. március 27-ig meghosszabbították a jelentkezési lapok leadási határidejét. A jelentkezők a jelentkezési lapokat közvetlenül az iskola tanulmányi részlegére is beküldhették. A megváltozott jelentkezési feltételekről a toborzóirodákat is tájékoztatták, így ők is aktívan bekapcsolódhattak a meghosszabbított toborzási feladatba. Az első meghosszabbított határidőig, 2020. március 27-ig végül összesen 41 fő adta be a jelentkezési lapját.

A koronavírus-járvány a felvételi eljárás folyamatát nagyban nehezítette. A veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Kormányrendeletben rögzítettek és a koronavírus miatt a köznevelési és a szakképzési intézményekben új munkarend bevezetéséről szóló 1102/2020. (III. 14.) Kormányhatározat 1. a) pontja 2020. március 16. napjától bevezette az iskolákban a nevelés-oktatás tantermen kívüli, digitális munkarendjét, és ehhez az MH AA-nak a felvételi eljárást teljesen online elektronikus környezetbe kellett áthelyeznie. Újabb e-mail ment ki a már korábban megszólított iskoláknak és fenntartóknak, valamint az addig jelentkezési szándékukat jelző hallgatóknak, hogy ismeretségi körükben propagálják a meghosszabbított jelentkezés lehetőségét és az alapfokú nyelvvizsga bemeneti követelmény eltörlését. Az újonnan megjelölt jelentkezési határidő 2020. május 31. lett, mely határidő a jelentkezők számától és a veszélyhelyzettől függően további mérlegelés tárgyát képezte. A jelentkezés ismételt meghosszabbítását az MH AA honlapján is közzétették, ezzel is erősítve az online jelentkezés lehetőségét.

Az MH AA a jelentkezők egészségügyi szűrésének érdekében épp megkezdte a szükséges előkészítő lépéseket, amikor a felvételi folyamat végét és lezárását jelentő vezetői döntés megérkezett az iskolára. A döntés értelmében a felvételi eljárást az államilag el-

ismert képzések vonatkozásában a 2020/2021. tanévre leállították, a jelentkezőket pedig átirányították a szerződéses állomány felkészítésére létrehozott *Acélkocka Altisztképzési Rendszerbe*.

Az iskola – eleget téve a felső vezetői akaratnak – kiértékelte a jelentkezőket a döntésről, valamint tájékoztatta a tanulókat és a szülőket az átjelentkezés lehetőségéről, illetve átadta a jelentkezők dokumentumait az *Acélkocka* altisztképzést koordináló szervezeti egységnek, ezzel a 2020/2021-es tanév felvételi eljárása befejeződött, így az MH AA a 2020 szeptemberében államilag elismert képzés folytatása nélkül kezdte meg munkáját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Magyar Honvédség Altiszt Akadémia felvételi tájékoztatója a 2020/2021. tanévben a Honvéd altiszt szakképzésére felvételizők részére. https://www.mhaa.hu/assets/Felveteli_szabalyzat_2020.pdf
- Civil Forrás. 2020. 01. 22. https://drive.google.com/file/d/1fUCIQv8KEh9yn_W7P14EoCLHBTUZZVRZ/view?fbclid=IwAR2fiIDcJzdITVr7s82HI0QGSRjWlb_MBv81gMWF_nBdaQsHLr58mu7fVbQ
- Educatio Nemzetközi Oktatási Szakkiállítás, 2020. 01. 09–11. <https://hungexpo.hu/events/educatio-2020/>
- JELENTKEZÉSI LAP Honvéd altiszt-jelölt képzésre. https://www.mhaa.hu/assets/JELENTKEZESI_LAP_OKJ_kepzesre_2020.pdf
- Képzési és kimeneti követelmények – honvéd altiszt szakma. https://api.ikk.hu/storage/uploads/files/kkk_honvedelem_honved_altiszt_szakma_2020pdf-1599126133940.pdf

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNY

I. Jogszabályok:

– Törvények:

- a szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény (Hatályos: 2012. 01. 01. – 2019. 12. 31.) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139866.294089
- a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Hatályos: 2019. 09. 01. – 2019. 12. 31.) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139880.370722
- a szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény (Hatályos: 2020. 01. 01. –) <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK19191.pdf>

– Kormányrendeletek:

- a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 12/2020. (II. 7.) Korm. rendelet (Hatályos: 2020. 02. 15. –) <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK20020.pdf>
- a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet (Hatályos: 2020. 07. 31. –) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140215.387563
- a fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 86/2019. (IV. 23.) Korm. rendelet (Hatályos: 2019. 04. 24. –) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=213820.391042
- a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet (Hatályos: 2020. 03. 11. – 2020. 06. 17.) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=218449.380521
- a szakképzésről szóló 2019. évi LXXX. törvény hatálybalépésével összefüggő módosító és hatályon kívül helyező rendelkezésekről szóló 13/2020. (II. 7.) Korm. rendelet (Hatályos: 2020. 02. 15. – 2025. 01. 02.) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=218105.379647

– Rendeletek:

- a 2019/2020. tanév rendjéről szóló 11/2019. (VII. 3.) EMMI rendelet. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=214882.384795

II. Egyéb közzégi szervezetszabályzó eszközök

– Határozatok:

- a „Szakképzés 4.0 – A szakképzés és felnőttképzés megújításának középtávú szakmapolitikai stratégiája, a szakképzési rendszer válasza a negyedik ipari forradalom kihívásaira” című stratégia elfogadásáról és a végrehajtása érdekében szükséges intézkedésekről szóló 1168/2019. (III. 28.) Korm. határozat (Hatályos: 2019. 03. 28. –) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=213495.366407
- a koronavírus miatt a köznevelési és szakképzési intézményekben új munkarend bevezetéséről szóló 1102/2020. (III. 14.) Korm. határozat (Hatályos: 2020. 03. 14. – 2020. 08. 13.) http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=218513.380693

NYÍLT NAPI KÉRDŐÍV¹⁴

1. Neme? (Megfelelő választ karikázza be!)
a) fiú b) leány
2. Életkora (Megfelelő választ írja be!) év
3. Hányadik évfolyamon folytat tanulmányokat? (Megfelelő választ húzza alá!)
9 10 11 12 13 14 Már befejeztem középiskolai tanulmányaimat.
4. Az intézménye, ahol jelenleg tanulmányokat folytat? (Megfelelő választ karikázza be!)
a) Klebelsberg Központ gimnáziuma
b) Szakképzési Centrum szakgimnáziuma
c) agrár-szakgimnázium
d) honvédelmi nevelést folytató gimnázium
e) honvédelmi nevelést folytató szakgimnázium
f) egyéb:
5. Melyik megyében található az iskola, ahol jelenleg tanulmányokat folytat? (Megfelelő választ karikázza be!)
a) Bács-Kiskun f) Csongrád k) Jász-Nagykun-Szolnok p) Szabolcs-
b) Baranya g) Fejér l) Komárom-Esztergom Szatmár-Bereg
c) Békés h) Győr-Moson- m) Nógrád q) Tolna
d) Borsod-Abaúj- Sopron n) Pest r) Vas
Zemplén i) Hajdú-Bihar o) Somogy s) Veszprém
e) Budapest j) Heves t) Zala
6. Iskolája, ahol jelenleg tanul, melyik településen található? (Írja be a település nevét!)
Település neve:
7. Milyen nyelvismerettel rendelkezik? (A „b” válasz esetén adja meg a nyelvet, és húzza alá a nyelvismeret szintjét!)
a) nem rendelkezem nyelvvizsgálóval
b) rendelkezem nyelvvizsgálóval
nyelv megnevezése:
nyelvismeret szintje: B1 – alapfokú; B2 – középfokú; C1 – felsőfokú
8. Milyen végzettséggel rendelkezik vagy szerez meg 2020. június–júliusban a felvételi évében? (Megfelelő választ karikázza be, vagy írja be az egyéb kategóriához!)
a) érettségi
b) érettségire épülő szakképesítés
c) egyéb:

¹⁴ A kérdőív kitöltése teljesen anonim. Kérem, segítse munkánkat azzal, hogy szán 5 percet a kitöltésére, és a kitöltött kérdőívet távozáskor leadja részünkre.

9. Honnan szerzett tudomást iskolánkról? (Megfelelő választ karikázza be!)
- iskolánk, az MH Altishti Akadémia honlapjáról
 - osztályfőnöktől
 - toborzóirodák rendezvényei során
 - Educatio kiállításon
 - egyéb:
10. Melyik altisztképzés keretében folytatna szívesen tanulmányokat? (Megfelelő választ karikázza be!)
1. parancsnoki ágazat, lövész	14. repülésbiztosító ágazat
2. parancsnoki ágazat, harcokcsizó	15. speciális felderítőágazat, rádióelektro-
nikai felderítő
3. parancsnoki ágazat, műszaki	16. speciális felderítőágazat, elektronikai
hadviselés
4. parancsnoki ágazat, tüzér	17. szerelőágazat, páncélos- és gépjármű-
szerelő
5. parancsnoki ágazat, felderítő	18. szerelőágazat, műszakigép-szerelő
6. parancsnoki ágazat, ABV-védelmi	19. műszerész ágazat, fegyverműszerész
7. parancsnoki ágazat, légvédelmi
rakéta és tüzér	20. műszerész ágazat, páncéltörőrakéta-
műszerész
8. légivezetés ágazat	21. állami légijármű-szerelő ágazat
9. hadtápágazat, ételmezési ellátó	22. állami légijármű-műszerész ágazat
10. hadtápágazat, ruházati ellátó	23. katonai pénzügyi ágazat
11. hadtápágazat, üzemanyag-ellátó	
12. híradó ágazat	
13. katonai informatikarendszer-
üzemeltető ágazat	
11. Melyik honvéd altiszt szakképesítés-ágazat/szakmairányon szeretne tanulmányokat folytatni a 2020/2021. tanévben indításra kerülő képzéseink közül? (Megfelelő választ karikázza be!)
- katonai pénzügyi ágazat
 - katonai informatikarendszer-üzemeltető ágazat
 - repülésbiztosító ágazat
 - állami légijármű-szerelő ágazat
 - állami légijármű-műszerész ágazat
12. Tervezi-e jelentkezését az iskolánkba? (Megfelelő választ karikázza be!)
- igen
 - nem
13. Meglátogatta iskolánk, az MH Altishti Akadémia honlapját a nyílt nap előtt, hogy tájékozódjon? (Megfelelő választ karikázza be!)
- igen
 - nem
14. Milyennek ítéli meg a honlapunkon elérhető információs tartalmat a képzéseinkről? (Értékelje 1–10 skálán [1 gyenge – 10 nagyon informatív]) (Megfelelő választ karikázza be!)
- 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Szilágyi-Kiss Hajnalka:

AZ ISZLÁM ÁLLAM MEGERŐSÖDÉSÉNEK LOGISZTIKAI HÁTTERE

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.10

ÖSSZEFOGLALÓ: A közel-keleti vallási különbözőségek biztonsági hatásait tanulmányozva érdemes megvizsgálni, hogy szélsőséges válsághelyzetben mit jelent, és hogyan lehetséges a „gazdaság erőforrásainak, képességeinek és eszközeinek aktivizálása, összpontosítása és igénybevétele”.¹ A szerző egy sajátos példán keresztül, az Iszlám Állam megerősödésének hátterében húzódó logisztikai szempontok vizsgálatával járul hozzá a gazdaságmozgósítás jelenségének megértéséhez.

KULCSSZAVAK: Iszlám Állam, gazdaságmozgósítás, katonai logisztika

BEVEZETŐ

Irak gazdasági, politikai, katonai, kulturális, etnikai, vallási és társadalmi helyzete hatással van Európára és a globális viszonyokra egyaránt. Az ország területén a szélsőséges, pusztító vallási fanatikusok a működésük feltételeit erőszakkal kialakítva, az állami és a magánvagyonot eltulajdonítva építettek fel egy államot az államban, amikor a körülmények úgy hozták, illetve engedték. Az országról ma sokaknak a terrorfenyegetettség és az Iszlám Állam jut az eszébe. Államként ugyan saját magukon kívül senki nem ismerte el, mégis érdemes megvizsgálni, hogy működése mennyire hasonlított egy valós államéhoz, amelynek következtében képes volt – ugyan teljes mértékben törvénytelenül, bűncselekmények sorozatát elkövetve, mégis – egyfajta „gazdaságmozgósítást”² végrehajtva aktivizálódni, és sokakat félrevezetve fennmaradni. Ez egy kerek, egész, zárt rendszer, amely nem kiszolgáltatót, hiszen a számára szükséges nyersanyagot, munkaerőt, tőkét, technológiát biztosította magának a bemeneti oldalon, és igyekezett kapcsolati hálókon keresztül gondoskodni a kimeneti oldalról.

Támogatói teljes mértékben kiszolgálták és működőképessé tették ezt a szélsőséges, de önmagában a saját céljai szempontjából mégis hatékony és erős rendszert, ami önálló haderővel, gazdasággal, társadalmi támogatással rendelkezett. Motorja egy radikális

¹ „A gazdaságmozgósítás hagyományos feladata a fegyveres erők és rendvédelmi szervek minősített időszakos igényeinek a kielégítése” – mint azt Takács Béla megállapította. Takács Béla: A befogadó nemzeti támogatás feladatainak megszervezése a gazdaságmozgósítás új rendszerében. *Katonai Logisztika*, 2003/3., 149. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00046/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2003_3_146-154.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

² Hagyományos értelemben semmiképp nem nevezhető gazdaságmozgósításnak, amit az Iszlám Állam pusztítása alatt láthattunk, mégis érdemes áttekinteni, miért hasonlít a logisztikai tevékenysége a gazdaságmozgósításhoz, mert bár egy szélsőséges terrorszervezet példáján keresztül, de megérthető a folyamat lényege.

ideológia volt, amely több millió embert tudott megtéveszteni, és ennek eredményeként sikerült a támogató csoportokat mozgósítania. Ez a rendszer elsősorban a környezetében bizonytalan körülmények, ingatag gazdasági és társadalmi viszonyok miatt talált széles felvevőpiacra, és az egyik legjobb példa arra, hogyan valósítható meg erőszakkal a gazdaságmozgósítás.

AZ ISZLÁM VALLÁSOSSÁG MINT A MOZGÓSÍTÁS ALAPJA

Érdemes először tanulmányoznunk az iszlám vallást – amely alapvetően a törvények betartására épül – ahhoz, hogy megértsük, miért tudott az Iszlám Állam ilyen léptékű mozgósítást végrehajtani. Akkor nevezhető valaki jó hívőnek, ha követi a *Korán*ban leírtakat, és életét az abban található utasítások szerint alakítja. Az iszlámhívők szabálykövetőek, törvények irányítják az életüket, és egy felsőbb vezető utasításait követik.

Az Iszlám Állam a hívek egy részét ezért volt képes ideológiai, vallási alapon mozgósítani az általuk hitt „jó ügy” érdekében. Már a vallás kialakulásának kezdeti szakaszában is fontos volt a meggyőzés és a mozgósítás. Mekkától északra az egymással harcban álló és maguknak döntőbírókat kereső arab és zsidó törzsek elismerték Mohamed erkölcsi tekintélyét, aki híveivel 622-ben kivándorolt Mekkából, és megkezdte az iszlám vallás terjesztését, ami erős lendületet vett az elkövetkező évszázadokban.³ Szellemi vezetőként Mekkában 13 év alatt 150 embert térített át a saját vallására, ami az akkori lélekszámokat tekintve jelentős teljesítmény volt. Az iszlám robbanásszerűen terjedt tovább, amikor Mohamed harcosná és politikai vezetővé vált, és a medinai tíz év leforgása alatt Arábia királya lett.⁴ Medinában az egymással szolidáris és erősen összetartó ottani törzsekkel találkozott, tehát vallási alapon szervezte meg a közösséget, és bevezette a törzsi társadalomban szokásos jogokat és kötelezettségeket. A törzs nemcsak vallási közösséggé, de politikai egységgé is vált, melynek központi eleme volt a szabályok követése. Ebben gyökerezik, hogy az iszlám egyben politikai ideológia is, nem csak vallás.⁵ Mivel a hívők teljes életét leszabályozza, törvényekkel irányítja, ezért manipulálhatóvá is teszi őket, ami könnyen vezethet fanatizmushoz.

AZ EZREDFORDULÓS IRAKI HELYZET MINT AZ ISZLÁM ÁLLAM MELEGÁGYA

2003-ban az Amerikai Egyesült Államok által indított invázió megdöntötte Szaddám Huszein kormányát, és megkezdődtek Irakban az évekig tartó fegyveres konfliktusok. Felkelés tört ki a megszálló erők, de az új iraki kormány ellen is. Irak szunnita lakossága ki volt zárva a politikai rendezésből annak ellenére, hogy az 1920-ban mesterségesen létrehozott állam középső részén a teljes népességnek több mint egyharmadát tették ki.

Az 1999-ben alakult Monoteista és Dzsihádisták Szervezetét a Mezopotámiai Dzsihádisták Szervezete követte, amelyet nem hivatalosan Iraki al-Kaidának is hívtak. A terrorszer-

³ Bakos Ferenc – Szávai János (szerk.): Magyar Larousse Enciklopédia II. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991, 649.

⁴ Ince Nikoletta: Miért kell foglalkoznunk a politikai iszlámmal? Polgárok Háza (videófelvétel), 2018. 04. 03. <https://polgarokhaza.hu/media/miert-kell-foglalkoznunk-a-politikai-islammal-ince-nikoletta-eloadasa> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 03.)

⁵ Maróth Miklós: A migráció buktatói és következményei. Polgárok Háza (videófelvétel), 2018. 03. 14. <https://polgarokhaza.hu/media/maroth-miklos-eloadasa-az-islamrol-a-polgarok-hazaban> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 03.)

vezetkez az évek folyamán egyre több felkelőcsoport csatlakozott, 2006-ra létrejött az Iraki Iszlám Állam.⁶ A síita Núri al-Málíki miniszterelnöksége alatt a szunniták politikai érdeke kiszorult, helyzetük elviselhetetlenné vált, és ez támogatta a szélsőséges dzsihadista erők szerveződését, amelyek leginkább az elkeseredett szunnitákat tudták fanatizálni.⁷

2003-tól fokozatosan erősödött a szunnita identitástudat, erőteljes áldozatérzettel. A szunniták úgy érezték, hogy az amerikaiak, Irán, valamint a síita vezetésű bagdadi kormány és az általuk támogatott milíciák is kirekesztik őket. A 2011-ben kezdődött szíriai polgárháború elősegítette a radikális iszlám vallási csoport megerősödését.⁸ 2012-ben az enyhébb biztonsági intézkedéseket, az elmélyülő síita–szunnita ellentéteket és a csoportra kifejtett gyengébb nyomást kihasználva újra aktivizálódott.⁹ A szervezet vezetője, Abu Bakr al-Bagdadi 2014. június 29-én a szíriai Rakkába tette át a székhelyét és bejelentette a kalifátus létrehozását, melynek ő lett a kalifája. Ezt követően, július 4-én al-Bagdadi Moszulban szónoklatot tartott – szervezete ellenőrizte Irak északi részének egyes területeit –, ahol felszólította a muszlimokat, hogy fogadjanak hűséget neki. Magára öltötte az abbászida kalifák fekete köntösét, és kihirdette, hogy minden muszlim köteles neki engedelmeskedni.¹⁰ Ezt követően az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei újra beavatkoztak, de tehetetlenek maradtak, a szunnita szélsőséges szervezetek tovább erősödtek, kihasználták a szektáriánus és az etnikai feszültségeket.

Az Iszlám Állam megjelenését és térhódítását sokan az iszlám civilizáció válságához kötik, amelyért pedig a vallás a felelős, mert hagyományai nem egyeztethetők össze a modernitással.¹¹ Kialakult tehát ez a nemzetállami jellemzőket is magán viselő, szervezett terrorista egység, amely a bizonytalan helyzetben tömegeket állított maga mellé azzal, hogy védelmet és szociális ellátóhálózatokat épített ki (iskoláztatta a gyermekeket, munkahelyeket teremtett a szülőknek, kórházi ellátást biztosított a betegeknek).

AZ ISZLÁM ÁLLAM MOZGATÓRUGÓI, MŰKÖDÉSE ÉS KAPCSOLATI HÁLÓJA

Globális perspektívából nézve az Iszlám Állam léte alapvetően egy válságidőszakhoz köthető. A szabad nemzetek általános felfogása szerint ez egy gyilkos, diktatórikus képződmény, mégis a belülről fakadó hatalmas támogatottság miatt önállóságra tett szert, és hosszú ideig életképes maradt. Ezt többek között annak is köszönhetette, hogy logisztikai szempontból átgondolt rendszert működtetett megfelelő erőforrás-optimalizálással és gazdaságbiztonsággal. A munkaerő-, tőke-, technológia-, anyagi és szolgáltatásinputok bevétele nem piaci alapon történt, hanem erőszakkal, kényszerrel, ideológiai befolyásolással. Mind a katonai szolgálati és védelmi munkakötelezettség, mind a gazdasági ágazatok közötti munkaerő- és tőkeátcsoportosítás, továbbá minden termelőegység működésének újjászervezése „professzionális” módon ment végbe. A mozgósítás során az intézkedések komplex

⁶ Besenyő János et al.: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda*. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Kossuth Kiadó, 2016, 11.

⁷ Arany Anett et al.: *Az Iszlám Állam kalifátusa*. Osiris – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2016, 69–70.

⁸ Kovács Csaba: *Huntington hagyatéka a szélsőséges iszlám mozgalmak, a terrorizmus és a tömeges migráció tükrében*. Honvédségi Szemle, 2017/6., 31. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04e4cc43236681604.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

⁹ Besenyő et al.: i. m. 12.

¹⁰ Rainer Hermann: *Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015, 17.

¹¹ Tálás Péter gondolatai *Az Iszlám Állam* című könyvhöz, a magyar kiadás előszavában. Hermann: i. m. 14.

rendszere valósult meg, a rendelkezésre álló erőforrásokat, képességeket, eszközöket kivétel nélkül felhasználták a cél elérése érdekében. Megtörtént bizonyos haderők és rendvédelmi szervek mozgósítása, valamint a média tudatos felhasználása.

Az Iszlám Állam a világ leggazdagabb és egyik legnagyobb terroristacsoportja volt, 7-8 millió főnyi támogatóval.¹² A kiadásait leginkább vállalkozásaiból fedezte, mert ahhoz, hogy hosszú távon fenntartható legyen, bevételekre volt szüksége, működőképességét pedig a bevételek és a kiadások kiegyensúlyozottsága esetén tudta csak fenntartani. Az Iszlám Állam napi olajbevétele 1,5 millió dollárt tett ki 2016-ban.¹³ A bevételekre elsősorban a szíriai olajmezőkön kitermelt nyersolaj feketepeciacon történt értékesítéséből, fegyverkereskedelemből, kivett adókból, a *zakát*ból (kötelezően beszedett alamizsnából), zsarolások és elkobzások, termény formájában való beszolgáltatások eredményeként, valamint a védelmi pénzből¹⁴ tett szert. Jelentősek voltak az egyéni donorok támogatása mellett a családok és bankok kifosztásából és az emberrablásból származó bevételek is.¹⁵ Péntekenként a rabszolgapiacokon elrabolt gyermeklányokat bocsátottak áruba, majd ezt a mérhetetlen embertelenséget házassággént „legalizálták”.

Irak területén hatalmas mennyiségű ősi lelet is található, hiszen a mezopotámiai civilizáció a Tigris és az Eufrátesz folyók között alakult ki. A sumerok már a Kr. e. 3. évezredben fejlett városállamokat hoztak létre, amelyek közül Ur volt a legismertebb. Az Iszlám Állam harcosai hatalmas kincseket, értékes régészeti leleteket raboltak el a múzeumokból, amelyeket a feketepeciacon értékesítettek.¹⁶

A harcosok utánpótlását elsősorban azok a muszlim és nem muszlim fiatalok – interneten és különböző médiafelületeken keresztül történt – toborzásával valósították meg, akik elveszítették az életbe vetett reményüket, és nem volt életcéljuk.

Az Iszlám Állam térhódítását az iraki alkotmánynak az a rendelkezése is segítette, hogy egy törvény sem állhat összeütközésben az iszlámmal. A valóságban ez azt jelenti, hogy a kisebbségek nem gyakorolhatják a vallásukat, és törvény tiltja a muszlimok áttérését más hitre. Aki ezt mégis megteszi, annak menekülnie kell. Halállal fenyegették azokat, akik nem viseltek kendőt vagy megünnepelték a karácsonyt.¹⁷ A meghódított régiókban az Iszlám Állam az élet szinte minden területére rátette a kezét. A közlekedésben vámot vetettek ki az Irakból az Iszlám Állam térségébe árut szállító teherautókra, viszont a kiskereskedők biztonságban érezhették magukat, ha a *zakát*ot megfizették. A kelet-szíriai orvosoknak nem kellett fizetniük, de havonta egyszer orvosi szolgáltatást kellett nyújtaniuk az Iszlám Államnak.¹⁸

¹² Mára ugyan területeit elveszítette, de az eszme sajnos alvó sejtekben fennmaradt, és ha a körülmények úgy hoznák, képes lehet újra aktivizálódni.

¹³ Erika Solomon et al.: Inside Isis Inc: The journey of a barrel of oil. Financial Times, 29. 02. 2019. <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

¹⁴ Az arabul ad-dhimmah, de gyakran dzimmának is nevezett védelmi pénz a muszlimok a könyv népeivel (zsidók és keresztények) történt megállapodása értelmében az ígért biztonságért fizetett összeg, melynek fejében nem kell áttérniük, és mégsem eshet bántódásuk.

¹⁵ Eleinte mindenki azt hitte, hogy a bankokat egyszerűen kifosztották, a későbbiekben kiderült viszont, hogy a bankok logikáját használva kamatoztatták is a pénzt, illetve egyéb banki műveleteket is végeztek az összegek megtöbbszörözése céljából.

¹⁶ Arany et al.: i. m. 235.

¹⁷ Solomon et al.: i. m.

¹⁸ Erika Solomon – Sam Jones: Loot and taxes keep jihadi economy churning. Financial Times, 14. 12. 2015. <https://www.ft.com/content/ace89a00-9ff1-11e5-beba-5e33e2b79e46> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 02.)

Az Iszlám Állam az adószedők, a besúgók, de a szolgáltatások hálózatának kiépítésével is uralma alá vonta a szabálykövető lakosságot. Sok kis civil szervezet azért csatlakozott a terrorcsoporthoz, mert mellettük erősnek érezték magukat. Minden tartományban létrehozta egy ún. *war spoil* irodát, amely kiszámította a zsákmány dollárértékét, és egyötödét azonnal kifizették a rajtaütést elvégző fegyveres katonáknak. A zsákmányt a helyi piacon adták el, ahol az Iszlám Állam tagjai fél áron vásárolhattak. Ezeken a helyeken az állatoktól a gabonán keresztül a bútorokig és a használati tárgyakig minden elérhető volt.¹⁹ Az Iszlám Állam „fénykorában” – 2015-ben – a meghódított rész Szíria felére és Irak harmadára terjedt ki. Elsősorban etnikai területek alapján volt lehetséges az előrenyomulás, főképpen a szunnita arabok területein. A kurd és a síita területeken kevésbé volt ez lehetséges. Ennek egyik oka lehetett, hogy azok a síita rendfenntartók, akik szunnita területekre voltak küldve, nem végezték el teljes hatékonysággal a feladatukat, míg a saját területeiken erőteljesen védekeztek.

AZ ISZLÁM ÁLLAM „GAZDASÁGMOZGÓSÍTÁSA”

Nem felejtve el létrejöttének célját, gyilkos embertelenségét és a pusztítást, amit okozott, meg kell állapítanunk, hogy az Iszlám Állam képes volt egy polgárháborús területen – ahol korábban nem működött a közigazgatás – folyamatos harcok mellett kialakítani és fenntartani egy működő rendszert. Képes volt mozgósítani a gazdaságot, és az ehhez szükséges ellátási láncot megteremtve a szükséges üzemanyagkészleteket, energiabiztonságot és élelmiszer-biztonságot, az értékesítési csatornákat kiépíteni, hogy alattvalóit a szélsőséges körülmények között is hozzájuttassa élelmiszerhez, üzemanyaghoz, fegyverekhez – vagyis az élethez és a rajtaütésekhez, a védekezéshez szükséges emberi és tárgyi erőforrásokhoz. Tapasztalható volt, hogy főként az amerikai légitámadások idején esett vissza szinte a felére az olajcsempészetből származó bevétel. A háborús környezet természetesen hozzájárult ahhoz, hogy a gazdaságmogósítást visszavesse, de még így is sikerült a működését hosszú időn keresztül fenntartani, és ugyan az erejéből sokat veszített, területileg is visszahúzódott, de nem esett szét az Iszlám Állam.²⁰ Ehhez a fedezetet az adó- és egyéb beszolgáltatási rendszereken, valamint az elkobzásokon keresztül biztosította, és működtette a körülményekhez képest magas szintű szolgáltatásait mind a fiatal fizetett harcosai, mind a nép számára (kenyértámogatás, közterület-fenntartás, egészségügyi szolgáltatások). Ezek igazolták, hogy az Iszlám Állam nemcsak az elnevezésében tükrözte az „államiság” jellemzőit, hanem az összetartásnak ideológiai alapja is volt, azt sugalmazta, hogy aki vele van, azt megvédi, az biztonságban van. Az Iszlám Állam értéklánca²¹ azért volt működőképes, mert jellemzően kevés külső elemet tartalmazott, de amikor ezekhez nem lehetett hozzáférni, a kapcsolati háló segítségével képes volt más ágazatokból vett eszközökkel, anyagokkal pótolni mindent.

¹⁹ Uo.

²⁰ Solomon–Jones: i. m.

²¹ Az értéklánc itt logisztikai szakkifejezésként értendő. „Az értéklánc az ötlet megszületésétől a végső fogyasztóhoz történő eljuttatásig tart, és így magában foglalja a kutatást, a fejlesztést, az innovációt, az alap- és segédanyag előállítását, a gyártási eszköz és az alkatrész legyártását, az összeszerelést, a folyamatok közötti logisztikát, az előállításához és a vásárláshoz kapcsolódó szolgáltatásokat (pénzügyi, marketing-, IT- stb. szolgáltatások, értékesítés, szervíz).” Taksás Balázs: A védelmi ipar és a katonai logisztika rejtett biztonsági kockázatai napjaink globalizált világában. Honvédségi Szemle, 2017/6., 106. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04c77f73613472706.pdf> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

Az Iszlám Állam a szunnita törzsek gazdasági hálózataitól függött.²² Hogyha a rendszerbe hiba csúszott, azt mielőbb orvosolni kellett, hogy ne okozzon fennakadást. A műszaki, logisztikai, információs elakadások, az infrastruktúra meghibásodása vagy a finanszírozás biztonságának hiánya következtében komoly ellátási problémák léphettek fel, de a rendszer gondoskodott arról, hogy annyi bevétel mindig rendelkezésre álljon, mint amennyibe került a rendszer fenntartása. A bemeneti oldalon az emberi és anyagi erőforrást, tudást, innovációt (különösen katonai műszaki és logisztikai területen) saját céljai szolgálatába tudta állítani. Eközben politikai, gazdasági és társadalmi intézkedéseket hozott, a katonai szintéren működtette a sorozást, a zsoldosok fogadását, a kiképzést, a gerilla-hadviselés eszközeit felhasználva terrorista és pszichológiai műveletek végrehajtását valósította meg, néha a központjától távol, ami logisztikailag a számára ellenséges környezetben kihívást jelentett.

Az Iszlám Állam által alkalmazott módszerek jellemzői az elvegyülés a lakosság között, meglepőcsapdák, öngyilkos merénylők, gyalogsági és páncéltörő fegyverekkel végrehajtott rajtaütések, katonai járművek elleni támadások voltak.²³ Az Iszlám Államot sokan egyszerű, iszlám radikális terrorszervezetnek minősítik, de működésében jelen volt a gerilla-hadviselés számos jellemvonása is. Ezt támasztja alá Abu Muszab az-Zarkávi, a szervezet akkori vezetője 2004-ben írt levele Ajmán az-Zavahirinek, amiben jelzi az al-Kaida központi vezetésének, hogy célja nem a terrorizmus, az öngyilkos merényletek elkövetése és a gerilla-hadviselés, hanem egy reguláris erő mihamarabbi létrehozása.²⁴ A szervezet képessé vált bonyolult műveletek kivitelezésére, ami a területfoglalásokban mutatkozott meg – például ilyen volt a moszuli csata, a *Falak ledöntése* művelet, a damaszkuszi katonai parancsnokság elleni támadás, az Abu Graib és a Tadzi börtönök ellen, valamint az Aleppó tartományban található Menag légibázis ellen végrehajtott támadások.²⁵

A GAZDASÁGMOZGÓSÍTÁS ÉS A KATONAI LOGISZTIKA KAPCSOLATA

A logisztikai támogatás célja a katonai műveletek során a hadianyagkészletek felhalmozásával és lépcsőzésével, a felhasznált készletek pótlásával, a haditechnikai eszközök üzemben tartásával, alkalmazásra történő felkészítésével, a megsérült, meghibásodott eszközök helyreállításával, a mozgatási-szállítási és elhelyezési feladatok végrehajtásával, a logisztikai szervezetek hatékony alkalmazásával biztosítani a katonai szervezetek állandó hadrafog-

²² Jakob Lypp: Understanding ISIS: The political economy of war-making in Iraq. SciencesPo Kuwait Program, 2016, 5. https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/05/KSP_Paper_Award_Fall_2016_LYPP_Jacob.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

²³ Kovács Márk Károly: Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszere napjainkban. Hadtudományi Szemle, 2019/1., 105. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/1454/778> (Letöltés időpontja: 2020. 11. 18.)

²⁴ Zarqawi Letter. February 2004 – Coalition Provisional Authority English translation of terrorist Musab al Zarqawi letter obtained by United States Government in Iraq. US Department of State, Archive. <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

²⁵ Farkas Sándor: Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája. Honvédségi Szemle, 2018/2., 6. <https://docplayer.hu/105921927-Honvedsegi-szemle-146-evfolyam-2018-2-szam-a-magyar-honvedseg-kozponti-folyoirata.html> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 03.)

hatóságát és harcképességének fenntartását.²⁶ A logisztikai támogatás,²⁷ a katonai szervezetek anyagi, technikai, egészségügyi, közlekedési (szállítási) és elhelyezési szükségleteinek kielégítésére irányuló rendszabályok és a szakirányú tevékenységek összessége az Iszlám Államban figyelemre méltó módon valósult meg. Nagy mennyiségben, sorozatgyártásban, jó minőségű kézi- és tüzérségi fegyvereket, robbanóanyagokat gyártottak, és ezeket megfelelő ütemezéssel, készletezéssel bocsátották a harcoló alakulatok rendelkezésére, pedig tudvalevő, hogy a készletek fenntartása és az azon belüli rotáció mennyire nehéz és költséges megoldás.

BEFEJEZÉS

Az Iszlám Állam az iszlámhívók egy szélsőségesen radikális csoportjából létrejött entitás, amelyhez nagy számban csatlakoztak Szaddám Huszein korábbi katonái és külföldről érkezett harcosok is. Azzal, hogy jelentős tömegeket állított maga mellé, sajnos hosszú ideig túlélőképességéről tett tanúbizonyságot. „Gazdasága” valószínűleg azért volt képes túl nagy globális kárt okozva fennmaradni, mert ideális méretű volt, valamint a termelő- és a szolgáltatókapacitásokat sikerült széttelepítenie, az ellátási láncok biztonságosan voltak kiépítve, az energetikai, információs, technológiai és logisztikai infrastruktúra fenntarthatóságáról éppúgy sikerült gondoskodnia, mint ahogy a tartalékok képzéséről is. A kezelhető méret eredményeképpen jó volt az alkalmazkodási képessége.

Szélsőséges példája segítségével látható, hogy melyek azok a veszélyforrások, amelyekre oda kell figyelni, kibontakozásukat feltétlenül meg kell akadályozni, csírájában el kell fojtani ahhoz, hogy a hasonló erőszakszervezetek ne tudjanak a jövőben megerősödni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: *Az Iszlám Állam kalifátusa*. Osiris – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2016.
- Bakos Ferenc – Szávai János (szerk.): *Magyar Larousse Enciklopédia II*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.
- Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda*. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Kossuth Kiadó, 2016.
- Farkas Sándor: *Az ISIL alkalmazott eljárásai és stratégiája*. Honvédségi Szemle, 2018/2., 3–15. <https://docplayer.hu/105921927-Honvedsegi-szemle-146-evfolyam-2018-2-szam-a-magyar-honvedseg-kozponti-folyoirata.html>
- Gáspár Tibor: *Integrációs kísérletek 1953–1989 között*. Katonai Logisztika, 2018/1–2., 229–246. http://www.epa.hu/02700/02735/00086/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2018%201-2.pdf
- Hermann, Rainer: *Az Iszlám Állam – A világi állam kudarca az arab világban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.

²⁶ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína. 3. kiadás. MH Doft kód: LOGD 4 (3). A Magyar Honvédség kiadványa, 2015, 6-1.

²⁷ A logisztikai támogatás a hadsereg ellátási feladatainak összessége, anyagi-technikai biztosítás. Gáspár Tibor: *Integrációs kísérletek 1953–1989 között*. Katonai Logisztika, 2018/1–2., 245. http://www.epa.hu/02700/02735/00086/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2018%201-2.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 04.)

- Incze Nikolett: *Miért kell foglalkoznunk a politikai iszlámmal?* Polgárok Háza (videófelvétel), 2018. 04. 03. <https://polgarokhaza.hu/media/miert-kell-foglalkoznunk-a-politikai-izslammal-incze-nikoletta-eloadasa>
- Kovács Csaba: *Huntington hagyatéka a szélsőséges iszlám mozgalmak, a terrorizmus és a tömeges migráció tükrében.* Honvédségi Szemle, 2017/6., 25–38. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04e4cc43236681604.pdf>
- Kovács Márk Károly: *Gerilla-hadviselés és a terrorizmus kapcsolatrendszer napjainkban.* Hadtudományi Szemle, 2019/1., 101–116. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/hsz/article/view/1454/778>
- Lypp, Jakob: *Understanding ISIS: The political economy of war-making in Iraq.* SciencesPo Kuwait Program, 2016, 5. https://www.sciencespo.fr/kuwait-program/wp-content/uploads/2018/05/KSP_Paper_Award_Fall_2016_LYPP_Jacob.pdf
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína. 3. kiadás. MH Doft kód: LOGD 4 (3). A Magyar Honvédség kiadványa, 2015.
- Maróth Miklós: *A migráció buktatói és következményei.* Polgárok Háza (videófelvétel), 2018. 03. 14. <https://polgarokhaza.hu/media/maroth-miklos-eloadasa-az-izslamrol-a-polgarok-hazaban>
- Solomon, Erika – Jones, Sam: *Loot and taxes keep jihadi economy churning.* Financial Times, 14. 12. 2015. <https://www.ft.com/content/ace89a00-9ff1-11e5-beba-5e33e2b79e46>
- Solomon, Erika – Kwong, Robin – Bernard, Steven: *Inside Isis Inc: The journey of a barrel of oil.* Financial Times, 29. 02. 2019. <https://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/>
- Takács Béla: *A befogadó nemzeti támogatás feladatainak megszervezése a gazdaságmozgósítás új rendszerében.* Katonai Logisztika, 2003/3., 146–154. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00046/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2003_3_146-154.pdf
- Taksás Balázs: *A védelmi ipar és a katonai logisztika rejtett biztonsági kockázatai napjaink globalizált világában.* Honvédségi Szemle, 2017/6., 105–117. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c04c77f73613472706.pdf>
- Zarqawi Letter. February 2004 – Coalition Provisional Authority English translation of terrorist Musab al Zarqawi letter obtained by United States Government in Iraq. US Department of State, Archive. <https://2001-2009.state.gov/p/nea/rls/31694.htm>

Szász Róbert ezredes:

A SIVATAGI VIHAR TAPASZTALATAI 30 ÉV TÁVLATÁBAN

„A szárazföldi erő és a légiereő egyenlő és egymástól kölcsönösen függő erők; egyik sem a másik kiegészítője.”¹

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.11

ÖSSZEFOGLALÓ: *Mintegy 30 évvel ezelőtt, Kuvait 1990-es iraki megszállásának idején – dacára a második világháború óta megvívott csaták tapasztalatai alapján kiadott irányelveknek – az amerikai fegyveres erők különböző szintű vezetői és szakértői még mindig azon vitáztak, hogy mi is a légiereő szerepe egy összhaderőnemi műveletben. A „szárazföld” berkeiben népszerű elmélet alapján – amit szerintük az 1980-as években kiadott AirLand Battle doktrína is alátámasztott – a légiereő kizárólagosan a szárazföldi erők támogatására hivatott. A problémát mélyítette, hogy a légiereő egyes vezetői – köztük a Harcászati Légi Parancsnokság (Tactical Air Command, ma Air Combat Command) akkori parancsnoka, Robert D. Russ tábornok – szintén támogatták ezt a nézetet. A légiereő doktrínákkal foglalkozó szakértői szerint azonban az AirLand Battle doktrína csak a szárazföldi repülőerőkre (Army Aviation) vonatkozik, és nem a légiereőre. A másik oldal egyik jeles képviselője John A. Warden III ezredes – a Pentagon akkori egyik hírhedt/híres elemzője – volt, aki szerint a légiereő a többi haderőnem támogatásával akár fő szerepet is játszhat egy összhaderőnemi műveletben. Az elméleti csatározások természetesen nem sok hatással lehettek volna a kuvaiti válságra, ha az annak megoldásával megbízott Központi Parancsnokság (CENTCOM²) parancsnoka, H. Norman Schwarzkopf tábornok mint főparancsnok (JFC³) és Charles A. Horner tábornok, a CENTCOM légiereő komponensének parancsnoka (JFACC⁴) nem jutnak arra a következtetésre, hogy ezt a háborút csak a légiereő újszerű alkalmazásával tudják hatékonyan megvívni.*

A tanulmány szerzője a több mint három évtizeddel ezelőtti események felidézésén és elemzésén túlmenően igyekszik levonni azok máig ható tanulságait is.

KULCSSZAVAK: Sivataagi Vihar, Schwarzkopf tábornok, AirLand Battle doktrína, összhaderőnemi együttműködés

¹ „Land power and airpower are co-equal and interdependent forces; neither is an auxiliary of the other.” US Army Field Manual 100-20 – The Command and Employment of Air Power. Chapter 1, Section I, Relationship of forces, 1943. <https://www.ibiblio.org/hyperwar/USA/ref/FM/FM100-20/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

² United States Central Command.

³ Joint Force Commander.

⁴ Joint Forces Air Component Commander.

AZ ÚTTÖRŐK

Először vizsgáljuk meg, hogyan jöttek létre az egyes légierők, így könnyebb megérteni, miért is volt a Sivatagi Vihar (*Desert Storm*) elnevezésű hadművelet olyan meghatározó jelentőségű. A nemzeti légierők megjelenése természetesen nem egyszerre történt a világ hadseregeiben. Nagy-Britanniában például már közvetlenül az első világháborút követően létrejött az önálló Királyi Légierő (RAF⁵). Ez nagyban köszönhető volt a kor egyik nagy brit úttörőjének, Hugh Trenchard tábornoknak, aki kalandos karrier után az első világháborúban a Franciaországban harcoló brit repülőerők parancsnoka lett, majd kidolgozta és eredményesen alkalmazta a repülő fegyvernem újszerű tervezési és harcászati eljárásait, valamint rájött arra, hogyan lehet alkalmazni a repülőgépeket támadó feladatkörben. Trenchard tábornok a háború vége felé, 1918. április 1-jén megalakult RAF első parancsnoka lett. A köztudottan nehéz természetű Trenchard annak köszönhetette sikerét, hogy akaratossága ellenére olyan kulcsbeosztásban lévő emberekkel tudott jó munkakapcsolatot kialakítani, mint az akkori had- és légügyi államtitkár, Winston Churchill, akivel fiatal tisztként együtt szolgált Indiában.⁶

1917 tavaszán egy amerikai repülőőrnagy, bizonyos William „Billy” Mitchell érkezett Franciaországba. Első útja egy vidéki házhoz vezetett. Ez a ház volt Trenchard tábornok főhadiszállása. Az elbeszélések alapján Mitchell addig nem volt hajlandó távozni, amíg Trenchard el nem mondott neki mindent a brit repülőerők összetételéről, felszereléséről és a műveletek tapasztalatairól. Mivel Mitchell nem kevésbé volt erős személyiség, mint Trenchard, ezért a két úttörő hamar egy hullámhosszra került.⁷ Együttműködésük sikerének egyik jelentős bizonyítéka az 1918. szeptember 12–15. között megvívott saint-mihieli csata, ahol a koalíciós erők John J. Pershing tábornok vezetésével, 18 hadosztály (660 ezer katona), 419 harckocsi és több mint 1400 repülőgép bevetésével győzelmet arattak a német erők felett. Az első világháború után Billy Mitchell tábornok már az amerikai hadsereg Franciaországban állomásozó repülő fegyvernemének (*US Army Air Service*) parancsnokaként nagy tervekkel érkezett haza. Sokan azt várták, hogy kinevezik a teljes (békeidős) *Air Service* parancsnokának, de ehelyett a háború utáni átszervezéseknek köszönhetően előbb alezredesti, ezredesti, majd 1921. április 21-től az *Air Service* parancsnokhelyetteseként ismét tábornoki rendfokozatban próbálta a légierőt, mint önálló haderőnemet létrehozni és nézeteit népszerűsíteni. Nézetei újszerű elveken alapultak, amelyeket olyan európai gondolkodók fektettek le, mint az olasz Giulio Douhet, a brit Hugh M. Trenchard és a német Walther Wever tábornokok.

Mitchell háborús tapasztalata sajnos nem sokat segített a politikai csatatéren. Hazatérvén hamar szembesült a szárazföldi csapatok és a haditengerészet vezetőinek konzervatív és kételkedő gondolkodásával. Az volt a véleménye, hogy a légierőnek 10 éven belül komoly szerepe lesz a háborúk megvívásában, ezért annak önálló, a szárazfölddel és a haditengerészettel egyenértékű haderőnemmé kell válnia. Természetesen a másik két haderőnem és az őket támogató politikusok ezt nem nézték jó szemmel. Főleg a haditengerészetnek sértették az érdekeit azok a nézetei, miszerint a jövő háborúiban a fő szerep a légierőé lesz, és velük szemben a csatahajók teljesen védtelenek lesznek. Ennek bizonyítására sikerült kiharcolnia, hogy teszteket hajtsanak végre kiselejtezett és zsákmányolt hadihajók ellen. Természetesen

⁵ Royal Air Force.

⁶ Rebecca Grant: Trenchard at the Creation. *Air Force Magazine*, 01. 02. 2004. <https://www.airforcemag.com/article/0204trench/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁷ Uo.

a tesztek a haditengerészet igyekezett minden rendelkezésre álló módon akadályozni vagy lehetetlen szabályokkal eredménytelenné tenni. A tesztek sikere ellenére az eredmény csak a haditengerészeti vezetők és a Mitchell közötti viszony elmérgesedése lett.⁸

Az *Air Service* parancsnokhelyettesi pozíciójában Mitchell mindent megtett a repülőerők fejlődésének elősegítésére, amit sokan csak pénzpazarlásnak tekintettek. Támogatta a különböző technikai (turbófeltöltők, motorok) és fegyverfejlesztési (bombák, torpedók) projekteket, buzdított a sebességi, magassági, távolsági repülési rekordok megdöntésére.

Bár a közvélemény támogatta és számos fiatal, lelkes követője volt (még a haditengerészetben belül is), a tábormokok és az admirálisok többsége szerette volna, ha távozik a közéletből. Az 1925. április 26-án lejárató megbízatását ezért nem hosszabbították meg, majd ezredesi rendfokozatban kapott beosztást a 8. hadtestnél. Ezt természetesen visszalépésként értékelte, és amikor a haditengerészet néhány tengerészeti repülőbalesetet arra használt fel, hogy a közvélemény előtt lejárassa a repülő fegyvernem képességeit, Mitchell – talán kicsit megdöbbenve – a nyilvánosság felé fordult. A szárazföldi és a haditengerészeti vezetőket hozzá nem értéssel vádolta, aminek az eredménye természetesen hadbíróvá lett, ahol bűnösnek találták és 5 évre felfüggesztették a szolgálat alól, teljes fizetésmegvonással. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke a helyzet súlyosságát érzékelve a felére csökkentette a fizetésmegvonást, de ezzel sem tudta megakadályozni, hogy Billy Mitchell 1926. február 1-jén leszereljen.

A tárgyaláson két fiatal őrnagy vallott mellette. Az egyik Henry H. „Hap” Arnold, aki a második világháború alatt az amerikai repülőerők (*U.S. Army Air Force*) parancsnoka volt, és nagy szerepet játszott abban, hogy a háború után megalakult az önálló amerikai légierő (*U.S. Air Force*). Mind a mai napig ő az egyetlen ötcsillagos amerikai légierős tábormok. A másik őrnagy egy bizonyos Carl A. Spaatz volt, aki később az 1947. szeptember 18-án önálló haderőnként megalakult *U.S. Air Force* első parancsnoka lett.⁹

Billy Mitchell civilként is folytatta munkásságát és harcát az önálló légierő érdekében, 1936. február 19-én azonban szívproblémák és influenza következtében 56 évesen elhunyt, így már nem láthatta, hogy az álma valóra válik.

Kérdhetnénk, mi köze Billy Mitchellnek a Sivatagi Viharhoz? Amellett, hogy ő volt az első, aki szembesült a haderőnevek közötti rivalizálással és a rossz kommunikáció káros következményeivel, van egy ember, akit legtöbbször hozzá hasonlítanak. Ez pedig nem más, mint a bevezetőben már említett John A. Warden III ezredes, aki amellett, hogy korunk egyik kiemelkedő gondolkodója és a légierő műveleti szintű alkalmazásának nagy úttörője, elöljárói szerint egy kissé nehezen kezelhető „erős” személyiség.

Warden az ott tanult alapján már az akadémián úgy vélte, hogy a szárazföldi erők mellett a légierőnek csak másodlagos szerep jutna egy háborúban. Az 1969-ben Vietnámban lerepült 266 éves bevetés után sem győződött meg ennek az ellenkezőjéről. Meglátása szerint Vietnámban mindenki a legjobb tudása szerint tette a dolgát, mégsem sikerült megnyerni a háborút. A problémát a stratégiában látta. Szentül hitte, hogy egyértelmű célok és átfogó stratégiai terv nélkül nem lehet győzni. 1975-ben őrnagyként érkezett a Pentagonba, ahol a légierő tervező igazgatóságán a közel-keleti helyzet elemzése volt a feladata. Ekkor tűnt fel az elöljáróinak és a hírszerző közösségnek, hogy van érzéke a stratégiai gondolkodáshoz és a koncepció kidolgozáshoz, ami a pilóták körében elég ritka volt akkoriban. Egyfajta fény volt

⁸ Alfred F. Hurler: Billy Mitchell: Crusader for Air Power. Midland Books: No. 180, 2006.

⁹ John T. Correll: The Billy Mitchell Court-Martial. Air Force Magazine, 01. 08. 2012. <https://www.airforcemag.com/article/0812mitchell/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 18.)

az éjszakában, aki a szervezet és a saját fejlődése érdekében nem félt kiállni a nézetei mellett, akár az előjáróival szemben sem. Ellentmondásos figurává nőtte ki magát, aki – ha a szakmáról volt szó – nem volt hajlandó figyelembe venni semmilyen politikai vagy személyes érzékenységet. Ebben az időszakban kezdték el Billy Mitchellhez hasonlítani. További tanulmányok és parancsnoki beosztások után 1988-ban ezredesként tért vissza a Pentagonba, ahol a légierő stratégiai és doktrinális tervező részlegének lett az igazgatóhelyettese.¹⁰

A SIVATAGI VIHAR¹¹

1990. augusztus 2-án Irak lerohanta Kuvaitot. A térség egyik legnagyobb hadserege akár tovább is vonulhatott volna, Szaúd-Arábia keleti tartományát is elfoglalva. Az amerikai politikai vezetés felajánlotta segítségét Fahd szaúdi királynak, aki el is fogadta azt. Augusztus 8-án az első amerikai erők megérkeztek a térségbe. A kezdeti felvonulási művelet neve *Desert Shield* (Sivatagi Pajzs) volt, aminek a megtervezését és végrehajtását a CENTCOM kapta meg feladatul. Richard B. Cheney amerikai védelmi miniszter, Schwarzkopf tábornok (JFC), Horner tábornok (JFACC) és John J. Yeosock tábornok – a műveletre kijelölt szárazföldi erők parancsnoka – Szaúd-Arábiába utaztak, hogy konzultáljanak Fahd királlyal és előkészítsék a műveletet. A védelmi miniszter és Schwarzkopf tábornok hazautazása után az előretolt parancsnokságon a rangidős parancsok Horner lett, ami az első jele volt annak, hogy ez a művelet más lesz, mint az eddigiek.

Schwarzkopf tábornok hazaérkezve megbízta a Pentagont, hogy készítsenek egy előzetes stratégiai tervet, amelynek a kezdeti fázisban elsősorban a légierő átfogó alkalmazásán kellett alapulnia. Schwarzkopf tábornok nem a légierőben való hite miatt döntött úgy, hogy a légi műveletekre fekteti a hangsúlyt, hanem mert pontosan tudta, hogy nem áll akkora szárazföldi erő a rendelkezésére, hogy nagy veszteségek nélkül meg tudja nyerni a háborút. A nagy veszteségek árán „megnyert” háborúk hatásaira pedig még tisztán emlékezett a Vietnámban töltött időszakából. Tudta, hogy legalább két hónapra lesz szüksége csak ahhoz, hogy elég erőt vonulasson fel az esetlegesen támadó iraki erők megállítására. A kezdeti tervek alapján csak egy hadtestnyi erővel rendelkezett, ami a számításaik szerint csak akkor lett volna elegendő egy támadó művelethez, ha a légierő legalább 50%-kal csökkenti az iraki erők harcértékét. Ez akkor sem változott, mikor több erőforrást kapott, mivel a későbbi elemzések alapján az iraki haderőt a korábbiánál potensebbnek értékelték.

Schwarzkopf tábornok – Colin Powell tábornokkal, az Egyesített Vezérkar akkori főnökével (CJCS¹²) egyeztetve – felkérte a légierőt, hogy szakértői készítsenek egy, az iraki haderő ellen irányuló támadó légi műveleti tervet. A légierő vezetésén – többek között az *AirLand Battle* doktrínát támogató Robert D. Russ tábornokon – keresztül érkező kérés a véletlennek köszönhetően eljutott oda, ahová Russ tábornok a legkevésbé szerette volna, hogy eljusson: a Pentagon légierő tervező részlegébe, az úgynevezett *Checkmate* részlegbe, amelynek nem más volt akkor a vezetője, mint John A. Warden III ezredes. Mondhatnánk, hogy a többi már történelem, de a helyzet nem volt ennyire egyszerű. Warden csapata gyorsan cselekedett. Begyűjtöttek minden használható embert, aki elérhető volt, köztük David

¹⁰ John Andreas Olsen: *John Warden and the Renaissance of American Air Power*. Washington D.C., Potomac Books, 2007.

¹¹ John T. Correll: *The Strategy of Desert Storm*. Air Force Magazine, 01. 01. 2006. <https://www.airforcemag.com/article/0106storm/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 18.)

¹² Chairman of the Joint Chief of Staff.

A. Deptula alezredest, akire fontos szerep várt a későbbiekben. Warden hozzáférést kért és kapott a légierős és más washingtoni felderítési információkhoz. Pár nap alatt előálltak egy tervvel, amelynek az *Instant Thunder* (Azonnali Dörgés) fedőnevet adták, ami napi 500 repülőgép-bevetéssel 6-9 nap alatt biztosította volna az Irakban állomásozó főerők megbénítását. Warden augusztus 10-én közvetlenül Schwarzkopf tábornoknak, majd 11-én Powell tábornoknak jelentette a terv részleteiről. Mindkettőnek tetszett – azzal a kikötéssel, hogy az iraki szárazföldi erők pusztítására nagyobb hangsúlyt kell fektetni. Powell nem szeretne volna, hogy ha a háterszág támadása miatt Irak kivonja a csapatait Kuvaitból, ő el akarta pusztítani a megszálló erőket. Russ tábornok időközben megpróbálkozott egy másik terv elkészítésével háttérbe szorítani Wardent, de nem járt sikerrel.

Augusztus 20-án Schwarzkopf tábornok parancsára Warden Rijádba utazott, hogy Horner tábornoknak is jelentsen a tervről, a jelentése azonban nem sikerült túl jól. Warden tudományos és történelmi felvezetője nem aratott nagy sikert Hornernél, ami valószínűleg rányomta a bélyegét a jelentés szakmai részére is. Mindent egybevetve Horner elfogadta a tervet kiindulási alapként, és hazaküldte Wardent, de megkért pár embert a *Checkmate* részlegről, hogy maradjanak. A maradék között volt Deptula alezredest is, aki a támadó légi műveletek tervezéséért volt felelős a későbbiekben. Deptula a tervezések folyamán nagyban támaszkodott Wardenre és a *Checkmate* otthon maradt állományára, akik minden lehetséges forrásból ellátták információval.

Horner a légi műveletek további tervezésének vezetésére felkérte Buster C. Glosson dandártábornokot, aki a tervezőrészleget a Szaudi Királyi Légierő parancsnokságának pincéjében alakította ki, amelyet később csak *Black Hole* (Fekete Lyuk) néven emlegettek. A tervezőmunka nagy részét Deptula és csapata végezte. Az *Instant Thunder* tervre alapoztak, de a végeredmény annál sokkal nagyratörőbb lett. Az 1990. január 17-re kiadott légi harcparancs (ATO¹³) több mint 476 célpontot tartalmazott, szemben az *Instant Thunder* összesen 84 célpontjával.

AZ ÖSSZHADERŐNEMI LÉGIERŐ PROBLÉMÁI¹⁴

Schwarzkopf tábornok elképzelése alapján Horner tábornok rendelkezett minden olyan légi jármű felett, amely az összhaderőnemi célok elérése érdekében hajtott végre feladatot. A Stanley R. Arthur admirális parancsnoksága alatt álló haditengerészet merevszárnyú repülő erőinek nagy részének – más, kifejezetten haditengerészeti feladat hiányában – a JFACC szabott feladatot. A felmerülő problémákat főleg az okozta, hogy a haditengerészet nem rendelkezett semmilyen eszközzel és tapasztalattal a légi harcparancsok feldolgozásához. A napi 2-3 ezer bevetést tartalmazó ATO-k több száz oldalas dokumentumok voltak, és azokat kompatibilis elektronikus rendszerek hiányában nyomtatott formában kellett légi úton a hajókra szállítani. A feladatok és az információk kinyerése és feldolgozása így több órát vett igénybe.

Alapvető probléma volt, hogy a haderőnemek még mindig a régi „jól bevált”, a művelési terület egymás közti felosztásában látták a megoldást az együttműködésre. A Walter E. Boomer tábornok által vezetett tengerészgyalogság (MARCENT¹⁵) a saját feladatok jelentős túltervezésével – ami a légi erőforrásaik kb. 50%-át jelentette – próbálta csökkenteni

¹³ Air Tasking Order.

¹⁴ Richard B. H. Lewis: Desert Storm – JFACC problems associated with battlefield preparation. U.S. Army War College, Study Project, 1993. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a264043.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 18.)

¹⁵ Marine Central Command Component.

az átadandó bevetések számát. A légi parancsnokság (JFAC¹⁶) elemzői azonban felfedezték, hogy a tengerészgyalogság AV-8 és F/A-18 típusú repülőgépeinek a harcokcsik és a tüzérségi eszközök elleni egy bevetésre számolt sikeres fegyveralkalmazása – főleg a légierő A-10 csatarepülőinek hatékonyságához viszonyítva – jóval az elvárt szint alatt volt. A jelentések alapján a teljes művelet időszakában a légierő összesen 5400 db Maverick rakétát (ebből 4600 db-ot A-10-ről indítottak) és 3800 db GBU-12 lézervezérlésű siklóbombát használt el. Ezzel szemben a tengerészgyalogság esetében kevesebb mint 100 db lézerrányítású AGM-65E Maverick rakéta indításáról beszélhetünk. A bevetésszámokat is figyelembe véve a tengerészgyalogság hatékonysága még így is kb. 1/3-a volt a légierő hasonló mutatóinak. Ezek alapján a tengerészgyalogság repülőgépeit hatékonyabban lehetett volna alkalmazni más, statikus, például légvédelmi vagy infrastrukturális célpontok ellen. A légierő így felszabaduló eszközeit a MARCENT felelősségi területén található harcokcsik és tüzérségi célok ellen lehetett volna hatékonyan alkalmazni. Ennek a problémának a hosszú távú hatása az volt, hogy a szárazföldi műveletek megkezdése előtt a tengerészgyalogsággal szemben álló iraki erők harcértéke még mindig 78% feletti volt, szemben a szárazföldi parancsnokság (ARCENT¹⁷) 45%-os mutatójával.

A *Black Hole* már három héttel korábban jelezte a problémát Schwarzkopf tábornoknak, aki csak annyit mondott, hogy a MARCENT előbb-utóbb segítséget fog kérni, ami meg is történt. A bevetési jelentések folyamatos nyomon követésének köszönhetően a légierő tervezőit nem érte váratlanul a kérés, és sikerült az iraki erők harcértékét a szárazföldi műveletek megkezdéséig 59%-ra csökkenteni. Ez az eset jó példája annak a régi gondolkodásnak, miszerint a haderőnemeknek a többi haderőnem segítségével nélkül mindenáron egyedül, a saját eszközeikkel kell végrehajtaniuk a feladataikat. Csak akkor kérnek segítséget, ha már nagy a baj, de ekkor már nehéz erőforrásokat átcsoportosítani. A sikertelen vagy lassú átcsoportosítás eredménye pedig többek között az a tévhit, hogy a „légierő nem elég rugalmas”.

Problémát okozott továbbá, hogy az ARCENT által összesített iraki harcértékadatok nem fedték a valóságot. John Yeosock tábornok, az ARCENT parancsnoka 15 nappal a légi műveletek megkezdése után azt jelentette, hogy a Köztársasági Gárda harcértéke 99%-os, ami azonban a hat hadosztályából három ellen F-16 és B-52 típusú repülőgépekkel végrehajtott 4500, illetve 360 bevetés után elég hihetetlennek hangzott. A tábornok szerint a légierő túl sok erőforrást pazarolt a stratégiai célpontokra, a vele szemben álló iraki erőket pedig nem gyengítette meg eléggé. Ez olyan bizalmi problémát okozott, amit a műveletek befejezéséig sem sikerült feloldani. A probléma gyökere abban rejlett, hogy az ARCENT a csapások hatékonyságának értékelésére (BDA¹⁸) más eljárást alkalmazott, mint a JFAC. Csak a képi és az elektronikus felderítési, valamint kizárólag az A-10 repülőgépek pilótái által leadott jelentéseket (MISSREP¹⁹) vették figyelembe az értékelések elkészítésénél, más koalíciós légicsapások MISSREP-adatait nem. Emellett kizárólag a harci eszközök (harcokcsik, tüzérségi eszközök, páncélozott harcjárművek) megsemmisítése esetén számoltak a harcérték csökkenésével. Vezetési pontok, logisztikai bázisok megsemmisítését nem tekintették harcértéket csökkentő tényezőnek.

A JFAC a hatékonyság és a felderítési adatok növelése érdekében változtatott az F-16 repülőgépek bevetési profilján, hogy meggyőző adatokkal tudjon szolgálni az ARCENT ré-

¹⁶ Joint Forces Air Component.

¹⁷ Army Component Central Command.

¹⁸ Battle Damage Assessment.

¹⁹ Mission Report.

szeré. Növelték az F–111, F–15E és A–6 repülőgépek éjszakai bevetéseinek a számát is. Hosszas huzavona és győzködés után a bemutatott bizonyítékok hatására az ARCENT elfogadta a nem A–10-es bevetések utáni MISSREP-eket is, de csak akkor, ha az adott repülőegység összekötője is megerősítette azt írásban. Mivel a haditengerészet szerint a MISSREP pont erre lett kitalálva, és nem voltak összekötőik az ARCENT-nél, az A–6 típusú repülőgépek találatait továbbra sem vették figyelembe a BDA elkészítésénél.

A BDA-k körüli problémát tovább mélyítette, hogy katonai és civil hírszerző szervezetek (DIA,²⁰ CIA²¹) szerint az iraki erők harcértéke korántsem csökkent olyan mértékben, ahogy azt a CENTCOM vélte. Ezzel nemcsak a tervezett szárazföldi műveletek megkezdését késleltették, de az ARCENT, a MARCENT és a JFAC felderítő- és elemzőállományának a szaktudását is megkérdőjelezték. Mint később kiderült, az elemzők leterheltsége és a fel dolgozandó adat mennyisége miatt a DIA és a CIA adatai sem voltak pontosak.

Legvégül mindenképpen érdemes megvizsgálni egy, a szárazföldi műveletek végrehajtása során felmerült koordinációs problémát is. A normál koordinációs eljárásnak megfelelően a légi és a szárazföldi műveleteket dekonfliktálni kell. A szárazföldi erők felelősségi területén csak a helyi parancsok engedélyével lehet légi műveleteket végrehajtani. Ennek érdekében egy ún. koordinációs vonallal (FSCL²²) választják szét az ellenség irányában a felelősségi területeket. Ezt általában úgy határozzák meg, hogy figyelembe veszik a területen tevékenykedő helikopterek és tüzérségi eszközök hatótávolságát, a domborzati viszonyokat és a műveleti tempót. A Sivatagi Vihar esetében is így jártak el, egy esetben azonban előfordult, hogy az ARCENT 50 mérfölddel előrébb tolta az FSCL-t, mint amit ellenőrizni tudott, és abban a hirtelen senki földjévé váló sávban több iraki egység tudott észak felé elmenekülni.

A JFAC NAPJAINKBAN^{23, 24}

Az eredeti elképzelés alapján a JFAC nem lett volna más, mint az Összhaderőnemi Erők Légi Komponense, vagyis a műveletre kijelölt erők mindazon része, amelyek az összhaderőnemi műveleti terület (JOA²⁵) légi dimenzióját használja a feladatok végrehajtása során. A NATO mai értelmezése azonban ennél enyhébben fogalmaz, ami nagyban köszönhető az amerikai ráhatásnak. (Az amerikai doktrína a vezető személyére még mindig a JFACC kifejezést preferálja, de az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a NATO-ban elfogadott COM JFAC²⁶ megnevezést fogom használni.) Az amerikai haderőben a haderőnemek továbbra is nagyon erősen elkülönülnek egymástól, és sokszor még a látszatát is próbálják kerülni annak, hogy bármi közük lenne egymáshoz. Ezért ott szinte elképzelhetetlen, hogy a szárazföldi erők helikopterei és a légierő vadászrepülőgépei egy parancsnokság alá kerüljenek.

²⁰ Defense Intelligence Agency.

²¹ Central Intelligence Agency.

²² Fire Support Coordination Line.

²³ AJP-3.3 – Allied joint doctrine for air and space operations. Edition B, Version 1, April 2016, NSO. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/624137/doctrine_nato_air_space_ops_ajp_3_3.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 06. 22.)

²⁴ Joint publication 3-30 – Joint Air Operations, 25 July 2019. U.S. Joint Chief of Staff. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_30.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 06. 22.)

²⁵ Joint Operations Area.

²⁶ Commander JFAC.

Az amerikai nézetekkel összhangban a legújabb NATO-doktrína szerint egy művelet főparancsnoka (JFC) jogköröket és erőforrásokat ad az általa kijelölt COM JFAC kezébe az összhaderőnemi célok elérése érdekében. Mivel elméletben – a művelet jellemzőinek függvényében – a kijelölt COM JFAC bármely haderőnem parancsnoka lehet, ezért a NATO- és az amerikai doktrína is egyértelművé teszi, hogy a COM JFAC a hatáskörébe rendelt erők felett milyen műveleti/harcászati vezetési és irányítási jogkörökkel rendelkezik. Ennek oka a különböző komponensparancsnokok érdekeinek és feladatvégrehajtó képességüknek a védelme. Tehát ha a szárazföldi parancsnoknak helikopterekre van szüksége a saját feladatainak a végrehajtásához, akkor azokat biztosítani kell a számára. A probléma akkor alakulhat ki, mikor a parancsnokok elkezdik „bespájzolni” az erőforrásokat arra az esetre, ha később szükség lenne rájuk. Ekkor fordulhat elő az, hogy az erőforrások hatékony felhasználása nem valósul meg, és az egyes egységek leterheltsége közötti különbségek megnőnek, vagy nem áll rendelkezésre az adott feladat biztonságosabb vagy hatékonyabb végrehajtásához szükséges eszközmennyiség.

Az amerikai doktrína már eleve alacsonyabb harcászati irányítási (TACON²⁷) jogkörrel ad az átalárendelt erők felett a COM JFAC kezébe, míg a NATO az ennél a jóval magasabb műveleti irányítási (OPCON²⁸) jogkört biztosítja. Mindkét esetben előfeltétel a JFC által jóváhagyott és csak általa változtatható előzetes erőforrás-elosztás (*apportionment*), amit előzetes komponensszintű egyeztetés után a COM JFAC készít el és terjeszt fel. Ha szigorúan vesszük a vezetés-irányítási jogkörök értelmezését, akkor a TACON nem tartalmazza a feladatszabás (*tasking*) jogkörét, csak a feladat-végrehajtás közbeni, az adott feladatra vonatkozó irányítási (*mission control*) jogkört.

A NATO-doktrína ugyan egyértelműen meghatározza, hogy a COM JFAC által kiadott ATO minden, az adott JOA légterében repülést folytató légi járműre vonatkozik, és tartalmaznia kell a nem a JFAC alárendeltségében feladatot végrehajtó repülőket is, a valóságban ez csak az esetek nagyon kis részében valósul meg olyan mértékben, ami biztosítaná a műveletek hatékony és biztonságos végrehajtását. Sokan még mindig csak egy koordinációs elemként tekintenek a JFAC-ra, amely a különböző haderőnemek repülőerőinek tevékenységét hivatott összehangolni. Ezzel szemben a JFAC feladata – a JFC által meghatározott célok elérése érdekében – többek között a légi műveletek tervezése, irányítása, koordinálása, valamint a szárazföldi és a haditengerészeti légi műveletek integrációja az összhaderőnemi légi műveletekbe. Ez az integráció magában foglalja a szükséges légterek tervezését és dekonfliktálását,²⁹ egységes kommunikációs terv kiadását és az összhaderőnemi légi műveletek folyamatos nyomon követhetőségének biztosítását.

ÖSSZEGZÉS

Bár a vezetés-irányítás szempontjából már az idézett, 1943-ban kiadott amerikai kézikönyv is egyértelműen szétválasztja a szárazföldi és a repülőerőket, ennek ellenére – a haderőnemek közötti máig fennálló egyfajta rivalizálás és a nagy háborúkban szerzett tapasztalatok rövid időn belüli „elfelejtése” miatt – az összhaderőnemi együttműködés még mindig nem tökéletes. A légierő és a szárazföldi csapatok külön-külön repülőerőkkel történő ellátása ugyanannak a

²⁷ Tactical Control.

²⁸ Operational Control.

²⁹ A légi műveletek tervezésénél térben és/vagy időben elkülönített, dedikált légterek kijelölésével biztosítják, hogy a különböző típusú műveletek ne akadályozzák egymást és/vagy ne legyenek veszélyesek egymásra.

folyamatnak a következménye, amely az amerikai haditengerészet és a tengerészgyalogság elkülönült repülőerőinek létrejöttét is generálta. A haderőnemek parancsnokai – a tapasztalatok alapján jogosan – nem szeretnek függeni egy másik haderőnemtől támogatásától. A Sivatagi Vihart megelőző és az azt követő háborúk tapasztalatai alapján azonban elmondható, hogy ez egy nagyon költséges és egyáltalán nem hatékony megoldás. Egy nagyobb ország gazdasága talán még elbírná a képességek ilyen módon történő duplikálását, de egy Magyarországhoz hasonló méretű ország számára semmiképpen nem követendő példa.

Mint látható, az utóbbi 30 évben a JFAC, mint elv alkalmazása jelentősen nem változott, de mára szerves részé vált a szövetséges és nemzeti gondolkodásnak. Pozitív változásnak tekinthető, hogy a technikai fejlődésnek köszönhetően a kommunikáció egyre könnyebb és hatékonyabb. A haderőnemek parancsnokságai az esetek többségében közös hálózaton dolgoznak és egységes szoftvereket, adatbázisokat használnak. Az információ megosztása és feldolgozása soha nem látott mértékben fejlődik. A felderítőeszközök száma jelentősen megnőtt, a biztosított adatok mennyisége és minősége összehasonlíthatatlan a 30 évvel ezelőttivel. Továbbra is probléma azonban a megfelelően képzett állomány biztosíthatósága, bár a mesterséges intelligencia már az ajtón kopogtat.

Egy elv, egy rendszer kidolgozása és alkalmazása csak és kizárólag az adott pillanatban, korszakban élő emberek hozzáállásán, az új dolgok befogadásának képességén múlik. Az előző évszázadban a katonai erő szoros kapcsolatban állt a személyes hatalommal. A katonai vezetők sokszor hatalmi eszközként kezelték a rájuk bízott erőket. A mai modern felfogás szerint egy katonai vezető nem hatalmat, hanem felelősséget és feladatot kap, a felelősséget pedig sokkal könnyebben tudjuk megosztani, mint a hatalmat. Ez az új gondolkodás hozhatja meg azt a változást, hogy az egyes haderőnemek parancsnokai nem hatalmi kérdéseknek fogják tekinteni egy háború megvívását, hanem hatalmas felelősségnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP-3.3 – Allied joint doctrine for air and space operations. Edition B, Version 1, April 2016, NSO. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/624137/doctrine_nato_air_space_ops_ajp_3_3.pdf
- Correll, John T.: *The Billy Mitchell Court-Martial*. Air Force Magazine, 01. 08. 2012. <https://www.airforcemag.com/article/0812mitchell/>
- Correll, John T.: *The Strategy of Desert Storm*. Air Force Magazine, 01. 01. 2006. <https://www.airforcemag.com/article/0106storm/>
- Grant, Rebecca: *Trenchard at the Creation*. Air Force Magazine, 01. 02. 2004. <https://www.airforcemag.com/article/0204trench/>
- Hurle, Alfred F.: *Billy Mitchell: Crusader for Air Power*. Midland Books: No. 180, 2006.
- Joint publication 3-30 – Joint Air Operations, 25 July 2019. U.S. Joint Chief of Staff. https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_30.pdf
- Lewis, Richard B. H.: *Desert Storm – JFACC problems associated with battlefield preparation*. U.S. Army War College, Study Project, 1993. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a264043.pdf>
- Olsen, John Andreas: *John Warden and the Renaissance of American Air Power*. Washington D.C., Potomac Books, 2007.
- US Army Field Manual 100-20 – The Command and Employment of Air Power, 1943. Chapter 1, Section I, Relationship of forces.

Kaszanyi Sándor alezredes:

AZ ORSZÁGVÉDELMI MŰVELETEK LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI FELADATAINAK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

DOI: 10.35926/HSZ.2021.5.12

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában megfogalmazott új kihívások és kockázatok szükségessé teszik hazánk szuverenitásának, területének és állampolgárainak – tágabb értelemben a magyar népnek – védelmét szolgáló fegyveres erők alkalmazási lehetőségeinek újragondolását, az országvédelmi műveletek sikerét biztosító logisztikai támogatási feladatok meghatározását. A szerző – a teljeség igénye nélkül – elemzi az egyes kockázati tényezőket, az azokra történő reagálás eseteit, megnevezi a rendvédelmi szervek és a Magyar Honvédség szükséges feladatait, valamint az eredményes végrehajtás hagyományostól eltérő logisztikai támogatási kérdéseit.

KULCSSZAVAK: biztonsági kihívások, országvédelmi műveletek, logisztikai támogatás

BEVEZETÉS

E sorok írásakor a Nemzeti Közszerződési Egyetem Katonai Felsővezetői Tanfolyam hallgatója vagyok. Az MH parancsnokhelyettese egy korábbi intézkedésében úgy rendelkezett, hogy a tanfolyam hallgatói egy, az alapvégzettségüktől eltérő szakterület valamely témakörében is bizonyítsák jártasságukat. Eredeti végzettségem (műszaki tiszt és katonai építő üzemmérnök),¹ és 28 éves tényleges katonai pályafutásom során szerzett tapasztalataim, betöltött beosztásaim figyelembevételével a logisztikai szakterületet választottam, hiszen igen szoros kapcsolat jellemzi a két szakterületet.

Már első tiszti beosztásomban² megtapasztaltam a logisztikai biztosítás jelentőségét, mivel akár egy kiképzési foglalkozás vagy egy konkrét feladat eredményes végrehajtása alapos anyagi, technikai előkészítést és biztosítást követel meg napjainkban is. Az eltelt 28 év alatt több haderőfejlesztési és haderő-korszerűsítési folyamatot élhettem meg. Minden alkalommal – a technikai fejlesztések következményeként – szükség volt a logisztikai szakág állományának, szervezeti felépítésének, eljárásrendjeinek áttekintésére, optimalizálására. Különösen igaz volt ez akkor, amikor a Magyar Honvédség megkezdte a békepartnerségi és a missziós tevékenységét.

¹ Kossuth Lajos Katonai Főiskola, 1992.

² Erődítő gépszakasz, szakaszparancsnok.

Jelen írásomban a logisztikai támogatási feladatok aktuális kérdéseit kívánom vizsgálni Magyarország biztonsági kockázatai, kihívásai, illetve a szükséges országvédelmi műveletek vonatkozásában.

BIZTONSÁGI KOCKÁZATOK

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájában (NBS) elsődleges biztonsági érdekként szerepel az ország szuverenitásának, területi integritásának és alkotmányos rendjének megőrzése, állampolgárai biztonságának garantálása, az ország stabilitása.³

Kiemelt biztonsági kockázatként szerepel az ország elleni fegyveres támadás (beleértve az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke alá tartozó eseteket is),⁴ ami szükségessé teszi egy átfogó, minden lehetőséget körültekintően figyelembe vevő országvédelmi stratégia kidolgozását. Ez a kidolgozómunka elkezdődött, a stratégia katonai feladatait meghatározó Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) jóváhagyási eljárása folyik.

Egy esetleges fegyveres támadás elhárításakor elsősorban a Magyar Honvédség erejére, képességeire kell támaszkodni. Emellett persze szükséges más fegyveres, illetve civil szervezetek közreműködése is, attól függően, hogy az ország elleni fegyveres támadást végrehajtó erők milyen jellemzőkkel bírnak.

A következőkben áttekintem, milyen kockázatok merülhetnek fel, amelyek megelőzéséhez, elhárításához fegyveres rendvédelmi szervek mellett a Magyar Honvédség alkalmazása is szükséges lehet.

Illegális migráció

Bár a nemzetközi közvélemény és a nemzetközi elemzések nem kifejezetten célországnak tartják Magyarországot, ennek ellenére az ország területére bejutó, vagy az ország területén áthaladó illegális migránsok nagy fokú kockázatot jelenthetnek az ország biztonságára, hiszen eltérő szocializációjuk, szokásaik, törekvéseik, ezekből eredő tevékenységük nem feltétlenül egyeztethető össze a magyar társadalom normáival, értékeivel.

Céljaik elérése érdekében könnyen fordulhatnak radikális módszerekhez, amelyek megelőzése kiemelt feladatot jelenthet elsősorban a rendvédelmi szervek számára. A radikális cselekedetek mértéke, agresszivitásának szintje szükségessé teheti a fegyveres erők alkalmazását.

Az illegális migráció elsősorban rendvédelmi feladat, melyet Magyarországon a belügyi szervek hivatottak kezelni. Számolni kell azonban azzal a lehetőséggel, hogy – szélsőséges esetben – az illegális migráció olyan mértékű lesz, hogy azt a Rendőrség már nem tudja kezelni, és szükségessé válik a Magyar Honvédség képességeinek, állományának az alkalmazása is.

³ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2109. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 30.)

⁴ Uo. 2102.

Terrorizmus

Magyarország a nemzetközi terrorizmus szempontjából nem tekinthető elsődleges célpontnak, viszont szövetségi tagságából kifolyólag nem szabad elvetni ezt a kockázati tényezőt sem.

Köztudott, hogy 2015 óta – az iraki fegyveres erők támogatásával – katonai erőkkel is részt veszünk az ún. Iszlám Állam elleni küzdelemben. Ebből adódóan mind a magyar kontingens tagjai, mind Magyarország mint szövetséges állam célpontnak tekinthető a terrorista szervezetek számára.

Elképzelhető olyan szituáció, amikor hazánk is a terroristák célpontjává válik, és az elkövetett terrorcselekmények hazánkban belső feszültséget válthatnak ki, a lakosság biztonságérzetének csökkenését, a kormányzati, rendvédelmi szervek iránti bizalmának csökkenését eredményezhetik.

A feszült helyzetet kihasználva addig nem ismert vagy nem aktív szélsőséges csoportok megpróbálhatják saját érdekeiket érvényesíteni az államhatalommal szemben, és a terrorcselekmények „árnyékában” illegális, további válsághelyzetet előidéző akciókba kezhetnek.

Etnikai konfliktusok

A Magyarországon nyilvántartott etnikai csoportok (nemzetiségek) alapvetően nincsenek korlátozva jogaikban. Az Alaptörvény is államalkotó tényezőként ismeri el a nemzetiségeket, továbbá biztosítja a helyi és az országos önkormányzatok létrehozásának jogát, az oktatási és kulturális jogokat, valamint a saját nyelven való névhasználatot.⁵

Az elmúlt 20-30 évben gyakorlatilag nem jelentett biztonsági kockázatot Magyarországon a nemzetiségek közötti esetleges konfliktusok kialakulása, mivel az előző bekezdésben ismertetett jogok biztosítása lehetővé tette a békés egymás mellett élés feltételeit.

A világban zajló etnikai konfliktusokra tekintettel azonban veszélyt jelenthet egyes nemzetiségi csoportok közötti érdekellentétek kialakulása, illetve a konfliktusok radikális módszereket is alkalmazó rendezési kísérlete, ami negatívan befolyásolhatja Magyarország biztonsági szintjét.

Amennyiben ez esetlegesen párosul egy szomszédos ország területén élő hasonló nemzetiségi csoport vagy csoportok támogatásával, akkor elképzelhető egy határokon átnyúló, vagy Magyarország területére beszivárgó szélsőséges csoportok tevékenységével fokozódó konfliktus, veszélyhelyzet kialakulása.

A konfliktus kialakulhat két vagy több etnikai csoport között, és irányulhat az ország közigazgatása vagy az államhatalom ellen is, függően attól, hogy a konfliktust kiinduló csoport milyen célt kíván elérni.

Kritikus infrastruktúrák elleni támadás

A Magyarország stabil gazdasági működését biztosító állami vagy magán termelői egységek, szolgáltatók létesítményeinek esetleges szabotázsakciók, támadások elleni megfelelő védelmi szintjének a biztosítása kiemelten fontos az ország biztonsága és az állampolgárok biztonságérzete szempontjából.

⁵ Magyarország Alaptörvénye. Nemzeti hitvallás és XXIX. cikk. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 31.)

A kritikus infrastruktúrák védelme kiemelt összetársadalmi érdek, az ellenük irányuló támadások megelőzése, elhárítása feladatot jelenthet a fegyveres erők számára is.

Magyarország geostratégiai helyzetéből adódóan hadszíntérré is válhat egy Nyugat és Kelet közötti fegyveres konfliktusban.

Függetlenül attól, hogy melyik fél lép fel agresszorként, kiemelt szerepet játszhatnak a kritikus infrastruktúrák, tehát mindenképpen fontos feladat a védelmük. Fennmaradásuk biztosítása erőforrást jelenthet, rombolásuk megnehezítheti, de akár meg is akadályozhatja a konfliktus résztvevőinek tevékenységét.

A kritikus infrastruktúrák védelme konfliktusmentes, vagyis békeidőben is kiemelt feladat, hiszen ezek zökkenőmentes működése egyik meghatározó elemét képezi az ország biztonsági szintjének, a lakosság biztonságérzetének.

Légtérsértés

Magyarország területi épségének megőrzése nem csak a földrajzi értelemben vett szárazföldi terület biztonságának védettségét foglalja magában. Az ország légtere legalább olyan fontos dimenzió, mint a szárazföld, ezért védelme szintén rendkívül fontos feladat.

A technológiai fejlődés következtében – gyakorlatilag természetes akadályoktól mentes dimenzióként – légi eszközökkel könnyen megközelíthető, ezáltal sebezhető is. A légtér ellenőrzése, a légtérben történő események pontos nyomon követése, elemzése, értékelése fontos feladat mind a polgári légiforgalmi irányítás, mind a Magyar Honvédség légierő hadrónem számára.

Az előző pontokban felvázolt veszélyek, kockázati tényezők lehetnek olyan természetűek is, amelyek a légtér, illetve légi eszközök használatát is feltételezhetik. Így az illegális migráció nem csak szárazföldön történhet, az embercsempészek és akár maguk az illegális bevándorlók is használhatnak illegális légtérhasználattal összefüggő módszereket, eszközöket.

Terrorcselekmények légi eszközökkel történő elkövetése sem új dolog, kiemelkedő példa erre az Amerikai Egyesült Államok ellen 2001. szeptember 11-én elkövetett cselekménysorozat.

A terrorcselekmények jellemző elkövetési eszközei, vagyis a robbanószerek, a vegyi fegyverek és az egészségügyi járványokat elindító szerek célba juttatása is meglehetősen könnyen kivitelezhető légi eszközök alkalmazásával.

Magyarországi elleni fegyveres támadás

A Nemzeti Biztonsági Stratégia szerint Magyarország egyetlen országot sem tekint ellenségének,⁶ ezért annak a lehetőségével, hogy bármely szomszédos állam fegyveres támadást, agressziót indít ellenünk, gyakorlatilag nem kell számolnunk. Ennek ellenére nem zárható ki, hogy Magyarország területe fegyveres küzdelem színterévé válhat a korábban már említett Nyugat és Kelet közötti esetleges konfliktus során.

Egy ilyen helyzetben viszont a Magyar Honvédségnek készen kell állnia arra, hogy képes legyen egy Magyarország területi épségét veszélyeztető fegyveres támadás elhárítására.

⁶ NBS. Magyar Közlöny, 2020/81., 2102.

Ha megvizsgáljuk korunk világban előforduló fegyveres konfliktusait, azok jellemzőit, módszereit, alkalmazott eszközeit, akkor megállapíthatjuk, hogy a fegyveres küzdelmek nem elsősorban a klasszikus támadás és védelem harceljárásainak jegyeit hordozzák magukon. Egy esetleges nagyobb fegyveres konfliktus nem a lövészárkokban vagy egy klasszikus csataterén fog lezajlani.

A technológiai fejlődés következtében – elsősorban a modern felderítőrendszerekre gondolok – egy hagyományos fegyveres ütközet egyik fél számára sem vezetne eredményre. A kifinomult eszközök igen rövid reakcióidejének kihasználásával lehet gyors, hatékony részeredményeket elérni.

Éppen ebből kiindulva kell a fegyveres küzdelmek és a többi, a fejezet előző pontjaiban felvázolt veszélyek elleni fellépés – együttesen: országvédelmi műveletek – módszereit, eljárásait⁷ is újragondolni, ezzel együtt kidolgozni a műveletek logisztikai támogatási feladatait.

A következőkben ezeket a lehetséges módszereket és lehetőségeket mutatom be.

ORSZÁGVÉDELMI MŰVELETEK ÉS LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSUK FELADATAI

Illegális migráció

Az illegális migráció megjelenése Magyarország vonatkozásában váratlan helyzetet teremtett. Az Európai Unió belső határainak nyitottsága miatt hazánk tranzitországgként jelent meg a bevándorlók előtt, csupán az EU külső határát kellett leküzdeniük ahhoz, hogy utána szabadon eljussanak a nyugat-európai célszámokba a jobb élet reményében. Ezt kezdetben könnyen meg is tudták tenni, hiszen sem élőerős, sem fizikai akadályba nem ütköztek, mivel Magyarország uniós tagsági státuszát elnyerve megszüntette az önálló határőrséget.

Az országba özőnlő néparadat a célja elérése érdekében minden lehetséges módon gyorsan át akart jutni az ország területén Nyugat-Európába, elsősorban Németországba. Eközben számos törvényellenes cselekedetet hajtottak végre, nem tisztelve Magyarország jogszabályait, a magyar állampolgárok javait, magántulajdonát. Garázda, félelemkeltő magatartásuk jogosan vetette fel a magyar lakosság jogos igényét a közbiztonság megerősítése és az illegális migránsok jelenlétének megszüntetése iránt. A probléma azonnali, gyors lépésre kényszerítette a rendvédelmi szerveket, de hamar kiderült, hogy a rendőrség kapacitása megerősítésre szorul, és ezt a támogatást a katonák jelentették.

A fizikai akadály – az ideiglenes biztonsági határzár – megépítésében jelentős létszámú katonaiállomány vett részt. A feladat – mivel nem kimondottan a Magyar Honvédség erőinek alaprendeltetéséből adódó feladat volt – a logisztikai támogatórendszer kialakítása szempontjából is újszerű kihívások elé állította az MH vezetését, logisztikai szervezeteit.

A fizikai határzár kiépítéséhez hatékony anyagokra és eszközökre volt szükség nagy mennyiségben, szinte azonnal. A folyamat részfeladatainak végrehajtására a „soron kívüli” jelzöt használták. A korábbi logisztikai ellátási rendszer igénylési, beszerzési folyamatai nem biztosították volna a kellő gyorsaságot, vagyis az anyagok, eszközök kellő időbeni rendelkezésre állását.

⁷ Kender Tamás ezredes: Elosztott műveletek, új kihívások, rendhagyó válaszok. PowerPoint-előadás, 2020. 12. 11.

A rugalmas, hatékony szervezés, a polgári logisztikai ellátási lánc⁸ elemeinek alkalmazása azonban eredményesnek bizonyult, ezért kijelenthető, hogy a jövő magyar hadseregének ilyen irányú szemlélet- és módszerbeli változtatása a logisztikai támogatási rendszer megújulásának szerves részét kell hogy képezze.

A feladat ezt követően kibővült az elkészült fizikai védelmi rendszer élőerős őrzésével, közös tevékenység formájában pedig a rendőri erőkkel. Itt újabb kihívásnak kellett megfelelni, ami a feladatot végrehajtó állomány élet- és munkakörülményeinek a feladat-végrehajtás helyszínén vagy annak közelében történő biztosítását jelentette.

Ehhez szükség volt a zárrendszer mentén, valamint annak megközelíthetőségét biztosító körzetben a mozgásbiztosító járőr- és logisztikai útvonalak kiépítésére, karbantartására, valamint az állomány pihentetését és ellátását biztosító bázisok (határvédelmi bázisok) és ellátópontok telepítésére.

Ennek a támogatási rendszernek a kialakítása – hasonlóan a határzár megépítését biztosító rendszerhez – hasonló szervezettséget, a megszokottól eltérő, hatékony módszereket és eljárást követelt meg.

Terrorizmus

A terrorizmus hazánk területére történő eszkalálódása esetén szükségessé válhat országvédelmi kategóriába sorolható műveletek alkalmazása. Az ilyen műveletekbe – az erre a feladatra rendszeresített erőknél felül – felmerülhet a Magyar Honvédség különleges műveleti képességekkel rendelkező erőinek a bevonása is.

Ennek a képességnek a kialakítása, fejlesztése – többek között a logisztikai ellátási rendszer elemei is – folyamatban van, mivel viszonylag új képességről van szó, ezért napjaink kihívásainak megfelelő eljárásrenddel, módszerekkel. Ami nagyon fontos, hogy a különleges műveleti erők tevékenységére jellemző gyors, rejtett feladat-végrehajtás rugalmas, gyors és magas színvonalú logisztikai támogatási feladatokat követel meg.

A globális terrorizmus elleni küzdelemben részt vevő katonai erők (missziók) logisztikai támogatási rendszere az elmúlt időszak tapasztalatai alapján megfelelőnek bizonyult, minden olyan támogatási elem, amely Magyarországról biztosítható, szabályozott, jól működő eljárások alapján teljesül. Ebben a vonatkozásban megújulásra csak abban az esetben látok szükségszerűséget, ha a feladat-végrehajtásban, a körülményekben olyan változás következik be, amely újabb kihívásokat, akadályokat gördít a logisztikai támogatási rendszer elé.

Egy ilyen esetben rendkívül fontos a gyors reagálás, a rugalmas, lehető legrövidebb időn belül jó megoldást eredményező változtatás. Ez lehet egyes elemek más – a műveleti területen biztonságosan fellelhető – forrásból történő, vagy a műveletben részt vevő szövetséges erők logisztikai rendszerére támaszkodó biztosítás.

Ezen a területen megbízható szabályozók, együttműködési megállapodások nyújthatnak megoldást, és megállapítható, hogy az irány meghatározása megtörtént, a törekvés a változtatásra megvan.

⁸ Báthy Sándor et al.: Az ellátási lánc rövidítése a biztonságosabb anyagellátás egyik útja. Katonai Logisztika, 2018/1–2., 44. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00086/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2018%201-2_042-064.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 30.)

Etnikai konfliktusok

Az előző fejezetben felvázolt etnikai csoportok (nemzetiségek) között esetlegesen kialakuló konfliktusok kezelése szintén jelenthet feladatot a Magyar Honvédség számára, amennyiben a rendvédelmi szervek képességei kevésnek bizonyulnának erre.

Az eredményes végrehajtáshoz szükséges a Magyar Honvédség logisztikai támogatási rendszerének ez irányú fejlesztése, ami az illegális migrációból eredő országvédelmi műveletek esetében felvázolt módszerekhez hasonló megoldások alkalmazását jelentheti.

Kritikus infrastruktúrák elleni támadás

A kritikus infrastruktúrák elleni támadás megelőzése, elhárítása, a létesítmények védelme kiemelt feladatként jelentkezhet a Magyar Honvédség aktív és önkéntes tartalékos állománya számára.

Országvédelmi műveleti feladatként ez viszonylag statikus tevékenységet jelent, a meglévő logisztikai támogatási rendszer alapvetően képes biztosítani a végrehajtó állomány el látását és feladat-végrehajtását.

Amit viszont fontos áttekinteni, az a logisztikai támogatási elemek megfelelő területi elhelyezésének kérdése. Fontosnak tartom, hogy a feladat végrehajtásához szükséges technikai eszközök, felszerelések biztosítása gazdaságos legyen, ne képezzen a rendszerben fő lősleges szállítási, ellátási költségeket.

Ezt a feltételt jól átgondolt, minden szükséges eszközzel feltöltött, rövid időn belül, könnyen megközelíthető, de a szemben álló fél számára mégis kellően rejtett logisztikai raktározási, technikai kiszolgáló-, illetve javítókapacitással is rendelkező bázisok⁹ telepítésével lehet teljesíteni.

Légtérsértés

Kockázati tényezőként a légtérsértés, illetve az ahhoz kapcsolható, az előző fejezetben felvázolt cselekmények elleni országvédelmi műveletek biztosítottasága abban az esetben válhat meg magas szinten, ha a légtér védelmét ellátó katonai szervezetek rendelkeznek minden olyan szükséges korszerű, modern eszközzel, infrastruktúrával, amelyek alkalmazása biztosítja e képesség hatékony alkalmazását. A logisztikai ellátórendszernek alkalmasnak kell lennie e feltételek folyamatos, magas színvonalú biztosítására.

Fontos, hogy a logisztikai támogatórendszer lépést tartson a technikai fejlődéssel, mindenkor a legkorszerűbb, leghatékonyabb technikai megoldásokat biztosítsa a légierő, azaz a légtér védelmét biztosító katonai szervezetek részére. A logisztikai támogatórendszernek tartalmaznia kell a légi, légvédelmi felderítő-, irányító-, elemző-értékelő eszközöket, a működtetésükhöz szükséges információs technológiai szoftvereket, vezetési rendszereket.

Magyarország elleni fegyveres támadás

Az előző pontokban felvázolt országvédelmi műveletekhez viszonyítva az ország területére behatoló fegyveres csoportok, illetve esetlegesen más – akár a szomszédos állam vagy annak területéről fegyveres agressziót indító – szervezett fegyveres erő támadásának elhá-

⁹ Dr. Sári Gábor alezredes: Az MH logisztikai rendszere. PowerPoint-előadás, 2020. 11. 03.

rítására irányuló országvédelmi művelet az, ami kifejezetten saját katonai erő alkalmazását teszi szükségessé.

Eddigi tanulmányaim, az NBS-ben rögzített biztonsági kihívások, valamint a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programban rögzített célok ismeretében megállapítható, hogy az újraszerveződő, minden eddigénél nagyobb átalakításon, fejlesztésen áteső nemzeti haderőnk alkalmazási elvei merőben el fognak térni az elmúlt néhány évtized haderejének alkalmazási elveitől, műveleti eljárásaitól.

A technológiai fejlődés vívmányait egyre inkább alkalmazó fegyveres erők tevékenységére jellemző, hogy a hadviselés dimenziói kitágultak, a klasszikus hadászati, harcászati eljárások alkalmazása háttérbe szorult. A modern technikai eszközök, fegyverek hatótávolsága, tűz- és pusztító ereje megnövekedett, a felderítő- és vezetési rendszerek többszörösére növelték a különböző katonai képességeket.¹⁰

E tények ismeretében kijelenthető, hogy egy esetleges fegyveres összeütközés új eljárásokat, a katonai képességek változatos, rugalmas, gyors alkalmazását követeli meg. Nagyon fontos tényezővé válik a fegyveres összecsapás során a manőverezőképeség, a rövid idő (néhány perc) alatt végrehajtható, hatékony tűzcsapások alkalmazása. Ez az eljárásrend megköveteli a fegyveres ütközet résztvevőinek gyors, állandó mozgását, lehető legnagyobb fokú álcázási tevékenységét.

Az ilyen összetett, a katonai erőket kisebb, mozgékonyabb csoportokra elosztva alkalmazó eljárásrend logisztikai, műszaki támogatása eddig nem ismert kihívásnak bizonyul, hiszen a folyamatosan manőverező, helyét gyorsan változtató manőveralegységek harcanyaggal, felszereléssel történő ellátása, esetleges veszteségeinek kezelése a jelenlegi műszaki és logisztikai támogatási rendszerrel nem biztosítható.

Nincs idő és mód a szükséges feltételek, harcanyagok, egyéb felszerelések utánszállítására, a veszteségek (sérült technikai eszközök) hátravonására, hadszíntéri javítására, a manőveralegységek saját logisztikai képességekkel történő feltöltésére.

Lehetséges megoldást jelenthet a már korábban, a kritikus infrastruktúrák védelme tárgyalásánál is említett logisztikai bázisok létesítése a lehetséges műveleti területen, melyeknek megfelelően rejtve – akár föld alatt – kell lenniük, és megfelelő logisztikai képességekkel kell hogy rendelkezzenek.

Ezek a képességek – szükséges tartalék felszerelések, harcanyagok raktározása, javítókapacitás, elhelyezési kapacitás – biztosíthatják a manővercsapatok rejtését, feltöltését, pihentetését. Ez természetesen hatalmas költséget jelent, de békeidőszakban, a hadszíntér-előkészítés keretében megvalósítható – akár az önkéntes tartalékos állomány alkalmazásával.

ÖSSZEGZÉS

Összegzésként megállapítható, hogy a korunk biztonsági kihívásaira történő megfelelő reagálás, a katonai erő alkalmazása új eljárásrendet, új módszereket követel meg. A Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében végbemenő technikai fejlesztések, beszerzések szükségessé teszik a logisztikai támogatórendszer műveleti eljárásokhoz történő igazítását, modernizálását.

¹⁰ Takács Attila vezérőrnagy: Hogyan változott meg a hadviselés (konfliktusgörbe) és az új technológia hatása a harceljárásokra? PowerPoint-előadás, 2020. 12. 10.

A lehetséges megoldások gazdaságos, költséghatékony megvalósítása fontos, de nem elsődleges, a túlzott takarékoság nem mehet a minőség rovására, a szükséges képességek csökkenésére. A logisztikai támogatórendszer kialakításában, majd fenntartásában kiemelt szerepe lehet az önkéntes tartalékos rendszernek, a jól felkészített tartalékos állományoknak.

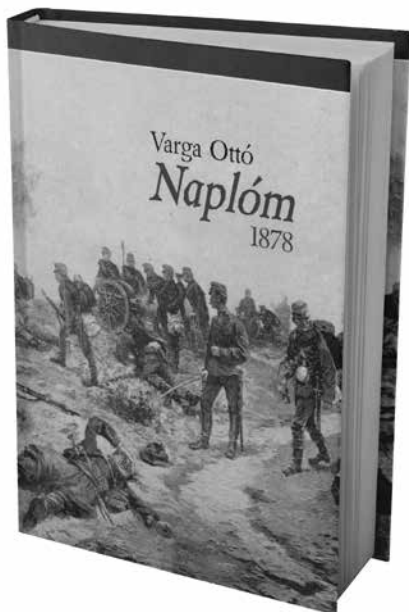
FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Magyar Közlöny, 2020/81., 2101–2109. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6c9e9f4be48fd1bc620655a7f249f81681f8ba67/letoltes>
- Báthy Sándor – Ágoston Csaba – Rábel Gábor – Várnay István: *Az ellátási lánc rövidítése a biztonságosabb anyagellátás egyik útja*. *Katonai Logisztika*, 2018/1–2., 42–64. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00086/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2018%201-2_042-064.pdf
- Kender Tamás ezredes: *Elosztott műveletek, új kihívások, renthagyó válaszok*. PowerPoint-előadás, 2020. 12. 11.
- Magyarország Alaptörvénye. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
- Dr. Sári Gábor alezredes: *Az MH logisztikai rendszere*. PowerPoint-előadás, 2020. 11. 03.
- Takács Attila vezérőrnagy: *Hogyan változott meg a hadviselés (konfliktus görbe) és az új technológia hatása a harcjelzásokra*. PowerPoint-előadás, 2020. 12. 10.

Szakály Sándor:

NAPLÓFELJEGYZÉSEK AZ OKKUPÁCIÓRÓL: BOSZNIA-HERCEGOVINA, 1878

Varga Ottó harctéri naplója, 1878

1878 az Osztrák–Magyar Monarchia számára meghatározó esztendő volt, a berlini kongresszuson ugyanis egyértelművé vált, hogy ténylegesen európai nagyhatalom. Andrassy Gyula gróf, a Monarchia külügyminisztere ügyesen politizált és komoly tekintélyt szerzett magának. Az Osztrák–Magyar Monarchia pedig megkapta a lehetőséget, hogy megszállhassa – okkupálja – az Oszmán Birodalom részét képező Bosznia-Hercegovinát. Számos kudarcot hozó háború után könnyűnek tűnő, gyors siker, amelyre már oly régóta várt az I. Ferenc József császár és király által „uralt és irányított” birodalom.

Történeti feldolgozásokból, publicisztikai írásokból az 1878. évi hadjárat története alapvetően ismert. Az is, hogy a remélt sétagaloppból keserves, harcokkal „fűszerezett” hadjárat lett, nem kevés veszteséggel és még több tanulsággal. A császári–királyi

– akkor még és nélküli – haderő komoly ellenállásba ütközött az oszmán erők oldaláról, valamint a helyi viszonyokat kitűnően ismerő felkelők részéről. A hadjárat mintegy négy hónapig tartott és a megszállt/elfoglalt terület – mintegy ötvenezer négyzetkilométer – névlegesen az Oszmán Birodalom joghatósága alatt állt, de ténylegesen az Osztrák–Magyar Monarchia adminisztrációja intézte az ügyeit a császári–királyi – majd császári és királyi – Pénzügyminisztérium által. A közös pénzügyminiszter egyben Bosznia kormányzója is volt. Ezt a tisztséget Kállay Béni (Benjamin) töltötte be 1882 és 1903 között. Modernizációs törekvései csak részben jártak sikerrel. Az „okkupált”, majd 1908-tól már „annektált” terület politikai, gazdasági, kulturális, vallási viszonyai inkább mutattak „balkáni jelleget”, mint európaiságot.

Hogy miként is látta/élte meg a hadjáratot 1878-ban egy magyar középosztálybeli férfiú, arról a naplója tudósít. Varga Ottó a 19. századi Magyarország történészei között is elismerést vívott ki magának írásaival, tankönyveivel. Kapcsolatban állt a kor elismert szaktekintélyeivel – Márki Sándorral, Gyulai Pállal, Hunfalvy Pállal, Kármán Mórral, Marczali Henrikkel –, és mindent megtett azért, hogy maga is az elismertebbek közé kerüljön. S hogy miként is tette ezt, hogyan alakult életpályája, azt Dominkovits Péter – a kötetet

közreadó levéltár igazgatója – választa fel. Az általam használt „vázolt” kifejezésre rácsfolva alaposan, jól adatoltan és szinte minden lényeges történésre kitérve tanulmányában. Megismerhetjük egy vidéki, törekvő fiatalember elképzeléseit a saját jövőjéről, a családjával fennálló ellentéteit, a nem könnyű természetét. Mert magam úgy látom, Varga Ottónak nem volt könnyű a természete. Szakmai pályafutása mindezek ellenére – legalábbis úgy vélem – kiteljesedett. A kor viszonyai között megfelelő megbecsülést szerzett, igaz, ő valószínűleg többre is vágyott.

Az 1878-ban vezetett naplója hiteles kordokumentum. Elfogulatlan, a napi eseményeket leíró, az egyes személyeket bemutató írás. Olyan írás, amelyet a soproni kiegészítésű császári-királyi 76. gyalogezred pótezedének „cs. kir. szakaszvezetője” saját kezűleg jegyzett le és a saját élményeit, tapasztalatait rögzítette.

Bevonulás, utazás, harcok, találkozások a lakossággal, sebesülések, halál...

Négy hónapig távol a megszokott környezettől, vágódás haza és a család után. Háborús hétköznapiak, amelyekben akadt némi vidámság is. A pihenők adta örömök, a sebesülésmentes napok, a kávé és az étkezések.

Varga Ottó szép kézirással vezetett naplója a kort, az eseményeket és az abban részt vett szereplőket hitelesen bemutató dokumentum. Olyan dokumentum, amelyet érdemes volt közreadni. Ennyi esztendő távlatából a napló írójának jóvoltából átélhetjük a történéseket, beleképzeltethetjük magunkat a fáradtan masirozó bakák helyébe, hallhatjuk a golyók süvítését és láthatjuk – az egyébként nem minden esetben észrevehető – ellenséget.

A könyv nemcsak érdekes, de szép kivitelű is. Korabeli rajzok, festmények, fotók és térképek illusztrálják mindazt, amiről olvashat az érdeklődő a kötetben. Balla Tibor jóvoltából megismerhető az okkupáció eseménytörténete, a császári-királyi 76. tartalék gyalogezred tevékenysége, az osztrák–magyar közös haderő szárazföldi csapatainak a felszerelése, fegyverzete, ruházata, ahogy a velük szemben álló oszmán–török csapatoké és a felkelőké is.

Érdemes tehát kézbe venni a könyvet és elgondolkodni a segítségével a múlt eme időszakáról, amely békésnek gondolt „bevonulás” helyett harcokkal tarkított hadjáratá vált, hogy aztán alig három és fél évtizeddel később ez a terület – nevezetesen Szarajevó – váljon a nagy háború kiindulópontjává. A nagy háború – amely azóta már az első világháború nevet (is) viseli – után az egykoron megszerzett terület elveszett, és az Osztrák–Magyar Monarchia alkotó elemeire szaggattatott. Azt viszont a napló írója már nem érte meg. 1917. április 17-én Kolozsvárott elhalálozott.

Az egykoron Aradon, Budapesten és más helyeken is megfordult, tanított történész-geográfus emléke azonban a különböző lexikonok tanúsága szerint tovább él, és ezt az „életben tartást” segíti elő a közreadott napló is, amely 1942-ben került a levéltár őrizetébe/tulajdonába, és most már minden érdeklődő számára elérhető.

Varga Ottó: *Naplóm, 1878*

Szerkesztette: Balla Tibor és Dominkovits Péter.

MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron, 2020, 260 oldal

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

BRIT F–35B TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPEK ELSŐ HARC BEVETÉSE REPÜLŐGÉP-HORDOZÓRÓL

A brit Védelmi Minisztérium bejelentése szerint június 18-án a Királyi Légierő (RAF¹) F–35B Lighting II típusú repülőgépei a *Queen Elizabeth* repülőgép-hordozóról felszállva támadták az Iszlám Állam állásait a *Shader* művelet keretében.² A hivatalosan 2014. szeptember 26-án kezdődött művelettel Nagy-Britannia támogatja az Amerikai Egyesült Államok *Inherent Resolve* műveletét az Iszlám Állam ellen. A *Shader* kezdete óta a RAF több mint 8 ezer bevetést hajtott végre csapásmérési, felderítési és légi utántöltési céllal. A több mint ezer, szíriai és iraki célpontok elleni csapásmérés során legalább 4300 bombát és rakétát vetettek be, amelyeket a Cipruson lévő brit Akrotiri légitámaszpontonról felszálló Tornado, Typhoon és Reaper repülőgépekről indítottak.³ A csapásmérő eszközökhöz június 18-án csatlakozott az F–35B típus is, így a RAF már mozgó légibázissal is rendelkezik a térségben. Az esemény külön érdekessége, hogy a *Queen Elizabeth* fedélzetén települt az amerikai tengerészgyalogság egy repülőszázada is, és az Iszlám Állam elleni támadás közös brit–amerikai művelet volt. Amerikai repülőgépek 1943 óta nem szálltak fel más nemzet hajójáról, akkor szintén brit, a *Victorious* repülőgép-hordozón vetettek be amerikai repülőgépeket a Csendes-óceán déli térségében folytatott harcok során.⁴

A BRIT HADITENGERÉSZET NÖVELI EGYES HAJÓINAK LÉGVÉDELMI KÉPESSÉGEIT

A brit Királyi Haditengerészet Daring-osztályú (Type 45) rombolói fegyverzetének fejlesztése részeként megnövelik a hordozott légvédelmi rakéták indítóberendezéseinek számát, jelentősen fokozva ezzel azok tűzerejét.⁵ Az osztály hajóinak fő feladata a haditengerészet repülőgép-hordozói által vezetett csapásmérő csoportosítások védelme. A rendszerben lévő hat Type 45 romboló mindegyike jelenleg 48 indítókonténeret hordoz, amelyekből Aster 15 közepes és Aster 30 nagy hatótávolságú légvédelmi rakétákat alkalmazhat légi célok

¹ Royal Air Force.

² Sommer Brokaw: British F-35s counter IS in first combat missions from HMS Queen Elizabeth. UPI, 22. 06. 2021. <https://www.upi.com/Defense-News/2021/06/22/Britain-Carrier-Strike-Group-stealth-jets-first-combat-mission-counter-ISIS-HMS-Queen-Elizabeth/5901624379951/> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 27.)

³ Operation Shader: All You Need To Know About Britain's Fight Against IS. Forces.net, 22. 06. 2021. <https://www.forces.net/news/three-years-op-shader-1500-airstrikes-against-islamic-state> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 15.)

⁴ The ship that never was: USS Robin – HMS Victorious with the USN. Armoured Carriers. <https://www.armouredcarriers.com/uss-robin-hms-victorious> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 17.)

⁵ Thomas Newdick: The Royal Navy will add 50 percent more surface-to-air missiles to its existing destroyers. The Drive, 06. 07. 2021. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/41419/the-royal-navy-will-add-50-percent-more-surface-to-air-missiles-to-its-existing-destroyers> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 07.)

ellen. Egy közel 700 millió dolláros program keretében a multinacionális MDBA vállalat 11 év alatt integrálja a Sea Ceptor típusú rakétákat a hat rombolóba, mindegyikre további 24 indítókonténert beszerelve. A Sea Captort a korszerű rövid hatótávolságú levegő-levegő osztályú AIM-132 rakétából (ASRAAM⁶) fejlesztették ki, és teljesítménye alapján lehetővé teszi az Aster 15 rakéta kiváltását. A Sea Captor rakétától azt várják, hogy a nagy sebességű légi célok mellett alkalmas lesz kis méretű gyors hajók (motorcsónakok), lebegő helikopterek és lassú repülőeszközök megsemmisítésére is.

MEGKEZDŐDÖTT A LECLERC HARCKOCSIK KORSZERŰSÍTÉSE

A francia Védelmi Minisztérium bejelentette, hogy a Nexter vállalat megkezdte a Leclerc harckocsik korszerűsítését.⁷ Az összesen 200 harckocsira vonatkozó program első fázisában 50 harckocsin hajtanak végre olyan változtatásokat, amelyekkel javítják képességeiket, és így meghosszabbítják hadrendben tartásuk idejét. A korszerűsítés egyik fontos eleme, hogy a Leclerc XLR jelzésű változata távvezérelt fegyvertornyot kap, de javítják ellenálló képességét a páncéltörő rakétákkal és a rögtönzött robbanóeszközökkel szemben, ez utóbbit részben azzal, hogy az ilyen robbanóeszközök távolról történő beindítását fedélzeti zavaróberendezéssel nehezítik. A tüzérv növelése érdekében lecserélik a tűzvezető rendszerét, ezzel alkalmassá teszik a jövőben rendszeresítendő lőszer alkalmazására. A felújítással a Leclerc is része lesz a francia Scorpion programnak, amely gyakorlatilag egy informatikai rendszerben egyesíti a haderő harcjárműveit, az általuk szállított harcosokat a járműveken belül vagy azokon kívül, a drónokat és más érzékelőket.⁸ Az első 50 harckocsi átalakítása 2022–2024 között történik, a maradék 150 darabé tervezetten 2028-ban befejeződik. A Leclerc XLR várhatóan 2040-ig rendszerben maradhat, a közös francia–német fejlesztésű új generációs harckocsi – mely a Leopard 2-t is felváltja – hadrendbe állításának megkezdését 2040 körüli időpontban tervezik.⁹

KEZDŐDIK A B-52 REPÜLŐGÉP ÜZEMIDEJÉNEK ÚJABB MEGHOSSZABBÍTÁSA

2021 júniusában 75 éve volt annak, hogy az amerikai légierő 1,7 millió dolláros szerződést kötött a Boeing céggel, hogy kezdje meg egy új hadászati bombázó-repülőgép kifejlesztését. 2021 második felében megkezdődik a még meglévő 76 db B-52 Stratofortress átépítése: új hajtóműveket kapnak, amelyekkel akár a 100. születésnapjukig is repülhetnek.¹⁰ A hajtóművek cseréjével a B-52 túléli mindkét jelenlegi társát, a B-1 és a B-2 típusú repülőgépe-

⁶ Advanced Short Range Air-to-Air Missile.

⁷ French DGA, Nexter Launch Upgrade Program of first 50 Leclerc Tanks. Defense World, 25. 06. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29892/French_DGA_Nexter_Launch_Upgrade_Program_of_first_50_Leclerc_Tanks (Letöltés időpontja: 2021. 06. 27.)

⁸ Scorpion Program. Nexter. <https://www.nexter-group.fr/en/scorpion-program.html> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 15.)

⁹ France modernizes its iconic Leclerc tank so it can operate for another 20 years. Market Research Telecast, 01. 07. 2021. <https://marketresearchtelecast.com/france-modernizes-its-ionic-leclerc-tank-so-it-can-operate-for-another-20-years/89721/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 15.)

¹⁰ B-52 engine replacement could keep bomber flying through its 100th birthday. Defense One, 30. 06. 2021. <https://www.defenseone.com/technology/2021/06/engine-replacement-could-keep-venerable-b-52-flying-through-its-100th-birthday/182687/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 07.)

ket, és együtt fog szolgálni a jelenleg még fejlesztés alatt álló B–21 Raider bombázó-repülőgéppel. Andrew Gebara vezérőrnagy, a Légierő Globális Csapásmérő Parancsnokságának egyik vezetője szerint a B–52-nek változatos az életútja: tervezésekor nagy magasságú nukleáris bombázónak szánták, majd alacsony magasságú nukleáris bombázó lett belőle; Vietnámban nagy magasságból szőnyegbombázásra használták, a *Sivatagi Vihar* művelet alatt csapásmérő robotrepülőgépeket indítottak róla, most pedig AGM–183A típusú hiperszonikus fegyver hordozására készítik fel. A még rendszerben lévő 76 repülőgép mindegyikét 1961–1962-ben gyártották, de szerkezetileg megfelelő állapotban vannak ahhoz, hogy akár 2050-ig hadrendben maradjanak.

IZRAEL NAGY TELJESÍTMÉNYŰ LÉGI LÉZERFEGYVERT TESZTEL

Az izraeli Védelmi Minisztérium a közelmúltban egy tesztsorozattal befejezte egy nagy teljesítményű légi lézerfegyver (HPL-WS¹¹) létrehozására irányuló többéves fejlesztés első szakaszát.¹² A tesztek során az Elbit Systems által gyártott prototípust egy könnyű repülőgép hordozta. A munka jelenlegi szakaszában az alkalmazott légi célok pilóta nélküli repülőeszközök voltak, a fegyvert hordozó repülőgéptől 1000 m körüli távolságokban és mintegy 900 m-es magasságokban repültek. Az izraeli Védelmi Minisztérium tájékoztatása szerint a lézerfegyver az összes célt megsemmisítette, olyankor is, amikor azok rövid időközönként követték egymást. A HPL-WS fejlesztésének célja, hogy azzal kiegészíthessék a Vaskupola (*Iron Dome*) légvédelmi rendszer eszköztárát. Hatótávolsága néhányszor 10 km lesz – hogy a célt még az indítási területe felett támadhassa –, valamint egy-egy támadóeszköz megsemmisítése az eddiginél olcsóbban lesz elvégezhető. A Vaskupola Tamir típusú rakétaival egy cél megsemmisítése több tízezer dollárba kerül, míg a lézerfegyverrel csak néhány dollár lesz a költség. Előzetes értékelés szerint egy Izrael területe elleni, a 2021. május 10–21. között végrehajtott hasonlító támadássorozat esetén a HPL-WS hadrendbe állításával annyi megtakarítás érhető el, ami fedezheti a fegyverrendszer kifejlesztésének és legyártásának költségeit. Májusban 12 nap alatt különböző szervezetek összesen közel 4400 rakétát indítottak a Gázai övezetből izraeli célpontokra, közülük mintegy 680 tévesztett célt, és az övezetben csapódott be. A Vaskupola 90%-os hatékonysággal működött.¹³

INDIA NÖVELI ŰRKÉPESSÉGEIT

Elemzők szerint India – a Kína általi fenyegetés növekedéséből adódó nemzetbiztonsági kockázat miatt – igyekszik növelni űrbeli katonai képességeit.¹⁴ A geopolitika határozza meg India számára azt, hogy űrprogramjában a katonai szempontokra fókuszáljon. 2019-ben India kísérletet hajtott végre, melynek során megsemmisített egy Föld körüli pályán keringő műholdat, ez volt az első jelentős katonai lépés az űrprogramjában, és azzal a negyedik nemzet lett, amely

¹¹ High-Power Laser Weapon System.

¹² Tamir Eshel: Israel Tested an Airborne High Power Laser Weapon System. Defense Update, 21. 06. 2021. https://defense-update.com/20210621_hpl-ws.html (Letöltés időpontja: 2021. 06. 27.)

¹³ Operation Guardian of the Walls. IDF. <https://www.idf.il/en/minisites/operation-guardian-of-the-walls/operation-guardian-of-the-walls/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 13.)

¹⁴ Anja Pasricha: India Looks to Enhance Military Capabilities in Space. Voice of America, 27. 06. 2021. <https://www.voanews.com/south-central-asia/india-looks-enhance-military-capabilities-space> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 28.)

ilyen akcióra képes. India az úrben sokáig csak békés célú tevékenységet végzett, de miután Kína 2007-ben képessé vált műholdak megsemmisítésére, ezért nem maradhatott le. Jelenleg kulcsfontosságú, hogy az úrból a katonailag legérzékenyebb területeket szoros megfigyelés alá tudják vonni, ehhez pedig sokkal több műhold pályára állítása szükséges. India számára nagyon fontos a Kínával közös, katonai összecsapásokat is kiváltott vitatott határtérség megfigyelése, valamint az Indiai-óceánon folytatott, egyre erősödő kínai tevékenység figyelemmel kísérése. India egyelőre jelentős hátrányban van Kínával szemben a műholdak számát és képességeit illetően, csak néhány éve kezdtek katonai rendeltetésű kommunikációs és felderítőműholdakat alkalmazni, az első a haditengerészet partközeli tevékenységét támogatta. A gyors fejlesztésnek elsősorban pénzügyi akadályai vannak.

UKRÁN–TÖRÖK HADITECHNIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A török–orosz haditechnikai együttműködés kiteljesedését korlátozza, hogy Washington szankciókat vezetett be az Ankarával folytatott haditechnikai együttműködést illetően, ezért Törökország számára az Ukrajnával fenntartott katonai kapcsolatok jelentősége megnőtt.¹⁵ Recep Tayyip Erdoğan török elnök – miután áprilisban találkozott Volodimir Zelenszkij ukrán elnökkel – kijelentette, hogy Ankara nem ismeri el a Krím félsziget Oroszország általi elcsatolását, valamint támogatja Ukrajna NATO-tagság iránti törekvését. Cihat Yaycı nyugállományú tengernagy, a török haditengerészet korábbi vezérkari főnöke szerint a két országnak szüksége van egymásra, különösen katonai téren, ahol Ukrajnának rendelkezésére állnak a szovjet korszak eredményei, például motorok, illetve hajtóművek hajók, harckocsik és pilóta nélküli repülőgépek számára. Emellett folytatódik az ukrán haderő ellátása török Bayraktar pilóta nélküli repülőgépekkel, és ehhez 200 millió dolláros hitelkeret áll rendelkezésre.

A TÁLIBOK ÚJ BEVÉTELI FORRÁSHOZ JUTOTTAK

Az amerikai katonai kivonulással párhuzamosan a tálibok egyre nagyobb területeket vontak ellenőrzésük alá. Június 22-én tálib erők bekerítették az Afganisztán és Tádzsikisztán közötti legfontosabb kereskedelmi határátkelőt Sher Khan Bandarnál (Kunduz É 60 km), amelynek korszerűsítésére az amerikaiak több mint 40 millió dollárt költöttek.¹⁶ Az ott tartózkodó 134 határőr és a kormányerők tagjai Tádzsikisztánba menekültek. A helyi kereskedők szerint a határátkelőt nem zárták le. A tálibok később elfoglalták a többi határátkelőt is, köztük a második legnagyobbat Iskasimnál (Kunduz K 180 km). A határátkelők feladása következtében közel ezer afganisztáni határőr és katona menekült át a szomszédos országba. A tálibok bejelentették, hogy felvették a kapcsolatot Üzbegisztán és Tádzsikisztán kormányaival, amelyeket tájékoztattak, hogy a határátkelők a korábbiaknak megfelelően továbbra is működnek, a vámisztviselők végzik a dolgukat, még a bélyegzőkön sem változtattak. A tálibok nem szeretnék problémát okozni sem üzletembereknek, sem kereskedőknek, sem pedig az átlagembereknek.

¹⁵ Турция заинтересовалась сохранившимися на Украине советскими военными разработками. PolitEkspert, 25. 06. 2021. https://politexpert.net/251277-turciya-zainteresovalas-sokhranivshimisya-na-ukraine-sovetskimivoennymi-razrabotkami?utm_source=warfiles.ru (Letöltés időpontja: 2021. 06. 27.)

¹⁶ Yaroslav Trofimov – Ehsanullah Amiri: Taliban Find New Revenues as They Seize Afghanistan's U.S.-Built Border Getaway. The Wall Street Journal, 05. 07. 2021. <https://www.wsj.com/articles/taliban-find-new-revenues-as-they-seize-afghanistans-u-s-built-border-gateway-11625495521> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 07.)

TÁDZSIKISZTÁN MEGERŐSÍTI DÉLI HATÁRÁNAK VÉDELME

A tádzsik határőrség július 5-i tájékoztatása szerint az Afganisztánnal közös 1357 km hosszú határ mintegy kétharmadát a tálibok ellenőrzik.¹⁷ A tálibok offenzívája következtében több mint ezer afgán katona menekült át Tádzsikisztánba, számukra biztosítottak élelmezést és elhelyezést. Emomali Rahmon tádzsik elnök utasítására 20 ezer tartalékos tisztet vezényeltek a határtérségbe. Rahmon elnök telefonon beszélt Putyin orosz elnökkel, aki megerősítette, hogy országa kész megadni „a szükséges támogatást Tádzsikisztán számára” akár bilaterális alapon, akár a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete keretében, amelynek Tádzsikisztán is tagja, ráadásul területén orosz katonai bázis is működik. A tádzsik elnök az afganisztáni helyzetről egyeztetett az üzbég és a kazah partnerével is. Egy Tádzsikisztánba menekült afgán katonai parancsnok elmondása szerint a tálibok megérkezésével a kormány által felfegyverzett helyi milíciák és falusi lakosok csatlakoztak hozzájuk, így a kormánykatonáknak nem maradt más választásuk, csak a menekülés. A tálibok számára az Afganisztán északi térségében elért sikerek azért is fontosak, mert az 1990-es években ott nem tudtak területeket ellenőrzésük alá vonni az Amerikai Egyesült Államok által támogatott erős Északi Szövetség miatt.

TÖRÖKORSZÁG AZ AMERIKAI SZANKCIÓK MIATT SAJÁT HAJÓFEDÉLZETI RAKÉTAINDÍTÓ RENDSZER FEJLESZTÉSÉBE KEZDETT

A török Roketsan hadiipari vállalat rakéták függőleges indítására alkalmas rendszert fejleszt az első hazai építésű fregattja számára, miután az Amerikai Egyesült Államok szankciói miatt nem valósulhat meg az eredeti beszerzési terv.¹⁸ Az eredeti tervben az szerepelt, hogy az Istanbul-osztályú fregattokat az amerikai Lockheed vállalat által gyártott Mk 41 típusú függőleges indítókonténerekkel látják el, az orosz Sz-400 típusú légvédelmi rendszer beszerzése miatt azonban Washington szankciókat vezetett be Ankara ellen. A hajóosztály első tagját 2021. január 23-án bocsátották vízre, és várhatóan 2023-ban áll rendszerbe.¹⁹ A Roketsan által fejlesztett nemzeti függőleges indítórendszer (MDAS²⁰) hasonlít a Lockheed által gyártottnak, de a konténerek 8 m hosszúak lesznek, ami 30 cm-rel hosszabb az amerikai rendszernél. A konténerekből hazai gyártású Hisar típusú légvédelmi és Atmaca típusú hajó ellen rakéták lesznek indíthatók. Tervek szerint az indítórendszer a későbbiekben alkalmas lesz a jelenleg még tesztelés alatt álló Siper (Hisar-U) nagy hatótávolságú légvédelmi rakéta és a szárazföldi célpontok ellen bevethető Gezgin robotrepülőgéppel indítására is.

¹⁷ Tajikistan Reinforces Border As Afghan Forces Collapse Under Taliban Offensive. Radio Free Europe – Radio Liberty, 05. 07. 2021. <https://www.rferl.org/a/tajikistan-afghanistan-reinforcements-taliban/31342303.html> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 07.)

¹⁸ Tayfun Ozberk: Turkey to make its own maritime missile-launching system after sanctions interrupt Lockheed plans. Defense News, 02. 07. 2021. <https://www.defensenews.com/industry/techwatch/2021/07/02/turkey-to-make-its-own-maritime-missile-launching-system-after-sanctions-interrupt-lockheed-plans/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 07.)

¹⁹ Tayfun Ozberk: Turkey Launches The Lead Ship Of I-Class Frigates „Istanbul”. Naval News, 23. 01. 2021. navalnews.com/naval-news/2021/01/turkey-launches-the-lead-ship-of-i-class-frigates-istanbul/ (Letöltés időpontja: 2021. 07. 19.)

²⁰ Milli Dikey Atis Sistemi.

AZ AMERIKAI TENGERÉSZGYALOGSÁG GRÁNÁTVETŐBŐL INDÍTHATÓ DRÓNT TESZTEL

Az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogsága arasznyi hosszúságú drónt tesztel, amely 40 mm-es gránátvetőből indítható.²¹ Az ausztrál Defendtex cég által gyártott Drone 40-et a brit katonák 2021 elején már alkalmazták Maliban, bár akkor az eszközt általában kézből indították. A Drone 40 műholdas navigációs rendszer információi alapján repül. Tömege 20 dkg körül van, terepen a hasznos terhe könnyen cserélhető, a vetőcsőből történő indítása után kinyitja a négy rotorját, ekkor szélessége 180 mm-re nő. Repülési ideje 30–60 perc között van, maximális hatótávolsága 20 km. Visszatéréskor hálóval kapják el. Felderítésre, elektronikai harcra, céltárggyal történő ütközésre, füstgenerálásra és lézeres célmegjelölésre alkalmazható. Indítására az M320 típusú különálló gránátvetőt használják, amely nagyobb pontosságot biztosít, mint az M16A2 gépkarabély csöve alá erősíthető M203.

ENYHÍTETTÉK AZ AMERIKAI TENGERÉSZGYALOGOSOK TETOVÁLÁSI ELŐÍRÁSAIT

Az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogsága lazított az állomány tagjai által viselhető tetoválások szabályain.²² Eltörölték azt az előírást, hogy egy tengerészgyalogosnak a szolgálata meghosszabbításához vagy speciális beosztás (például kiképző) elnyeréséhez magát minden oldalról bemutató fényképeket is be kellett mutatnia, valamint a nem látható tetoválások ábráit. A fényképek készítésekor a kérelmezőnek sportöltözetben kellett lennie. Akin sportöltözet viseléskor nem láthatók tetoválások, annak a továbbiakban már nem kell fényképeket és ábrákat bemutatnia. A tengerészgyalogságnál vannak a legszigorúbb tetoválási előírások. A tisztek számára sportöltözet viseléskor négy látható tetoválás engedélyezett. Tilos az egész kart befedő tetoválás, korlátozott a látható tetoválás mérete, valamint tilos a nyakat, a könyököt és a térdet tetováltatni. Egy 2019-es felmérés szerint a 18–34 év közötti amerikaiak 40%-ának legalább egy tetoválása van, a szigorú előírások pedig nehezítik az újoncok kiválasztását. A szárazföldi csapatok, a légierő és a haditengerészet is az elmúlt években különböző mértékben enyhítették a tetoválási szabályokat. A szárazföldi csapatoknál a díszegyenruhának el kell takarnia a tetoválásokat, a tengerészeknek lehet tetoválásuk a nyakukon és a fülük mögött. A teljes haderőben tilos szélsőséges vagy sértő tetoválás viselése. 2016-ban egy arkansasi férfi azért nem vettek fel a tengerészgyalogsághoz, mert konföderációs zászlót varratott magára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

B-52 engine replacement could keep bomber flying through its 100th birthday. Defense One, 30. 06. 2021. <https://www.defenseone.com/technology/2021/06/engine-replacement-could-keep-venerable-b-52-flying-through-its-100th-birthday/182687/>

²¹ Todd South: Marines are testing drones that fly from grenade launchers. MarineTimes, 16. 07. 2021. <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2021/07/16/marines-are-testing-drones-that-fly-from-grenade-launchers/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 19.)

²² Steve Beynon: Marines No Longer Have to Prove They're Compliant With Strict Tattoo Policies to Reenlist. Military.com, 28. 06. 2021. <https://www.military.com/daily-news/2021/06/28/marines-no-longer-have-prove-theyre-compliant-strict-tattoo-policies-reenlist.html> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 28.)

- Beynon, Steve: *Marines No Longer Have to Prove They're Compliant With Strict Tattoo Policies to Reenlist*. Military.com, 28. 06. 2021. <https://www.military.com/daily-news/2021/06/28/marines-no-longer-have-prove-theyre-compliant-strict-tattoo-policies-reenlist.html>
- Brokaw, Sommer: *British F-35s counter IS in first combat missions from HMS Queen Elizabeth*. UPI, 22. 06. 2021. <https://www.upi.com/Defense-News/2021/06/22/Britain-Carrier-Strike-Group-stealth-jets-first-combat-mission-counter-ISIS-HMS-Queen-Elizabeth/5901624379951/>
- Eshel, Tamir: *Israel Tested an Airborne High Power Laser Weapon System*. Defense Update, 21. 06. 2021. https://defense-update.com/20210621_hpl-ws.html
- France modernizes its iconic Leclerc tank so it can operate for another 20 years. Market Research Telecast, 01. 07. 2021. <https://marketresearchtelecast.com/france-modernizes-its-ionic-leclerc-tank-so-it-can-operate-for-another-20-years/89721/>
- French DGA, Nexter Launch Upgrade Program of first 50 Leclerc Tanks. Defense World, 25. 06. 2021. https://www.defenseworld.net/news/29892/French_DGA_Nexter_Launch_Upgrade_Program_of_first_50_Leclerc_Tanks
- Newdick, Thomas: *The Royal Navy will add 50 percent more surface-to-air missiles to its existing destroyers*. The Drive, 06. 07. 2021. <https://www.thedrive.com/the-war-zone/41419/the-royal-navy-will-add-50-percent-more-surface-to-air-missiles-to-its-existing-destroyers>
- Operation Guardian of the Walls. IDF. <https://www.idf.il/en/minisites/operation-guardian-of-the-walls/operation-guardian-of-the-walls/>
- Operation Shader: All You Need To Know About Britain's Fight Against IS. Forces.net, 22. 06. 2021. <https://www.forces.net/news/three-years-op-shader-1500-airstrikes-against-islamic-state>
- Ozberk, Tayfun: *Turkey Launches The Lead Ship Of I-Class Frigates „Istanbul”*. Naval News, 23. 01. 2021. <https://navalnews.com/naval-news/2021/01/turkey-launches-the-lead-ship-of-i-class-frigates-istanbul/>
- Ozberk, Tayfun: *Turkey to make its own maritime missile-launching system after sanctions interrupt Lockheed plans*. Defense News, 02. 07. 2021. <https://www.defensenews.com/industry/techwatch/2021/07/02/turkey-to-make-its-own-maritime-missile-launching-system-after-sanctions-interrupt-lockheed-plans/>
- Pasricha, Anja: *India Looks to Enhance Military Capabilities in Space*. Voice of America, 27. 06. 2021. <https://www.voanews.com/south-central-asia/india-looks-enhance-military-capabilities-space>
- Scorpion Program. Nexter. <https://www.nexter-group.fr/en/scorpion-program.html>
- South, Todd: *Marines are testing drones that fly from grenade launchers*. MarineTimes, 16. 07. 2021. <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2021/07/16/marines-are-testing-drones-that-fly-from-grenade-launchers/>
- Tajikistan Reinforces Border As Afghan Forces Collapse Under Taliban Offensive. Radio Free Europe – Radio Liberty, 05. 07. 2021. <https://www.rferl.org/a/tajikistan-afghanistan-reinforcements-taliban/31342303.html>
- The ship that never was: USS Robin – HMS Victorious with the USN. Armoured Carriers. <https://www.armouredcarriers.com/uss-robin-hms-victorious>
- Trofimov, Yaroslav – Amiri, Ehsanullah: *Taliban Find New Revenues as They Seize Afghanistan's U.S.-Built Border Getaway*. The Wall Street Journal, 05. 07. 2021. <https://www.wsj.com/articles/taliban-find-new-revenues-as-they-seize-afghanistans-u-s-built-border-gateway-11625495521>
- Турция заинтересовалась сохранившимися на Украине советскими военными разработками. PolitExpert, 25. 06. 2021. https://politexpert.net/251277-turciya-zainteresovalas-sokhranivshimisya-na-ukraine-sovetskimi-voennymi-razrabotkami?utm_source=warfiles.ru

ABSTRACT

FOCUS

Lt Col Imre Schmidt: *Space and what is behind* 3

In his study, in addition to examining the military aspects of space and presenting the latest developments in NATO, the author demonstrates that space should not be treated as a “new” operational domain, as it is the changed geopolitical and geostrategic circumstances that should be identified as different priorities. The possible impact of all this on the Hungarian Armed Forces in the near future is also discussed. The study is considered as a kind of “appetizer”, as a forerunner of the NATO Space Handbook, currently being translated, targeting staff personnel in Joint Headquarters who will sooner or later encounter space support in the course of their work and international service.

Keywords: NATO, space, satellite, GPS, SATCOM, METOC, Hungarian Defence Forces

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt Col Tibor Kiss (Nat. Police): *The impact of the change in terrorism image on the preparation of response forces* 17

The image of terrorism, the nature of acts linked to various types and forms of terrorism have changed significantly in the past decades therefore the swift, resolute and most precise execution of primary actions of response forces deployed on the scene of terrorist acts has a greater importance than ever. The measures taken for pre-empting, preventing, and minimising the losses require very high-level preparedness and up-to-date knowledge from the execution-level personnel, which makes the thorough studying and knowledge of current trends inevitable for their continuous preparation. The training and preparation of the involved personnel – including their practice-oriented further training – require a wide range of multi-tier exercising.

Keywords: terrorism, terrorist acts, active shooter scenario, suicide attacks, local response forces

Lt Zoltán Márk Somogyi: *The third war in Nagorno-Karabakh through military perspective* 35

The main topic of the two-part paper is the latest military conflict in the Lesser-Caucasus between Armenia-supported Nagorno-Karabakh Democratic Republic and Azerbaijan. The war provides several new aspects and lessons learned because the belligerents, mostly Azerbaijan, waging a conventional war used new tactics and assets. The study describes the preludes of the war, the Armenian and Azeri preparations for the war, and the combat procedures applied during the conflict, with special focus on the use of UAV-s in conventional warfare. It also addresses the intervention of the Russian Federation and the transition to peacekeeping. This was the first war in military history, where a wide range of unmanned aerial vehicles was deployed at joint-operations level for achieving success. This study is the first analysis of this conflict between these two regular armies, therefore the conclusions made could be very useful for the future.

Keywords: military reform, attack, defence, artillery, UAV/RPA/ISR platforms, Electronic Suppression (ES)

SSG Imre Nagy: *An old-new domain of warfare – subterranean combat* 48

Fighting underground – in artificial and natural tunnels, ducts, channels and cave-complexes – is not a new phenomenon, but in the past years, it has attracted more attention: now the Israeli and American military forces regard it as a separate dimension of warfare. Therefore, they make considerable efforts to create the necessary doctrinal background for improving the proper tactics and technologies, and also to shape up a purposive training. The soldiers of several countries had to face such challenges in recent wars: in asymmetric conflicts, this is a factor allowing irregular armed groups to radically reduce the superiority of their enemies and fight under advantageous conditions.

Keywords: underground facilities, megacities, “feral city”, tunnel complex, “tunnel rats”, “tunnel bomb”, subterranean warfare

COMMAND, TRAININGLt Col Tamás Zsolnai: *Military leader-commander competencies in the 21st century Hungarian**Defence Forces* 63

The subject of the author's research is the personal military leader-commander competencies that contribute to the capability of today's Hungarian Defence Forces to carry out its tasks successfully, professionally and efficiently, starting from the individual and at the organizational level. The system of selection and education and training plays an important role in all this, which must always take into account the challenges and influencing factors that arise today.

Keywords: competency, military leader, selection, education

Capt László Bálint: *Some thoughts on mission-oriented leadership* 74

In scientific works and manuals, mission-oriented leadership has been typically analysed with principal approach, at the level of identifying the necessary conditions, presenting its advantages. This paper presents another, not examined side of the issue by shedding light on its improper use, the dangers of its lack, disclosing risks to be taken into consideration by a commander if the principles are not used or are followed inappropriately. A possible solution is also outlined in combination with the tools for avoiding risks and assisting a more efficient implementation of the principles of mission-oriented leadership. The study processes part of the applicable Hungarian literature, the effective NATO STANAGs, and materials from American manuals.

Keywords: mission-oriented leadership, commander's intent, objective, task, mission

Maj József Lengyel: *SERE training in a changing world* 86

The high-level professional training in the field of Survival, Evasion, Resistance and Extraction (SERE) in the entire Hungarian Defence Forces increases the self-confident execution of tasks thus increasing the combat morale of the entire personnel. If it is allowed by the actual combat situation our soldiers in trouble will be extracted by dedicated or assigned forces with the use of Combat Rescue (CR) or Combat Search and Rescue (CSAR) techniques. The personnel can acquire the knowledge necessary for taking assistance in the course of SERE training. If friendly troops are unable to provide assistance to the isolated soldiers due to the combat situation, the survival will be through evading the enemy, and infiltrating to friendly forces, or resisting enhanced interrogation techniques if captured.

Keywords: survival, evasion, resistance, extraction, extensive enlargement of SERE training

István Simicskó – Lt Col Zoltán Szabó: *Self-defence – national defence: the significance of martial arts**in patriotic education* 101

The authors seek to shed light on the responsibilities of patriotic education in several respects, and to emphasize the importance and prominent role of martial arts in it. They also discuss the relations between martial arts in the process of education and military training, identify its connections from individual to societal influences, and even go back to the special history of the introduction of oriental martial arts in Hungary – for military purposes.

Keywords: Patriotic education, national defence education, martial arts

Lt Col György Vartmann – Lt Col Kinga Kakuk: *An analytical evaluation of the first entrance procedure**at the HDF NCO Academy, in line with the new law on vocational training* 114

The paper presents the entrance procedure of the state-accredited NCO training system at the NCO Academy of the Hungarian Defence Forces, at the introduction of the new legal regulation. The characteristics of the age group visiting the open day are analysed based on a questionnaire, and conclusions are drawn on the work of the organisations involved in the process. As a result of the conclusions, recommendations are also made.

Keywords: military education, military special training, NCO training, HDF NCO Academy, entrance procedure, open day, military training statistics

LOGISTICS

Hajnalka Kiss-Szilágyi: *The logistic background of the consolidation of the Islamic State* 133

When studying the security impacts of the religious differences in the Middle East it is useful to examine how the economic resources, capacities, and assets may be activated, concentrated, and utilised in an extreme crisis situation. Presenting the logistic aspects behind the consolidation of the Islamic State the author examines a unique example, thus contributing to the understanding the phenomenon of economic mobilisation.

Keywords: Islamic State, economic mobilisation, military logistics

MILITARY HISTORY

Col Róbert Szász: *Lessons learned from Desert Storm – 30 years later* 141

Approximately thirty years ago, during the 1990 occupation of Kuwait by Iraq – despite the guidelines based on the experience of battles since World War II – leaders and experts at various levels of the U.S. Armed Forces were still debating what the role of the Air Force was during a joint force operation. According to a popular theory in the ranks of the Army, supported by an “AirLand Battle” doctrine published in the 1980s, the sole role of the Air Force was to support the land forces. However, according to Air Force doctrine experts, the AirLand Battle doctrine applies only to the Army aviation and not to the Air Force. According to a prominent representative of the other side, Colonel John A. Warden III, the Air Force, with the support of other services, could even play a leading role in a joint operation. Theoretical battles, of course, could not have had much of an impact on the resolution of the Kuwait crisis if the commander in charge had not concluded that this war could only be fought effectively with the innovative use of the Air Force. Apart from recalling and analysing the events three decades ago, the paper draws conclusions that are still valid today.

Keywords: Desert Storm, General Schwarzkopf, AirLand Battle doctrine, joint force cooperation

FORUM

Lt Col Sándor Kaszanyi: *Some current issues of logistic support of national defence operations* 150

The new challenges and risks of our time formulated in Hungary's National Security Strategy necessitate a reconsideration of the possibilities and use of armed forces to protect the sovereignty, territory and citizens of Hungary – in a broader sense the Hungarian people – and to define logistic support tasks. Without wishing to be exhaustive, the article analyses the individual risk factors, the cases of responding to them, with special emphasis on the necessary tasks of the law enforcement agencies and of the Hungarian Defence Forces, and the non-traditional logistical support issues of effective implementation.

Keywords: security challenges, national defence operations, logistic support

REVIEW

Sándor Szakály: *Diary entries about the occupation – Bosnia and Herzegovina, 1878* 159

The well-known military historian presents the combat diary of Ottó Varga.

Col (Ret) Csaba Gál: *International military and military technology review* 161

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmzrinyi.hu*).
- A közleményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légielő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.
Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: *Egészségmagatartás, kiégés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában*. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: *Germany as a Geo-economic Power*. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: *Public Opinion*. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: *A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában*. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: *Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior*. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: *In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup*. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiasmilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegszemle.hu

www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatónk, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszóval mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti kéziratát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közlési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ